

974:70

Invandrar- utredningen 4

Bilagedel

Ur KB:s samlingar

Digitaliserad år 2013

National Library
of Sweden

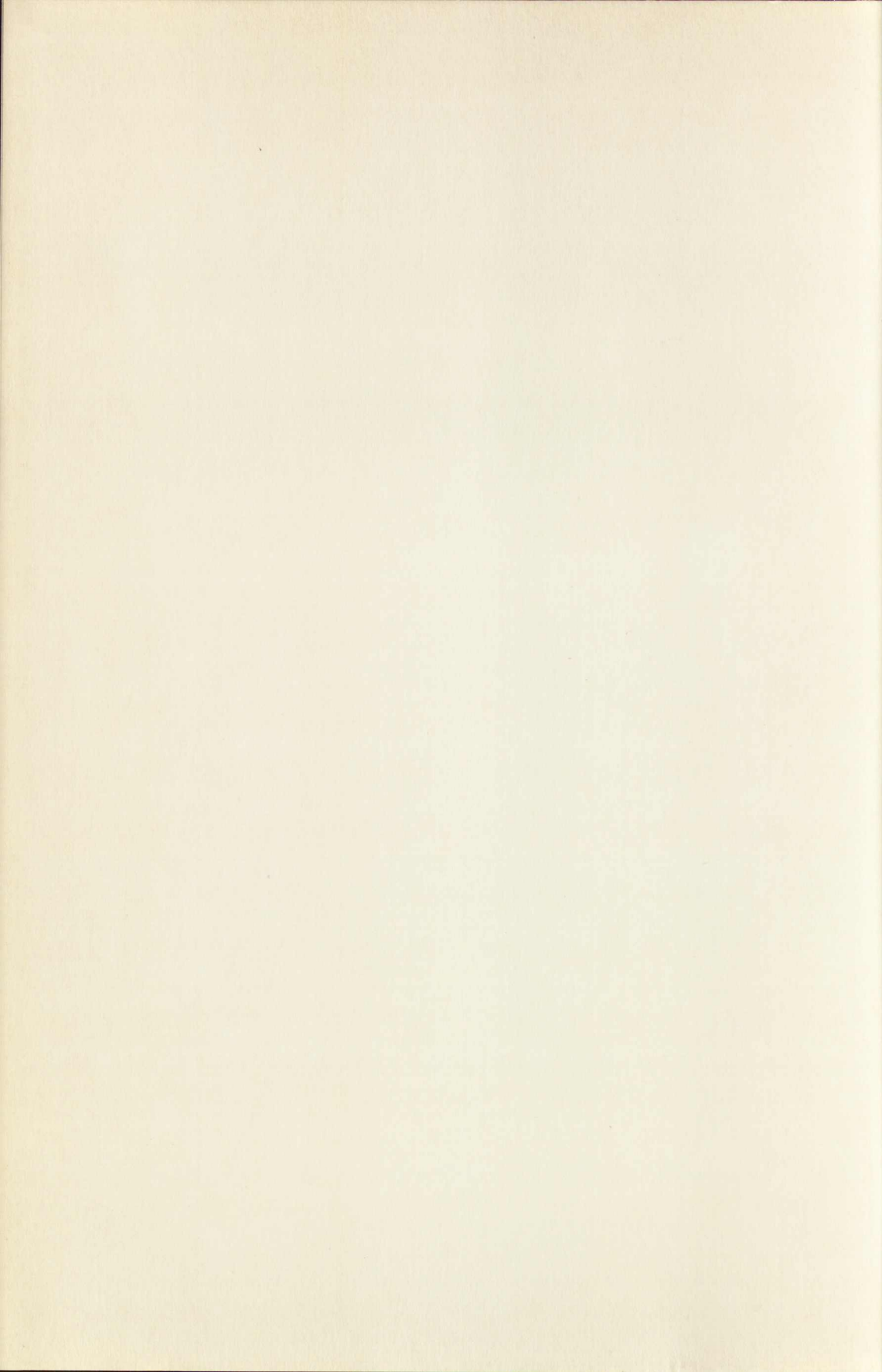
974:70

Invandrar- utredningen 4

Bilagedel

Statens offentliga utredningar
1974:70
Arbetsmarknadsdepartementet

Invandrar- utredningen 4

Bilagedel till huvudbetänkandet

Stockholm 1974

ISBN 91-38-01957-4
Omslag: Johan Hillbom
Göteborgs Offsettryckeri AB
Stockholm 1974

Förord

Denna volym innehåller bilagor till IU:s (invandrarutredningens) huvudbetänkande, som publicerats som SOU 1974:69.

Bilaga 1 har sammanställts inom IU:s sekretariat, liksom bilaga 2, som inom sekretariatet har utarbetats av fil. kand. Ann-Kristin Olofsson och fil. kand. Birgitta Westring, och bilaga 3, som har utarbetats av fil. kand. Gunborg Annerhall. I arbetet med bilaga 2 och 3 har även byrådirektör Sven Reinans medverkat. Bilaga 4 har författats av experten i IU professor Arne Trankell och bilaga 5 har sammanställts av IU:s expert Jan Svedberg. Bilaga 6.1 har skrivits av departementssekreteraren Bengt Lidal och bilaga 6.3 av IU:s expert Sulo Huovinen. Bilaga 6.2, 6.4 och 6.5 har sammanställts inom IU:s sekretariat.

Innehåll

<i>Bilaga 1</i>	Invandrar- och minoritetsgrupperna i Sverige	7
<i>Bilaga 2</i>	En undersökning av invandrar- och minoritetsorganisationerna	19
<i>Bilaga 3</i>	IU:s intervjuundersökning	69
<i>Bilaga 4</i>	Švenskarnas fördomar mot invandrare	121
<i>Bilaga 5</i>	Genom motioner, interpellationer och enkla frågor i riksdagen upptagna invandrarfrågor åren 1945–1973 . .	213
<i>Bilaga 6</i>	Internationella översikter	251
6.1	Invandringslandet Canada	253
6.2	Invandringslandet Västtyskland	279
6.3	Språkförhållandena i Finland	283
6.4	De språkliga minoriteterna i Jugoslavien	289
6.5	Migrationsfrågornas behandling i vissa internationella organisationer	293

1. Inledning

1.1 Bakgrund

1.2 Syftet med denna rapport

1.3 Metod

1.4 Begränsningar

1.5 Avslutning

1.6 Referenser

1.7 Bilagor

1.8 Förkortningar

1.9 Övrigt

1.10 Sammanfattning

1.11 Övrigt

1.12 Övrigt

1.13 Övrigt

1.14 Övrigt

1.15 Övrigt

2. Allmänna överväganden

2.1 Inledning

2.2 Inledning

2.3 Inledning

2.4 Inledning

2.5 Inledning

2.6 Inledning

2.7 Inledning

2.8 Inledning

2.9 Inledning

2.10 Inledning

2.11 Inledning

2.12 Inledning

2.13 Inledning

2.14 Inledning

2.15 Inledning

2.16 Inledning

2.17 Inledning

2.18 Inledning

2.19 Inledning

2.20 Inledning

2.21 Inledning

2.22 Inledning

2.23 Inledning

2.24 Inledning

Bilaga 1

Invandrar- och minoritets-
grupperna i Sverige

1 Inledning

I IU:s huvudbetänkande SOU 1974:69 redovisas i en rad avsnitt uppgifter om olika invandrar- och minoritetsgruppers omfattning, verksamhet och situation. I avsnitt 2.2 ges sålunda en statistisk beskrivning av invandringen till Sverige och av utlänningar och utrikes födda i Sverige. I kap. 4, 5, 6, 7 och 8 redovisas uppgifter om olika invandrargruppers situation på arbets- och bostadsmarknaden samt vad avser det sociala området, kultur- och utbildningsfrågor. I kap. 9 finns uppgifter om invandrar- och minoritetsorganisationer och om invandrarna i trosamfundet och i kap. 10 om personer som erhållit svenskt medborgarskap.

Ingenstans i huvudbetänkandet redovisas emellertid en samlad och koncentrerad beskrivning av de större invandrar- och minoritetsgrupperna i Sverige. IU har ansett det vara önskvärt att en sådan sammanställning redovisas.

2 Allmän bakgrund

Invandrar- och minoritetsgruppernas verksamhet varierar kraftigt, delvis på grund av gruppernas olika storlek och geografiska koncentration, men skillnader finns även mellan grupper av ungefär samma storlek. Skalan går från informella sammanträffanden mellan gruppens medlemmar till "samhällen" (infrastrukturer) inom majoritetssamhället med en mängd olika institutioner. Generellt sett har ofta flyktinggrupper – som ju i stor utsträckning har varit avskurna från kontakter med ursprungslandet – haft större behov av att bedriva en egen kulturell verksamhet i Sverige än andra invandrare.

De större minoritetsgrupperna har utvecklat riksorganisationer som kan vara uppbyggda på olika sätt och som, vid sidan av sin uppgift att stödja regionala och lokala föreningar, ofta har till syfte att företräda gruppen i fråga inför myndigheter och andra organ. Sådana riksorganisationer finns förutom för samerna bl. a. också för de finska, estniska, judiska, lettiska, jugoslaviska, italienska och grekiska grupperna. Motsvarande utveckling pågår även i en del andra grupper. Självfallet varierar riksorganisationernas styrka genom stora skillnader i medlemsantal, organisationsform och ekonomiska resurser.

Lokala föreningar finns för ett stort antal nationaliteter. De lokala

föreningarnas antal uppgår troligen till ca 800.

Vid sidan av organisationer och föreningar av "allmän" karaktär finns inom invandrar- och minoritetsgrupperna även många specialiserade föreningar och sammanslutningar. Särskilt vanliga är idrottsföreningar, religiösa sammanslutningar, ungdomsföreningar, föreningar som driver (kompletterings) skolor och i viss utsträckning politiska föreningar.

I det följande ges beskrivningar av de numerärt sett större invandrar- och minoritetsgrupperna i Sverige. Gränsen har i regel satts till grupper som omfattar mer än ca 5 000 – 6 000 personer. Från beskrivningarna har undantagits grupper som inte har någon sådan infrastruktur att det kan vara berättigat att behandla dem som enhetliga, etniska, språkliga eller nationella minoriteter i Sverige. Det gäller t. ex. danskar, normän, finlandssvenskar och engelskspråkiga. Vidare ges med hänsyn till IU:s direktiv och till den år 1970 tillsatta sameutredningens arbete ingen beskrivning av samerna i Sverige.

Det finns en omfattande litteratur om invandrar- och minoritetsgrupperna i Sverige, men mest rör det sig om tidnings- och tidskriftsartiklar, två- och trebetygsuppsatser m. m. Endast beträffande vissa enstaka grupper finns böcker som mera allsidigt beskriver bakgrunden till gruppens invandring till Sverige och gruppens bosättning, situation och verksamhet här. I de litteraturhänvisningar som återfinns efter varje gruppbeskrivning har inte medtagits tidnings- och tidskriftsartiklar och endast i vissa fall har hänvisats till trebetygsuppsatser och liknande.

Omfattande förteckningar över litteratur om invandrar- och minoritetsgrupper i Sverige finns i de bibliografier som har utgivits av arbetsgruppen för invandrarfrågor år 1967, av David Schwarz år 1973 och av socialhögskolan i Umeå 1973.

3 Finskspråkiga

Antalet finskspråkiga i Sverige är mycket svårt att beräkna, men har av IU beräknats till ca 230 000, av vilka ca 80 000 är svenska medborgare. Vid årsskiftet 1973/74 fanns i Sverige 188 150 finska medborgare, men en betydande del av dessa har svenska som modersmål (enligt vissa beräkningar en femtedel).

Invandringen från Finland till Sverige är mycket gammal. Redan under medeltiden fanns finsk bosättning i det centrala Sveriges jordbruksbygder och i städer som Stockholm och Arboga. Mer omfattande blev emellertid inflyttningen först efter år 1579, då hertig Karl utfärdade en förordning enligt vilken sju års skattebefrielse utlovades åt alla dem som grundade ny bebyggelse i de dittills obebodda svensknorska gränstrakterna. Från Tavastland och Savolax strömmade svedjebönder till de trakter som skulle bli Värmlands och Dalarnas finnmarker. I viss omfattning skedde också inflyttning till angränsande trakter i Norge. Flyttningsrörelsen pågick under hela 1600-talet, men upphörde i början av 1700-talet. Det är svårt att beräkna antalet personer som flyttade till finnmarkerna, men enligt vissa beräkningar uppgick de finska nybyggarnas antal till över

40 000 i mellersta Skandinavien. Nybyggarna försvenskades successivt, men ännu under 1950-talet levde ett fåtal ättlingar till den ursprungliga finnmarksbefolkningen, som talade finska som modersmål.

Samtidigt med den finska kolonisationen av Värmland och Dalarna skedde finsk invandring till Norrland, där betydande finska bosättningsområden uppstod i Hälsingland, Medelpad och Ångermanland. Torne-dalen hade redan tidigare fått en fast bosatt finsktalande befolkning.

Under 1800-talet fortsatte en viss inflyttning i blygsam omfattning från Finland till framförallt Stockholm och Mälardalens städer. Invandrarna utgjordes till stor del av hantverkare. Under 1800-talets sista decennier fick Sverige även motta grupper av politiska flyktingar från Finland. Efter Finlands självständighetsförklaring och inbördeskriget 1918 följde en ny flyktingvåg, denna gång av sådana som tillhört den "röda" sidan i inbördeskriget. Flertalet av dem fortsatte emellertid från Sverige till Sovjetunionen, Canada och USA.

Under mellankrigstiden var inflyttningen till Sverige av relativt ringa omfattning, men kom att öka starkt under efterkrigstiden, framförallt efter 1954 års överenskommelse om en gemensam nordisk arbetsmarknad. Den nuvarande inflyttningen till Sverige har karaktär av arbetskraftsimmigration, och flertalet finska invandrare i Sverige är sysselsatta inom tillverkningsindustrin (jfr även översikten i avsnitt 2.3.2 i IU:s huvudbetänkande SOU 1974:69 s. 79-82).

Huvuddelen av de finska invandrarna bor i de industrialiserade regionerna i mellersta, västra och södra Sverige, men betydande finska invandrargrupper finns även i Norrland.

Bland de finska invandrarna har ett omfattande organisationsnät vuxit upp. Äldst och störst bland de fortfarande verksamma föreningarna är Stockholms finska förening (Tukholman Suomalainen Seura), som grundades år 1894. Flertalet av landets profana finska föreningar (113) är anslutna till det år 1957 grundade Riksförbundet finska föreningar i Sverige (tidigare Centralförbundet). Inom sina organisationer bedriver förbundet en omfattande kulturell verksamhet, och utger även veckotidningen Ruotsin Suomalainen (Sverigefinnen/Finne i Sverige), som för närvarande utkommer i en upplaga om ca 10 000 ex. Sedan år 1972 driver förbundet även en egen finskspråkig folkhögskola i Haparanda.

För det kyrkliga arbetet bland de finska invandrarna bildades år 1967 Riksförbundet för finskspråkigt församlingsarbete i Sverige, som arbetar i nära anknytning till Svenska kyrkan och som syftar till att bygga upp finskspråkiga församlingsgrupper inom de svenska församlingarna. Numera arbetar ett tjugotal finska präster samt några församlingssekreterare och ungdomssekreterare inom Riksförbundet. Förbundet utger även en egen tidning, Siirtolainen ja Kirkko (Invandraren och kyrkan). I Stockholm verkar vidare sedan reformationstiden en tvåspråkig svensk-finsk församling, Finska församlingen.

Politiska organisationer har även börjat växa fram bland de finska invandrarna. Flertalet av dem arbetar som underavdelningar av eller i nära samverkan med svenska politiska organisationer.

Bland de finskspråkiga invandrarna i Sverige finns dessutom några

mindre etniska och religiösa grupper, bland vilka de viktigaste är de ortodoxa trosbekännarna, ingermanländarna och de finskspråkiga zigenarna.

Det stora flertalet finska invandrare i Sverige är lutheraner eller uppvuxna i en lutheransk tradition, men ca 6 000 tillhör den ortodoxa kyrkan, som i Finland har ställning som landets andra folkkyrka. Flertalet finska ortodoxa i Sverige (liksom även i Finland) kommer från områden som efter andra världskriget avträdde till Sovjetunionen, vilket ställer denna befolkningsgrupp i en annorlunda situation än flertalet övriga finska invandrare. Den ortodoxa kyrkans traditioner och gudstjänstliv, som markant avviker från den lutherska kyrkans, skapar dessutom behov av sammanhållning inom gruppen. En särskild finsk ortodox församling i Sverige grundades därför år 1958. Församlingen kämpar med stora ekonomiska svårigheter. Man utger emellertid ett eget finskspråkigt medlemsblad.

De finskspråkiga ingermanländarna utgör ättlingar till de finnar som, främst från Savolax, överflyttades till Ingermanland efter freden i Stolbova 1617. Denna befolkningsgrupps storlek uppgick till närmare 200 000 strax före andra världskriget, men eftersom deras bosättningsområde kom att bli krigsskådeplats decimerades antalet kraftigt. Ca 63 000 flydde till Finland, av vilka emellertid flertalet återvände till Sovjetunionen efter krigsslutet. 5–6 000 kom till Sverige, av vilka en mindre del fortsatte till Canada, USA och Australien. 1956 bildades i Sverige Inkerin Suomalaisen Keskusliitto (Finsk-ingermanländarnas centralförbund) som samarbetsorgan för de ingermanländska föreningar som vuxit upp i Sverige. F. n. är åtta föreningar verksamma. Medlemsantalet är emellertid sjunkande på grund av hög medelålder i föreningarna. Många yngre ingermanländare har även helt försvenskats. Centralförbundet driver ett eget församlingshem i Borås.

Antalet finska zigenare i Sverige är svårt att exakt beräkna, men enligt nuvarande uppskattningar torde det uppgå till ca 1 200, vilket utgör en betydande del av de totalt ca 7 000 finska zigenarna. Förhållandena för den zigeniska befolkningen i Finland är svåra (bl. a. stor arbetslöshet och bostadsbrist), vilket utgör den främsta orsaken till den proportionellt sett stora utflyttning som ägt rum. De finska zigenarna har sedan 1972 en egen förening i Stockholm, som är ansluten till Riksförbundet finska föreningar i Sverige. Föreningen har på kort tid organiserat en livaktig kulturell verksamhet.

Till Sveriges finskspråkiga befolkning hör även den ursprungliga befolkningen i Tornedalen. Antalet inhemska finskspråkiga i Norrbotten är svårt att beräkna, eftersom officiella siffror inte föreligger annat än för år 1930, då det i Norrbotten fanns 30 000 personer som bara eller övervägande talade finska, vartill inemot 10 000 personer behärskade detta språk mer eller mindre. Antalet har emellertid av IU uppskattats till ca 30 000. Bruket av finska språket har gått starkt tillbaka, främst bland ungdomen, eftersom skolundervisningen getts enbart på svenska och tidvis starka påtryckningar mot bruket av finska förekommit. Avsaknaden av utbildning i modersmålet har lett till att den lokala finska

dialekten bevarat många ålderdomliga drag, som försvunnit på den finska sidan av gränsälven, och till att ordförrådet bemängts med svenska lånord. En omsvängning i synen på finska språket är emellertid på väg, och intresset för studier i finska har under senare år vuxit starkt. De finskspråkiga tornedalingarna saknar egna intresseorganisationer.

Litteratur:

- Migrationen mellan Sverige och Finland, Nordisk utredningsserie 14/1970, Stockholm 1970
 De finska invandrarnas problem, Prisma, Stockholm 1971
 Sverigefinnarna och deras organisationer, Nordisk utredningsserie 1/1974, Stockholm 1974
 Yläräkkola A, 80 vuotta ruotsinsuomalaista siirtolaistoimintaa, Stockholm 1974
 Svenska minoriteter, Aldus, Stockholm 1966, s. 162–182
 Studier kring gränsen i Tornedalen, Nordisk utredningsserie 7/1971, Stockholm 1971
 Siirtolaisasiain neuvottelukunnan mietintö I, Komiteanmietintö 1972: B 119 Helsinki 1972
 Siirtolaisasiain neuvottelukunnan mietintö II, Komiteanmietintö 1974: 64, Helsinki 1974

4 Tyskspråkiga

Vid årsskiftet 1973/74 fanns i Sverige 18 400 tyska medborgare och 4 300 österrikiska medborgare. Dessutom finns personer med tyska som modersmål bland de schweiziska medborgarna i Sverige. Bland i Tjeckoslovakien födda personer finns många sudettyskar. Antalet naturaliserade tyskar uppgår förmodligen till 30 000 personer.

Det är i det närmaste omöjligt att närmare beräkna antalet personer med tyska som modersmål i Sverige. Enligt IU:s intervjuundersökning är det endast mycket få tyska invandrare som inte har lärt sig svenska. Flertalet tyska invandrare som är gifta har gift sig med en svensk medborgare.

Invandring till Sverige av tyskar har skett redan sedan 1300-talet. Invandringen från Tyskland var stor strax efter andra världskriget. Under slutet av 1940-talet och under 1950-talet hade den en klar karaktär av arbetskraftsinvandring. Betydligt fler kvinnor än män kom från Tyskland till Sverige under 1950-talet. Sedan dess har invandringen från Tyskland ändrat karaktär väsentligt. Numera är invandrarna från Tyskland ofta specialutbildade och männen överväger.

Bland de tyskspråkiga i Sverige är föreningslivet relativt svagt utvecklat med endast drygt tiotal lokala föreningar. Tyska församlingar finns i Stockholm och Göteborg.

Litteratur:

- Swedner H, Invandrare i Malmö, Ds In 1973:11

5 Jugoslaviska grupper

Vid årsskiftet 1973/74 var 40 200 jugoslaviska medborgare bosatta i Sverige. Antalet naturaliserade jugoslaver är f. n. ganska litet (drygt 2 000 personer) men kan väntas stiga när större grupper av invandrare från 1960-talet uppnår kvalifikationstiden för svenskt medborgarskap.

Exakta uppgifter om nationalitetsfördelningen bland jugoslaverna i Sverige finns inte. Enligt IU:s intervjuundersökning var ca hälften av de under åren 1964–1968 invandrade jugoslaverna serber, medan knappt en fjärdedel var kroater och resten fördelades mellan slovenier, makedoner, albaner och några mindre minoritetsgrupper i Jugoslavien. Svenska uppgifter om de jugoslaviska invandrarnas nationalitetsfördelning efter år 1968 saknas, men då denna invandring i huvudsak har varit familjepräglad kan man anta att den nationella fördelningen inte har påverkats särskilt starkt. Detta antagande bekräftas av uppgifter i den jugoslaviska folkräkningen år 1971. Det innebär att det troligen f. n. bor ca 20 000 serber, ca 10 000 kroater och några tusen makedoner resp. slovenier i Sverige. Jugoslaverna är i huvudsak bosatta i södra Sverige och utgör där i många kommuner den största utlänningsgruppen.

Den arbetsmarknadsbetingade invandringen från Jugoslavien började i mitten av 1960-talet och kulminerade år 1970. Under senare år har invandringen från Jugoslavien präglats av att anförvanter till tidigare invandrare har kommit hit.

Ett fyrtiotal jugoslaviska föreningar finns i Sverige, ibland uppdelade efter nationalitetsgrupperna bland jugoslaverna. Ett trettiotal av de lokala jugoslaviska föreningarna är anslutna till Jugoslaviska riksförbundet, med säte i Stockholm. Några organisationer för kroatiska, makedonska och slovenska invandrare står utanför förbundet.

Litteratur:

- Ehn B, Sötebrödet – en etnologisk skildring av jugoslaver i ett svenskt pappersbrukssamhälle, Tidens förlag (utkommer 1975)
- Meurle K & Andrić M, Background to the Yugoslav migration to Sweden, Sociologiska institutionen Lunds universitet, 1971, 350 s.
- Pepeonik Z, Jugoslavenska ekonomska emigracija u Svedsku-prilog sagledavanju socijalno-ekonomskih uvjeta transformacije radnika migranata u ekonomske emigrante, Zagreb 1973, 351 s.
- Svenska minoriteter, Aldus, Stockholm 1966, s. 263-266
- Swedner H, Invandrare i Malmö, Ds In 1973:11

6 Ester

Åren 1943–1944 kom ca 25 000 ester som flyktingar till Sverige. Antalet personer med estniska som modersmål som f. n. är bosatta i Sverige är svårt att beräkna. Flertalet ester är numera svenska medborgare och någon statistisk redovisning av ester i Sverige förekommer inte. IU har beräknat att ca 24 000 personer i Sverige har estniska som

modersmål. Av dem är en stor del födda i Sverige.

Huvuddelen av esterna är numera bosatta i storstadsregionerna Stockholm, Göteborg och Malmö.

Det förekommer en livaktig föreningsverksamhet bland esterna: antalet estniska organisationer i Sverige har beräknats vara ca 150. Av dessa är många tämligen små och specialiserade. Av riksorganisationerna är Estniska Kommittén i Sverige och Esternas Representation i Sverige viktigast, bägge med säte i Stockholm.

I Stockholm och Göteborg finns sexåriga estniska grundskolor där både estniska och svenska är undervisningsspråk. Esterna är den språkliga minoritet i Sverige som har de mest utvecklade kulturinstitutionerna, med bl. a. en betydande bokutgivning på estniska. Hela produktionen sedan år 1944 uppgår till ca 950 titlar. Flera estniska tidningar och tidskrifter utkommer i Sverige: därav är Eesti Päevaleht (Estniska Dagbladet), som utkommer två gånger i veckan och har en upplaga på ca 2 600 ex. den viktigaste. Tidningen Teataja utkommer två gånger i månaden och har ca 600 prenumeranter. Ett stort antal tidningar och tidskrifter utkommer oregelbundet.

Litteratur:

Svenska minoriteter, Aldus, Stockholm 1966, s. 201–222

Aspects of Estonian Culture, London 1961, s. 287–303.

7 Greker

Vid årsskiftet 1973/74 var 16 900 grekiska medborgare bosatta i Sverige. Antalet naturaliserade greker är f. n. litet.

Bland grekerna i Sverige tillhör en liten del den slavomakedonska språkgruppen, medan en annan liten del talar den s. k. pontiska dialekten.

Den grekiska invandringen till Sverige blev betydande i mitten av 1960-talet och har sedan dess pågått fortlöpande. Under senare år har många familjemedlemmar till tidigare invandrare kommit.

Grekerna i Sverige är koncentrerade till storstadsområdena och till mindre brukssamhällen i framför allt Småland, där de ibland utgör den dominerande utlänningsgruppen.

Livlig föreningsverksamhet förekommer bland grekerna, framför allt på lokal nivå. Till Grekiska riksförbundet, med säte i Stockholm, är 12 föreningar anslutna. Förbundet ger ut månadstidningen Metanastis (Invandrare).

Litteratur:

Andersson B, Greker i Malmö, Sociologiska institutionen Lunds universitet, 1972, 475 s.

Economou D, *Invandrare från Grekland*, Tidens förlag, Stockholm 1971, 112 s.

Swedner H, *Invandrare i Malmö*, Ds In 1973:11

Svenska minoriteter, Aldus, Stockholm 1966, s. 259–263

Thomell T, *Grekkiska arbetare i Lessebo*, Sociologiska institutionen Lunds Universitet, 1972, 84 s.

8 Judar

Antalet judar i Sverige kan beräknas till 16 000, vilket är ungefär dubbelt så många som omedelbart före andra världskriget. Antalet personer som är organiserade i mosaiska församlingar eller judiska föreningar uppgår till ca 9 000, varav den största, synagogan i Stockholm har 5 000 medlemmar. I Stockholm och Göteborg finns några ortodoxa mindre synagogor med sammanlagt 400 medlemmar. I de mosaiska församlingarna finns även många judar som inte är religiöst engagerade, men som uppfattar medlemskapet som en identitets- eller solidaritetsförklaring.

Invandringen av judar till Sverige inleddes på 1780-talet. Under och efter andra världskriget ökade antalet judar i Sverige till följd av nazismens judeförföljelser. På senare år har ett relativt stort antal polska judar kommit hit.

Merparten av judarna i Sverige är bosatta i de tre storstadsområdena Stockholm, Göteborg och Malmö.

Det judiska organisationslivet i Sverige är väl utvecklat och omfattar ett mycket stort antal organisationer. Särskild lekskole-, skol- (Hillelskolan i Stockholm), ungdoms- och pensionärsverksamhet drivs i judiska organisationers regi. Ett stort antal medlemsblad, tidskrifter m. m. ges ut av judiska föreningar i Sverige. Centralt organ är Mosaiska församlingarnas i Sverige Centralråd, med säte i Stockholm.

Litteratur:

Cerha M et al, *Judiska föräldrar och barn i Stockholm*, Pedagogiska institutionen Stockholms universitet, 1969, 184 s.

Gordon H & Grosin L, *Den dubbla identiteten*, CEBE Grafiska, Stockholm 1973, 235 s.

Herz L, *Fyrtio judar i Malmö*, Sociologiska institutionen Lunds universitet, 1968, 52 s.

Järnegren A, *En minoritetsgrupp i Sverige under etthundra år, Judarna under åren 1780–1880*, Sociologiska institutionen Lunds universitet, 1968, 62 s.

Svenska minoriteter, Aldus, Stockholm 1966, s. 183–200

Valentin H, *Judarna i Sverige*, Bonniers, Stockholm 1964, 242 s.

9 Ungrare

Vid årsskiftet 1973/74 var 4 600 ungerska medborgare bosatta i Sverige. I folkräkningen 1970 anges 10 851 personer vara födda i Ungern, varav

6 982 var svenska medborgare. Antalet personer i Sverige med ungerska som modersmål kan antas vara ca 10 000, varav flertalet är svenska medborgare.

Den ungerska gruppen består väsentligen av flyktingar som överfördes till Sverige efter andra världskrigets slut och efter 1956 års resning i Ungern. Överföring av ungrare från flyktingläger i Europa har även ägt rum under 1960-talet.

Bland ungrarna i Sverige finns ett drygt tiotal religiösa och politiska föreningar med i huvudsak lokal anknytning.

Litteratur:

Lundqvist A & Busch K, Främling i Sverige, Argos förlag, Uppsala 1966, 186 s.

Svenska minoriteter, Aldus, Stockholm 1966, s. 270–275

10 Italienare

Vid årsskiftet 1973/74 bodde i Sverige 6 800 italienska medborgare. Trots att många italienare har varit i Sverige länge är antalet naturaliserade lågt, drygt 2 000 personer. Många italienska män är gifta med svenskor.

Den italienska invandringen till Sverige började i slutet av 1940-talet, till en del genom organiserad rekrytering av arbetskraft i Italien. Invandringen var betydande under 1950-talet och början av 1960-talet. Sedan 1967 har utvandringen av italienska medborgare från Sverige varit större än invandringen hit.

Italienarna i Sverige är i stor utsträckning koncentrerade till några bosättningsorter, bl. a. Västerås.

De flesta italienska klubbarna i landet är anslutna till Italienska riksförbundet, med säte i Stockholm. Förbundet ger ut en tidning – *Il Lavoratore* – med 10 nr/år.

Litteratur:

Svenska minoriteter, Aldus, Stockholm 1966, s. 255–258

11 Polacker

Vid årsskiftet 1973/74 var 6 100 polska medborgare kyrkobokförda i Sverige. Enligt folkräkningen 1970 fanns då i Sverige 10 851 personer födda i Polen varav 5 395 var svenska medborgare. Invandringen från Polen har varit relativt stor under senare år, framförallt av polska judar. En del av dessa har kyrkobokförts i Sverige såsom statslösa, men en del ingår förmodligen i de ovan nämnda siffrorna. Bland de i Polen födda personerna finns även ett tämligen stort antal judar som kom till Sverige

strax efter andra världskriget. Antalet personer år 1970 med polskt modersmål beräknas uppgå till 5 000 personer.

Ett flertal polska föreningar är verksamma i Sverige, varav några av rikskaraktär. Flera medlemsblad m. m. ges ut av föreningarna.

Litteratur:

Svenska minoriteter, Aldus, Stockholm 1966, s. 267–270

12 Turkar

Vid årsskiftet 1973/74 var 5 600 turkar bosatta i Sverige. Det finns ett par hundra naturaliserade turkar i Sverige.

Den turkiska invandringen till Sverige började i mitten av 1960-talet och var i början präglad av en stark manlig övertikt. Under senare år har familjemedlemmar i större utsträckning kommit till Sverige och en könsutjämning har skett. I gruppen finns personer med mycket kort formell utbildning.

Turkarna är i stor utsträckning koncentrerade till några större orter i Sverige, bl. a. Stockholm.

Ett mindre antal turkiska föreningar finns, främst i Stockholmsområdet.

Litteratur:

Hernze B & Palmenfelt U, Kuluturkar i Stockholm, Socialantropologiska institutionen Stockholms universitet, 1972, 65 s.

Svenska minoriteter, Aldus, Stockholm 1966, s. 258–259

Yildirim O, Den turkiska minoritetsgruppen i Sverige, Sociologiska institutionen Stockholms universitet, 1969, 69 s.

13 Letter

Antalet personer i Sverige med lettiska som modersmål kan uppskattas till ca 4 000 personer, varav de flesta är svenska medborgare. Bakgrunden till gruppens bosättning i Sverige är densamma som för den estniska gruppen.

Flera lettiska organisationer är verksamma i Sverige, varav Lettiska centralrådet och Lettiska hjälpkommittén, bägge med säte i Stockholm, är av rikstäckande karaktär. En viss bokutgivning förekommer i Sverige på lettiska: perioden 1970–73 utgavs i Sverige nio skönlitterära verk på lettiska.

Litteratur:

Svenska minoriteter, Aldus, Stockholm 1966, s. 275–279

Innehåll

1 Undersökning

2 Undersökning

2.1 Arbetsmarknad

2.2 Utbildning

2.3 Demokrati

2.4 Samhället

3 Undersökning

3.1 Språk

3.2 Huvudsak

3.2.1 Arbetsmarknad

3.2.2 Utbildning

3.2.3 Demokrati

3.3 Religion

3.3.1 Arbetsmarknad

3.3.2 Utbildning

3.3.3 Demokrati

3.4 Övrigt

4 Sammanfattning

Bilaga 2

En undersökning av invandrar-
och minoritetsorganisationerna

Innehåll

1	<i>Undersökningens bakgrund och syfte</i>	23
2	<i>Undersökningens uppläggning och genomförande</i>	25
2.1	Adressinsamling	25
2.2	Utformning och testning av frågeformulär	25
2.3	Datainsamling och bearbetning	26
2.4	Bortfallsredovisning	26
3	<i>Undersökningens resultat</i>	29
3.1	Svarsfrekvens	29
3.2	Profana organisationer	30
3.2.1	Organisationsbeskrivning	30
3.2.2	Organisationernas ekonomiska situation	41
3.2.3	Organisationernas lokalsituation	47
3.3	Religiösa organisationer	50
3.3.1	Organisationsbeskrivning	50
3.3.2	Organisationernas ekonomiska situation	55
3.3.3	Organisationernas lokalsituation	59
3.4	Organisationernas synpunkter	60
4	<i>Sammanfattning</i>	65

1 Undersökningens bakgrund och syfte

I invandrarutredningens (IU) direktiv har bl. a. ingått att pröva frågan om samhällsstöd till invandrar- och minoritetsorganisationernas verksamhet. I syfte att få ett bättre underlag för överväganden om åtgärder för att stödja invandrar- och minoritetsorganisationerna beslöt IU våren 1973 att genomföra en enkät bland organisationerna. Samråd om enkätens uppläggning skedde mellan IU och statens invandrarverk (SIV) samt med företrädare för invandrar- och minoritetsorganisationer. Enkäten utfördes inom IU:s sekretariat av fil. kand. Ann-Kristin Olofsson och fil. kand. Birgitta Westring.

2 Undersökningens uppläggning och genomförande

2.1 Adressinsamling

Då det inte tidigare förelegat någon sammanställning av invandrar- och minoritetsorganisationer i Sverige, gällde det primärt att finna så många sådana organisationer som möjligt. Man uppskattade antalet föreningar till ett tusental och beslöt att kartläggningen skulle omfatta samtliga organisationer som kunde spåras. Postenkät befanns vara den lämpligaste metoden för insamlandet av data.

För att få fram nödvändiga adresser användes bl. a. förteckningar över föreningar som sammanställts av Riksförbundet finska föreningar i Sverige, Riksförbundet för finskspråkigt församlingsarbete i Sverige, Finlandssvenskarnas riksförbund, Jugoslaviska riksförbundet, Mosaiska församlingarnas i Sverige centralråd och Estniska kommittén. Vidare användes religionssociologiska institutets förteckning över religiösa organisationer med huvudsaklig förankring bland invandrare.¹ Alla invandrarbyråer i länder kontaktades och ombads göra en inventering av invandrar- och minoritetsorganisationer på resp. orter. Många organisationer spårades vid genomgång av bidragsansökningar hos SIV, vid samtal med representanter för berörda organisationer, ambassader, präster, universitet, politiska partier och via telefonkatalogen.

Parallellt med adressinsamlingen informerade IU och SIV om undersökningens syfte i *Invandartidningen* (Nr 18, maj-73, sid. 1), *Ny i Sverige* (Nr 2, maj-73, sid. 23), *Vårt nya land* (Nr 2, maj-73, sid. 13) och *Dagens Nyheter* 24/5-73, sid. 6). Publiceringen ledde till att flera organisationer rekviderade frågeformulär.

2.2 Utformning och testning av frågeformulär

Formuläret bestod av ett tjugotal frågor med i huvudsak fasta svarsalternativ. I några fall lämnades dock svaren öppna.

För att testa formuläret och för att ytterligare informera om undersökningens syfte arrangerades skilda möten med företrädare för Riksförbundet finska föreningar i Sverige, Jugoslaviska riksförbundet, Grekiska riksförbundet, Italienska riksförbundet, FIOS (Förenade invandrarorga-

¹ Bo Ståhl, *Religiösa organisationer bland invandrare*, Religionssociologiska institutet 1972:10

nisationer i Sverige) samt Invandrarnas kulturcentrum (IKC). Synpunkter på formuläret inhämtades även från företrädare för Stockholms invandrar-nämnd.

2.3 *Datainsamling och bearbetning*

De flesta formulären sändes ut under senare delen av maj 1973, men utskickningen fortgick t. o. m. augusti 1973, allteftersom nya adresser framkom.

Förutom sedvanligt följbrev inkluderade försändelserna till de riksförbundsanslutna finska organisationerna ett brev med en uppmaning från förbundsledningen att besvara enkäten. På samma sätt uppmanade Jugoslaviska riksförbundet sina anslutna organisationer att delta i undersökningen.

En första påminnelse skickades ut i månadsskiftet juni—juli och en andra i början av augusti. Svar som inkommit efter den 14 september 1973 (30 st.) har inte medtagits i den slutliga sammanställningen.

Det insamlade materialet har bearbetats manuellt.

2.4 *Bortfallsredovisning*

Ursprungligen ingick 874 organisationer i undersökningen, men efter hand frånräknades 28 organisationer som visade sig vara underavdelningar till andra i undersökningen ingående organisationer. Bortfallet framgår av följande tablå:

	Antal	Procent
Totala antalet organisationer:	846	
<i>Bortfall:</i>	282	33
varav: Ej svar	211	25
Upphört	42	5
Verksamheten vilande	7	1
Anser sig ej relevanta ^a	14	2
Vägran	2	—
Kan ej spåras	6	1
Antal bearbetningsbara svar:	564	67

^a Här ingår några "vänskapsföreningar" samt organisationer inom väletablerade invandrar- och minoritetsgrupper (judar och ester).

Av ovanstående tablå framgår att IU fann 846 organisationer i Sverige som vid en första anblick skulle kunna karakteriseras som invandrar- eller minoritetsorganisationer. Underlag saknas emellertid för att bedöma hur många organisationer man inte kuñnat erhålla uppgifter om. Med tanke på det antal organisationer som upphört med sin verksamhet är det troligt att i motsvarande grad nybildade organisationer nu existerar. Det är t. ex. också känt att sammanlagt mellan 50 och 100 gruppbildningar och föreningar för invandrare och etniska/språkliga minoriteter är verk-samma inom riksdagspartierna. Dessa gruppbildningar och föreningar har

inte tagits med i enkäten. I detta sammanhang kan också nämnas att det torde finnas ca ett åttiotal kulturellt aktiva grubbildningar av invandrare i Sverige utan egentlig föreningsstruktur, som är verksamma med t. ex. amatörteater, dans etc., och som inte heller ingår i undersökningsmaterialet.

3.1.5.5

Tabell

nationa-

ratione

uppgifter

de visar

afrika

kontinenten

franska

arabiska

(1)

skämt

organiserat

östra

den (1)

teater

östra

araber (3)

(3), arabiska

tunisierna

tyriska

någon språk

mångspråkiga

Araber

av hela

svaret för

37 % av

bundna

teater

protestar

stetigt

anses ge

hela mate-

riade till

3 Undersökningens resultat

3.1 Svarsfrekvens

Tabell 1 visar hur antalet utsända och inkomna formulär fördelar sig efter nationalitetsgrupper. I flertalet fall framgår av föreningens namn vilken nationalitet den bör anses tillhöra. I vissa fall när oklarheter uppstått har uppgifter lämnade i formuläret använts för gruppindelningen. Beträffande vissa nationaliteter/grupper har följande särskilda definitioner använts:

afrikanska gruppen: organisationer med anknytning till den afrikanska kontinenten.

jugoslaviska gruppen: organisationer vilka betecknar sina medlemmar som jugoslaver (28), kroater (3), makedoner (1), serber (1) och sloener (1).

skandinaviska gruppen: danska (3), norska (3) och isländska (2) organisationer.

östeuropeiska gruppen: polska (9), ungerska (9), tjeckiska (4), rumänska (1) organisationer samt organisationer vilka själva betecknar sig som "östeuropeiska" (3).

övriga gruppen: organisationer vilka betecknar sina medlemmar som araber (3), assyrier (1), briter (5), fransmän (3), holländare (1), indier (3), irländare (1), japaner (3), kelter (1), kurder (1), schweizare (1), tunisier (1), turkar (1), tyskar (5), österrikare (2) och ukrainare (1).

"ej nationalitetsbundna" gruppen: organisationer som ej representerar någon speciell nationalitet utan verkar på ett internationellt plan (bl. a. många religiösa organisationer).

Av tabell 1 framgår att de finska föreningarna utgör en knapp tredjedel av hela undersökningsmaterialet. De finska och de estniska grupperna svarar för vardera 27 % av totala antalet profana organisationer, och hela 37 % av de religiösa organisationerna är finska. De "ej nationalitetsbundna", vilka framstår som näst största religiösa grupp, representerar framför allt katoliker, medan de finska föreningarna främst består av protestanter och frikyrkliga.

Beträffande svarsfrekvensen ligger de finska och estniska organisationernas genomsnittsprcent nära den genomsnittliga svarsfrekvensen för hela materialet, dvs. 67 %. Som en jämförelse kan anföras att motsvarande siffror för de grekiska, afrikanska, judiska och "övriga" organisa-

Tabell 1 Fördelning av utsända och inkomna formulär samt invandrar- och minoritetsorganisationer efter nationalitetsgrupp

Nationalitet (motsvarande)	Utsända formulär		Bearbetade formulär (svarsfrekv.)		Därav från			
					Profana org.		Religiösa org.	
	Ant.	Ant.	Ant.	%	Ant.	%	Ant.	%
"Afrikaner"	15	8			8	2	—	—
Ester	204	132	65		113	27	19	13
Finnar	249	169	68		113	27	56	37
Finlandssvenskar	16	14			14	3	—	—
Greker	25	13	52		13	3	—	—
Ingermanländare	8	8			7	2	1	1
Italienare	18	15			13	3	2	1
Judar	70	38	54		20	5	18	12
Jugoslaver	41	34	83		31	7	3	2
Letter	6	5			4	1	1	1
Portugiser	5	3			3	1	—	—
Spanjorer	7	5			4	1	1	1
"Skandinaver"	12	8			5	1	3	2
"Östeuropeer"	36	26	72		20	5	6	4
Övriga nationaliteter	60	33	55		28	7	5	3
Ej nationalitetsbundna	74	53	72		18	4	35	23
Totalt	846	564	67		414	100	150	100
					73 %		27 %	

tionerna är drygt 50 %, men 80–100 % för de italienska, jugoslaviska, lettiska, finlandssvenska och ingermanländska föreningarna.

3.2 Profana organisationer (414 st.)

3.2.1 Organisationsbeskrivning

Grundår

Tidpunkten för organisationernas bildande följer som väntat de olika flykting- och invandringsströmmarna. Under krigsåren grundades många judiska, estniska och östeuropeiska föreningar. På 1950-talet började även de finska invandrarna organisera sig för att på 1960- och början av 1970-talet dominera antalet nybildade föreningar tillsammans med den nya stora invandrargruppen, jugoslaverna (se tabell 2).

Nationalitet

Även om viss nationalitetstillhörighet i allmänhet inte är ett formellt krav för medlemskap, framkommer det att flertalet organisationer bildats på enhetlig etnisk grund. Endast inom de estniska, lettiska, judiska och italienska grupperna förekommer en mer aktiv begränsning av medlemskap till personer av den "egna" nationaliteten (se tabell 3).

Föreningar med direkt syfte att "blanda" invandrare av olika nationali-

Tabell 2 De profana organisationernas grundår efter nationalitet

Nationalitet	-1940	1941-1950	1951-1960	1961-1970	1971-	Ej svar	Totalt
"Afrikaner"	-	-	-	4	4	-	8
Ester	-	69	34	9	1	-	113
Finnar	1	-	28	61	20	3	113
Finlandssvenskar	-	2	5	5	2	-	14
Greker	-	-	-	5	7	1	13
Ingermanländare	-	4	3	-	-	-	7
Italienare	2	4	3	2	1	1	13
Judar	7	7	2	4	-	-	20
Jugoslaver	-	-	1	17	13	-	31
Letter	-	2	1	1	-	-	4
Portugiser	-	-	-	-	3	-	3
Spanjorer	-	-	1	3	-	-	4
"Skandinaver"	1	1	1	1	-	1	5
"Östeuropéer"	2	5	5	5	2	1	20
Övriga nationaliteter	5	6	3	7	7	-	28
Ej nationalitetsbundna	1	1	3	5	7	1	18
Totalt	19	101	90	129	67	8	414

Tabell 3 Profana invandrar- och minoritetsorganisationer efter nationalitet och begränsningar för medlemskap

Nationalitet	Inga begränsningar		Begränsningar		Därav efter			Nationalitet/ras	Politisk åskådning	Annat	Ej svar	Totalt
			Ålder			Kön, endast						
	Ant.	%	Ant.	%	män	kvinnor						
"Afrikaner"	6		2		-	-	-	2	-	-	-	8
Ester	43	38	70	62	5	16	8	39	-	34	-	113
Finnar	101	89	11	10	4	-	-	1	-	5	1	113
Finlandssvenskar	12		2		1	-	-	1	-	-	-	14
Greker	7		6		4	-	-	1	1	2	-	13
Ingermanländare	5		2		-	-	-	2	-	-	-	7
Italienare	6		6		-	-	-	5	-	1	1	13
Judar	10	50	10	50	2	-	1	7	-	1	-	20
Jugoslaver	26	84	5	16	-	-	-	2	2	2	-	31
Letter	2		2		1	-	-	2	-	-	-	4
Portugiser	1		2		1	-	-	1	-	-	-	3
Spanjorer	2		2		-	-	-	1	-	1	-	4
"Skandinaver"	4		1		1	-	-	-	-	-	-	5
"Östeuropéer"	16	80	4	20	-	-	-	-	1	3	-	20
Övriga nationaliteter	23	82	5	18	1	-	-	3	-	3	-	28
Ej nationalitetsbundna	12	67	6	33	1	-	3	-	-	2	-	18
Totalt	276	67	136	33	21	16	12	67	4	54	2	414

teter förekommer naturligt nog främst inom den "ej nationalitetsbundna" gruppen, men svenskar är medlemmar eller deltar i verksamheten i 75 % av organisationerna (se tabell 4). Denna procentsiffra ger dock inte någon entydig bild av förhållandena, eftersom många invandrare har

Tabell 4 Profana invandrar- och minoritetsorganisationer efter nationalitet, etnisk tillhörighet och svenskarnas deltagande i verksamheten

Nationalitet	Hela antalet organisationer			Efter etnisk tillhörighet			Efter svenskarnas deltagande i verksamheten									
	En nationalitet/ Blandad ras eller språk- grupp			Ej svar			Svenskar ingår som medlemmar men deltar i verksamh.			Svenskar är ej medl., deltar ej i verksamh.			Ej svar			
	Ant.	%	Ant.	%	Ant.	%	Ant.	%	Ant.	%	Ant.	%	Ant.	%	Ant.	%
”Afrikaner”	8		2				5		2		1		1			
Ester	113	95	5	4	1	1	24	21	19	17	69	61	1		1	
Finnar	113	87	13	12	2	2	97	86	8	7	6	5	2		2	
Finlandssvenskar	14						14									
Greker	13				1		6		3		4					
Ingermanländare	7				1		5		1		1					
Italienare	13		3				9		1		2				1	
Judar	20	95	1	5			20	100								
Jugoslaver	31	65	11	35			23	74	2	6	6	19				
Letter	4						2				2					
Portugiser	3						2		1							
Spanjorer	4		1				3				1					
”Skandinaver”	5		1				5									
”Östeuropéer”	20	85	3	15			11	55	4	20	4	20	1		5	
Övriga nationaliteter	28	79	6	21			23	82	3	11	2	7				
Ej nationalitetsbunda	18	6	16	89	1	6	17	94			1	6				
Totalt 414	346	84	62	15	6	1	266	64	44	11	99	24	5	1		

blivit svenska medborgare — eller kanske t. o. m. är andra eller tredje generationens invandrare — och begreppet ”svenskar” således förorsakar tolkningsvårigheter. Detta avspeglas framför allt i uppgifterna från de judiska organisationerna.

Geografisk täckning

60 % av organisationerna har lokal karaktär och 15 % anser sig vara rikstäckande. I enlighet med detta är också majoriteten av föreningarna verksamma endast på en ort (se tabell 5).

De finska och de sydeuropeiska invandrargrupperna består till största delen av arbetare som kom hit till Sverige under 1960- och 1970-talen, medan den estniska gruppen och en stor del av de judiska och östeuropeiska grupperna kom till Sverige av politiska skäl i samband med andra världskriget. Det är mot denna bakgrund inte förvånande att förhållandevis många föreningar bildade under 1940- och 1950-talen uppger sig vara rikstäckande och/eller internationella (dvs. organisationer med förgreningar i flera länder) samt verksamma på flera orter, medan de senare bildade organisationerna till största delen är lokala och verksamma på en ort.

För att kunna studera organisationernas geografiska spridning grupperades dessa med hjälp av resp. postnummer efter Sveriges 70 kommunblocksregioner (kblr). Enkätmaterialet visar då att invandrar- och minoritetsorganisationer visserligen är representerade i 53 regioner,

Tabell 5 Profana invandrar- och minoritetsorganisationer efter nationalitet och geografisk täckning

Nationalitet	Lokal karaktär	Regional karaktär	Riks-täckande	Inter-nationell	Ej svar	Totalt	Därav verksam på			
							En ort		Flera orter	
							Ant.	%	Ant.	%
”Afrikaner”	3	1	2	2	—	8	5		3	
Ester	44	18	28	23	—	113	69	61	44	39
Finnar	98	14 ^a	1	—	—	113	87	77	26	23
Finlandssvenskar	9	4	1	—	—	14	9		5	
Greker	8	2	3	—	—	13	9		4	
Ingermanländare	6	1	—	—	—	7	7		—	
Italienare	10	1	1	1	—	13	10		3	
Judar	10	3	3	4	—	20	13	65	7	35
Jugoslaver	24	1	4	1	1	31	23	74	8	26
Letter	1	—	2	1	—	4	1		3	
Portugiser	2	1	—	—	—	3	2		1	
Spanjorer	3	1	—	—	—	4	3		1	
”Skandinaver”	4	1	—	—	—	5	4		1	
”Östeuropéer”	4	3	9	4	—	20	9	45	11	55
Övriga nationaliteter	16	4	6	2	—	28	19	68	9	32
Ej nationalitetsbundna	7	3	4	3	1	18	11	61	7	39
Totalt	249	58	64	41	2	414	281	68	133	32

^a Därav 8 st. distriktsförbund

men i många regioner finns endast en eller ett par föreningar.

Koncentrationen av organisationerna till vissa storstadsområden är stark. 39 % av föreningarna ligger t. ex. i Stockholm/Södertäljes kblr, 11 % i Göteborgs kblr, 5 % i vardera Malmö/Lund/Trelleborgs och Uppsalas kblr, 4 % i Västerås samt 3 % i vardera Norrköpings, Eskilstunas och Borås kblr.

Bland de stora grupperna är ca 22 % av de finska och jugoslaviska föreningarna belägna i Stockholmsområdet mot 46 % av de estniska och majoriteten av de judiska och östeuropeiska organisationerna.

Samtliga riksförbund, utom det finlandssvenska, har Stockholm som huvudort.

Anslutning till riksförbund m. m.

41 % av organisationerna är anslutna till riksförbund/centralförbund (se tabell 6). Anslutningsprocenten varierar emellertid kraftigt mellan nationsgrupperna bl. a. beroende på skillnader i förbundens inflytande och resurser. Dessutom saknar de afrikanska, portugisiska, spanska, skandinaviska och "övriga" grupperna "egna" riksförbund/centralförbund men uppger sig i några fall vara anslutna till andra centralorganisationer. Ett omvänt förhållande råder inom de lettiska och östeuropeiska grupperna, där det finns riksförbund/centralförbund men inte någon redovisad föreningsanslutning till dessa. Samtliga finlandssvenska och ingermanländska föreningar är anslutna till riksförbund, jämfört med endast 10 % resp. 13 % av de judiska och estniska organisationerna. Motsvarande siffror för de finska och jugoslaviska föreningarna är 85 % resp. 65 %.¹

Förhållandevis många finska föreningar är också knutna till studieförbund/riksidrottsförbund, medan "flyktinggruppernas" organisationer uppvisar en hög anslutning till internationella organisationer och "annan organisation i Sverige". Många estniska, judiska och östeuropeiska föreningar är dessutom inte anslutna till någon organisation/förbund. Det är däremot endast bland de portugisiska föreningarna (totalt 3 st.) som inte någon förening är ansluten till annan organisation/förbund.

Organisationstyp

Av tabell 7 framgår att 50 % av organisationerna kan betecknas som "allmänna", dvs. de bedriver en mångsidig och vittomfattande verksamhet, t. ex. sällskaplig samvaro, sport, kurser, olika sociala aktiviteter etc. Det framgår också att de tidiga och de senare invandrargruppernas organisationer ofta är av olika slag. De flesta finska

¹ Här bör dock erinras om att riksförbundens medlemsförteckningar användes för att få fram adresser (145 resp. 27 st.) samt att försändelserna till riksförbundsanslutna organisationer inkluderade ett brev med en uppmaning från förbundsledningarna att besvara enkäten.

Tabell 6 Profana invandrar- och minoritetsorganisationer efter nationalitet och anslutning till andra organisationer/förbund

Nationalitet	Internationell, utländsk org.	Riksförbund, centralförbund	Org. i Sverige	Studieförbund, idrottsförbund	Övr. svensk org. (t. ex. bank, politiskt parti)	Ej anslutna	Ej svar	Totalt
”Afrikaner”	1	—	—	1	—	6	—	8
Ester	9	15	19	6	—	69	2	113
Finnar	3	96	8	21	—	8	2	113
Finlandssvenskar	—	13	2	1	—	—	—	14
Greker	—	7	1	1	—	—	6	13
Ingermanlänndare	1	7	1	1	—	—	—	7
Italienare	1	5	1	1	1	1	5	13
Judar	5	2	6	—	—	8	—	20
Jugoslaver	1	21	3	2	—	3	4	31
Letter	2	—	—	—	1	1	—	4
Portugiser	—	—	—	—	—	3	—	3
Spanjorer	—	1	—	—	—	3	—	4
”Skandinaver”	—	—	1	—	—	3	1	5
”Östeuropéer”	4	—	3	1	—	12	1	20
Övriga nationa- liteter	2	1	2	3	—	21	—	28
Ej national- tetsbundna	2	2	5	2	—	9	—	18
Totalt	30	170	52	40	4	146	21	414

Tabell 7 Profana invandrar- och minoritetsorganisationer efter nationalitet och organisationstyp

Nationalitet	Riksför.	Idrottsför.	Ungdomsför.	Pensio-närsför.	Politisk för.	Studieförb.	Vänskapsför., intresseför.	Övrig specifik för.	Allmän för.	Ej svar	Totalt
"Afrikaner"											
Ester	4	1	1	1	7	6	1	1	5	-	8
Finnar	1	4	-	-	4	-	47	21	25	-	113
Finlandssvenskar	1	-	-	-	-	-	3	4	95	2	113
Greker	1	2	-	-	1	-	3	-	10	-	14
Ingermanländare		1	-	-	-	-	-	1	6	2	13
Italienare	1	3	-	-	-	1	2	-	5	1	7
Judar	1	1	-	-	-	1	2	-	6	-	13
Jugoslaver	1	1	2	-	-	-	8	2	5	1	20
Letter	2	9	-	-	1	-	-	-	18	2	31
Portugiser	-	-	-	-	2	-	-	-	-	-	4
Spanjorer	-	-	-	-	-	-	-	1	2	-	3
"Skandinaver"	-	-	1	-	-	-	1	-	3	-	4
"Osteuropéer"	-	1	1	-	1	-	7	1	1	-	5
Övriga nationaliteter	1	-	-	-	-	-	17	-	8	-	20
Ej nationalitetsbundna	1	1	1	-	-	1	3	1	10	-	18
Totalt	14	24	6	1	17	8	95	32	209	8	414

och jugoslaviska föreningarna är "allmänna" och idrottsinriktade, medan de flesta estniska och judiska organisationerna är vänskaps- och intresseföreningar. Förhållandevis många inom de sistnämnda organisationsgrupperna kan också betecknas som "övrig specifik" förening.

De speciella föreningarna begränsar naturligt nog ofta medlemskap till en liten och avgränsad grupp. Således redovisar t. ex. 62 % resp. 50 % av de estniska och de judiska organisationerna någon form av medlemsbegränsning, jämfört med 10 % resp. 16 % av de mer "allmänna" finska och jugoslaviska föreningarna. Inom den estniska gruppen finns förhållandevis många organisationer som vänder sig till enbart män eller enbart kvinnor. Ca en tredjedel av de estniska föreningarna har dessutom andra begränsningar, t. ex. krav på akademisk utbildning.

Verksamhet

Undersökningsmaterialet visar att många föreningar bedriver en imponerande verksamhet (se tabell 8). Framför allt utgör organisationerna ett betydelsefullt forum för kontakt med ursprungslandets språk och kultur, och den sällskapliga kontaktverksamheten med danser, diskussioner, nationella fester, basarer, filmvisningar, utflykter etc. dominerar aktiviteterna. De finska och de sydeuropeiska "allmänna" föreningarna bedriver främst "sällskaplig samvaro" och/eller idrottsverksamhet, medan flyktinggrupperna ofta redovisar mer specialicerade aktiviteter såsom kurser, föreläsningar samt politisk, social och "övrig" särskild verksamhet, t. ex. bokutgivning, släktforskning, etc. De finska organisationerna består till största delen av medlemmar under 25 år och ägnar sig följaktligen i stor utsträckning åt barn- och ungdomsverksamhet. Några finska föreningar bedriver också undervisning i svenska och finska.

Medlemsantal

Skillnaderna mellan "allmänna" och "specifika" organisationer framträder också vid en jämförelse av medlemsantal, där drygt en tredjedel av de estniska mot 6 % av de finska föreningarna har mindre än 50 medlemmar (se tabell 9). Finnarna, som är den största invandrargruppen i Sverige, redovisar sex föreningar, vilkas medlemsantal överstiger 3 000.

Båda organisationstyperna är representerade inom det judiska, öst-europeiska, "övriga" och "ej nationalitetsbundna" organisationsväsendet, och medlemsantalet varierar följaktligen från ca 25 till ca 3 000 inom de olika grupperna.

44 % av organisationerna uppger sig ha 50–200 medlemmar. Knappt 20 % har mindre än 50 medlemmar, medan endast 28 föreningar (7 %) har över 1 000 medlemmar.

Tabell 8 Profana invandrar- och minoritetsorganisationer efter nationalitet och huvudsakliga verksamhetsområden/aktiviteter

Nationalitet	Guds- tjänst etc.	Idrott	Säll- skaplig sam- varo	Social verk- samhet	Under- visning i svenska	Under- visning i gruppens språk	Kurs- verk- samhet	Poli- tisk verk- samhet	Barn- verk- samhet	Ungdoms- verk- samhet	Pensio- när- verk- samhet	Övrig verk- samhet	Ej svar	Totalt
"Afrikaner"	1	1	6	3	-	-	3	1	-	-	1	-	-	8
Ester	1	2	52	40	-	7	52	7	5	15	1	44	6	113
Finnar	-	84	93	29	5	7	52	6	17	52	-	15	4	113
Finlandssvenskar	-	7	14	2	-	-	2	-	1	2	-	-	-	14
Greker	-	5	10	5	-	3	1	1	-	-	-	1	2	13
Ingermanländare	-	4	6	-	-	-	1	-	1	-	1	-	1	7
Italiennare	-	6	10	5	2	3	4	1	-	1	-	-	-	13
Judar	4	1	10	4	-	-	11	-	3	1	-	13	-	20
Jugoslaver	-	23	21	6	-	-	12	1	2	-	-	-	2	31
Letter	-	-	1	2	-	-	3	3	1	2	-	1	-	4
Portugiser	-	1	2	1	2	2	1	-	-	-	-	-	-	3
Spanjorer	-	3	4	2	-	-	3	-	1	-	-	-	-	4
"Skandinaver"	-	-	4	1	-	-	1	-	-	-	-	-	-	5
"Östeuropéer"	1	3	12	11	-	1	8	2	1	-	-	-	-	20
Övriga nationaliteter	1	2	25	6	1	2	15	1	1	-	-	-	-	28
Ej nationalitetsbundna	-	2	9	6	1	-	10	-	2	1	-	7	1	18
Totalt	8	144	279	123	11	25	179	23	35	74	3	82	16	414

Tabell 9 Profana invandrar- och minoritetsorganisationer efter nationalitet, medlemsantal och antal personer som nås av verksamheten ("kontaktyta")

Nationalitet	Medlemsantal											Totalt "Kontaktyta"				Ej svar	Mer än dubb- la antalet med- lemmar	Ej svar
	-25 50	26- 50	51- 100	101- 200	201- 300	301- 500	501- 1 000	1 001- 3 000	3 001- -	Ej svar	Färre än an- talet med- lemmar	Lika många som med- lemmarna	Något fler än med- lemmarna					
"Afrikaner	-	2	2	-	3	1	-	-	-	8	-	-	1	4	3			
Ester	11	28	34	15	7	7	3	1	4	113	1	22	26	40	24			
Finnar	2	4	21	29	22	18	4	6	2	113	4	16	33	37	23			
Finlandssvenskar	-	-	4	3	3	1	2	1	-	14	1	-	6	5	2			
Greker	1	-	8	2	1	-	-	1	-	13	2	1	2	5	3			
Ingermanlänndare	1	3	2	-	-	1	-	-	-	7	-	-	2	5	-			
Italianare	3	-	3	4	-	1	1	-	1	13	-	1	4	3	5			
Judar	2	3	3	-	4	3	1	3	1	20	2	-	7	6	5			
Jugoslaver	1	4	6	9	4	5	1	1	-	31	2	4	7	9	9			
Letter	-	1	-	1	-	-	1	1	-	4	-	1	-	2	1			
Portugiser	1	-	1	1	-	-	-	-	-	3	-	-	1	2	-			
Spanjorer	-	-	1	2	-	1	-	-	-	4	-	1	3	3	-			
"Skandinaver"	1	-	-	3	1	-	-	-	-	5	-	2	1	1	1			
"Östeuropéer"	1	1	1	8	4	1	1	1	2	20	1	1	5	7	6			
Övriga nationali- teter	2	1	6	7	6	3	-	1	2	28	1	2	5	11	9			
Ej national- tetsbundna	1	3	3	4	-	2	-	4	1	18	1	2	2	5	8			
Totalt	27	50	95	88	55	43	15	12	16	414	15	53	102	145	99			

Kontaktyta

60 % av organisationerna når med sin verksamhet fler personer än medlemmarna, varav majoriteten uppger en räckvidd på mer än dubbla antalet medlemmar. Förhållandet mellan antal medlemmar och antal personer som nås av verksamheten håller sig tämligen konstant oberoende av nationalitet. Det kan möjligen nämnas att förhållandevis många estniska organisationer p. g. a. sina speciella aktiviteter befinner sig bland dem, vars verksamhet inte når fler än resp. medlemsantal.

Hela 24 % av organisationerna har inte försökt göra någon uppskattning av kontaktytans storlek.

Publikationer

Organisationernas egna "publikationer" (tidningar/tidskrifter, mindre blad med meddelanden m. m.) fyller ofta en viktig funktion som informations- och kontaktorgan. Främst p. g. a. ekonomiska svårigheter utger emellertid endast 38 % av organisationerna någon form av "publikation" och då oftast i stencilform.

Av tabell 10 framgår att det råder stora variationer mellan nationaliteterna/grupperna beträffande förekomst av publikationer. Utgivningsfrekvensen är högst inom de judiska, portugisiska och lettiska föreningarna. Man kan konstatera att inte någon av de fyra spanska eller sju ingermanländska organisationerna utger egna publikationer.

Tabell 10 Utgivning av "publikationer" efter nationalitet

Nationalitet	Hela antalet organisationer	Därav ger ut publikationer	
		Ant.	%
"Afrikaner"	8	4	
Ester	113	42	37
Finnar	113	52	46
Finlandssvenskar	14	3	
Greker	13	4	
Ingermanländare	7	0	
Italienare	13	5	
Judar	20	10	50
Jugoslaver	31	6	19
Letter	4	3	
Portugiser	3	3	
Spanjorer	4	0	
"Skandinaver"	5	2	
"Östeuropéer"	20	7	35
Övriga nationaliteter	28	10	36
Ej nationalitetsbundna	18	7	39
Totalt	414	158	38

3.2.2 Organisationernas ekonomiska situation

Att organisationerna brottas med stora ekonomiska problem framgår bl. a. av att majoriteten av organisationerna spontant har uppgett sig ha ekonomiska svårigheter. Många redovisar också andra av ekonomin betingade svårigheter såsom lokalproblem och personalbrist. För att kunna lösa dessa problem framförs framförallt önskemål om att samhället skall bistå med ekonomiskt stöd. I tabell 11 visas hur alla av organisationerna redovisade bidrag fördelar sig efter bidragsgivare. Samma uppgifter men med uppdelning på nationalitet finns i tabell 12 och i tabell 13 redovisas hur stora bidrag organisationerna har fått. I de fall en organisation har fått flera bidrag från samma källa har detta betraktats som *ett* bidrag. I tabell 13 har bidragen från olika källor räknats ihop för att visa det totala bidrag organisationerna får.

Då man mot denna bakgrund genom enkäten söker få en bild av vilka bidrag samhället ger i dag – hur mycket och till vilka nationaliteter/grupper – finner man att knappt hälften (44 %) av organisationerna får stöd från det svenska samhället (dvs. statligt, kommunalt och/eller landstingsbidrag) till vanligtvis ett sammanlagt belopp på 1 000–2 000 kr. per år och organisation. De som får de stora bidragsbeloppen (över 50 000 kr.) bedriver i allmänhet skol- eller ungdomsverksamhet. En del av det samhällliga stödet ges dessutom i form av personal och materiel.

Samhällsstöd utfår framförallt till de finska organisationerna, bland vilka över tre fjärdedelar får bidrag (se tabell 14). Beloppen är i allmänhet relativt små (500–1 000 kr.) och tillfaller främst de mindre finska lokalföreningarna runt om i landet, medan de större bidragen oftast går till de större lokala föreningarna och distriktsförbunden. 20 finska organisationer får mer än 10 000 kr. per organisation och år från det svenska samhället.

Även de jugoslaviska föreningarna erhåller en förhållandevis stor andel av det samhällliga stödet. Drygt hälften (58 %) av dessa föreningar får samhällsbidrag, vanligtvis något mer per organisation och år än de finska (1 000–2 000 kr.).

Däremot erhåller förhållandevis få estniska organisationer något bidrag från samhället (19 %). Nästan tre fjärdedelar av de estniska organisationerna har överhuvudtaget aldrig sökt något bidrag.

Det estniska liksom det judiska och ”östeuropeiska” organisations-

Tabell 11 Totala antalet bidrag efter bidragsgivare

Bidragsgivare																					
Staten		Lands- ting		Kom- mun		Studie- förbund		Annan org. i Sverige		Statl. bi- drag fr. annat land		Bidrag fr. org. i annat land		Bidrag fr. företag		Bidrag fr. enskilda personer		Övrigt		Totala antalet bidrag	
Ant.	%	Ant.	%	Ant.	%	Ant.	%	Ant.	%	Ant.	%	Ant.	%	Ant.	%	Ant.	%	Ant.	%	Ant.	%
73	17	11	2	168	38	20	5	70	16	15	3	9	2	41	9	29	7	5	1	441	100

Tabell 12 Profana invandrar- och minoritetsorganisationer efter nationalitet, bidrag under senaste verksamhetsåret och bidragsgivare

Nationalitet	Samtliga organisationer	Därav som får bidrag		Därav efter bidragsgivare		Staten	Lands- ting	Kom- mun	Studie- förbund	Annan org. i Sverige	Statl. bidrag fr. annat land	Bidrag fr. org. i annat land	Bidrag fr. företag	Bidrag fr. enskilda personer	Övrigt	
		Ant.	%	Samtliga redovisade bidrag ^a	Ant.											%
"Afrikaner"	8	2		3		1		1		1						
Ester	113	35	31	59		14		16		12			4			
Finnar	113	93	82	206		37	7	85	9	31	1		26	10	1	
Finlandssvenskar	14	7		14		1		7	1	2	1		1	5	1	
Greker	13	4		4		1		3						1		
Ingermanlän-dare	7	3		8				5		2						
Italienare	13	7		12		1		5	1				2			
Judar	20	12	60	29		5		10	1	8	2				1	
Jugoslaver	31	22	71	40		1		18	1	5	5		5	2	2	
Letter	4	1		5		2		1		1	1			5		
Portugiser	3	1		1				1								
Spanjorer	4	4		5				1		1	3					
"Skandinaver"	5	2		2						2						
"Östeuropéer"	20	9	45	15		1		2	1	2			1	5		
Övriga nationalitet																
teter	28	9	32	13		1	1	4	1	2	2		1			
Ej nationalitet	18	12	67	25		8	3	9	2	1			1			
tetsbundna																
Totalt	414	223	54	441		73	11	168	20	70	15	9	41	29		5

^a Två eller flera bidrag från samma givare har räknats som ett bidrag

Tabell 13 Profana invandrar- och minoritetsorganisationer efter nationalitet och total bidragssumma

Nationalitet	Form av bidrag													Org. som får bidrag	Totalt					
	Perso- nel	Mate- riel	Kon- tant	Därav efter beloppets storlek i kronor																
				1- 500	501- 1 000	1 001- 2 000	2 001- 3 000	3 001- 5 000	5 001- 10 000	10 001- 20 000	20 001- 50 000	50 001- 100 000	100 001- 500 000			500 001- 500 000	Ej an- givet belopp	Ant. %		
"Afrikaner"	-	-	2	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	2	8	
Ester	6	2	32	7	4	4	3	-	4	1	3	2	2	1	1	1	3	35	31	113
Finnar	16	9	91	8	11	13	10	13	11	9	8	3	3	1	1	3	3	93	82	113
Finlands- svenskar	-	2	5	-	1	1	1	2	1	1	-	-	-	-	-	-	-	7	14	14
Greker	1	1	4	1	-	-	1	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	4	13	13
Ingermanlåndare	1	1	3	-	-	1	1	2	2	-	-	-	-	-	-	-	-	3	7	7
Italianare	3	5	-	-	1	1	1	2	1	-	1	-	-	-	-	-	-	7	13	13
Judar	2	1	11	-	3	2	2	2	1	-	3	-	-	1	1	1	-	12	60	20
Jugoslaver	-	12	17	2	1	5	1	3	3	1	1	-	-	-	-	-	-	22	71	31
Letter	1	1	1	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	1	4	4
Portugiser	-	-	1	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	3	3
Spanjorer	-	2	4	-	1	1	1	1	1	1	-	-	-	-	-	-	-	4	4	4
"Skandinaver"	-	-	2	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	5	5
"Östeuropéer"	2	2	7	1	1	1	-	-	1	2	-	-	-	-	-	-	-	9	45	20
Övriga natio- naliteter	-	1	9	1	2	3	-	1	-	1	-	-	-	-	-	-	-	9	32	28
Ej nationalitets- bundna	2	-	12	2	2	2	1	1	1	1	1	1	1	2	1	1	1	12	67	18
Totalt	29	37	206	21	20	35	20	27	25	17	18	6	6	4	3	10	223	54	414	414

Tabell 14 Profana invandrar- och minoritetsorganisationer efter nationalitet och samhällsstödets storlek (statligt, kommunalt och/eller landstingsbidrag)

Nationalitet	Form av bidrag													Org. som får bidrag	Totalt drag			
	Perso- nalt	Mate- riell	Kon- tant	Därav efter beloppets storlek i kronor												Ej an- givet belopp		
				1- 500	500 1 000	1 000 2 000	2 001- 3 000	3 001- 5 000	5 001- 10 000	10 001- 20 000	20 001- 50 000	50 001- 100 000	100 000 500 000				500 001- 500 000	Ant. %
Ester	6	-	17	4	1	3	3	-	1	2	2	2	1	1	2	21	19	113
Finnar	15	1	87	11	15	9	10	13	7	9	6	3	2	1	2	89	79	113
Jugoslaver	-	1	17	4	5	-	-	2	2	2	1	-	-	-	1	18	58	31
Judar	2	1	8	-	1	2	-	1	1	1	-	-	1	1	-	9	45	20
Italiennare	1	1	4	-	2	1	1	1	1	-	-	-	-	-	-	6	4	13
Greker	-	1	3	-	-	1	1	1	1	-	-	-	-	-	-	4	4	13
"Östeuropéer"	1	-	2	-	1	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	3	15	20
Finlands- svenskar	-	1	5	-	-	1	1	3	-	-	-	-	-	-	-	-	6	14
Övriga nat. + ej nat.bundna	2	1	25	1	2	6	3	2	3	2	3	1	1	1	1	25	32	77
Totalt	27	7	168	20	20	28	19	22	16	15	12	4	4	2	6	181	44	414
Därav statliga bidrag	26	1	40	9	6	5	4	3	5	1	4	-	2	2	4	49	12	414
Kommunala bidrag	-	2	20	146	23	18	28	11	16	13	10	10	4	2	5	153	37	414

Tabell 15 Profana invandrar- och minoritetsorganisationer efter nationalitet, bidragsansökan och skäl till varför man inte sökt bidrag

Nationalitet	Har sökt		Har inte sökt				Ej svar	Totalt
	Ant.	%	Känner ej till att man kan söka	Vet ej vart man vänder sig	Tror ej organisationen kan få bidrag	Anser sig ej behöva bidrag		
"Afrikaner"	6		1	—	1	—	—	8
Ester	32	28	20	12	37	8	3	113
Finnar	99	88	—	1	7	2	4	113
Finlandssvenskar	7		2	1	4	—	—	14
Greker	6		2	1	—	—	4	13
Ingermanländare	5		—	—	2	—	—	7
Italianare	7		—	3	1	1	1	13
Judar	10	50	4	—	3	2	—	20
Jugoslaver	25	81	—	2	2	—	2	31
Letter	1		1	—	1	—	—	4
Portugiser	2		—	—	—	—	1	3
Spanjorer	2		2	—	—	—	—	4
"Skandinaver"	2		2	—	—	1	—	5
"Östeuropéer"	8	40	6	2	2	1	1	20
Övriga nationaliteter	7	25	11	1	5	1	2	28
Ej nationalitetsbundna	15		1	—	—	1	1	18
Totalt	234		52	26	65	17	19	414

väsendet omfattar, som tidigare nämnts, många små föreningar med mycket specialiserad verksamhet som p. g. a. sin karaktär helt enkelt inte tror sig kunna få eller anser sig vara i behov av bidrag. Bidragsmöjligheterna för de etablerade invandrar- och minoritetsgrupperna är också begränsade f. n. och många föreningar har gett uttryck för detta förhållande genom att "inte känna till att man kan söka bidrag" eller "inte veta vart man vänder sig" (se tabell 15).

Vid en uppdelning av samhällsstödet på statliga och kommunala organ finner man att större delen av stödet kommer från kommunalt håll, vilket ter sig ganska naturligt med tanke på att majoriteten av organisationerna är lokalt verksamma. 37 % av föreningarna får kommunala bidrag vanligtvis i storleksordningen 1 000–2 000 kr. per organisation och verksamhetsår. Framförallt är det de finska och jugoslaviska organisationerna som åtnjuter kommunalt stöd: 71 % resp. 61 %.

De statliga bidragen går däremot till ett mindre antal organisationer och är mer jämnt fördelade på de olika nationalitetsgrupperna. 12 % av föreningarna får statligt stöd. Nästan hälften av dessa organisationer, framförallt de finska, får dock dessutom ett indirekt statligt stöd i form av personal, t. ex. arkivarbetare, vilkas löner betalas av arbetsmarknadsverket. Antalet arkivarbetare och anställningsperiodernas längd varierar emellertid ganska kraftigt mellan olika organisationer. De stora statliga bidragsbeloppen tillfaller främst riksförbunden.

Landstingsbidragen utgör endast 2 % av den totala "bidragskakan" och tillfaller främst de finska distriktsorganisationerna. Bidragen utgår med mycket varierande belopp, från ca 3 000 till över 100 000 kr.

Tabell 16 Bidragsfördelning efter kommunblocksregion

Kommunblocks- regioner	Bidrag						Totala antal org.	
	Ja		Nej		Ej svar		Ant.	%
	Ant.	%	Ant.	%	Ant.	%		
Stockholm/ Södertäljes kblr	84	52	77	48	0		161	39
Malmö/Lund/ Trelleborgs kblr	7	33	12	57	2	10	21	5
Göteborgs kblr	16	34	31	66			47	11
Totalt stor- städernas kblr	107	47	120	52	2	1	229	55
Totalt "övriga" landets kblr	115	62	67	36	3	2	185	45
Totalt	222	54	187	45	5	1	414	100

16 % av organisationerna får bidrag från "annan organisation" i Sverige, vanligen upp till 500 kr. Dessa bidrag kommer till största delen från någon huvudorganisation inom resp. nationalitet. Främst är det judiska och finska organisationer som på detta sätt erhåller bidrag från "annan organisation", men medan samtliga bidrag till de judiska organisationerna överstiger 1 000 kr. ligger majoriteten av de finska under 500 kr. De större bidragen inom de judiska organisationerna går framförallt till skolverksamhet.

Företagen ger oftast sina bidrag till invandrar- och minoritetsorganisationer i form av materiel eller belopp på upp till 500 kr. 10 % av organisationerna – framförallt de finska och jugoslaviska – erhåller bidrag från företag.

En mycket liten del av bidragen (3 %) kommer från resp. utvandrarnas land och bidragsformer och belopp varierar starkt. En finsk organisation uppger 176 000 kr. som bidrag från den finska staten medan det jugoslaviska statliga stödet uteslutande består av materiel – närmare bestämt jugoslaviska långfilmer.

Av tabell 16 framgår att över hälften av alla invandrar- och minoritetsorganisationer i Stockholm/Södertäljes kblr får bidrag (52 %), mot en tredjedel av organisationerna i vardera Göteborgs och Malmö/Lund/Trelleborgs kblr. Jämför man organisationer belägna inom storstädernas kblr med övriga organisationer finner man att en större andel av de senare har fått bidrag under det senaste verksamhetsåret.

Om man därefter enligt tabell 17 granskar fördelningen av det totala antalet bidrag (vissa föreningar får fler än ett bidrag), tillfaller 49 % "övriga" landet och 51 % storstädernas kblr. Med tanke på att organisationerna i "övriga" landet utgör 45 % av hela undersökningsmaterialet, synes således även ovanstående jämförelse leda till slutsatsen att "övriga" landet får förhållandevis fler bidrag än storstäderna (observera dock att man här inte tagit hänsyn till bidragsbeloppens storlek).

Tabell 17 Bidragsfördelning efter antal bidragsgivare och storstäder/"övriga" landet

Bidragsgivare	Storstäd. kblr		"Övriga" landet		Tot. ant. bidrag	
	Ant.	%	Ant.	%	Ant.	%
Statliga bidrag	43	18	30	15	73	16
Landstingsbidrag	4	2	7	3	11	2
Kommunala bidrag	69	31	99	46	168	38
Bidrag från annan org.	37	16	33	15	70	16
Övriga bidrag	73	32	46	21	119	27
Totalt	226	100	215	100	441	100
	51 %		49 %		100 %	

3.2.3 Organisationernas lokalsituation

Tillgången på egna lokaler och möjligheterna att bedriva en meningsfull verksamhet hänger nära samman. En stor del av föreningarnas aktiviteter förutsätter också att man kontinuerligt kan disponera egna lokaler och inte behöver dela sådana med andra organisationer. Många föreningar vill utöka sin verksamhet men har tvingats avstå från detta p. g. a. brist på lämpliga lokaler. Ca en tredjedel av organisationerna har givit uttryck för dessa svårigheter genom att uppge sig ha lokalproblem och framföra önskemål om samhällshjälp vid anskaffandet av lämpliga lokaler.

Tabell 18 visar att i stort sett samma grupper som erhåller det tidigare

Tabell 18 Bidrag till hela eller del av lokalhyran efter nationalitet

Nationalitet	Bidrag till hela hyran (inkl. gratis lokal)		Bidrag till del av hyran		Inget bidrag till hyran		Ej svar		Totalt
	Ant.	%	Ant.	%	Ant.	%	Ant.	%	
"Afrikaner"	3		—		5		—		8
Ester	11	10	7	6	94	83	1	1	113
Finnar	23	20	34	30	33	47	3	3	113
Finlandssvenskar	1		3		10		—		14
Greker	2		3		8		—		13
Ingermanländare	1		2		4		—		7
Italienare	3		1		9				13
Judar	2	10	8	40	9	45	1	5	20
Jugoslaver	7	23	6	19	14	45	4	13	31
Letter	1		—		3		—		4
Portugiser	—		—		2		1		3
Spanjorer	1		2		1		—		4
"Skandinaver"	—		1		3		1		5
"Östeuropéer"	3	15	2	10	13	65	2	10	20
Övriga nationaliteter	8	29	5	18	14	50	1	4	28
Ej nationalitetsbundna	4	22	2	11	12	67	—		18
Totalt	70	17	76	18	254	61	14	3	414

Tabell 19 Profana invandrar- och minoritetsorganisationer efter nationalitet och lokalsituation

Nationalitet	Egna lokaler			Andra lösningar ^a			Totala antalet organisationer					
	Egen lokal	Delar lokal	Ej lokal	Egen + delar	Egen + ej lokal	Delar + ej lokal	Ej svar	Lånar	Hyr tillf. lokaler	Anv. medl. läg. h.	Ej svar	
"Afrikaner"			8						5	2		8
Ester	15	20	70	4	3		1	12	59	17	3	113
Finnar	38	16	52	4	2	1		6	47	6		113
Finlandssvenskar		1	13					1	13	3		14
Greker	2	1	10					2	6	2		13
Ingermanländare		2	5						6	1		7
Italiinare	6		6		1			2	4	2		13
Judar	11	3	6					3	4	1		20
Jugoslaver	12	2	17					2	10	2	1	31
Letter	1		3					1	2	1		4
Portugiser	2		1					1				3
Spanjorer	1		2	1					2			4
"Skandinavner"		2	3						3			5
"Östreupeer"	7	5	7		1			2	6	1		20
Övriga nationaliteter	4	2	21	1				4	13	6	1	28
Ej nationalitetsbundna	8	2	8					2	5	3		18
Totalt	107	56	232	10	7	1	1	41	185	47	5	414

^a Avser organisationer som uppgett att de ej har egna lokaler. Flera lösningar har kunnat anges.

nämnda samhälleliga stödet också får bidrag till lokaler. Kommunerna är även i dessa fall de främsta bidragsgivarna. Man kan konstatera att majoriteten (61 % av organisationerna) inte får något bidrag till lokalhyra, medan de övriga (35 %) i ungefär lika stor utsträckning erhåller bidrag till hela (inkl. gratis lokal) som till del av hyran.

I allmänhet har organisationerna inte heller några egna lokaler (56 %) utan hyr tillfälliga sådana eller använder medlemmarnas lägenheter (se tabell 19). Lokalsituationen för de finska och de jugoslaviska grupperna är ganska likartad: ca en tredjedel av organisationerna har egna, medan de övriga hyr tillfälliga lokaler. Hälften av de finska och något färre av de jugoslaviska organisationerna får bidrag till hyran. Liksom tidigare var fallet med verksamhetsbidrag, ligger dessa grupper av organisationer även över genomsnittet i hela undersökningsmaterialet vad gäller lokalinhav och lokalbidrag.

De judiska föreningarna har det i jämförelse med de andra organisationerna bäst ställt med lokaler: 55 % har egna lokaler och 15 % delar med annan organisation. Hälften av dessa organisationer får också bidrag till hyran. Bland de estniska organisationerna däremot saknar 62 % och delar 18 % lokaler med annan organisation, medan en förhållandevis stor andel håller sammankomster i medlemmarnas lägenheter. De estniska organisationerna får inte heller bidrag till lokalhyran i någon nämnvärd utsträckning. I detta sammanhang måste tilläggas att brist på lokaler givetvis inte alltid upplevs som ett problem utan måste ställas i relation till organisationernas behov och typ av verksamhet.

Om man på motsvarande sätt som för verksamhetsbidragen jämför storstäderna med "övrige landet" beträffande bidrag till lokalhyran, finner man att tendensen till bidragsövertikt för "övrige landet" kvarstår men att skillnaderna mellan grupperna minskar. Av tabell 20 framgår att 31 % av organisationerna belägna inom "övrige landets" kblr erhåller bidrag till lokalhyran mot en fjärdedel av storstadföreningarna.

Tabell 20 Bidrag till lokalhyra efter kommunblocksregion

Förekomst av lokalbidrag	Storstädernas kblr	"Övrige landet"
Får lokalbidrag	24 %	31 %
Får ej lokalbidrag	71 %	63 %
Ej svar	5 %	6 %
Samtliga	100 %	100 %

Tabell 21 Bidrag till hela eller del av hyran efter kommunblocksregion

Lokalbidragets storlek	Storstädernas kblr	"Övrige landet"
Bidrag till hela hyran	16 %	18 %
Bidrag till del av hyran	16 %	22 %
Inget bidrag	65 %	57 %
Okodifierbar	3 %	3 %
Samtliga	100 %	100 %

Denna tendens kvarstår också vid en jämförelse mellan organisationer som får bidrag till *hela* (inkl. gratis lokal) resp. *del* av hyran. Av tabell 21 framgår att bidragsövertikten är störst för "övriga landet" vad gäller bidrag till *del* av hyran.

3.3 Religiösa organisationer¹ (150 st.)

3.3.1 Organisationsbeskrivning

Grundår

De religiösa organisationernas grundår följer samma mönster som de profanas, dvs. under krigsåren grundades många organisationer av de judiska, estniska och östeuropeiska flyktinggrupperna, medan de föreningar som bildats under senaste årtiondena domineras av finska och sydeuropeiska invandrare (se tabell 22).

Religion

I och med att ester och finnar utgör majoriteten i undersökningsmaterialet dominerar de protestantiska organisationerna, men invandringen från Sydeuropa återspeglas bl. a. i den stora andelen katoliker bland de "ej nationalitetsbundna".

De frikyrkliga grupperna består framför allt av finska föreningar organiserade i filadelfia- och pingstförsamlingar. Religionsfördelningen efter nationalitet framgår mera utförligt av tabell 23.

Tabell 22 De religiösa organisationernas grundår efter nationalitet

Nationalitet	-1940		1941- 1950		1951- 1960		1961- 1970		1971-		Ej svar		Totalt	
	Ant.	%	Ant.	%	Ant.	%	Ant.	%	Ant.	%	Ant.	%	Ant.	%
Ester	-	-	14	(74)	2	(11)	3	(16)	-	-	-	-	19	13
Finnar	1	2	3	5	6	11	28	50	17	30	1	2	56	37
Italienare	-	-	-	-	-	-	1	(50)	1	(50)	-	-	2	1
Judar	12	(67)	2	(11)	1	(6)	3	(17)	-	-	-	-	18	12
Jugoslaver	-	-	-	-	-	-	1	(33)	2	(67)	-	-	3	2
"Skandinaver"	1	(33)	1	(33)	1	(33)	-	-	-	-	-	-	3	2
"Östeuropéer"	-	-	3	(50)	1	(17)	1	(17)	1	(17)	-	-	6	4
Övriga nationaliteter	2	(25)	3	(38)	2	(25)	1	(13)	-	-	-	-	8	5
Ej nationalitetsbundna	13	37	4	12	7	20	9	26	2	6	-	-	35	23
Totalt	29	19	30	20	20	13	47	31	23	15	1	1	150	100

¹ Med religiös organisation avses här församlingar, trossamfund och andra sammanslutningar vilkas verksamhet avser religionsutövning m. m.

Tabell 23 Religiösa invandrar- och minoritetsorganisationer efter nationalitet och religion

Religion	Ester	Finnar	Itali- nare	Judar	Jugo- slaver	Skandi- naver	Öst- européer	Andra ^a nat.	Ej nationa- litetsbundna	Totalt	
Ant. %										Ant. %	
Protestanter	12	39	2	—	—	3	1	6	1	62	41
Katoliker	—	—	—	—	1	—	4	1	27	35	23
Ortodoxa	3	1	—	—	2	—	1	1	5	13	9
Frikyrkliga	4	16	—	—	—	—	—	—	—	20	13
Mosaiska	—	—	—	18	—	—	—	—	—	18	12
Övriga icke kristna	—	—	—	—	—	—	—	—	2	2	2
Totalt	19	56	2	18	3	3	6	8	35	150	100

^a 1 Assyrisk org.
 1 Fransk ”
 1 Holländsk ”
 1 Ingerman-
 ländsk ”
 1 Lettisk ”
 1 Spansk ”
 2 Tyska ”

Tabell 24 Organisationernas geografiska täckning efter religion

Religion	Lokal karaktär	Regional karaktär	Riks- täckande	Inter- nationell	Totalt	Därav verksam på		Ej svar
						en ort	flera orter	
Protestanter	37	12	8	5	62	41	21	—
Katoliker	3	16	3	13	35	4	31	—
Ortodoxa	2	3	6	2	13	1	11	1
Fria kristna	14	4	2	—	20	6	13	1
Mosaiska	10	6	—	2	18	14	4	—
Övriga icke kristna	—	1	—	1	2	1	1	—
Totalt	66	42	19	23	150	67	81	2
%	44	28	13	15	100	45	54	1

Geografisk täckning och anslutning

Till skillnad från de profana föreningarna kan majoriteten av de religiösa karakteriseras som regionala, riks- eller internationella organisationer, och de är således oftast verksamma på flera orter (se tabell 24).

Av tabell 24 framgår att den geografiska täckningen varierar mellan de olika religionsgrupperna. De katolska, ortodoxa och icke kristna samfunden representerar religioner med utomnordiska centra, vilket också framgår av den höga anslutningsprocenten till internationell/utländsk organisation i tabell 25. Andelen lokala föreningar är mycket liten. De protestantiska invandrar- och minoritetsorganisationerna är däremot ofta knutna till svenska församlingar och stift och är följaktligen framförallt lokala och regionala.

Tabell 25 Organisationerna efter religion och anslutning till andra organisationer/förbund

Religion	Inter- nationell, utländsk org.	Riks/central- förbund, i Sverige ^a org.	Studie- förbund, idrotts- förbund	Ej an- slutna	Ej svar	Totalt
Protestanter	9	47	5	8	—	62
Katoliker	15	24	2	4	—	35
Ortodoxa	6	2	—	4	1	13
Frikyrkliga	—	5	2	13	1	20
Mosaiska	2	8	1	7	—	18
Övriga icke Kristna	1	—	—	1	—	2
Totalt	33	86	10	37	2	150

^a Här ingår också stift och församlingar.

Tabell 26 Religiösa invandrar- och minoritetsorganisationer efter religion och huvudsakliga verksamhetsområden/aktiviteter

Religion	Gudstj.- sakram.	Idrott	Sällsk sam- varo	Social verk- samhet	Kurs- verk- samhet	Barn- verk- samhet	Ungdoms- verk- samhet	Pension.- verk- samhet	Övrig verk- samhet	Ej svar	Totalt
Protestanter	52	2	33	18	36	9	20	16	4	2	62
Katoliker	32	2	10	23	24	4	13	16	5	—	35
Ortodoxa	10	1	4	2	6	1	—	1	—	1	13
Frikyrkliga	19	—	11	5	10	2	11	5	—	1	20
Mosaiska	12	—	3	4	8	5	2	4	1	1	18
Övriga icke kristna	2	—	—	—	2	—	1	—	—	—	2
Totalt	127	5	61	52	86	21	47	42	10	5	150

De frikyrkliga och mosaiska grupperna redovisar också en stor andel lokala föreningar, och även många samfund som inte är anslutna till någon riksorganisation/förbund.

De religiösa invandrar- och minoritetsorganisationerna grupperades på samma sätt som de profana efter postnummer och kommunblocksregion (kblr) och befanns då vara representerade i 31 av 70 kblr. Koncentrationen till storstadsregionerna är stark med 35 % av organisationerna belägna i Stockholm/Södertäljes kblr, 11 % i Göteborgs kblr, 7 % i Malmö/Lund/Trelleborgs kblr, 4 % i Borås resp. Västerås kblr och 3 % vardera i Eskilstunas, Karlstads, Köpings och Norrköpings kblr. 53 % av de religiösa organisationerna finns i storstädernas och 47 % i "övriga landets" kblr, vilket ungefär motsvarar de profana organisationernas geografiska spridning.

Ett protestantiskt, ett mosaiskt och två katolska "riksförbund", dvs. samtliga i undersökningen ingående "religiösa riksförbund" är belägna i Stockholm.

Verksamhet

Tabell 26 ger en bild av invandrarkyrkornas betydelse i sammanhang utöver de rent religiösa. Vid sidan av den sakramental verksamheten bedriver man nämligen en omfattande kurs-, kontakt- och social verksamhet med bl. a. stöd åt och aktiviteter för ungdomar och pensionärer.

De frikyrkliga grupperna, som huvudsakligen består av finska invandrare, redovisar den största andelen organisationer med kontakt- och ungdomsverksamhet (55 %), aktiviteter som även de profana finska föreningarna ägnar sig åt i stor utsträckning (jfr. tabell 8).

Den katolska gruppen av organisationer redovisar den största andelen organisationer med kurs-, social- och pensionärsverksamhet (69 % resp. 66 % och 46 %).

1.1.2 Orsak

Kontaktyta

De troende är oftast inte registrerade medlemmar i religiösa organisationer, utan medlemsbegreppet har utsträckts till att gälla uppskattat antal personer som nås av verksamheten, dvs. "kontaktytan" (se tabell 27). I några fall har organisationerna därför angivit kontaktytan till nära det totala antalet kända trosbekännare av resp. religion. Svårigheten att definiera kontaktytan framgår också av att 23 % av organisationerna inte lämnat några sådana uppgifter.

31 organisationer (21 %) säger sig emellertid nå fler än 3 000 personer med verksamheten, medan lika många uppger antalet medlemmar till 100–500.

Det är framförallt de frikyrkliga och de mosaiska organisationerna som säger sig nå förhållandevis få personer; ca två tredjedelar resp. 44 % når färre än 500. Den ortodoxa gruppen däremot redovisar endast en organisation vars kontaktyta understiger 1 000 personer, och två tredjedelar når fler än 3 000.

1.1.3 Uttryck

Publikationer

De religiösa organisationernas kontaktyta är vidsträckt och "medlemmarna" bor utspridda över stora områden. Behovet av egna publikationer (tidning/tidskrift, mindre blad, föreningsmeddelande o. dyl.) är således stort, då de fyller en viktig funktion som informations- och kontaktorgan. Som framgår av tabell 28 utger 53 % av organisationerna någon form av "publikation", som oftast är stencilerad (jfr. de profana organisationerna, av vilka 38 % utger någon publikation).

Man kan också notera att den judiska gruppen redovisar den högsta utgivningsfrekvensen (50 %) bland de profana och den lägsta (33 %) bland de religiösa sammanslutningarna.

De katolska och de ortodoxa organisationerna uppger den största kontaktytan och även de högsta utgivningsfrekvenserna av "publikationer".

Tabell 27 Religiösa invandrar- och minoritetsorganisationer efter religion och antal personer som nås av verksamheten (kontaktyta)

Religion	-100	-500	-1 000	-2 000	-3 000	-5 000	-10.000	-20.000	-30.000	30.001-	Ej svar	Totalt
Protestanter	8	15	5	6	2	1	5	1	3	3	13	62
Katoliker	1	4	5	5	3	2	3	1	1	1	10	35
Ortodoxa	-	8	1	1	1	3	3	-	2	-	2	13
Frikyrkliga	5	8	2	1	-	-	1	-	-	-	3	20
Mosaiska	4	4	-	-	3	-	1	-	-	-	6	18
Övriga icke kristna	1	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	2
Totalt	19	31	13	13	9	6	14	2	5	4	34	150

Tabell 28 Utgivning av "publikationer" efter religion

Religion	Ger ut publ.		Ger ej ut publ.	Totalt
	Ant.	%	Ant.	
Protestanter	27	44	35	62
Katoliker	30	86	5	35
Ortodoxa	9	(69)	4	13
Frikyrkliga	6	30	14	20
Mosaiska	6	(33)	12	18
Övriga icke kristna	1	(50)	1	2
Totalt	79	53	71	150

3.3.2 Organisationernas ekonomiska situation

Sammanlagt 66 % av de religiösa organisationerna får bidrag från antingen stat, kommun, annan organisation i Sverige, organisation i annat land, stat i annat land och/eller från enskilda personer, och oftast till ett sammanlagt belopp som överstiger 5 000 kr per organisation och år (se tabell 29). En större andel av de religiösa organisationerna får således någon form av bidrag och då till större belopp än de profana.

71 % av organisationerna inom de två största grupperna, nämligen protestanter och katoliker, får någon form av bidrag. Den katolska gruppen får emellertid i allmänhet större sammanlagda bidragsbelopp per organisation och år än den protestantiska: 68 % av de förra får över 10 000 kr. mot 22 % av de senare. Bland de ortodoxa organisationerna får 11 av 13 bidrag, varav 5 får 20 000–50 000 kr. vardera. De frikyrkliga och icke kristna sammanslutningarna får däremot bidrag i mycket liten utsträckning.

Vid en uppdelning av den totala "bidragskakan" i en samhällelig (dvs. bidrag från stat och/eller kommun) och en "övrig"¹ del (se tabell 30) ser man att den genomsnittliga fördelningen på de båda delarna är tämligen lika: 42 % av organisationerna får bidrag från samhället och 47 % från övrigt håll. Mellan de olika religionsgrupperna däremot råder det ganska stora skillnader med avseende på varifrån bidragen kommer (se tabell 31).

Totalt får 42 % av de religiösa samfunden bidrag från det svenska samhället (jfr. de profana organisationerna av vilka 44 % får samhällsstöd), och i allmänhet till större belopp per organisation och år än motsvarande stöd till den profana gruppen (2 000–3 000 resp. 5 000–10 000 kr.).

Av tabell 32 finner man att det framförallt är de ortodoxa (9 av 13), protestantiska (55 %) och de frikyrkliga (40 %) organisationerna som får bidrag från det svenska samhället, medan de katolska, mosaiska och icke kristna organisationerna får sådana bidrag i mindre omfattning.

¹ Härvid avses bidrag som kommer från annan organisation i Sverige, organisation i annat land, studieförbund, stat i annat land, företag och/eller enskilda personer (inkl. kollekt).

Tabell 29 Religiösa invandrar- och minoritetsorganisationer efter religion och total bidragssumma

Religion	Form av bidrag		Därav efter beloppets storlek i kronor												Organisa- tion som får bidrag		Hela an- talet orga- nisationer	
	Pers.	Matr. Kon- tant	1-500 501- 1 001- 2 001- 3 001- 5 001- 10 001- 20 001- 50 001- 100 001- 1 000 2 000 3 000 5 000 10 000 20 000 50 000 100 000												Ej an- givet belopp	Ant.		%
			7	3	95	4	3	5	8	15	18	12	18	2				
Protestanter	4	2	40	3	3	4	6	5	7	5	3	3	2	2	2	44	71	62
Katoliker	1	1	25			1	3	3	3	6	6	1	4	1	25	71	35	
Ortodoxa	2	-	11				4	2	2	2	5				11	35		
Frikyrkliga			8		1	1	2	2	2	1	1	1			8	40	20	
Mosaiska			10	1			1	3	1	3	3	1		1	10	18	18	
Övriga icke kristna			1					1							1	2	2	
Totala	7	3	95	4	3	5	8	15	18	12	18	2	7	3	99	66	150	
Därav efter bidragsgivare																		
Staten	4	-	32	1	4	4	5	5	3	4	3	2	-	1	36	24	150	
Kommun	1	2	39	1	5	6	7	3	8	2	1	-	2	4	42	28	150	
Samhällsbidrag totalt ^b	4	2	61	1	4	8	11	7	11	5	5	2	2	5	63	42	150	
Organisation i Sverige	3	-	26	3	-	3	3	3	6	3	1	2	1	1	29	19	150	
Organisation i utlandet	-	1	18	-	-	1	1	2	7	1	3	-	2	1	19	13	150	
Statliga bidrag från utlandet	2	-	5	-	-	-	-	2	-	-	2	-	1	-	7	5	150	
Enskilda	-	-	42	7	5	3	2	6	8	2	4	1	1	3	42	28	150	

^a Alla bidrag, resp. alla bidrag från samma slag av givare, till samma organisation, har i tabellen betraktats som ett bidrag. Detta innebär att en organisation återfinns i olika kolumner på olika rader i tabellen.

^b Bidrag från både stat och kommun till samma organisation har här betraktats som ett bidrag.

Tabell 30 Bidragsfördelning efter religion^a – totalt, samhällsbidrag och övriga bidrag

	Organisationer som får						Totalt
	Bidrag (totalt)		Samhällsbidrag		"Övriga" bidrag		
	Ant.	%	Ant.	%	Ant.	%	
Protestanter	44	71	34	55	25	40	62
Katoliker	25	71	8	23	24	69	35
Ortodoxa	11	(85)	9	(69)	8	(62)	13
Frikyrkliga	8	40	8	40	4	20	20
Mosaiska	10	(56)	4	(22)	9	(50)	18
Övriga icke kristna	1	—	—	—	1	—	2
Totalt	99	66	63	42	71	47	150

^a Vissa organisationer får mer än ett bidrag varför antalet organisationer som får bidrag totalt (kolumn 1) inte är lika med summan av antalet organisationer som får samhällsbidrag (kolumn 2) och antalet organisationer som får "övriga" bidrag (kolumn 3).

Till skillnad från den profana gruppen kommer trossamfundens samhällsbidrag främst från statligt håll. Den protestantiska gruppen utgör emellertid ett undantag: över hälften (52 %) av dess organisationer erhåller kommunala bidrag, vilka till största delen kommer från någon församling – och endast 15 % får statliga bidrag, främst från Svenska kyrkan. Bortsett från församlingsbidragen tycks således inte kommunerna nämnvärt stödja dessa religiösa samfund ekonomiskt.

Som tidigare nämnts får 47 % av de religiösa samfundens bidrag från "övrigt håll", oftast till ett sammanlagt belopp på 5 000–10 000 kr. per organisation och år.

Av tabell 33 framgår att merparten av organisationerna får sina "övriga bidrag" från enskilda personer (inkl. kollekt). Man kan emellertid notera en markant skillnad mellan den protestantiska och den katolska gruppen, där 63 % resp. 19 % av organisationerna får bidrag från enskilda personer på vanligtvis 5 000–10 000 kr. per organisation och år resp. upp till 500 kr. Det är dock troligt att olika samfund har angett kollektmedel i olika utsträckning i sina enkätsvar.

Totalt får 19 % av de religiösa sammanslutningarna bidrag från annan organisation i Sverige. Det är främst de ortodoxa och de mosaiska grupperna som erhåller dessa bidrag. En del samfund får också bidrag från organisation i annat land – framför allt de katolska, vilkas bidrag till största delen kommer från den katolska kyrkan.

Vid en jämförelse mellan de protestantiska och katolska organisationernas ekonomiska situation kan man sammanfattningsvis konstatera att båda grupperna totalt sett tycks få bidrag i samma utsträckning, men att de får sina bidrag från helt olika håll. De katolska organisationerna erhåller också i allmänhet större bidragsbelopp per organisation och år än de protestantiska.

Tabell 31 Religiösa invandrar- och minoritetsorganisationer efter religion, bidrag under senaste verksamhetsåret och bidragsgivare

Religion	Samtliga organisationer	Därav som får bidrag		Samtliga redovisade bidraga	Därav efter bidragsgivare ^a					Enskilda bidrag från utlandet
		Ant.	%		Statliga bidrag	Kommunala bidrag	Organisation i Sverige	Organisation i utlandet	Statliga bidrag från utlandet	
Protestanter	62	44	71	64	9	32	6	1	4	12
Katoliker	35	25	71	53	7	1	7	14	2	22
Ortodoxa	13	11		23	9	1	6	2	1	4
Frikyrkliga	20	8	40	18	8	5	4	-	-	1
Mosaiska	18	10		16	3	3	6	2	-	2
Övriga icke kristna	2	1		1	-	-	-	-	-	1
Totalt	150	99	66	175	36	42	29	19	7	42

a Två eller flera bidrag från samma givare har räknats som ett bidrag.

Tabell 32 Bidragsfördelning efter religion – statliga och kommunala bidrag

	Organisationer som får				Totalt
	Statliga bidrag		Kommunala bidrag		
	Ant.	%	Ant.	%	
Protestanter	9	15	32	52	62
Katoliker	7	20	1	3	35
Ortodoxa	9	(69)	1	(8)	13
Frikyrkliga	8	40	5	25	20
Mosaiska	3	(17)	3	(17)	18
Övriga icke kristna	—	—	—	—	2
Totalt	36	24	42	28	150

Tabell 33 Bidragsfördelning efter religion – "övriga bidrag"

	Organisationer som får bidrag från								Totalt
	Enskilda personer		Annan org. i Sverige		Org. i annat land		Annan stat		
	Ant.	%	Ant.	%	Ant.	%	Ant.	%	
Protestanter	12	19	6	10	1	2	4	6	62
Katoliker	22	63	7	20	14	40	2	6	35
Ortodoxa	4	(31)	6	(46)	2	(15)	1	(8)	13
Frikyrkliga	1	5	4	20	—	—	—	—	20
Mosaiska	2	(13)	6	(33)	2	(11)	—	—	18
Övriga icke kristna	1	—	—	—	—	—	—	—	2
Totalt	42	28	29	19	19	13	7	5	150

3.3.3 Organisationernas lokalsituation

Till skillnad från de profana har majoriteten av de religiösa organisationerna egna lokaler eller delar sådana med andra. Tabell 34 visar att över två tredjedelar av de mosaiska, frikyrkliga och katolska samfunden har egna eller delar lokaler. Det framgår också att endast 11 % av de katolska mot nästan hälften av de protestantiska föreningarna saknar egna lokaler. Vid närmare studium av dessa båda grupper finner man emellertid att 69 % av de protestantiska föreningarna får låna lokaler av svenska kyrkan, medan de katolska föreningarna oftast är hänvisade till att hyra tillfälliga lokaler eller använda "medlemmarnas" lägenheter. Detta förklarar varför endast 6 % av de protestantiska mot 49 % av de katolska organisationerna spontant uppgivit sig ha lokalproblem.

45 % av de religiösa organisationerna får bidrag till hela eller del av hyran (jfr. de profana organisationerna av vilka 35 % får sådant stöd). Av tabell 35 framgår emellertid att bidragsfrekvensen varierar kraftigt mellan de två största religionsgrupperna, dvs. protestanter och katoliker: 61 % av de förra får lokalbidrag (53 % till hela och 8 % till del av hyran) mot

Tabell 34 Religiösa invandrar- och minoritetsorganisationer efter religion, lokalsituation och bidrag till lokalhyra

Religion	Egna lokaler			Andra lösningar ^b					Hela antalet organisationer
	Egen/delar lokal	Egen/delar + ej lokal ^a	Ej lokal	Totalt Ej lokal	Tillgång t. kyrka/kyrkokalor	Lånar lokal	Hyr tillfäll. lokaler	Anv. medl. läg.h., off.pl. etc.	
Protestanter	30	2	30	32	22	3	8	3	62
Katoliker	24	7	4	11	6	2	5	3	35
Ortodoxa	6	—	7	7	4	2	3	1	13
Frikyrkliga	13	1	6	7	1	2	5	1	20
Mosaiska	14	—	4	4	—	1	2	2	18
Övriga icke kristna	1	—	1	1	—	1	—	—	2
Totalt	88	10	52	62	33	11	23	10	150

^a Organisationer som är verksamma på flera orter kan ha/dela lokal på en ort men ej på en annan.

^b Avser organisationer som uppger att de ej har egna lokaler. Flera lösningar har kunnat anges.

Tabell 35 Lokalbidrag till hela eller del av hyran efter religion

Religion	Bidrag t. hela hyran (inkl. gratis lokal)		Bidrag t. del av hyran		Inget bidrag t. hyran		Ej svar		Totalt
	Ant.	%	Ant.	%	Ant.	%	Ant.	%	
Protestanter	33	53	5	8	17	27	7	11	62
Katoliker	3	9	6	17	25	71	1	3	35
Ortodoxa	5	(38)	1	(8)	5	(42)	2	(17)	13
Frikyrkliga	4	20	1	5	13	65	2	10	20
Mosaiska	5	(28)	4	(22)	9	(50)	—	—	18
Övriga icke kristna	1	—	—	—	1	—	—	—	2
Totalt	51	34	17	11	70	47	12	8	150

26 % av de senare (9 % till hela och 17 % till del av hyran). Att så många protestantiska organisationer får lokalbidrag trots att de i relativt liten utsträckning har egna lokaler förklaras, som tidigare nämnts, av att de genom svenska kyrkan får tillgång till gratis lokal, vilket inkluderats i "bidrag till hela hyran".

3.4 Organisationernas synpunkter

Enkäten till organisationerna avslutades med några frågor som avsåg att belysa vilka svårigheter de i organisationerna engagerade personerna själva uppfattade som de största hindren för verksamheten och hur de ville att samhället skulle hjälpa organisationerna. Det underströks särskilt i enkäten att svaren gärna fick vara personliga och inte skulle uppfattas som bindande för organisationen i fråga. Den följande

sammanställningen av svaren på dessa frågor avser såväl profana som religiösa organisationer och tar upp de områden som oftast omnämndes i svaren.

Ekonomi

De ekonomiska frågorna dominerar de synpunkter som såväl profana som religiösa organisationer lämnat angående sina svårigheter. De profana föreningarna tycks ha ekonomiska problem i ungefär samma utsträckning oberoende av nationalitet, medan inom gruppen av religiösa organisationer de ekonomiska problemen är särskilt framträdande hos de katolska och ortodoxa samfundet.

Majoriteten av organisationer tror sig inte ensamma kunna lösa sina ekonomiskt betingade svårigheter utan anser att samhället bör bistå i första hand med ekonomiska bidrag och lokaler. Man anför t. ex. att "stöd till organisationerna bör utgå kontinuerligt så att vi kan arbeta i lugn och ro", och hänvisar bl. a. till: "Vi gör en stor insats för invandrare i vår kommun och bör därför få hjälp från samhället".

Lokaler

Den svaga ekonomin tar sig också ofta uttryck i lokal- och personalbrist. Lokalproblemet tas visserligen oftare upp av de profana (framför allt de jugoslaviska) än de religiösa organisationerna, men variationerna inom den religiösa gruppen är liksom vad gäller ekonomin kraftiga. Olikheterna vad beträffar de protestantiska resp. de katolska samfundens lokalsituation belyses bl. a. genom att 49 % av de senare mot bara 6 % av de förra upplever lokalfrågan som ett stort problem.

Personal

Många föreningar (framför allt de finska) har uppgivit att de har personalbrist och anser att "det borde finnas minst en heltidsanställd person för att ta hand om organisationernas verksamhet." Bristen på präster och annan själasörjande personal är stor bland de religiösa samfundet (framförallt bland de protestantiska organisationerna).

Information

Förutom att samhället genom bidrag bör underlätta organisationernas framtida verksamhet och existens anser många föreningar också att myndigheterna skall informera om invandrar- och minoritetsorganisationers rättigheter och skyldigheter, om bidragsmöjligheter etc. Överhuvudtaget efterlyser man mer kontakt med myndighetspersoner, och en förening framförde: "Vi står alltid till förfogande om ansvarig vill börja med konstruktiva och allvarliga samtal". Men det är inte bara invandrarna som behöver informeras. En god minoritetspolitik måste ju alltid vara förankrad i befolkningsmajoriteten, och man anser därför bl. a. att

svenskarna skall informeras ”om vilken betydelse utlänningarna har haft vid högkonjunktur samt att utlänningarna inte vill isolera sig även om de utövar sin egen kultur.”

Man önskar också att samhället ”genom massmedia borde söka skapa bättre relationer mellan invandrarna och svenskarna – bättre kamratskap och vänskaplig anda.”

Intresse – Förståelse

”Ett av våra stora problem är att kunna övertyga myndigheter och andra att våra föreningar är till ömsesidig nytta”. Denna typ av synpunkter har i olika former framkommit i enkätsvaren och vittnar om att organisationerna upplever att samhället inte i tillräcklig grad accepterar och värdesätter deras arbete bland invandrare i Sverige. En förening uttryckte det på följande sätt: ”Vi uppfattas av myndigheterna som reservventiler via vilka man blåser välanpassningssignaler . . . Vi får försöka informera om Kungl. Myntverkets nya mynt, SÖ:s kurser, invandrarverkets aktiviteter m. m. . . och allt detta arbete skall vi göra utan samhällets stöd”.

Vidare kräver man ”att samhället inte genom lagstiftning (terroristlagen o. dyl.) skapar otrygghet bland minoriteter”. Samtidigt önskar man mer intresse och förståelse för invandrarna och deras problem: ”Staten tar inte hänsyn till att invandrarna har ett andligt behov och vissa traditioner och livsåskådningar.”

Inflytande

En del föreningar har också framfört krav på att invandrarna och deras organisationer skall få mer inflytande och medbestämmande i det svenska samhället genom t. ex. kommunal rösträtt och ”makt över alla frågor som rör invandrare”.

Aktivering – Kontakt

Bland organisationernas mer interna problem kan nämnas behovet av aktivering och rekrytering av medlemmar, det senare bl. a. beroende på viss ”förgubbning av medlemmarna” (gäller särskilt organisationer för ester, judar och östeuropéer). Följande citat belyser situationen: ”Vi har inga ungdomar som de svenska föreningarna, våra medlemmar blir bara äldre och äldre – fritidsnämnden stöder bara ungdomsföreningar – alltså är framtiden svår.” Inom gruppen av religiösa organisationer har man ofta svårigheter att få kontakt med sina ”medlemmar-trosfränder”. Framför allt katoliker uppger sig ha problem med att få kontakt med nyanlända katolska invandrare och man efterlyser därför bl. a. registrering av religionstillhörigheten.

I detta sammanhang bör man också notera de önskemål som framförts angående ”återhållsamhet med portohöjningar, speciellt för trycksaker” samt ”befrielse från tull och momsavgifter för gåvor från utlandet”.

Det ovanstående är en summarisk sammanfattning av de synpunkter som organisationerna framfört i enkäten. Många organisationer har i ganska skarpa ordalag direkt eller indirekt redogjort för de brister som föreligger vad gäller samhällets behandling av dessa grupper och kräver att samhället skall "omsätta det vackra talet om invandrarnas likaberättigande i praktiska åtgärder".

Sammanfattning

Enligt enkäten

beröras vid

organisationer

Enkäten

främst av

betydelse för

diskussionen

m. m. är

också kända

information

De flesta

allmänhet

uppger att

de religiösa

uträktnings

metoden, dvs.

nämligen är

100-300 procent

En tredjedel

nämner utgå

För de

som det är

nämna of

verksamhet

lokalt. M

i allmän

tillfälligt

Drygt

organisationer

samhället

Sverige, R

organisationer

Vid en

bidrag) är

för sig och

lokalt verk

4 Sammanfattning

Sammanlagt erhöll våren 1973 864 invandrar- och minoritetsorganisationer ett frågeformulär av invandrarutredningen angående organisationernas verksamhet och problem. Enkäten besvarades av 564 av dessa organisationer, varav 414 var av profan och 150 av religiös karaktär.

Enkätresultaten visar att organisationerna – som representerar ett 30-tal nationsgrupper – bedriver en omfattande verksamhet. De utgör ett betydelsefullt forum för utövande av hemlandets språk och kultur. Diskussioner, danser, nationalfester, basarer, filmvisningar, utflykter m. m. är vanliga inslag i verksamheten. Många organisationer anordnar också kurser, föreläsningar, idrottsevenemang och bedriver social- och informationsverksamhet.

De flesta föreningarna har mellan 50–300 medlemmar, men når i allmänhet fler personer än medlemmarna med sin verksamhet. Ofta uppger man en räckvidd på mer än dubbla antalet medlemmar. Vad gäller de religiösa organisationerna och trossamfunden har medlemsbegreppet utsträcks till att gälla uppskattat antal personer som nås av verksamheten, dvs. "kontaktytan". 31 religiösa organisationer (21 %) säger sig då nå fler än 3 000 personer med verksamheten och lika många uppger att 100–500 personer nås av verksamheten.

En tredjedel av de profana och ca hälften av de religiösa organisationerna utger någon form av "publikation".

För de flesta av organisationerna framstår den ekonomiska situationen som det svåraste problemet. I samband med de ekonomiska svårigheterna nämns ofta lokalproblemen. Många organisationer skulle vilja utöka sin verksamhet men har tvingats avstå från det p. g. a. brist på lämpliga lokaler. Man anser att samhället bör hjälpa till att skaffa lämpliga lokaler. I allmänhet har organisationerna inte några egna lokaler utan hyr tillfälliga sådana eller använder medlemmarnas lägenheter.

Drygt hälften av de profana och två tredjedelar av de religiösa organisationerna får någon form av bidrag antingen från det svenska samhället (stat, kommun och landsting), annat land, annan organisation i Sverige, företag eller enskilda. Vanligtvis uppgår bidragen till de profana organisationerna till 1 000–2 000 kr. per organisation och år.

Vid en uppdelning av samhällsstödet (stat- kommun- och landstingsbidrag) finner man att kommunerna är de främsta bidragsgivarna, vilket ter sig naturligt med tanke på att majoriteten av organisationerna är lokalt verksamma.

Nedan finns översiktliga sammanställningar av organisationsväsendet inom olika invandrargrupper. Sammanställningarna har för överskådlig-
hetens skull baserats på majoriteten av organisationssvaren inom resp.
nationalitetsgrupp, och i de enskilda fallen kan det därför råda mycket
stora avvikelser från de för gruppen "typiska" organisationerna. Under
varje rubrik anges hur många organisationer som har besvarat enkäten.

Finnar

(113 organisationer)

De "typiska" finska organisationerna

- har lokal karaktär
- är verksamma på en ort
- är riksförbundsanslutna
- bedriver sällskaplig samvaro, idrotts- ungdoms- och kursverk-
samhet
- har 100–200 medlemmar
- når fler än dubbla antalet medlemmar med verksamheten
- har egna lokaler
- får lokalbidrag
- får verksamhetsbidrag
- har personalbrist samt ekonomiska och lokalproblem

Jugoslaver

(31 organisationer)

De "typiska" jugoslaviska organisationerna

- har lokal karaktär
- är verksamma på en ort
- är riksförbundsanslutna
- bedriver sällskaplig samvaro, idrotts- och kursverksamhet
- har 100–200 medlemmar
- når fler än dubbla antalet medlemmar med verksamheten
- har inte några egna lokaler
- får lokalbidrag i 50 % av fallen
- får verksamhetsbidrag
- har ekonomiska och lokalproblem

Greker

(13 organisationer)

De "typiska" grekiska organisationerna

- har lokal karaktär
- är verksamma på en ort
- är riksförbundsanslutna
- bedriver sällskaplig samvaro, idrotts- och social verksamhet

- har 50–100 medlemmar
- når fler än dubbla antalet medlemmar med verksamheten
- har inte några egna lokaler
- får inte lokalbidrag
- får inte verksamhetsbidrag
- har ekonomiska och lokalproblem

Italienare
(13 organisationer)

De ”typiska” italienska organisationerna

- har lokal karaktär
- är verksamma på en ort
- är riksförbundsanslutna
- bedriver sällskaplig samvaro, idrotts- och social verksamhet
- har 100–200 medlemmar
- når något fler än antalet medlemmar med verksamheten
- har egna lokaler i 50 % av fallen
- får inte lokalbidrag
- får verksamhetsbidrag
- har ekonomiska och lokalproblem samt svårigheter att få myndigheterna att värdesätta organisationernas insatser för invandrare

Ester
(113 organisationer)

De ”typiska” estniska organisationerna

- har lokal karaktär
- är verksamma på en ort
- är inte riksförbundsanslutna
- bedriver sällskaplig samvaro, kurs- och social verksamhet
- har 50–100 medlemmar
- når fler än dubbla antalet medlemmar med verksamheten
- har inte några egna lokaler
- får inte lokalbidrag
- får inte verksamhetsbidrag
- har ekonomiska, lokal-, aktiverings- och kontaktproblem

Judar
(20 organisationer)

De ”typiska” judiska organisationerna

- har lokal karaktär
- är verksamma på en ort

- är inte riksförbundsanslutna
- bedriver sällskaplig samvaro, kurs- och social verksamhet
- har 200–300 medlemmar
- når något fler än antalet medlemmar med verksamheten
- har egna lokaler
- får lokalbidrag
- får verksamhetsbidrag
- har ekonomiska, aktiverings- och kontaktproblem

Protestanter

(62 organisationer)

De ”typiska” protestantiska organisationerna

- har lokal karaktär
- är verksamma på en ort
- bedriver sällskaplig samvaro, kursverksamhet samt förrättar gudstjänst
- når 100–500 personer med verksamheten
- har egna lokaler i 50 % av fallen
- får lokalbidrag
- får verksamhetsbidrag
- har personalbrist och ekonomiska problem

Katoliker

(35 organisationer)

De ”typiska” katolska organisationerna

- har regional karaktär
- är verksamma på flera orter
- bedriver social- och kursverksamhet samt förrättar gudstjänst
- når 500–2 000 personer med verksamheten
- har egna lokaler
- får inte lokalbidrag
- får verksamhetsbidrag
- har ekonomiska och lokalproblem

Innehåll

Undersökning

Tekniskt by

Mätmet

Undersök

Ursprung

Genomf

Bortfall

Bearbeta

Felkälla

Undersökning

Bakgrun

Anled

Syftet

Utbi

Härk

Familj

Anhö

Sitt

Synop

Samtal

Kunskaps

Förhå

Motiva

Sitt

Tolk

Samman

Informa

Inform

Achtern

Inform

Invand

Vari

Samman

Diskrimin

Diskrim

Bilaga 3

IU:s intervjuundersökning

Innehåll

<i>Undersökningens bakgrund och syfte</i>	73
<i>Teknisk beskrivning av undersökningen</i>	75
Mätmetod	75
Undersökningspopulation	75
Urvalsförvarande	75
Genomförande	76
Bortfall	76
Bearbetning	77
Felkällor	78
<i>Undersökningens resultat</i>	79
Bakgrund till invandringen, familjesituation och sysselsättning .	79
Anledningen till invandringen	79
Sysselsättning före utvandringen	80
Utbildningsnivå	80
Härkomst, modersmål och religion	81
Familjesituationen	84
Anhöriga eller bekanta i Sverige vid invandringen	85
Sätt att erhålla arbete i Sverige	86
Sysselsättning i Sverige	88
Sammanfattning	90
Kunskaper i svenska	92
Förmåga att förstå, tala och skriva svenska	92
Motivation för studier i svenska	93
Sätt att lära sig svenska	94
Tolkservice	95
Sammanfattning	96
Informationsförmedling	96
Information före utvandringen	96
Arbetstillfredsställelse och information	97
Information efter inresan	100
Invandartidningen	104
Vart skall man vända sig	105
Sammanfattning	108
Diskriminering	108
Diskriminering och skolutbildning	110

Diskriminering och sysselsättning	111
Den allmänna situationen	112
Sammanfattning	113
Medborgarskap och återutvandring	114
Svenskt medborgarskap	114
Återutvandringsplaner vid invandringen och hösten 1969	115
Den faktiska återutvandringen	117
Sammanfattning	119

Undersökningens bakgrund och syfte

Innan invandrarutredningen (IU) tillsattes hade expertgruppen för utredningsverksamhet i arbetsmarknadsfrågor inom inrikesdepartementet (EFA) påbörjat undersökningar av immigrationens ekonomiska konsekvenser. I detta undersökningsprojekt ingick även en intervjuundersökning med några invandrargrupper och en svensk kontrollgrupp som tekniskt skulle genomföras av utredningsinstitutet vid SCB. Hösten 1968 inledde IU och EFA samarbete beträffande intervjuundersökningen.

Intervjutiden för EFA:s intervjuformulär beräknades till ca 45 minuter beträffande invandrargrupperna och till ca 30 minuter för svenskarna. Då intervjutider upp till en timme ansågs möjliga erbjöds IU att komplettera EFA:s undersökning med egna frågor.

EFA:s undersökning kom att omfatta fyra invandrargrupper, nämligen personer som vid invandringen var finländska, italienska, tyska och jugoslaviska medborgare. Av ekonomiska skäl begränsades IU:s medverkan till att gälla förutom den svenska kontrollgruppen finländare och jugoslaver. Vissa uppgifter om kunskap i svenska inhämtades vid intervjuerna dock även beträffande tyskar och italienare.

EFA:s avsikt med undersökningen var att belysa invandringens ekonomiska konsekvenser. De frågor EFA ställde i sin del av undersökningen avsåg inkomstförhållanden, utbildning, levnadsnivå, sparande, arbetsförhållanden och bostäder. Urvalets storlek, vilka nationalitetsgrupper som skulle ingå i undersökningen och undersökningens begränsning till invandrare åren 1961–1968, bestämdes med hänsyn till EFA:s önskemål. För närmare uppgifter om planeringen av EFA:s undersökning, se Eskil Wadensjö, *Immigration och samhällsekonomi*, Lund 1973, 456 s.

Inom den ram av ca 25 frågor som stod till IU:s förfogande i formulären till invandrarna ställdes frågor om kunskap i svenska, informationsförmedling, invandringssituationen och upplevd diskriminering. Till den svenska kontrollgruppen kunde IU ställa ungefär 60 frågor som kom att gälla attityder till olika folkgrupper och invandringen till Sverige, kunskaper om den svenska invandringspolitiken samt kontakter med utlänningar och invandrare.

Teknisk beskrivning av undersökningen

En detaljerad teknisk beskrivning av undersökningen finns i Eskil Wadensjö's ovan nämnda avhandling samt i en PM från SCB:s utredningsinstitut (maj 1972 P 0892).

Mätmetod

Som mätmetod valdes för den svenska kontrollgruppen besöksintervjuer. Dessa skulle i genomsnitt omfatta 60 minuters intervjutid och utföras av utredningsinstitutets lokalombud.

För de fyra immigrantgrupperna användes en modifierad enkätundersökning. För att dels minska riskerna för mätfel p. g. a. bristande språkkunskaper i svenska, dels låta alla immigranter lämna svaren mot bakgrund av en gemensam språklig och kulturell referensram bestämdes att formulären skulle översättas till resp. modersmål. Lokalombud skulle vid besök överlämna intervjuformuläret till respondenten, som själv skulle fylla i det i lokalombudets närvaro.

Undersökningspopulation

Undersökningen omfattade personer som invandrat till Sverige åren 1961–1968 och som vid invandringen var finländska, tyska eller italienska medborgare, personer invandrade åren 1964–1968 som vid invandringen var jugoslaviska medborgare samt svenska medborgare. För samtliga grupper gällde att de vid undersökningstillfället hösten 1969 var bosatta i Sverige samt var födda åren 1902–1953. Personer i invandrargrupperna som kommit till Sverige någon gång åren 1961–1968 (resp. 1964–1968) men som vistats i Sverige även tidigare uteslöts om deras sammanlagda vistelsetid i Sverige motsvarade en ankomst före 1960 resp. 1963.

Urvalsförfarande

Som urvalsram användes för åren 1961–1967 hålkort och för 1968 magnetband från SCB:s byrå för befolkningsstatistik avseende immigran-

Tabell 1 Urvalet till EFA:s och IUs intervjuundersökning

Nationalitet	Invandringsår								
	1961	1962	1963	1964	1965	1966	1967	1968	Summa
Finländare	142	145	145	145	145	145	145	145	1 157
Tyskar	132	136	126	138	145	145	145	145	1 112
Italianare	145	145	145	145	145	145	145	145	1 160
Jugoslaver	—	—	—	120	120	120	120	120	600
Svenskar									1 027

ter. För de aktuella invandringsåren och nationaliteterna utselektades personerna i åldrarna 16–67 år varefter ett systematiskt urval drogs från varje stratum. Då födelsenummer saknades på en del årgångar kompletterades uppgifterna med hjälp av centrala folkbokförings- och uppborðsnämndens (numera riksskatteverket) kortregister över invandrare.

För att få reda på kvarboende personer samt för att erhålla aktuella namn- och adressuppgifter matchades stickprovet mot registret över totalbefolkningen (RTB) på SCB.

För att få önskat antal personer i stickprovet reducerades antalet inom varje stratum medelst systematiskt urvalsförfarande. Det slutliga urvalet med fördelning på invandringsår och nationalitet redovisas i tabell 1.

Det svenska urvalet drogs som ett självvägt tvåstegsurval där urvalsram för första steget utgjordes av SCB:s utredningsinstituts basurval (system A) och andra stegets urvalsram av RTB vecka 03 1969. Att urvalet är självvägt innebär att alla individer har lika stor urvalssannolikhet.

Genomförande

Undersökningen genomfördes som en kombinerad intervju- och enkätundersökning. Den svenska kontrollgruppen intervjuades på sedvanligt sätt. För invandrargrupperna framställdes frågeformulär på resp. språk (för finländarna på både finska och svenska och för jugoslaverna på serbokroatiska) varefter de utvalda personerna själva fick fylla i formulären vid hembesök av utredningsinstitutets lokalombud. Detta förfarande användes då det av både ekonomiska och personalmässiga skäl var omöjligt att genomföra intervjuer på andra språk än svenska. Intervjuerna resp. insamlingen av enkäterna genomfördes under september–oktober 1969.

Lokalombuden, som genomgått utredningsinstitutets ordinarie utbildning för intervjuare, erhöill viss specialutbildning inför immigrantundersökningen.

Bortfall

I tabell 2 redovisas antalet intervjuade personer och bortfallets fördelning på olika anledningar.

Antalet vägrare var lågt bland invandrarna. Bland de svenska intervjupersonerna vägrade 8,3 procent att medverka i undersökningen.

Bearbetning

Uppgifterna i formulären granskades och kodades av utredningsinstitutet varefter de först överfördes till hålkort och sedan konverterades till magnetband. Tabeller har framställts med hjälp av utredningsinstitutets standardprogram.

Maskintabeller har kontinuerligt levererats från utredningsinstitutet med början hösten 1970. Totalt har ca 5 000 maskintabeller producerats för EFA och ca 2 000 för IU.

I de delbetänkanden som IU avlämnade år 1971 (SOU 1971:51) och år 1972 (SOU 1972:83) publicerades vissa resultat från intervjuundersökningen, främst gällande kunskaper i svenska, uppgivna sätt att lära sig svenska samt utnyttjande av tolkservice.

Frågorna om svenskarnas attityder till olika folkgrupper och invandringen till Sverige, kunskaper om den svenska invandringspolitiken samt kontakter med utlänningar och invandrare har professor Arne Trankell vid pedagogiska institutionen vid Stockholms universitet bearbetat.

Tabell 2 Bortfallsredovisning i EFA:s och IU:s intervjuundersökning

Bruttourval m. m.	Nationalitet				
	Jugoslaver	Italienare	Tyskar	Finländare	Svenskar
Bruttourval	600	1 160	1 112	1 157	1 027
Övertäckning ^a	63	258	212	117	10
Avlidna	—	—	1	1	6
Emigranter	57	218	139	59	4
Sammanlagd vistelsetid i Sverige som motsvarar ankomst före 1960 (före 1963 för jugoslaver)	5	35	70	55	—
Fel i urvalsramen	1	3	2	2	—
Nettourval	537	904	900	1 040	1 017
Individbortfall	40 7,4 %	99 10,9 %	79 8,8 %	106 10,2 %	110 10,8 %
Vägrare	8 1,5 %	18 2,0 %	15 1,7 %	13 1,2 %	84 8,3 %
Ej anträffade	15 2,8 %	31 3,4 %	21 2,3 %	61 5,9 %	11 1,1 %
Sjuka och irtagna för sjukhus- eller anstaltsvård	2 0,4 %	4 0,4 %	3 0,3 %	6 0,6 %	12 1,2 %
Vistas utomlands	15 2,8 %	41 4,5 %	36 4,0 %	23 2,2 %	3 0,3 %
Övrigt	—	5 0,6 %	4 0,4 %	3 0,3 %	—
Svarsindivider	497	805	821	934	907

^a Personer som definitionsmässigt ej tillhör urvalet.

Felkällor

Av det totala individbortfallet (se tabell 2) om 10,8 procent utgjordes 8,3 procent av vägrare i den svenska kontrollgruppen, vilket är mera än normalt för undersökningar av denna typ. En tydligt märkbar tendens vid genomgång av dessa personers angivna skäl till vägran är att frågor om bl. a. invandrare och deras förhållanden är starkt prestigeladdade.

Antalet vägrare bland invandrare var däremot lågt. I en undersökning som denna är det närmast risk för mätsituationsfel och mätinstrumentfel. Detta p. g. a. språkbarriärer och kulturella olikheter mellan intervju-person och lokalombud. Förutom problemet huruvida frågeformuläret verkligen mäter de frågor man avser att mäta är risken för bristande reliabilitet mycket stor. En översättning från ett språk till ett annat kan innebära att en fråga får en annan innebörd än den avsedda.

En provundersökning som omfattade tyskar och greker föregick huvudundersökningen. Resultaten ledde till att man avstod från att ta med grekerna i huvudundersökningen. Provundersökningen visade nämligen att fel kunde uppstå för att man var ovan vid blanketter och/eller hade svårigheter att förstå frågorna. I vissa fall urartade mätsituationen till långvariga diskussioner mellan de anhöriga och intervjupersonen. På grundval av provundersökningen omarbetades frågeformuläret inför huvudundersökningen.

Undersökningens resultat

En stor del av resultaten av EFA:s del av intervjuundersökningen har redovisats i Eskil Wadensjös ovan nämnda avhandling *Immigration och samhällsekonomi*.

I denna bilaga redovisas en sammanställning av resultat av intervjuundersökningen med tyngdpunkt på de frågor som ingick i IU:s del av undersökningen. I bilaga 4 återges resultat av IU:s frågor till den svenska kontrollgruppen avseende inställning till invandrare etc.

Bakgrund till invandringen, familjesituation och sysselsättning

Anledningen till invandringen

I tabell 3 redovisas anledningen till invandringen för de finländare och jugoslaver som ingick i intervjuundersökningen.

Av de under åren 1961–1968 invandrade finländarna, som var kvar i Sverige hösten 1969, hade de flesta kommit för att få det bättre ekonomiskt.

Drygt hälften av jugoslaverna hade invandrat av samma anledning, dvs. för att få en bättre ekonomisk standard. En betydande andel hade flyttat till Sverige för att förenas med familjen (hela 40 procent av de jugoslaviska kvinnorna; 33 procent år 1964 och 65 procent år 1968). Missnöje med förhållanden i hemlandet hade även föranlett en del att flytta. Andelen jugoslaver som flyttat till Sverige av denna anledning var

Tabell 3 Anledningen till invandringen för finländare och jugoslaver. Procent.

Nationalitet/kön	För att få bättre ekon. villkor (inkl. få arbete)	För att studera	För att förenas med familjen (inkl. giftermål)	För att se sig om	Missnöje med ngt förhållande i hemlandet	Annat	Ingen-ting be-stämt, kan ej avgöra	Summa
Finländare 1961–1968	60	2	11	7	7	7	8	100
Män	70	2	4	6	9	4	5	100
Kvinnor	50	2	16	7	5	9	10	100
Jugoslaver 1964–1968	52	2	20	6	9	5	6	100
Män	54	3	7	8	13	6	8	100
Kvinnor	49	—	39	2	3	4	4	100

störst under de tidigare åren (för de jugoslaviska männen 29 procent år 1964 och 13 procent år 1965). Under de senaste två åren hade relativt många jugoslaver (11 resp. 12 procent av männen) kommit till Sverige för att studera.

Sysselsättning före utvandringen

I tabell 4 redovisas huvudsaklig sysselsättning i hemlandet före ankomsten till Sverige.

Flertalet av intervjupersonerna var förvärvsarbetande före invandringen till Sverige. En relativt stor grupp hade varit studerande tiden närmast före ankomsten till Sverige. Detta gällde främst de yngre ålderskategorierna. Av tyskarna hade ingen varit arbetslös tiden närmast före ankomsten och av italienarna endast ett fåtal. Däremot var andelen arbetslösa bland finländare och jugoslaver högre. Bland finländarna gällde det främst de yngre männen, av vilka 13 procent var arbetslösa.

Merparten av invandrarna var arbetare. Detta gällde dock i högre utsträckning för italienare och finländare och i betydligt lägre utsträckning för tyskar, där andelen tjänstemän var högre än för övriga grupper. Vidare hade merparten av italienare och jugoslaver i sina hemländer varit industriarbetare medan merparten av finländska och tyska arbetare hade tillhört andra kategorier av arbetare, såsom t. ex. byggnadsarbetare, servicearbetare etc.

Utbildningsnivå

I tabell 5 redovisas antal utbildningsår vid invandringen till Sverige för de fyra undersökta invandrargrupperna. Ur tabellen har uteslutits personer

Tabell 4 Fördelning efter huvudsaklig sysselsättning i emigrationslandet före ankomsten till Sverige. Procent.

Nationalitet/kön		Sysselsättning						S:a
		Förvärvs- arbetande	Hemma- fru	Stude- rande	Arbets- lös	Var i flyk- ting- läger	Annat	
Finländare	Totalt	69	9	16	6	—	1	100
	Män	78	—	12	9	—	1	100
	Kvinnor	60	16	19	4	—	1	100
Italienare	Totalt	76	10	11	1	0	1	100
	Män	86	—	12	2	—	1	100
	Kvinnor	53	33	10	1	1	2	100
Jugoslaver	Totalt	59	12	16	5	8	0	100
	Män	69	—	15	5	11	0	100
	Kvinnor	44	29	18	5	3	1	100
Tyskar	Totalt	84	4	11	—	1	1	100
	Män	88	—	11	—	0	1	100
	Kvinnor	77	10	10	—	2	1	100

Tabell 5 Antal utbildningsår vid ankomsten till Sverige för immigranter som inte fått utbildning inom folkskola, grundskola, realskola och/eller gymnasium i Sverige och för svenskar i november 1969

Grupp		Utbildningsår					S:a
		-5	6-7	8-9	10-12	13-	
Finländare	Totalt	4	23	59	12	2	100
	Män	5	27	59	9	1	100
	Kvinnor	4	19	60	14	3	100
Italienare	Totalt	40	19	21	10	10	100
	Män	31	21	25	12	11	100
	Kvinnor	59	16	13	5	8	100
Jugoslaver	Totalt	24	11	35	23	6	100
	Män	18	11	36	26	9	100
	Kvinnor	33	12	35	19	3	100
Tyskar	Totalt	1	3	54	32	10	100
	Män	0	2	60	26	11	100
	Kvinnor	1	4	46	41	9	100
Svenskar	Totalt	1	55	23	16	7	100
	Män	2	55	22	15	7	100
	Kvinnor	1	54	24	16	7	100

som fått utbildning i Sverige. De flesta av de uteslutna personerna har kommit till Sverige i skolpliktig ålder. För jämförelsens skull anges även utbildningsnivån för den kontrollgrupp av svenska medborgare som undersökningen omfattade.

De tyska invandrarnas genomsnittliga utbildningsnivå ligger avsevärt högre än för de svenska medborgarna. Enligt tabellen har svenskarna även lägre genomsnittlig utbildning än finländarna. Gruppernas ålderssammansättning är emellertid helt olika. Intervjuundersökningen begränsades till att omfatta personer från 16 till 67 år. I alla de fyra undersökta grupperna var en betydligt större andel av invandrarna i åldrarna 26-35 år och en betydligt lägre andel över 45 år än motsvarande andelar av svenskarna.

Bland italienare och jugoslaver fanns stora grupper personer med låg utbildning, speciellt bland kvinnorna. Över hälften av de italienska invandrarkvinnorna hade högst 5 års skolutbildning vid invandringen. Men i dessa invandrargrupper återfanns även många personer med tämligen låg utbildning.

Härkomst, modersmål och religion

I tabell 6 redovisas de intervjuade finländarna efter bosättningsområde i Finland före utvandringen och modersmål. Av dem som invandrade åren 1961-1968 hade en del lämnat Sverige, varför tabellen inte visar varifrån invandringen kom dessa år utan varifrån de invandrare kom som fanns kvar i Sverige år 1969.

Tabell 6 Bosättningsområde i Finland och modersmål för finländare. Procent.

Område i Finland	% bosatta i visst område	därav % med svenska som modersmål
Män	46	23
Södra Finland	39	32
Mellersta och östra Finland	10	—
Mellersta och norra Österbotten	23	45
Norra Finland	28	2
Kvinnor	54	23
Södra Finland	44	29
Mellersta och östra Finland	10	2
Mellersta och norra Österbotten	23	42
Norra Finland	24	2
Båda könen	100	23
Södra Finland	42	30
Mellersta och östra Finland	10	1
Mellersta och norra Österbotten	23	44
Norra Finland	26	2

Drygt 40 procent hade varit bosatta i södra Finland och ca 25 procent i norra Finland. Männerna hade oftare varit bosatta i norra Finland, medan en större andel kvinnor hade kommit från södra Finland. Vid en jämförelse efter invandringsår finner man att merparten av de finländare, som invandrade till Sverige åren 1961–1964 och som inte återutvandrat, hade varit bosatta i södra Finland, medan de som kom senare i minst lika stor utsträckning varit bosatta i norra Finland.

Av de under åren 1961–1968 invandrade finländarna, som var kvar i Sverige hösten 1969, uppgav 76 procent att deras modersmål var finska, medan 23 procent uppgav svenska som modersmål. Andelen svenskspråkiga var mycket stor bland de finländare, som invandrat i början av 1960-talet. En möjlig förklaring till detta är att de finskspråkiga invandrarna har återvänt till Finland i högre grad, medan finlandssvenskarna har stannat i Sverige. Dessutom kan personer som i Finland betraktade sig som finskspråkiga numera anse sig vara svenskspråkiga. Andelen svenskspråkiga bland de finländska invandrarna i Sverige år 1969 översteg kraftigt andelen svenskspråkiga i Finland (6,6 procent år 1970).

Tabell 7 Jugoslaviska invandrare 1964–1968 efter bosättning vid utvandringen och modersmål. Procent.

Delrepublik	Serbo-kroatiska	Kroato-serbiska	Slovenska	Makedonska	Annat	Summa	% från viss delrepublik
Slovenien	2	15	80	—	3	100	12
Kroatien	20	71	1	1	7	100	29
Serbien	82	2	0	2	15	100	44
Bosnien-H	(84)	(14)	(—)	(—)	(2)	100	7
Makedonien	(7)	(—)	(3)	(77)	(13)	100	8
Montenegro	(79)	(—)	(—)	(21)	(—)	100	1
Totalt	49	24	10	7	10	100	100

Tabell 8 Modersmål och religionstillhörighet för jugoslaver. Procent.

Modersmål	Romersk- katolsk	Grekisk ortodox	Islam	Annan religion	Ingen religion	Summa
Serbokroatiska	20	66	2	2	11	100
Kroatoserbiska	90	6	1	—	4	100
Slovenska	91	4	—	—	5	100
Makedonska	5	81	6	—	8	100
Annat	67	16	11	4	3	100
Totalt	41	47	3	1	8	100

I tabell 7 redovisas de intervjuade jugoslaverna efter delrepublik och modersmål. Av de under åren 1964–1968 invandrade jugoslaverna, som inte hade återutvandrat, hade närmare 45 procent senast varit bosatta i Serbien och ca 30 procent i Kroatien. Männerna hade i större utsträckning än kvinnorna senast varit bosatta i Serbien. Något samband mellan invandringsår och bosättningsområde i Jugoslavien förelåg inte för den undersökta perioden.

Bland befolkningen i Jugoslavien finns ett flertal olika större etniska grupper, i allmänhet med olika språk, religion och traditioner. Ca 50 procent av de jugoslaver som ingick i intervjuundersökningen hade den serbiska varianten av serbokroatiskan som modersmål och ca 25 procent den kroatiska varianten som modersmål.

I intervjuundersökningen ingick även frågor om religion. Av finländarna uppgav sig 87 procent var lutheraner, och 2 procent ortodoxa. Tabell 8 visar hur de jugoslaver som ingick i undersökningen fördelades med avseende på religion.

Tabell 9 Makes/makas bosättning efter vistelsetid i Sverige för finländare och jugoslaver. Procent.

Nationalitet/Vistelse- tid i Sverige	Ej gift	Make/maka bor i Sverige	Make/maka bor i hemlandet	Summa
Finländare 1961–1968	39	61	0	100
Inflyttade år				
1968	55	45	—	100
1967	51	49	—	100
1966	48	50	1	100
1965	32	68	—	100
1964	31	69	—	100
1963	33	64	3	100
1962	27	72	—	100
1961	35	65	—	100
Jugoslaver 1964–1968	28	70	2	100
Inflyttade år				
1968	35	62	3	100
1967	35	64	1	100
1966	26	72	1	100
1965	23	73	3	100
1964	35	65	—	100

Familjesituationen

Tabell 9 redovisar finländare och jugoslaver efter civilstånd, makes eller makas bosättning vid intervjutillfället hösten 1969 och vistelsetid i Sverige. I tabell 10 redovisas finländare och jugoslaver efter äktenskapets ålder i Sverige och makes eller makas födelse-land.

Av tabell 10 framgår att 61 procent av finländarna och 72 procent av jugoslaverna, som intervjuades hösten 1969, var gifta vid intervjutillfället. 54 resp. 57 procent var gifta redan före invandringen och andelen gifta ökade med vistelsetiden. Av de finländare som invandrat under senare år och som vid intervjutillfället var kvar i Sverige var ca 50 procent gifta. Motsvarande gällde för 65 procent av jugoslaverna de två senaste åren. Vid intervjutillfället hade samtliga finländare med något enstaka undantag maken eller maken i Sverige; 2 procent av jugoslaverna uppgav att maken eller maken var bosatt i Jugoslavien.

Tabell 10 Finländare och jugoslaver efter äktenskapets ålder i Sverige, kön och makes/makas födelse-land. Procent.

Nationalitet/kön	Gifta <i>före</i> invand- ringen	Gifta <i>samma</i> år som invand- ringen	Gifta <i>efter</i> invandringen:				Summa	% med visst kön resp. födelse-land
			1:a året	2:a året	3-4:e året	5:e året eller senare		
Finländare								
Män	57	9	9	7	14	3	100	42
Maken född i:								
Sverige	4	—	28	26	29	13	100	7
Finland	61	10	8	5	13	2	100	92
Kvinnor	52	18	9	7	12	3	100	58
Maken född i:								
Sverige	7	10	7	22	47	7	100	17
Finland	62	19	9	4	5	1	100	82
Båda könen	54	14	9	7	13	3	100	100
Maken/makan född i:								
Sverige	6	8	12	23	43	8	100	13
Finland	61	15	8	5	9	2	100	86
Jugoslaver								
Män	52	6	9	16	15	2	100	57
Maken född i:								
Sverige	—	8	7	28	53	4	100	12
Jugoslavien	60	7	11	15	7	1	100	81
Kvinnor	63	17	13	4	3	—	100	43
Maken född i:								
Sverige	—	5	62	22	11	—	100	6
Jugoslavien	68	17	10	3	2	—	100	93
Båda könen	57	11	11	11	10	1	100	100
Maken/makan född i:								
Sverige	—	8	22	26	41	3	100	10
Jugoslavien	64	12	10	9	5	1	100	86

Maken resp. maken till intervjupersonerna var vanligtvis från samma land som denne (se tabell 10). Drygt 60 procent av de gifta intervjupersonerna var gifta redan före invandringen. Såväl finländska som jugoslaviska kvinnor, som gifte sig först efter invandringen med män från hemlandet, gjorde det i stor utsträckning redan under invandringsåret eller ett år efter invandringen.

Endast 13 procent av finländarna och 10 procent av jugoslaverna var gifta med svenska män resp. svenska kvinnor. Bland finländarna var det mest kvinnor som hade gift sig med svenska män (17 procent) och bland jugoslaverna var det mest män som hade gift sig med svenska kvinnor (12 procent). 54 resp. 57 procent av dessa gifte sig först tre eller fyra år efter invandringen eller senare.

Anhöriga eller bekanta i Sverige vid invandringen

Tabell 11 visar förekomsten av anhöriga eller bekanta i Sverige vid invandringen för finländare och jugoslaver.

Av tabellen framgår att 40 procent av finländarna och jugoslaverna hade släktingar i Sverige vid invandringen. En lika stor andel av jugoslaverna hade varken familjemedlemmar eller bekanta i Sverige.

Vid en jämförelse år för år av förekomsten av anhöriga eller bekanta i Sverige finner man för jugoslavernas del den väntade tendensen att de jugoslaver som invandrade under senare år hade släktingar i Sverige i betydligt större utsträckning än de som kom tidigare (se tabell 12).

Hela 74 procent av männen hade varken familjemedlemmar eller bekanta i Sverige vid invandringen år 1964, medan motsvarande gällde för endast 16 procent år 1968. En stor del (46 procent) av de kvinnor som invandrade år 1968 hade redan maken i Sverige; kvinnorna hade i avsevärt mindre utsträckning än männen kommit till Sverige utan att ha varken släktingar eller bekanta i Sverige.

Förekomsten av anhöriga eller bekanta i Sverige vid invandringen varierade bland finländarna för varje år, men inte så att man kan dra

Tabell 11 Anhöriga eller bekanta i Sverige vid invandringen för finländare och jugoslaver. Procent.

Nationalitet/kön	Minst make/ maka i Sverige	Ej make/ maka men minst föräld- rar	Ej make/ maka el. föräld- rar men andra anhöriga	Ej famil- jemedlem- mar men bekanta	Varken famil- jemed- lemmar eller bekanta	Summa
Finländare						
1961-1968	6	5	28	40	21	100
Män	1	6	30	39	24	100
Kvinnor	10	4	27	40	19	100
Jugoslaver						
1964-1968	15	7	18	21	39	100
Män	3	8	19	24	47	100
Kvinnor	33	5	17	16	29	100

Tabell 12 Jugoslaver efter förekomsten av anhöriga eller bekanta i Sverige vid invandringen och invandringsår. Procent.

Kön/invandringsår	Minst make/maka i Sverige	Ej make/maka men minst föräldrar	Ej make/maka el. föräldrar men andra anhöriga	Ej familjemedlemmar men bekanta	Varken familjemedlemmar eller bekanta	Summa
Män	3	8	19	24	47	100
1968	—	21	32	32	16	100
1967	10	26	34	13	17	100
1966	5	7	24	30	34	100
1965	1	7	13	24	55	100
1964	—	1	12	13	74	100
Kvinnor	33	5	17	16	29	100
1968	46	9	23	12	10	100
1967	32	7	20	13	28	100
1966	30	6	17	14	33	100
1965	39	—	11	30	20	100
1964	14	3	15	14	55	100
Båda könen	15	7	18	21	39	100
1968	32	13	26	18	12	100
1967	25	13	25	13	24	100
1966	17	7	21	22	34	100
1965	9	6	13	26	48	100
1964	4	1	13	13	69	100

några slutsatser om att de som invandrade under senare år skulle ha haft bekanta eller anhöriga i Sverige i större utsträckning än dem som kom tidigare. Däremot förefaller det som om de som kom i början av 1960-talet oftare hade släktingar i Sverige, medan de som kom senare i mindre utsträckning hade släktingar men betydligt oftare bekanta i Sverige.

Sätt att erhålla arbete i Sverige

Den gemensamma nordiska arbetsmarknaden tillåter finländare att fritt bosätta sig och ta anställning i Sverige. Jugoslaver måste liksom med-

Tabell 13 Arbetsituationen i Sverige vid invandringen för finländare och jugoslaver. Procent.

Nationalitet/kön	Tänkte söka arbete först efter inresan till Sverige	Ville inte ha arbete	Hade arbete i Sverige före inresan	Summa
Finländare 1961–1968	46	13	41	100
Män	46	7	47	100
Kvinnor	46	19	35	100
Jugoslaver 1964–1968	61	6	33	100
Män	61	3	36	100
Kvinnor	60	10	30	100

borgare från andra icke nordiska länder ha uppehållstillstånd för att vistas i Sverige längre tid än tre månader samt ha arbetstillstånd för att förvärvsarbeta i Sverige. Från mars 1967 reglerades invandringen hårdare med krav att arbetstillstånd måste sökas före ankomsten till Sverige.

Finländare kan således få arbete i Sverige efter inresan. Detsamma gällde jugoslaver som invandrade före mars 1967. Tabell 13 visar arbetssituationen i Sverige vid invandringen för finländare och jugoslaver som intervjuades hösten 1969.

Av tabellen framgår att drygt 40 procent av finländarna hade arbete i Sverige före invandringen. Andelen män som hade arbete före invandringen var relativt konstant åren 1961–1966, men ökade kraftigt under de två senaste åren (55 procent år 1967 och 58 procent år 1968). Andelen kvinnor som hade arbete före invandringen höll sig emellertid konstant samtliga år. Relativt många av de finländska kvinnorna ville överhuvudtaget inte ha arbete.

Jugoslaverna hade i betydligt mindre utsträckning än finländarna arbete i Sverige före inresan. Jämfört med år 1965 då hela 76 procent av männen sökte arbete först efter inresan minskade emellertid denna kategori varje år och utgjorde år 1968 endast 26 procent.

I tabell 14 redovisas sättet att erhålla arbete för de finländare och jugoslaver, som hade arbete i Sverige före invandringen.

Av de finländare som invandrade åren 1961–1968 och som var kvar i Sverige hösten 1969 hade, som framgår av tabell 13, drygt 40 procent arbete i Sverige före inresan. Av dessa hade en av fyra erhållit arbete genom arbetsförmedlingen, männen något oftare än kvinnorna. De svenskspråkiga finländarna hade dock i mindre utsträckning anlitat arbetsförmedlingen och i den mån de gjort det hade de oftast vänt sig till arbetsförmedlingen i Sverige (se tabell 15). Vad gäller arbetskraft som arbetsgivaren sökt i Finland synes den svenskspråkiga vara överrepresenterad. Vid en jämförelse år för år av sättet att erhålla arbete i Sverige före inresan kan man se en tendens till att finländarna under senare år

Tabell 14 Sättet att erhålla arbete i Sverige före inresan. Procent.

Nationalitet/kön	Arbetsförmedlingen i hemlandet	Arbetsförmedlingen i Sverige	Bekanta el. släktingar i Sverige	Arbetsgivaren sökte arbetskraft i hemlandet	Samma arbetsgivare redan före inresan	Annat sätt	Summa
Finländare	16	9	54	8	1	12	100
Män	16	10	57	7	1	9	100
Kvinnor	16	7	51	10	1	15	100
Jugoslaver	36 ^a		43	4	0	16	100
Män	35		42	4	0	18	100
Kvinnor	38		44	4	—	13	100

^a En del har uppgett att man erhållit arbete genom arbetsförmedlingen i Sverige.

Tabell 15 Sättet att erhålla arbete i Sverige före inresan efter modersmål för finländare. Procent.

Modersmål	Arbetsförmedlingen i hemlandet	Arbetsförmedlingen i Sverige	Bekanta el. släktingar i Sverige	Arbetsgivaren sökte arbetskraft i hemlandet	Samma arbetsgivare redan före inresan	Annat sätt	Summa
Finska	19	7	56	7	1	10	100
Svenska	4	14	48	13	2	20	100

Tabell 16 Sättet att erhålla första arbetet efter ankomsten till Sverige för finländare. Procent.

Kön	Tog själv kontakt med arbetsgivaren	Arbetsgivaren tog själv kontakt	Genom släktingar el. bekanta landsmän	Genom svenska bekanta	Genom arbetsförmedlingen	Genom annons	Summa
Män	49	1	22	2	22	3	100
Kvinnor	52	3	18	4	17	6	100
Totalt	50	2	20	3	20	5	100

oftare kontaktat arbetsförmedlingen i Finland, medan man tidigare i lika stor utsträckning kontaktat arbetsförmedlingen i Sverige.

Jugoslaverna, både män och kvinnor, hade i avsevärt större utsträckning än finländarna erhållit arbete genom arbetsförmedlingen. Sättet att erhålla arbete i Sverige varierade dock kraftigt mellan olika år.

Mer än hälften av finländarna hade erhållit arbete genom släktingar eller bekanta i Sverige, vilket gällde i mindre utsträckning för jugoslaverna. Detta har förmodligen sin förklaring i att jugoslaverna i större utsträckning än finländarna varken hade släktingar eller bekanta i Sverige vid invandringen. Andelen jugoslaver som erhöll arbete genom släktingar eller bekanta i Sverige ökade dock under senare år.

I tabell 16 redovisas hur finländare erhållit första arbetet i Sverige efter ankomsten. Den visar att 50 procent av de finländare, som sökt arbete efter ankomsten till Sverige, själva hade tagit kontakt med arbetsgivaren. Övriga hade huvudsakligen erhållit arbete genom släktingar eller bekanta landsmän eller genom arbetsförmedlingen.

Sysselsättning i Sverige

I tabell 17 visas huvudsaklig sysselsättning hösten 1969 för de fyra undersökta invandrargrupperna och för svenska medborgare i Sverige.

Bland männen hade samtliga invandrargrupper högre förvärvsintensitet än den svenska kontrollgruppen. Bland kvinnorna hade invandrarna från

Tabell 17 Huvudsaklig sysselsättning för vissa invandrargrupper och svenskar oktober 1969. Procent.

Kön och ursprungsland	Huvudsaklig sysselsättning							Summa
	Förvärvs- arbete	Arbets- löshet	Omskol- ning	Studier	Hemma- fru	Pen- sionär	Annat	
Män:								
Finland	93	1	2	4	—	0	1	100
Italien	93	2	1	4	—	0	1	100
Jugoslavien	93	1	1	4	—	—	1	100
Tyskland	91	1	1	7	—	—	1	100
Sverige	79	1	1	9	0	6	4	100
Kvinnor:								
Finland	65	2	1	5	27	0	1	100
Italien	65	1	—	4	29	0	2	100
Jugoslavien	79	3	—	1	15	1	1	100
Tyskland	42	0	1	5	51	1	0	100
Sverige	46	1	—	8	37	4	5	100
Båda könen:								
Finland	77	2	1	4	15	0	1	100
Italien	84	2	1	4	9	0	1	100
Jugoslavien	87	2	1	2	6	0	1	100
Tyskland	71	1	1	6	20	1	0	100
Sverige	63	1	0	9	19	5	4	100

Tabell 18 Förvärvsintensitet bland kvinnor efter civilstånd och ålder. Procent.

Ursprungsland	Civilstånd		Ålder			
	ogifta	gifta	16-25	26-35	36-45	46-67
Finland	82	58	71	60	74	71
Italien	67	64	64	62	81	54
Jugoslavien	92	82	89	82	80	41
Tyskland	85	30	54	43	30	37
Sverige	56	43	50	45	51	44

Finland, Italien och Jugoslavien en väsentligt högre förvärvsintensitet medan de tyska kvinnorna förvärvsarbetade i mindre utsträckning än svenskorna. Dessa skillnader kvarstår om man delar upp materialet efter civilstånd eller ålder (se tabell 18).

Vid intervjuundersökningen gjordes en grov indelning efter yrkesställning och näringsgren (jordbruksföretagare, andra företagare, tjänstemän, jordbruks- och skogsbruksarbetare, byggnadsarbetare, servicearbetare, industriarbetare). Denna indelning gjordes dels efter sysselsättning vid intervjutillfället och dels efter senaste sysselsättning i hemlandet.

Av dem som förvärvsarbetade hade ca 48 procent av finländarna samma yrkesställning-näringsgren vid båda tillfällena. Detsamma gällde för ca 67 procent av italienarna, ca 56 procent av jugoslaverna och ca 75 procent av tyskarna (se tabell 19).

Tabell 19 Andel utlänningar som hade samma yrkesställning-näringsgren som närmast före migrationen av dem som hade klassificerbart arbete vid båda tillfällena. Procent.

Nationalitetsland	Båda könen	Män	Kvinnor
Finland	48	47	49
Italien	67	67	66
Jugoslavien	56	58	53
Tyskland	75	75	74

Skillnaderna mellan de olika invandrargrupperna är som synes mycket stora. Däremot är skillnaderna mellan könen inom resp. nationalitet mycket små.

Det är framförallt tjänstemännen som har fått byta yrkesställning. Endast 19 procent av jugoslaver med tjänstemannayrke före invandringen hade detta yrke efter invandringen.

För den andel som angav att de arbetade inom det yrke de kan bäst fanns ej några klara skillnader mellan grupper med olika lång utbildning i hemlandet (se tabell 20).

Anmärkningsvärt låg är andelen jugoslaver med längre utbildning, som uppgav att de arbetar inom det yrke de kan bäst. De som fått utbildning i Sverige hade dock i större utsträckning det yrke de kan bäst.

Skillnaderna mellan olika nationaliteter kan ej förklaras med hänvisning till skillnader i ålderssammansättning, då andelarna som arbetade inom det yrke de kan bäst är ungefär desamma inom olika åldersgrupper inom resp. utlänningsgrupp.

Sammanfattning

Flertalet jugoslaver och finländare hade invandrat till Sverige huvudsakligen för att få en bättre ekonomisk standard. En betydande del jugoslaver, framförallt kvinnor, hade flyttat till Sverige för att förenas med familjen. De jugoslaviska männen hade vanligtvis kommit först, varefter kvinnorna kommit något år senare. Missnöje med förhållanden i hemlandet hade även under de första invandningsåren för jugoslavernas del föranlett en del att flytta till Sverige.

Tabell 20 Andel som angav att de arbetar inom det yrke de kan bäst efter utbildning i hemlandet jämfört med svenskar med motsvarande utbildning. Procent.

Nationalitetsland	Utbildningsår			Examen		
	-7	8-9	10-	Ingen	Real	Student el. högre
Finland	73	63	70	66	68	71
Italien	69	68	69	69	70	67
Jugoslavien	64	61	41	62	52	34
Tyskland	76	82	82	81	80	90
Sverige	92	90	96	92	93	91

Förvärvsintensiteten före invandringen till Sverige var hög i samtliga invandrargrupper som intervjuades. Dock var andelen arbetslösa bland finländare och jugoslaver högre än bland italienare och tyskar. Merparten av alla de undersökta invandrargrupperna var arbetare före utvandringen, huvudsakligen inom industri och service.

Bland jugoslaverna fanns stora grupper personer med låg utbildning, speciellt bland kvinnorna, men det fanns även, jämfört med finländarna, många personer med relativt lång utbildning.

Av de under åren 1961–1968 invandrade finländarna, som var kvar i Sverige hösten 1969, hade flertalet varit bosatta i södra Finland. Finländare med svenska som modersmål hade huvudsakligen kommit från mellersta och norra Österbotten samt från södra Finland. Av jugoslaverna (invandrade åren 1964–1968) kom flertalet från delrepublikerna Serbien och Kroatien.

Finländare och jugoslaver som invandrade 1961–1968 resp. 1964–1968 var i mycket stor utsträckning gifta. Maken resp. makan var oftast från samma land som intervjupersonen, varvid 61 resp. 64 procent var gifta före invandringen. De som gifte sig först efter invandringen gjorde det i regel endast en kort tid efter invandringen. Flertalet av dem som var gifta med svenska män resp. svenska kvinnor gifte sig först några år efter invandringen.

Jugoslaverna hade i samma utsträckning som finländarna släktingar i Sverige, med den skillnaden att de jugoslaver som kom först mera sällan hade några släktingar eller bekanta i Sverige vid invandringen, medan finländare som invandrade redan i början av 1960-talet ofta hade släktingar i Sverige.

Före mars 1967 kunde jugoslaverna söka arbete i Sverige efter inresan. De som invandrade senare måste ha arbete före inresan. Jugoslaverna hade dock i betydligt större utsträckning än finländarna sökt arbete först efter inresan. Förvånansvärt många finländare hade erhållit arbete före inresan och med en viss ökning under senare år. Vad gäller sättet att erhålla arbete varierade detta varje år. Flertalet finländare och jugoslaver hade dock fått arbete genom släktingar eller bekanta, om de erhållit arbete före inresan. De som sökt arbete först efter ankomsten till Sverige hade huvudsakligen själva kontaktat arbetsgivaren. Relativt många hade erhållit arbete genom arbetsförmedlingen (drygt 20 procent), jugoslaverna i avsevärt större utsträckning än finländarna.

Samtliga invandrargrupper (även tyskar och italienare) hade (med undantag av de tyska kvinnorna) högre förvärvsintensitet än den svenska kontrollgruppen, även om man håller sådana variabler såsom civilstånd och ålder konstanta. Flertalet invandrare var sysselsatta i tillverkningsyrken och en relativt stor grupp återfanns i serviceyrken.

Skillnaderna mellan grupperna var stora: 48 procent av finländarna hade samma yrkesställning-näringsgren vid intervjutillfället som före invandringen, medan motsvarande gällde för 75 procent av tyskarna. För den andel som angav att de arbetade inom det yrke de kan bäst fanns ej några skillnader mellan grupperna med olika lång utbildning i hemlandet. Ett undantag utgjorde emellertid jugoslaver med högre utbildning som

hade en anmärkningsvärt låg andel som uppgav att de arbetade inom det yrke de kan bäst.

Kunskaper i svenska

De undersökta invandrargruppernas kunskaper i svenska, sätt att lära sig svenska och tolkservice har utförligt redovisats i IU:s delbetänkanden SOU 1971:51 och 1972:83, varför någon mer ingående beskrivning av de aktuella gruppernas kunskaper i svenska inte är nödvändig i denna sammanställning. Beträffande de mått som använts för att mäta kunskaper i svenska hänvisas till SOU 1971:51, bilaga 2.

Förmåga att förstå, tala och skriva svenska

Det fanns stora skillnader mellan de undersökta nationaliteterna beträffande kunskap i svenska. Tyskarna hade genomgående de bästa kunskaperna, medan finnarna hade de lägsta värdena av de undersökta grupperna. Med "finnar" avses här de finländare som uppgett sitt modersmål vara finska. Om även den svenskspråkiga gruppen avses används beteckningen "finländare".

Bland italienare och jugoslaver hade kvinnorna genomsnittligt sämre kunskaper i svenska än männen. För tyskarna gällde samma tendens i lägre grad. Beträffande finnarna hade dock kvinnorna bättre kunskaper i svenska än männen, med undantag av den äldsta åldersgruppen. Dessa skillnader kvarstår om man tar hänsyn till vistelsens längd i Sverige.

På frågan om intervjupersonen kunde förstå, tala resp. skriva svenska fanns fem svarsmöjligheter, från "mycket bra" till "kan inte alls". I de flesta fall valdes samma svarsalternativ för att "förstå" resp. "tala"

Tabell 21 Förmåga att förstå svenska enligt intervjuarens bedömning efter kön och nationalitet. Procent.

Nationalitet/kön	Förstår svenska					Summa
	Mycket bra	Ganska bra	Ganska dåligt	Mycket dåligt	Kan inte alls	
Finnar	22	28	18	24	9	100
Män	19	29	18	26	7	100
Kvinnor	24	27	17	22	10	100
Jugoslaver	23	37	21	14	4	100
Män	28	41	20	9	3	100
Kvinnor	16	33	23	23	5	100
Italienare	33	33	15	15	5	100
Män	39	34	15	11	2	100
Kvinnor	21	31	15	23	10	100
Tyskar	78	16	3	2	1	100
Män	81	15	2	1	1	100
Kvinnor	74	17	5	3	1	100

Tabell 22 Andel (%) invandrare som enligt intervjuarens bedömning talar mycket bra eller ganska bra svenska efter ålder vid invandringen

Nationalitet	Ålder vid invandringen					Samtliga
	-15	16-25	26-35	36-45	46-	
Finnar	92	45	33	35	27	41
Jugoslaver	94	62	40	29	11	49
Tyskar	(83)	96	91	72	(87)	94
Italianare	95	69	51	27	(5)	57

svenska, även om förståelsen av språket tenderade att sättas högre än talförmågan. I tabell 21 redovisas förmågan att förstå svenska enligt intervjuarens bedömning för samtliga fyra invandrargrupper.

Kunskaperna i svenska var starkt korrelerade med ålder, så att yngre personer behärskade svenska bättre. Denna tendens märks ännu tydligare om man väljer att redovisa åldern vid inflyttningen, vilket framgår av tabell 22. De sämsta språkkunskaperna hade kvinnor i åldern över 45 år.

Personer med längre utbildning i hemlandet hade väsentligt bättre kunskaper i svenska än personer med kortare skolgång. Detta gällde såväl invandrare från Finland, där svenska förekommer som skolämne, som andra nationaliteter. Invandrare som inte alls kan tala svenska återfanns nästan enbart bland dem med den kortaste utbildningen.

Motivation för studier i svenska

Till de intervjuade ställdes frågan "Tror Ni att Ni skulle kunna få ett bättre arbete eller mera i lön om Ni kunde svenska bättre?", med svarsmöjligheterna "ja", "vet ej", "nej" samt "har ej förvärsarbete". Svaren fördelade sig enligt tabell 23.

Närmare hälften av de intervjuade trodde att de kunde få bättre arbete om de kunde svenska bättre. Det fanns en klar skillnad mellan nyligen invandrade och tidigare invandrade, på så sätt att de nykomna i väsentligt större utsträckning trodde att bättre kunskaper i svenska kunde hjälpa dem att komma framåt i arbetet. Detta kan möjligen tolkas så att invandrarna

Tabell 23 Finnar och jugoslaver efter kön och åsikt om bättre kunskaper i svenska skulle medföra bättre arbete eller högre lön. Procent.

Åsikt	Jugoslaver			Finnar		
	Män	Kvinnor	Samtliga	Män	Kvinnor	Samtliga
Ja	46	49	47	49	42	45
Vet ej	17	17	17	18	17	17
Nej	36	23	31	32	21	26
Har ej arbete	1	11	5	1	20	12
Summa	100	100	100	100	100	100

efter några år har fått så stora språkkunskaper att de kan sköta arbetsuppgifter som de tror sig kunna få.

De personer som trodde att bättre kunskaper i svenska skulle medföra bättre arbete eller mera i lön hade dock inte i större utsträckning aktivt lärt sig svenska än övriga. Bland de förvärvsarbetande finländarna som besvarade frågan med "ja" uppgav 13 procent att de inte hade lärt sig svenska alls och 36 procent att de endast lärt sig genom att tala med och umgås med svenskar, medan motsvarande procenttal för dem som svarade "nej" var 2 och 26. För jugoslaverna var motsvarande siffror 6 och 50 för "ja" mot 4 och 54 för "nej".

Sätt att lära sig svenska

I intervjun ställdes frågan "På vilka av följande sätt har Ni lärt Er svenska?" Frågan hade följande svarsalternativ och intervjupersonen kunde markera flera svar:

- 1 Genom språkkurser (studiecirkel o. d.)
- 2 Genom språkkurser i TV och radio
- 3 Genom självstudier
- 4 Privatlektioner
- 5 Genom att tala med och umgås med folk
- 6 Har inte lärt mig svenska alls
- 7 Har svenska till modersmål

Om man anser att endast de som markerade något av svarsalternativen 1–4 har studerat svenska aktivt hade ungefär hälften av finnarna och 42 procent av jugoslaverna aktivt lärt sig svenska. Drygt hälften av jugoslaverna hade lärt sig svenska endast genom att umgås och tala med svenskar. Av dem som studerat svenska aktivt angav de flesta endast ett studiesätt. Tabell 24 redovisar uppgivna sätt att lära sig svenska för finnar och jugoslaver.

Tabell 24 Finnar och jugoslaver efter uppgivna sätt att lära sig svenska och kön. Procent.

Studiesätt	Jugoslaver			Finnar		
	Män	Kvinnor	Samtliga	Män	Kvinnor	Samtliga
Språkkurser (studiecirkel)	27	15	22	28	32	30
Språkkurser i						
Radio-TV	10	5	8	4	2	3
Självstudier	24	7	17	28	23	25
Privatlektioner	2	1	1	0	1	0
Endast genom att tala med och umgås med svenskar	46	60	51	39	38	39
Har inte lärt svenska alls	3	12	7	9	12	11
Summa	111	101	106	109	107	108

Språkkurser (studiecirkel) var det vanligaste sättet att aktivt lära sig svenska följt av självstudier. Språkkurser i radio-TV hade utnyttjats endast av ett fåtal bland de intervjuade invandrarna.

Det förelåg en klar tendens till att invandrare med längre allmän skolutbildning oftare uppgav aktiva studier i svenska än invandrare med kort skolutbildning.

I undersökningen gjordes inga försök att kvantitativt mäta de svenskstudier intervjupersonerna uppgav. Uppgift saknas således om hur omfattande kursen var som de hade följt eller om de hade fullföljt undervisningen. Detta gör att det även blir omöjligt att ur materialet dra några slutsatser om de olika studiesättens effektivitet.

Tolkservice

I intervjuundersökningen ställdes frågor om användning av tolk under året före intervjudatumet.

Av finnarna hade ungefär hälften och av jugoslaverna två tredjedelar inte vid något tillfälle under det senaste året använt tolk. Den uppgivna användningen av tolk var naturligtvis starkt beroende av vederbörandes förmåga att tala svenska.

De jugoslaviska kvinnorna använde tolk något oftare än männen, medan någon skillnad mellan könen inte kunde konstateras för finnarnas del.

I tabell 25 redovisas de intervjuades uppgifter om vilket ärende tolkningen gällde vid senaste tillfället. Speciellt för kvinnorna dominerade läkarbesöken. En stor del av svaren har kodats som "annat". Däri ingår ett stort antal ärenden som gäller bostaden. Vidare uppgavs besök i affärer och bilskola samt vissa ärenden som eventuellt kan ha gällt myndighetskontakt, t. ex. "bilkollision", "i samband med skilsmässa", "vid muntliga förhåret för körkort" etc.

Som tolk hade i de flesta fall tjänstgjort "en bekant landsman". Även familjemedlemmar uppgavs ha varit tolkar, speciellt bland jugoslaverna. Att familjemedlemmar oftare uppgavs tolka för jugoslaver än finnar kan sammanhånga med att det bland finnarna fanns fler ogifta, men även

Tabell 25 Ärende där tolk har använts (senaste tillfället) efter kön och nationalitet. Procent.

	Ärende där tolk har använts					Summa
	Läkarbesök	Sökte arbete	I samband med arbetet	Besök hos myndighet	Annat	
Jugoslaver	33	10	17	15	26	100
Män	24	4	24	16	32	100
Kvinnor	39	15	11	14	21	100
Finnar	46	11	14	2	26	100
Män	26	13	17	4	41	100
Kvinnor	64	10	11	1	14	100

med att i de jugoslaviska familjerna mannen oftare kunde svenska bättre än hustrun.

Sammanfattning

Olika invandrargrupper visade sig ha uppnått olika kunskaper i svenska även om man håller sådana variabler som kön, ålder och vistelsens längd konstanta. De yngre och de välutbildade hade genomgående, enligt IU:s sätt att mäta kunskap i svenska, relativt goda sådana kunskaper. Däremot fanns invandrare med mycket dåliga kunskaper i svenska bland framförallt äldre kvinnor med kortare skolutbildning.

Närmare hälften av de intervjuade trodde att de kunde få bättre arbete om de kunde svenska bättre. Det fanns en klar skillnad mellan nyligen invandrade och äldre invandrare i denna fråga, så att de nyligen invandrade i väsentligt större utsträckning trodde att bättre kunskaper i svenska kunde hjälpa dem att komma framåt i arbetet. De personer som trodde att bättre kunskaper i svenska skulle medföra bättre arbete eller mera i lön hade dock inte i större utsträckning aktivt lärt sig svenska än övriga.

Drygt hälften av jugoslaverna och närmare 40 procent av finnarna hade lärt sig svenska endast genom att umgås och tala med svenskar. Språkkurser (studiecirkel) var det vanligaste sättet att aktivt lära sig svenska, följt av självstudier.

Inom invandrargrupper från samma land fanns stora skillnader beträffande utbildningsnivån. Det var framförallt de unga och välutbildade, som hade kunnat lära sig svenska och därmed även skaffat sig tillgång till det svenska samhällets utbud av information och utbildning.

Av finnarna hade ungefär hälften och av jugoslaverna en tredjedel åtminstone någon gång under det senaste året använt tolk. Användningen av tolk var naturligtvis starkt beroende av vederbörandes förmåga att tala svenska. Ärenden där tolk hade använts var speciellt vid läkarbesök, därefter i samband med arbete samt i frågor som gällt bostaden, besök i affärer, vissa myndighetskontakter såsom t. ex. "bilkollision", "i samband med skilsmässa" etc.

Informationsförmedling

Information före utvandringen

IU frågade i intervjuundersökningen om vilka åtgärder finländska och jugoslaviska invandrare vidtagit för att skaffa information om Sverige före utvandringen. Av tabell 26 framgår att det vanligaste sättet på vilket invandrare från Finland och Jugoslavien får information om Sverige är genom släktingar eller bekanta i Sverige.

Av de finländska invandrarna uppgav 32 procent att de före utvandringen inte fått någon speciell information om förhållandena i Sverige. För jugoslaverna var motsvarande andel något lägre (27 procent).

De jugoslaviska männen hade något oftare skaffat sig information före utvandringen än kvinnorna; 31 procent av kvinnorna uppgav att de inte skaffat sig information om Sverige innan de kom hit, medan motsvarande gällde för 24 procent av männen. Att de jugoslaviska kvinnorna var sämre informerade före utvandringen till Sverige synes bero på familjesituationen, dvs. att mannen redan fanns i Sverige när kvinnan invandrade. Invandrare som varken haft släktingar eller bekanta i Sverige vid invandringen var ävenledes sämre informerade.

45 procent av finländarna hade fått information om Sverige från släktingar eller bekanta här. Drygt 40 procent av jugoslaverna hade på detta sätt fått information om Sverige före utvandringen.

Hur betydelsefulla släktingar eller bekanta i Sverige har varit som informationskälla för jugoslaviska invandrare framgår av följande procentuella fördelning av andelen jugoslaver som fått information på detta sätt efter invandringår:

1968	63 %
1967	56 %
1966	47 %
1965	43 %
1964	21 %

I den mån man haft anhöriga eller bekanta i Sverige vid invandringen har man också skaffat sig information om Sverige genom dessa. T. ex. år 1964 hade endast 31 procent av de intervjuade jugoslaverna anhöriga eller bekanta i Sverige men hela 21 procent hade fått information genom dessa.

Jugoslaver som varken haft anhöriga eller bekanta i Sverige hade huvudsakligen fått information om Sverige genom litteratur, tidningar, broschyrer etc. (40 procent).

Av finländarna hade 19 procent besökt Sverige (även semesterbesök) före utvandringen, kvinnorna i något större utsträckning än männen. Det större avståndet hade naturligtvis gjort det svårare för jugoslaver att besöka Sverige före utvandringen (endast 4 procent). Litteratur, tidningar, broschyrer etc. var däremot tillgängliga och viktiga informationskällor för jugoslaver (22 procent; män 29 procent och kvinnor 11 procent). Av finländarna hade endast 9 procent skaffat sig information på detta sätt. Andra informationskällor såsom arbetsförmedling, informationsbyrå etc. hade endast utnyttjats i mindre utsträckning.

Finländare som varken haft anhöriga eller bekanta i Sverige vid invandringen hade dock huvudsakligen skaffat sig information om Sverige genom arbetsförmedlingen (42 procent).

Arbetsstillfredsställelse och information

Av de intervjuade finländarna uppgav 81 procent att de var nöjda med sitt arbete (32 procent mycket nöjda). Av jugoslaverna var 74 procent nöjda (33 procent mycket nöjda). Direkt missnöjda var 10 procent av jugoslaverna och 5 procent av finländarna.

Tabell 26 Sätt att få information om förhållandena i Sverige före utvandringen efter nationalitet och kön. Upp till tre svarsalternativ fick markeras.

Nationalitet/ Kön	Ingen speci- ell in- forma- tion	Släkt- ingar el. be- kanta i Sverige	Finsk/ jugosl. arbets- förmidl. el. myn- dighet	Svensk informa- tions- byrå	Svenskt konsulat el. am- bassad	Svensk myndig- het i Sverige	Fråga- de sven- skar i Finland/ Jugosl.	Besökte Sverige	Genom litte- ratur (även tidn., bro- schyter)	Annat	Kommer ej ihåg, kan ej avgöra det	Genom- snittligt antal bland dem som skaf- fat inf.
Finländare 1961—1968												
Män	31	47	10	1	—	1	9	16	9	2	3	1,4
Kvinnor	33	44	7	1	0	0	6	20	8	3	3	1,4
Båda könen	32	45	8	1	0	0	7	19	9	3	3	1,4
Jugoslaver 1964—1968												
Män	24	41	5	6	7	1	7	5	28	8	1	1,5
Kvinnor	31	44	7	3	5	2	3	3	13	6	2	1,3
Båda könen	27	42	6	5	6	1	5	4	22	7	2	1,4

Tabell 27 Tillfredsställelse med arbetet efter nationalitet och åtgärder för att få information om förhållandena i Sverige före invandringen och kön

Nationalitet Kön Åtgärder för information	Nöjd (mycket nöjd + ganska nöjd)	Ej nöjd (inte särskilt nöjd + missnöjd)	Summa	Andel (%) med viss information
Finländare 1961–1968				
Män	80	20	100	
Ingen information	77	23	100	33
Har fått information	81	19	100	67
Kvinnor	82	18	100	
Ingen information	74	26	100	31
Har fått information	86	14	100	69
Båda könen	81	19	100	
Ingen information	76	24	100	32
Har fått information	83	17	100	68
Jugoslaver 1964–1968				
Män	70	30	100	
Ingen information	84	16	100	24
Har fått information	65	35	100	76
Kvinnor	80	20	100	
Ingen information	81	19	100	36
Har fått information	80	20	100	64
Båda könen	74	26	100	
Ingen information	83	17	100	29
Har fått information	70	30	100	71

ingen information
någon av de
något upp
tillfredställda

Arbetstillfredsställelsen ökade endast mycket långsamt ju längre man vistats i Sverige. Hos finländska invandrare, speciellt hos kvinnorna, framträdde den väntade tendensen att de som före invandringen fått information om Sverige var mera tillfredsställda med arbetet. Hos jugoslaverna var tendensen emellertid den motsatta; bland jugoslaviska män var betydligt fler missnöjda med arbetet bland dem som före invandringen fått information än bland dem som inte fått någon (se tabell 27).

Att jugoslaverna, speciellt männen, trots inhämtandet av information om Sverige före utvandringen, i större utsträckning än finländarna uppgett sig vara mer eller mindre missnöjda kan tänkas bero på att de som skaffat sig information också hade större krav på arbetet.

Tabell 28 redovisar sambandet mellan arbetstillfredsställelse och åsikt om egen "standard" i jämförelse med svenskar i samma ålder.

Av tabellen framgår klart att det fanns ett samband mellan åsikt om egen "standard" och arbetstillfredsställelse, så att de som ansåg att de var nöjda med arbetet i större utsträckning ansåg sig ha det minst lika bra som svenskar i samma ålder, medan de som var mindre nöjda med arbetet i större utsträckning ansåg att de har det sämre än svenskarna.

Tabell 28 Finländare och jugoslaver efter åsikt om egen "standard" i jämförelse med svenskar i samma ålder och tillfredsställelse med arbetet

Frågan löd: Tycker Ni att Ni har det bättre, sämre eller lika bra som de flesta svenskar i Er ålder?

Nationalitet/ Nöjd med arbetet	Bättre	Lika bra	Sämre	Summa	Andel med viss tillfredsstäl- lelse i arbetet
Finländare 1961–1968	4	78	18	100	
Mycket nöjd	5	87	8	100	32
Ganska nöjd	2	82	16	100	49
Inte särskilt nöjd	3	60	36	100	15
Missnöjd	5	45	51	100	5
Jugoslaver 1964–1968	8	72	21	100	
Mycket nöjd	8	84	8	100	38
Ganska nöjd	7	73	20	100	36
Inte särskilt nöjd	6	58	36	100	16
Missnöjd	14	43	43	100	10

Information efter inresan

I intervjuundersökningen frågade man finländare och jugoslaver om hur de fick de flesta nyheterna om händelser i Sverige, sådana som nya lagar, löneförhandlingar o. d.

Flertalet hade fått de flesta nyheterna om händelserna i Sverige genom svensk TV och svenska tidningar. Åldern förefaller inte att ha någon avgörande betydelse för valet av informationsmedia. Visserligen kan man vid en jämförelse av olika åldersgrupper, åtminstone vad gäller jugoslaverna, se en tendens till att med högre ålder följer en större andel, som uppger sig få de flesta nyheterna genom familjemedlemmar och bekanta landsmän. Kunskaperna i svenska är emellertid starkt korrelerade med ålder, så att yngre personer behärskar svenska bättre, vilket kan förklara att man i de äldre åldersgrupperna fick de flesta nyheterna genom källor på det egna språket.

Av tabell 29 framgår klart att man de första åren efter invandringen ofta får de flesta nyheterna genom bekanta landsmän – jugoslaverna även genom familjemedlemmar – och genom finska resp. jugoslaviska tidningar. I den mån TV- och radiosändningar på det egna språket förekommer tar man även del av dessa. Finländarna har emellertid i betydligt större utsträckning än jugoslaverna tillgång till information på det egna språket, dels genom ett relativt stort urval av finskspråkiga tidningar i Sverige, dels genom en del TV- och radiosändningar vissa timmar i veckan. Några regelbundet återkommande sändningar på riksnätet på serbokroatiska har ej förekommit. Emellertid förändras sättet att få information om aktuella händelser i Sverige efter några år, så att nyhetsmedia på det svenska språket får en allt större betydelse som informationsförmedlare ju längre man vistas i Sverige.

Tabell 29 Uppgivna sätt att få de flesta nyheterna om händelser i Sverige efter nationalitet och vistelsetid i Sverige. Procent. Upp till tre svarsalternativ fick markeras.^a

Nationalitet Vistelsetid i Sverige	Familje- med- lemmar	Bekanta landsmän	Bekanta svenskar	Svenska tid- ningar	Svensk TV	Svenska radio- program	Finska/ Jugosl. tid- ningar	Finska/ Jugosl. TV- el. radio- program	Annat	% med viss vistel- setid i Sverige
<i>Finländare</i>										
1961-1968	12	19	23	53	57	27	20	21	2	
<i>Inflyttade år</i>										
1968	8	29	27	37	37	19	21	27	3	13
1967	12	32	20	30	30	22	33	30	3	10
1966	15	23	28	52	49	24	21	28	—	13
1965	16	19	22	41	55	18	30	26	2	16
1964	13	14	25	57	69	22	18	20	2	18
1963	13	9	24	66	70	36	11	10	2	8
1962	16	14	27	70	67	32	12	7	1	8
1961	7	8	13	80	80	49	10	10	4	14
<i>Jugoslaver</i>										
1964-1968	13	17	23	41	65	25	25	6	4	
<i>Inflyttade år</i>										
1968	42	22	11	21	39	6	20	11	8	7
1967	29	27	18	25	49	10	34	3	4	14
1966	10	22	23	40	67	17	28	4	1	34
1965	6	9	27	46	70	36	23	8	6	35
1964	6	4	18	67	78	42	10	4	1	10

^a Genomsnittligt angivet antal källor är två.

I tabell 30 anges hur jugoslaverna fick de flesta nyheterna om händelser i Sverige efter förmåga att tala svenska. Av tabellen framgår klart att med förbättrade kunskaper i svenska följer en ökad tendens att få information om händelser i Sverige genom svenskspråkiga informationskanaler, medan sämre kunskaper i svenska medför en ökad tendens att få information genom motsvarande informationskanaler på hemspråket. Särskilt kvinnor med bristfälliga kunskaper i svenska anlitate familjemedlemmar och/eller bekanta landsmän som förmedlare av information.

Intervjupersonerna tillfrågades även om hur de fick de flesta nyheterna om händelser i hemlandet, sådana som politiska händelser, situationen på arbetsmarknaden osv.

De flesta nyheterna om vad som händer i hemlandet hade man fått genom hemlandets tidningar — finländarna även genom TV- och radioprogram på finska — därnäst följde svensk TV och radio. För de finska kvinnorna utgjorde även släktingar och bekanta i Finland en viktig informationskälla.

Kunskaper i svenska synes ha stor betydelse för valet av nyhetsmedia även när det gäller nyheter om vad som händer i hemlandet, åtminstone vad gäller finländare. Tabell 31 visar att finska tidningar och TV- och radioprogram på finska minskade i betydelse i och med att kunskaperna i

Tabell 30 Uppgivna sätt att få de flesta nyheterna om händelser i Sverige efter kön och förmåga att tala svenska enligt intervjuarens uppskattning för jugoslaver. Procent. Upp till tre svarsalternativ fick markeras.^a

Kön/ Kunskaper i svenska	Familje- medlem- mar	Bekanta lands- män	Bekanta svenskar	Svenska tid- ningar	Svensk TV	Svenska radio- pro- gram	Jugosl. tid- ningar	Jugosl. TV- el. radio program	Annat	% med mot- svarande kunskaper i svenska
Män	4	15	26	54	71	29	22	6	6	
Mycket bra	4	—	25	79	72	51	13	1	3	18
Ganska bra	1	16	30	57	77	27	24	7	6	41
Ganska dåligt	5	16	21	45	71	25	18	—	6	25
Mycket dåligt	6	26	19	32	65	24	28	14	7	13
Kan inte alls	9	18	36	27	27	—	46	26	9	4
Kvinnor	27	20	18	25	57	18	29	5	1	
Mycket bra	2	12	29	44	70	28	24	4	—	14
Ganska bra	9	19	25	37	76	20	23	2	—	21
Ganska dåligt	30	23	26	23	48	18	34	7	1	27
Mycket dåligt	29	18	4	15	52	15	35	1	2	28
Kan inte alls	84	31	3	3	36	5	22	18	—	10
Båda könen	13	17	23	41	65	25	25	6	4	
Mycket bra	4	4	27	67	71	43	17	2	2	16
Ganska bra	3	17	29	52	77	25	23	6	5	33
Ganska dåligt	16	19	23	35	61	22	25	3	4	26
Mycket dåligt	20	21	10	22	57	19	32	6	4	19
Kan inte alls	56	26	15	12	33	3	31	21	3	6

^a Genomsnittligt angivet antal källor är två.

Tabell 31 Uppgivna sätt att få de flesta nyheterna om händelser i hemlandet efter förmåga att tala svenska enligt intervjuarens uppskattning för finnar och jugoslaver. Procent. Upp till tre svarsalternativ fick markeras.^b

Nationalitet/ Kunskaper i svenska	Familje- medlem- mar i Sverige	Bekanta lands- män i Sverige	Släkting- ar eller bekanta i Finland/ Jugosl.	Bekanta svenskar	Svenska tid- ningar	Svenska TV- el. radio- pro- gram	Finska/ Jugosl. tid- ningar	Finska/ Jugosl. TV- el. radio- program	Annat	% med motsva- rande kunskaper i svenska
Finnar 1961–1968	5	13	23	5	18	23	60	56	0	
Mycket bra	7	7	33	4	43	46	38	35	1	17
Ganska bra	5	14	21	2	29	33	52	53	—	24
Ganska dåligt	3	14	21	4	14	19	63	60	—	18
Mycket dåligt	4	16	20	3	5	11	73	65	—	28
Kan inte alls	9	11	22	3	3	2	74	65	—	13
Jugoslaver 1964–1968	9	11	18	4	21	33	57	19	3	
Mycket bra	12	5	19	4	35	34	58	12	4	16
Ganska bra	2	11	20	5	27	39	56	18	1	33
Ganska dåligt	8	8	18	4	16	39	64	22	2	26
Mycket dåligt	7	17	14	1	10	20	52	22	4	19
Kan inte alls	43	24	15	3	7	12	50	30	3	6
Finländare (inkl. svenskspråkiga)	6	12	30	3	25	28	54	45	1	

^b Genomsnittligt angivet antal källor är två.

svenska ökade, så att de som hade mycket goda kunskaper i svenska fick de flesta nyheterna om händelserna i Finland genom svenska tidningar och svensk radio och TV. Att kunskaper i svenska och inte vistelsetid i Sverige här uppfattas såsom ett avgörande kriterium för valet av nyhetsmedia, beror på att en markant övergång från finskspråkiga nyhetsmedia till svenskspråkiga skett först efter flera års vistelse i Sverige och därefter varit konstant.

Nyheter om händelser i Jugoslavien fick man huvudsakligen genom att läsa jugoslaviska tidningar oberoende av kunskaper i svenska. Förklaringen härtill är att svenska nyhetsmedia är ett sämre alternativ om man vill ha nyheter om Jugoslavien. Ej heller synes längre vistelsetid i Sverige medföra någon minskad andel av dem som fått de flesta nyheterna genom jugoslaviska tidningar.

Tabell 32 Finländare och jugoslaver efter läsning av invandartidningen under veckan före intervjun, ålder och kön. Procent.

Nationalitet/ Kön/ ålder	Har läst det mesta	Har tittat i den	Har ej läst	Känner ej till tid- ningen	Summa
<i>Finländare</i>					
Män	25	14	48	13	100
16-25	12	16	55	17	100
26-35	30	14	47	9	100
36-45	35	10	46	9	100
46-67	43	11	29	17	100
Kvinnor	26	11	46	18	100
16-25	20	12	44	24	100
26-35	29	10	47	14	100
36-45	39	8	43	11	100
46-67	24	16	48	13	100
Båda könen	26	12	47	16	100
16-25	17	14	49	21	100
26-35	29	12	47	12	100
36-45	37	9	44	10	100
46-67	33	14	39	15	100
<i>Jugoslaver</i>					
Män	55	12	31	3	100
16-25	45	10	39	6	100
26-35	53	14	32	2	100
36-45	69	7	22	2	100
46-67	56	12	32	0	100
Kvinnor	48	13	36	4	100
16-25	48	10	39	3	100
26-35	53	15	31	1	100
36-45	49	16	24	11	100
46-67	22	6	63	9	100
Båda könen	52	12	33	3	100
16-25	47	10	39	4	100
26-35	53	14	32	1	100
36-45	62	10	23	5	100
46-67	39	9	47	5	100

Invandartidningen

I intervjuundersökningen ingick några frågor, som skulle belysa i vilken utsträckning invandartidningen var spridd och hur den upplevdes av finländare och jugoslaver. När intervjuerna utfördes – hösten 1969 – hade tidningen fungerat i två år, vilket betyder att den då utkommit med sammanlagt ca 100 nummer, varav ett femtontal sändes till samtliga kyrkobokförda finska och jugoslaviska medborgare, medan övriga nummer endast gick till prenumeranterna.

I tabell 32 redovisas i vilken utsträckning man kände till och hade läst invandartidningen under veckan före intervjun. Endast 25 procent av finländarna hade läst det mesta, medan drygt 50 procent av jugoslaverna hade gjort det, männen oftare än kvinnorna. 16 procent av finländarna kände inte ens till tidningen. Motsvarande siffra för jugoslaverna var 3 procent.

Relationerna var ungefär desamma om man jämför förvärsarbetande och "hemmafruar". Antalet invandrare med annan sysselsättning än förvärsarbete är så litet att endast gruppen "hemmafruar" kan särredovisas.

Att andelen finländare som läst det mesta i invandartidningen är mindre än andelen jugoslaver kan förklaras av att en del av de finländska invandrarna är svenskspråkiga och av att det i Sverige finns att köpa en hel del finskspråkiga tidningar.

Det var oftast de yngre som inte hade läst tidningen. 55 procent av de finländska männen i åldersgruppen 16–25 år hade inte läst tidningen, trots att de kände till den. Det var också de finländska kvinnorna i den lägsta åldersgruppen, som stod för den största andelen som inte kände till tidningen (24 procent). Bland jugoslaverna hade 72 procent av kvinnorna i åldern 46–67 år inte läst tidningen.

Tabell 33 Finländare och jugoslaver efter läsning av invandartidningen under veckan före intervjun och kombination av födelseland och medborgarskap för makar. Procent.

Nationalitet/ Födelseland och medborgarskap för makar	Har läst det mesta	Har tittat i den	Har ej läst	Känner ej till tid- ningen	Summa	Andel (%) med viss kombination av födelseland och medborgarskap
Finländare (gifta)	31	12	45	12	100	
Eget medborgarskap <i>ej</i> svenskt						
Makes/makas födelseland Sverige	10	8	50	32	100	11
Eget medborgarskap <i>ej</i> svenskt						
Makes/makas födelseland <i>ej</i> Sverige och medborgarskap <i>ej</i> svenskt	35	12	45	7	100	83
Jugoslaver (gifta)	57	12	29	2	100	
Eget medborgarskap <i>ej</i> svenskt						
Makes/makas födelseland Sverige	33	10	57	0	100	10
Eget medborgarskap <i>ej</i> svenskt						
Makes/makas födelseland <i>ej</i> Sverige och medborgarskap <i>ej</i> svenskt	60	13	25	2	100	88

Tabell 34 Finnar och jugoslaver efter läsning av invandartidningen under veckan före intervjun och efter förmåga att tala svenska enligt intervjuarens bedömning. Procent.

Nationalitet	Har läst det mesta	Har tittat i den	Har ej läst	Känner ej till tid- ningen	Summa
Förmåga att tala svenska					
<i>Finnar</i>	32	14	47	7	100
Talar svenska:					
Mycket bra	15	12	54	20	100
Ganska bra	26	17	52	6	100
Ganska dåligt	41	10	47	2	100
Mycket dåligt	42	14	41	3	100
Kan inte alls	35	18	41	6	100
<i>Jugoslaver</i>	51	12	34	3	100
Talar svenska:					
Mycket bra	48	16	34	3	100
Ganska bra	55	9	33	3	100
Ganska dåligt	54	16	28	3	100
Mycket dåligt	50	10	37	3	100
Kan inte alls	29	9	52	10	100

De som läste tidningen var framförallt gifta invandrare utan svenskt medborgarskap och vilkas make eller maka inte var född i Sverige och inte hade svenskt medborgarskap (se tabell 33).

Finländska kvinnor som var gifta med svenska män läste mera sällan invandartidningen. Bland finländarna var det mest kvinnor som var gifta med svenska män. Bland jugoslaverna var det däremot mest män som var gifta med svenska kvinnor. Av dessa hade 50 procent åtminstone tittat i tidningen.

Såsom redan tidigare konstaterats hade kunskaper i svenska mycket stor betydelse vid valet av nyhetsmedia vad gäller finländare. Tabell 34 redovisar den procentuella fördelningen av finskspråkiga finländare och jugoslaver efter läsning av invandartidningen och förmåga att tala svenska.

Endast 15 procent av de finnar som hade mycket goda kunskaper i svenska hade läst det mesta i invandartidningen. Märkligt är att hela 20 procent uppgav att de inte ens känner till tidningen.

Jugoslaverna läste emellertid invandartidningen i samma utsträckning oberoende av kunskaper i svenska. Däremot förefaller det som om väldigt många som inte hade några kunskaper i svenska ej heller hade läst tidningen och en del (10 procent) kände inte ens till den. En liknande tendens fastän svagare förelåg hos finnar som inte kunde svenska.

Vart skall man vända sig . . . ?

För att belysa inställningen till och kunskapen om sociala myndigheters arbete ställdes en fråga om vart man skall vända sig om man tillfälligt saknar pengar. Till invandrarna formulerades frågan:

Vart tycker Ni att det vore naturligtast för Er (eller för någon annan som har kommit från . . . till Sverige) att *i första hand* vända Er för att få hjälp och råd med följande problem? Om man tillfälligt saknar pengar även till sådana saker som mat och bostad?

Till den svenska kontrollgruppen formulerades frågan:

Vart tycker Ni att det vore naturligtast för er att *i första hand* vända Er för att få hjälp och råd med följande problem? Om man tillfälligt saknar pengar även till sådana saker som mat och bostad?

Svarsfördelningen framgår av tabell 35. Närmare 60 procent av svenskarna ansåg att man i första hand borde vända sig till en social myndighet, knappt 30 procent tyckte att man skulle vända sig till vänner och bekanta. Av jugoslaverna och finländarna tyckte drygt en tredjedel att man i första hand skall vända sig till en social myndighet. Detta var också det oftast förekommande svarsalternativet bland jugoslaverna, medan bland finländarna lika många tyckte att man borde vända sig till vänner och bekanta.

Medan endast ett fåtal av svenskarna inte visste vart man skulle vända sig utgjorde dessa 12 procent av finländarna och 14 procent av jugoslaverna. Jugoslaverna hade dessutom i relativt stor utsträckning gett irrelevanta svar (t. ex. att man i Sverige inte behöver råka ut för en sådan situation) eller helt avstått från att besvara frågan. Inkluderas dessa med dem som inte visste vart man skall vända sig för att få hjälp om man saknar pengar till uppehälle, så förefaller det som om jugoslaverna i detta hänseende vore betydligt mer handikappade än finländarna.

Finländska kvinnor och speciellt de som enbart hade folkskoleutbildning ansåg oftare än männen att man i första hand skulle vända sig till sociala myndigheter. Detsamma gällde för jugoslaverna, fastän här var det framförallt männen som fick stå för denna åsikt.

Tabell 35 Åsikt om vart man skall vända sig om man tillfälligt saknar pengar efter nationalitet och kön. Procent. Frågan i formuläret löd: Vart tycker Ni att det vore naturligtast för Er (eller någon annan som har kommit från . . . till Sverige) att *i första hand* vända sig för att få hjälp och råd med följande problem? Om man tillfälligt saknar pengar även till sådana saker som mat och bostad?

Nationalitet Kön	Social myndig- het	Arbets- givaren	Vänner, bekanta	Annan myndig- het	Annat	Vet ej	Irre- levant svar	Svar saknas	Summa
Finländare	34	10	34	1	3	12	5	3	100
Män	31	14	33	1	3	10	5	2	100
Kvinnor	37	6	34	2	2	13	4	3	100
Jugoslaver	35	4	21	2	6	14	14	5	100
Män	38	5	17	3	7	15	11	5	100
Kvinnor	29	1	27	1	5	14	18	5	100
Svenskar	59	5	27	1	5	3	1	0	100
Män	57	6	28	1	5	2	1	0	100
Kvinnor	61	3	27	0	4	4	1	0	100

Med högre utbildning följde bland svenskarna en något minskad benägenhet att vända sig till sociala myndigheter för att få hjälp med ekonomiska problem. Liksom svenskarna föredrog jugoslaverna att i första hand vända sig till sociala myndigheter, men någon entydig tendens till avtagande i detta hänseende efter utbildning finns inte. Däremot är det helt klart att finländare med högre utbildning, dvs. utbildning utöver enbart folkskola, föredrog att vända sig till vänner och bekanta.

Åsikterna om vart man skall vända sig om man saknar pengar till uppehälle varierade med åldern, men ej på något entydigt sätt. Det var framförallt de yngre i åldern 16–25 år, som ansåg att man i första hand borde vända sig till vänner och bekanta. Med ökad ålder minskade kraftigt andelen personer som var av denna åsikt. Det är dock i de äldre åldersgrupperna man finner flertalet av dem som inte vet vart man skall vända sig och andra som inte gett något entydigt svar på frågan.

Det visar sig emellertid att ett klart samband mellan åsikt om vart man skall vända sig om man saknar pengar till uppehälle och vistelsetid i Sverige föreligger, så att de som vistats en längre tid i Sverige i större utsträckning anser att man bör vända sig till sociala myndigheter än de som vistats endast en kort tid i Sverige (se tabell 36). För jugoslaverna gällde även att de som invandrade så sent som år 1968 oftare ansåg att man i första hand borde vända sig till vänner och bekanta för att få hjälp med ekonomiska problem (42 procent) än de som hade invandrat tidigare.

Man kan härav dra slutsatsen att en längre vistelsetid i Sverige innebär större möjligheter till likvärdig information och därmed ett närmande till svenskarna i åsikter. (Detta kan delvis även tänkas gälla attityder till t. ex. socialhjälp.)

Andelen individer som inte vet vart man skall vända sig om problem uppstår, synes dock inte minska trots längre vistelsetid i Sverige.

Tabell 36 Åsikt om vart man skall vända sig om man tillfälligt saknar pengar efter nationalitet och vistelsetid i Sverige. Procent.

Frågan i formuläret löd: Vart tycker Ni att det vore naturligtast för Er (eller någon annan som har kommit från . . . till Sverige) att i första hand vända sig för att få hjälp och råd med följande problem? Om man tillfälligt saknar pengar även till sådana saker som mat och bostad?

Nationalitet/ Kön	Social- myndig- het	Arbets- givaren	Vänner, bekanta	Annan myndig- het	Annat	Vet ej	Irre- levant svar	Svar saknas	Summa
Finländare 1961–1968	34	10	34	1	3	12	5	3	100
Inflyttade år 1968	29	23	31	—	—	5	9	4	100
1966–1967	31	11	30	2	4	13	7	3	100
1964–1965	34	9	32	1	2	17	4	3	100
1961–1965	46	5	30	1	4	7	5	2	100
Jugoslaver 1964–1968	35	4	21	2	6	14	14	5	100
Inflyttade år 1968	15	1	42	11	4	16	6	5	100
1966–1967	32	2	26	1	5	15	15	6	100
1964–1965	39	5	15	3	5	17	12	5	100

Sammanfattning

Av de hösten 1969 intervjuade finländarna och jugoslaverna hade 32 resp. 27 procent inte skaffat sig någon som helst information om förhållandena i Sverige före invandringen.

Det vanligaste sättet att få information före invandringen var genom släktingar eller bekanta i Sverige. Finländarna hade ofta besökt Sverige före invandringen och på så sätt fått en del information om Sverige, medan jugoslaverna fått nöja sig med att läsa om Sverige.

En intressant aspekt som belyses i intervjuundersökningen är sambandet mellan information före invandringen och arbetstillfredsställelsen i Sverige. Hos finländarna framträdde den väntade tendensen, att de som före invandringen fått information om Sverige var mera tillfredsställda med arbetet. Hos jugoslaverna var tendensen emellertid den motsatta, dvs. de som fått information var i större utsträckning missnöjda med arbetet än de som inte fått sådan.

De första åren efter invandringen är de flesta hänvisade till informationskällor på det egna språket, men ju längre man vistats i Sverige, i desto större utsträckning föredrar man att skaffa sig information om händelserna i Sverige genom nyhetsmedia såsom svensk TV och svenska tidningar. Kunskaperna i svenska ökar med vistelsetiden och därmed även möjligheterna att få mesta möjliga information.

Kunskaper i svenska synes ha stor betydelse även vid valet av nyhetsmedia när det gäller nyheter om vad som händer i hemlandet, åtminstone vad gäller finländare. I och med att man lärt sig svenska övergår många till att läsa svenska tidningar, följa svenska TV- och radioprogram etc. Jugoslaverna har dock inte samma möjligheter att få information om händelser i hemlandet. Nyheter om Jugoslavien får man oberoende av kunskaper i svenska huvudsakligen genom att läsa jugoslaviska tidningar. Ej heller synes längre vistelsetid i Sverige innebära något avtagande intresse för att läsa jugoslaviska tidningar.

Invandrartidningen ger invandrarna en möjlighet att på det egna språket följa den aktuella samhällsutvecklingen i Sverige och i hemlandet. Resultaten av de frågor som ställdes i intervjuundersökningen angående läsningen av invandrartidningen bekräftar endast vad som hittills konstaterats. Jugoslaverna läste invandrartidningen i betydligt större utsträckning än finländarna.

Åsikterna om vart man skall vända sig om man tillfälligt saknar pengar till uppehållet varierade mellan olika invandrargrupper, efter ålder och skolutbildning. Vissa tendenser kan dock urskiljas, dvs. åsikterna om vart man skall vända sig närmar sig svenskarnas åsikter ju längre tid man vistats i Sverige.

Diskriminering

I IU:s del av intervjuundersökningen ingick några frågor, som skulle belysa i vilken utsträckning de två invandrargrupperna finländare och

jugoslaver ansåg att de blivit orättvist behandlade bara för att de inte är (infödda) svenskar och därmed känt sig diskriminerade.

Det visade sig att jugoslaverna i större utsträckning än finländarna hade upplevt att de blivit orättvist behandlade bara för att de inte är svenskar (se tabell 37). Av finländarna uppgav 69 procent och av jugoslaverna 60 procent att de ej blivit diskriminerade. Jugoslaverna ansåg även att diskriminering hände relativt ofta. För båda grupperna gällde att männen, speciellt ensamstående, oftare hade upplevt diskriminering än kvinnorna.

En jämförelse av jugoslaver efter modersmål visade att serberna i mindre utsträckning än kroaterna, slovenerna och makedonerna ansåg att de blivit orättvist behandlade av ovannämnda anledning (36 procent serber, 44 procent kroater).

Tabell 37 Finländare och jugoslaver efter åsikt om diskriminering, ålder och kön. Procent.

Frågan löd: Anser Ni att Ni någon gång under det senaste året har blivit orättvist behandlad bara för att Ni inte är (infödd) svensk?

Nationalitet/ Kön/ Ålder	Nej	Det har hänt någon gång	Det händer ofta	Summa	% i viss ålder
<i>Finländare 1961-1968</i>					
Män	64	28	8	100	
16-25	63	31	5	100	38
26-35	61	28	11	100	40
36-45	70	25	5	100	15
46-67	76	17	7	100	8
Kvinnor	73	22	4	100	
16-25	68	27	5	100	43
26-35	75	21	4	100	36
36-45	75	21	4	100	13
46-67	88	8	5	100	8
Båda könen	69	25	6	100	
16-25	66	29	5	199	41
26-35	68	25	7	100	38
36-45	72	23	5	100	14
46-67	83	12	6	100	8
<i>Jugoslaver 1964-1968</i>					
Män	57	26	17	100	
16-25	55	27	18	100	19
26-35	53	29	19	100	56
36-45	73	17	11	100	20
46-67	61	25	14	100	6
Kvinnor	64	21	15	100	
16-25	53	26	21	100	36
26-35	63	27	11	100	40
36-45	81	7	12	100	16
46-67	92	-	8	100	8
Båda könen	60	24	16	100	
16-25	54	27	20	100	26
26-35	56	28	16	100	49
36-45	76	13	11	100	18
46-67	76	13	11	100	6

Det förelåg ett klart samband mellan åsikt om diskriminering och ålder, så att med stigande ålder sjönk andelen personer, som ansåg sig ha blivit diskriminerade. Närmare 50 procent av jugoslaverna i åldern 16–25 år hade åtminstone någon gång under det senaste året före intervjutillfället blivit diskriminerade. Hela 20 procent i denna åldersgrupp uppgav att detta hände ofta.

Vad gäller finländarna förefaller det som om åsikt om diskriminering skulle ha samband med vistelsetid i Sverige. Finländare som vistats en längre tid i Sverige kände sig diskriminerade i mindre utsträckning än de som vistats här en kortare tid. För jugoslavernas del synes vistelsetid i Sverige ej ha något samband med åsikt om diskriminering.

I intervjuundersökningen ingick som en jämförelse även några frågor, som skulle belysa i vilken utsträckning svenskarna ansåg att de blivit orättvist behandlade bara för att de tillhör en viss samhällsklass.

Endast 5 procent av svenskarna ansåg att de någon gång under det senaste året blivit diskriminerade på grund av klasstillhörighet. Vidare ansåg sig 5 procent av svenskarna tillhöra en minoritetsgrupp. Tendensen föreligger att de svenskar som ansåg sig tillhöra en minoritetsgrupp, åtminstone när det gäller männen, i avsevärt större utsträckning ansåg att de blivit diskriminerade än de som inte ansåg sig tillhöra någon sådan.

Diskriminering och skolutbildning

Hela 66 procent av finländarna hade vid invandringen enbart folkskoleutbildning. Bland jugoslaverna låg utbildningsnivån betydligt högre än bland finländarna, så att endast 37 procent av dessa hade enbart folkskoleutbildning. 30 procent hade vid invandringen realskoleutbild-

Tabell 38 Finländare och jugoslaver efter åsikt om diskriminering och skolutbildning. Procent.

Frågan löd: Anser Ni att Ni någon gång under det senaste året har blivit orättvist behandlad bara för att Ni inte är (infödd) svensk?

Nationalitet/ Skolutbildning	Nej	Det har hänt åtminstone någon gång	Summa	% med viss utbildning i utlandet
Finländare 1961–1968	69	31	100	
Folkskola	67	32	100	66
Folkskola och därefter yrkes- utbildning minst 1 år	67	33	100	15
Realskola	77	23	100	14
Gymnasium	73	27	100	4
Universitet eller motsvarande	87	13	100	1
Jugoslaver 1964–1968	60	40	100	
Folkskola	71	29	100	37
Folkskola och därefter yrkes- utbildning minst 1 år	57	43	100	16
Realskola	56	44	100	30
Gymnasium	49	51	100	13
Universitet eller motsvarande	40	61	100	5

ning. Bland finländarna finns en tendens att med högre utbildning minskar benägenheten att uppleva diskriminering (se tabell 38). Bland jugoslaverna är tendensen emellertid den motsatta, dvs. med högre utbildning ökar andelen personer, som anser att de blivit orättvist behandlade bara för att de inte är svenskar.

Diskriminering och sysselsättning

I intervjuundersökningen belystes även sambandet mellan åsikt om diskriminering och sysselsättning, vilket redovisas i tabell 39. Vid en jämförelse av de icke förvärvsarbetande och de förvärvsarbetande fördelade på olika näringsgrenar, visade det sig att det framförallt var industriarbetarna som i större utsträckning än andra ansåg att de blivit utsatta för diskriminerande behandling. En sådan grupp utgjorde även finländare, som ingår i kategorin "annat arbete" och som bl. a. omfattar byggnadsarbetarna.

I tabellen redovisas ej åsikt om diskriminering efter kön. Relationerna mellan åsikt om diskriminering och olika näringsgrenar är dock ungefär desamma för män resp. kvinnor som för båda könen tillsammans. Markanta skillnader föreligger emellertid i åsikt om diskriminering mellan män och kvinnor som icke förvärvsarbetar. De icke förvärvsarbetande var huvudsakligen kvinnor, varav flertalet var "hemmafruar". De hör till dem som i något mindre utsträckning ansåg att de blivit orättvist behandlade bara för att de inte är svenskar. Motsatsen gäller däremot för icke förvärvsarbetande män, som liksom industriarbetarna ansåg att de i

Tabell 39 Finländare och jugoslaver efter åsikt om diskriminering och sysselsättning-näringsgren. Procent.

Frågan löd: Anser Ni att Ni någon gång under det senaste året har blivit orättvist behandlad bara för att Ni inte är (infödd) svensk?

Näringsgren/ sysselsättning	Nej	Det har hänt någon gång	Det händer ofta	Summa	% i viss näringsgren (sysselsätt- ning)	
<i>Jugoslaver 1964-1968</i>	60	24	(40)	16	100	
Ej förvärvsarbete	68	12	(32)	20	100	11
Förvärvsarbete:						
Företag., tjänstemän	68	12	(32)	20	100	5
Servicearbete	64	20	(36)	16	100	15
Industriarbete	57	28	(42)	14	100	65
Annat arbete	65	15	(35)	20	100	4
<i>Finländare 1961-1968</i>	69		31		100	
Ej förvärvsarbete	72		28		100	21
Förvärvsarbete:						
Företag., tjänstemän	88		12		100	7
Servicearbete	76		24		100	18
Industriarbete	65		36		100	45
Annat arbete	57		42		100	9

relativt stor utsträckning blivit utsatta för diskriminering. De icke förvärvsarbetande männen var dock få.

Förvärvsarbetande finländare – dock ej jugoslaver – som under det senaste året hade bytt arbete, hade oftare känt sig diskriminerade än de som inte bytt arbete.

Genomsnittsinkomsten per familj låg något högre bland jugoslaver än bland finländare. Jugoslaverna var dock i något större utsträckning än finländarna gifta och de jugoslaviska gifta kvinnorna var oftast förvärvsarbetande. Andelen personer som ansåg att de blivit orättvist behandlade bara för att de inte är svenskar sjönk i de högsta inkomstgrupperna. Denna tendens är emellertid inte lika uppenbar bland jugoslaver som bland finländare.

Närmare 50 procent av finländarna resp. jugoslaverna trodde att de skulle kunna få ett bättre arbete eller mera i lön om de kunde svenska bättre. Finländare som hade denna åsikt ansåg i större utsträckning att de blivit diskriminerade än de som inte trodde att kunskaperna i svenska hade någon betydelse för arbetet (47 procent resp. 24 procent). Bland jugoslaverna var det ingen skillnad i åsikt om diskriminering mellan dem som trodde att de skulle kunna få ett bättre arbete eller mera i lön om de kunde svenska bättre och dem som inte trodde det.

Den allmänna situationen

I intervjuundersökningen ställdes frågan om man ansåg sig ha det lika bra, bättre eller sämre än landsmän i Sverige resp. svenskar i samma ålder.

Tabell 40 Finländare och jugoslaver efter åsikt om diskriminering och åsikt om egen standard i jämförelse med svenskar i samma ålder och landsmän. Procent.

Frågan löd: Anser Ni att Ni någon gång under det senaste året har blivit orättvist behandlad bara för att Ni inte är (infödd) svensk?

Nationalitet/ Åsikt om standard	Nej	Det har hänt nå- gon gång	Det hän- der ofta	Summa	Andel (%) med viss åsikt
Finländare 1961–1968 Anser sig ha det lika bra i jmf. med sven- skar som i jmf. med landsmän	69	25	6	100	
Anser sig ha det något sämre i jmf. med sven- skar än i jmf. med landsmän	73	23	4	100	65
Jugoslaver 1964–1968 Anser sig ha det lika bra i jmf. med sven- skar som i jmf. med landsmän	60	24	16	100	
Anser sig ha det något sämre i jmf. med sven- skar än i jmf. med landsmän	67	19	13	100	60
	50	30	20	100	35

Flertalet invandrare ansåg att de hade det minst lika bra som sina landsmän i Sverige. Hela 30 procent av jugoslaverna och 22 procent av finländarna ansåg t. o. m. att de hade det bättre än andra landsmän.

65 procent av finländarna och 60 procent av jugoslaverna ansåg inte bara att de hade det lika bra som sina landsmän utan också lika bra som svenskarna. Ytterligare 33 resp. 35 procent ansåg visserligen att de hade det lika bra som sina landsmän men dock något sämre än svenskarna.

Åsikt om diskriminering förefaller att ha samband med åsikt om egen standard, så att de som ansåg att de hade det något sämre i jämförelse med svenskar än i jämförelse med landsmän i större utsträckning hade upplevt att de blivit diskriminerade än de som ansåg sig ha det lika bra som såväl svenskar som landsmän (se tabell 40).

Sammanfattning

För finländarna förelåg ett samband mellan upplevd diskriminering och byte av arbete. Likaså fanns ett samband mellan diskriminering och åsikt om möjligheterna att få ett bättre arbete eller mera i lön med bättre kunskaper i svenska. Motsvarande samband kunde inte konstateras för jugoslaverna.

Enligt det i intervjuundersökningen använda sättet att mäta diskriminering ansåg jugoslaverna i större utsträckning än finländarna att de blivit utsatta för diskriminering. Män ansåg oftare än kvinnor att de blivit diskriminerade; yngre personer oftare än äldre. Flertalet invandrare är sysselsatta inom industrin och det var främst dessa som hade den största andelen personer, som ansåg att de blivit orättvist behandlade bara för att de inte är infödda svenskar.

Vissa skillnader kan iakttas mellan jugoslaver och finländare, så att t. ex. finländare med högre utbildning i mindre utsträckning kände sig diskriminerade, medan det omvända gällde för jugoslaverna; dvs. jugoslaver med högre utbildning hade en större benägenhet att känna sig diskriminerade.

För finländare gällde att allteftersom vistelsetiden i Sverige ökade i desto mindre utsträckning kände de sig orättvist behandlade bara för att de är finländare.

En lämplig måttstock när det gäller att mäta upplevelsen av diskriminering är att jämföra hur invandrare upplever sin egen situation i Sverige i jämförelse med svenskarnas. De som ansåg sig ha det sämre än svenskarna uppgav i betydligt större utsträckning att de blivit orättvist behandlade bara för att de inte är svenskar än de som ansåg sig ha det lika bra eller bättre än svenskar i samma ålder.

Medborgarskap och återutvandring

Svenskt medborgarskap

I intervjuundersökningen ställdes en fråga till finländare och jugoslaver om avsikt att söka svenskt medborgarskap. I tabell 41 visas svaren med uppdelning efter vistelsetid i Sverige. Andelen som uppgav sig ämna söka svenskt medborgarskap ökade starkt med längre tids vistelse i Sverige. De jugoslaviska medborgarna sade sig i betydligt större utsträckning än de finländska ämna söka svenskt medborgarskap. Av de jugoslaviska invandrarna åren 1964–1968 sade sig således 47 procent ha ansökt eller ämna ansöka, medan motsvarande andel bland de finländska invandrarna under samma period endast var 18 procent.

Om man delar upp de finländska invandrarna efter modersmål visar det sig att samma andel – 51 procent av de finskspråkiga och 50 procent av de svenskspråkiga – uppgav sig inte ha för avsikt att söka svenskt medborgarskap. Däremot var andelen som redan hade fått eller sade sig vilja söka svenskt medborgarskap större bland de svenskspråkiga. Osäkerheten om avsikten att söka svenskt medborgarskap var således större i den finskspråkiga gruppen; 29 procent sade sig inte veta om de skulle ansöka om svenskt medborgarskap mot 10 procent av dem som hade svenska som modersmål.

Tabell 42 visar att återutvandringsplaner i viss mån sammanfaller med avsikt att söka svenskt medborgarskap, så att de som uppgav sig ha för avsikt att återutvandera ej ämnade söka svenskt medborgarskap. Osäkerheten var dock betydligt större bland finländare än bland jugoslaver – 73 resp. 37 procent.

Tabell 41 Finländska och jugoslaviska invandrare efter uppgiven avsikt att söka svenskt medborgarskap hösten 1969 och vistelsetid i Sverige. Procent.

Nationalitet/ Har varit i Sverige sedan	Är svensk medborgare	Har ansökt, ej fått	Skall ansöka	Skall ej ansöka	Vet ej	Summa	Andel med viss vistelsetid
Finländare	4	3	18	51	25	100	100
1961	16	6	21	47	11	100	14
1962	10	5	23	48	14	100	8
1963	5	8	23	41	24	100	8
1964	1	2	17	54	26	100	18
1965	1	3	12	63	21	100	16
1966	–	–	22	52	27	100	13
1967	–	1	14	45	41	100	10
1968	–	–	14	50	36	100	13
Jugoslaver	0	3	44	42	10	100	100
1964	1	21	59	13	6	100	10
1965	–	2	44	45	10	100	35
1966	–	1	49	41	10	100	34
1967	–	3	27	58	12	100	14
1968	–	–	35	46	18	100	7

Tabell 42 Finländska och jugoslaviska invandrare efter vid intervju tillfället hösten 1969 uppgiven avsikt att söka svenskt medborgarskap och avsikt att återutvandra. Procent.

Nationalitet/ Avsikt att återutvandra	Är svensk medbor- gare	Har ansökt, ej fått	Skall ansöka	Skall ej ansöka	Vet ej	Summa	Fördelning av samtliga efter avsikt att återut- vandra
Finländare	4	3	17	51	25	100	100
Ja	—	1	1	25	73	100	16
Nej	8	7	33	44	8	100	40
Vet ej	1	0	10	67	22	100	44
Jugoslaver	0	3	44	42	10	100	100
Ja	—	3	12	48	37	100	18
Nej	0	7	77	13	3	100	41
Vet ej	—	0	27	67	6	100	41

Av tabellen framgår att de jugoslaviska invandrare som uppgav sig inte ha för avsikt att återutvandra i stor utsträckning hade ansökt eller ämnade ansöka om svenskt medborgarskap (84 procent) medan motsvarande andel bland de finländska invandrarna var betydligt lägre (48 procent).

Återutvandringsplaner vid invandringen och hösten 1969

I intervjuundersökningen ingick frågor dels om man – hösten 1969 – skulle ha invandrat med nuvarande kunskaper om Sverige, dels om man vid invandringen avsåg att stanna i Sverige eller att återutvandra, dels om man ändrat åsikt mellan tidpunkterna före invandringen och intervju tillfället.

I tabell 43 redovisas finländare och jugoslaver efter åsikt om huruvida de skulle ha invandrat med nuvarande kunskaper om Sverige efter åsikt om egen "standard" i jämförelse med svenskar i samma ålder. Tabell 44 redovisar planer på att återvända nu och vid invandringen efter anledning till densamma.

När intervjupersonerna tillfrågades om aktuella planer på återutvandring gavs fyra svarsalternativ: Ja, till Finland (resp. annat utvandringsland); Ja, till annat land; Nej; Vet ej, har ej bestämt mig. Motsvarande fråga om återutvandringsplaner vid invandringen hade endast två svarsalternativ: ja och nej. Detta gör att jämförelserna mellan återutvandringsplaner vid invandringen och vid intervju tillfället hösten 1969 försvåras. I tabell 42 har de som svarat "nej" på återutvandringsplaner vid invandringen men "ja" eller "vet ej" år 1969 räknats som "har ändrat sig för att återvända", medan de som vid invandringstidpunkten svarat "ja" men år 1969 "nej" eller "vet ej" i tabellen betecknas som "har ändrat sig för att stanna". Om svarsalternativet "vet ej" hade funnits med även i frågan som gällde återutvandringsplaner vid invandringen, hade förmodligen antalet personer som ändrat åsikt blivit betydligt mindre.

Frågan löd: Skulle Ni ha flyttat till Sverige om Ni haft den kännedom om Sverige som Ni har nu?

Tabell 43 Finländare och jugoslaver efter åsikt om huruvida de skulle ha flyttat till Sverige med nuvarande kunskaper om Sverige efter åsikt om egen standard i jämförelse med svenskar i samma ålder. Procent.

Nationalitet/ Åsikt om standard	Ja	Tveksam	Nej	Summa	Andel (%) med viss åsikt
Finländare 1961–1968	78	17	5	100	
Bättre	81	18	2	100	4
Lika bra	83	15	3	100	78
Sämre	58	28	14	100	18
Jugoslaver 1964–1968	72	16	12	100	
Bättre	80	11	9	100	9
Lika bra	76	14	10	100	71
Sämre	54	26	20	100	20

Av tabellen framgår att jugoslaverna i något större utsträckning än finländarna ansåg att de inte skulle ha invandrat till Sverige om de haft den kännedom om Sverige som de hade 1969 (12 resp. 5 procent); jugoslaverna hade dock före invandringen i något större utsträckning än finländarna fått information om Sverige (jfr. tabell 26).

Vidare förefaller det som om det finns ett klart samband mellan åsikt om egen "standard" och åsikt om huruvida man skulle ha invandrat med nuvarande kunskaper om Sverige, så att de som ansåg att de hade det lika bra eller bättre än svenskar i samma ålder skulle ha flyttat till Sverige även med de kunskaper de hade vid intervjutillfället i avsevärt större utsträckning än de som ansåg att de hade det sämre än svenskarna. Av dessa senare var hela 46 procent av jugoslaverna åtminstone tveksamma om huruvida de skulle ha invandrat. Motsvarande gällde för 42 procent av finländarna.

Tabell 44 Finländare och jugoslaver efter planer på att återutvandra vid intervjutillfället och vid invandringen efter anledningen till invandringen. Procent.

Nationalitet/ Anledning till invandringen	Vill åter- vända vid bägge till- fällena	Har ändrat sig för att åter- vända	Har ändrat sig för att stanna	Vill inte åter- vända	Svar saknas	Summa	Andel (%) med viss anledning till invand- ringen
Finländare 1961–68	11	34	19	33	4	100	–
för att få arbete	12	36	20	28	5	100	26
för att få bättre ekon. villkor	11	34	16	36	4	100	34
giftermål	6	28	11	50	6	100	11
för att förenas med familjen	8	42	19	30	–	100	7
missnöjd med ngt förh i hemlandet	15	29	26	26	4	100	23
annat							
Jugoslaver 1964–68	11	33	21	33	3	100	–
för att få arbete	7	31	18	38	6	100	15
för att få bättre ekon. villkor	14	32	18	34	2	100	37
giftermål	10	38	18	32	3	100	20
för att förenas med familjen	5	26	17	50	2	100	9
missnöjd med ngt förh i hemlandet	14	34	32	20	1	100	19
annat							

Ca 45 procent av finländarna och jugoslaverna, som intervjuades hösten 1969, hade planer på att återvända till hemlandet eller något annat land (se tabell 44). Endast några få procent avsåg att utvandra under det närmaste året, medan flertalet hade en mycket obestämd mening om när återutvandringen skulle ske och om den överhuvudtaget skulle bli av. 33 procent ville inte återvända varken vid invandringen eller hösten 1969. Lika många hade emellertid ändrat sig från att vid invandringen ha haft för avsikt att stanna i Sverige till att vilja återvända. Bland finländarna var det mest män som ändrat sig för att återvända, medan motsatsen gällde för jugoslaverna, bland vilka det mest var kvinnor som ville återvända.

Finländare och jugoslaver som kommit till Sverige huvudsakligen för att få det bättre ekonomiskt eller för att få arbete hade från början i stor utsträckning för avsikt att stanna i Sverige (65–70 procent). Ungefär hälften av dessa hade dock ändrat sig för att återvända.

Ca 50 procent av de finländare som flyttat till Sverige för att gifta sig eller för att förenas med familjen ville inte återvända vid något tillfälle. Jugoslaver som invandrat av dessa orsaker hade däremot i jämförelse med finländarna i större utsträckning ändrat sig för att återvända.

Närmare 10 procent av jugoslaverna och 7 procent av finländarna hade kommit till Sverige för att de varit missnöjda med något förhållande i hemlandet. 50 procent av jugoslaverna ville inte återvända vid något tillfälle. Motsvarande gällde för 30 procent av finländarna.

Endast ett fåtal finländare och jugoslaver hade invandrat för att studera (2 procent), finländarna oftast med avsikt att återvända medan flertalet jugoslaver med avsikt att stanna.

Slutligen hade en del finländare och jugoslaver kommit till Sverige endast för att "se sig om". 49 resp. 63 procent hade vid invandringen avsikten att återvända, men flertalet hade dock ändrat sig för att stanna.

Den faktiska återutvandringen

I intervjuundersökningen år 1969 tillfrågades de fyra invandrargrupperna om de hade för avsikt att stanna i Sverige eller återutvandra. IU har senare undersökt den faktiska i folkbokföringen registrerade återutvandringen fram till och med år 1972 för de intervjuade personerna. I tabell 45 visas den faktiska återutvandringen i relation till den uppgivna avsikten hösten 1969. För tyskarna ligger andelen som faktiskt har utvandrat inom tre år efter intervjun något över den andel som uppgav att de skulle återutvandra. För de andra grupperna är andelen faktiskt utvandrade lägre än andelen som uppgav sig vilja återutvandra. Ju bestämdare tidpunkt för återflyttning som angivits vid intervjun desto större andel har återutvandrat.

Återutvandringen varierar mellan olika nationaliteter, så att återutvandringen är störst bland italienare och lägst bland jugoslaver; 20 procent av italienarna som hösten 1969 var i Sverige har återutvandrat, medan motsvarande andel för jugoslaverna är 5 procent. För samtliga nationaliteter gäller att återutvandringen är störst bland dem som invand-

Tabell 45 Registrerad återutvandring 1969–1972 bland invandrare 1961–1968 (för jugoslaver 1964–1968) som hösten 1969 var i Sverige efter uppgiven avsikt att återutvandra och nationalitet. Procent.

Nationalitet/ Avsikt att åter- utvandra/ (Hösten 1969)	Andel som återutvand- rat t. o. m. 1972	Därav år			Samtliga efter uppgiven avsikt beträffande återutvandring
		1969– 1970	1971	1972	
Finländare	14	5	4	5	100
Ja	30	15	7	8	16
Nej	6	2	2	2	39
Vet ej	14	3	5	6	44
Jugoslaver	5	1	2	2	100
Ja	10	3	6	1	18
Nej	2	1	—	1	41
Vet ej	5	1	1	4	42
Tyskar	11	3	4	3	100
Ja	39	21	10	8	8
Nej	5	1	2	3	59
Vet ej	13	3	7	3	33
Italienare	20	6	7	7	100
Ja	37	17	11	9	26
Nej	9	1	5	4	34
Vet ej	18	3	6	9	40

Tabell 46 Registrerad återutvandring 1969–1972 bland invandrare 1961–1968 (för jugoslaver 1964–68) som hösten 1969 var i Sverige efter vistelsetid i Sverige. Procent.

Inflyttat år	Andel som återutvandrat t. o. m. 1972			
	Finländare	Jugoslaver	Tyskar	Italienare
1961	6	—	5	17
1962	5	—	6	23
1963	6	—	8	8
1964	13	3	12	14
1965	13	5	9	18
1966	11	4	13	32
1967	25	8	19	17
1968	28	8	21	52
Totalt	14	5	11	20

Tabell 47 Registrerad återutvandring 1969–1972 bland invandrare 1961–1968 (för jugoslaver 1964–68) som hösten 1969 var i Sverige efter skolutbildning i utlandet. Procent.

Skolutbildning i utlandet	Andel som återutvandrat t. o. m. 1972			
	Finländare	Jugoslaver	Tyskar	Italienare
Folkskola	15	3	11	22
Folkskola och där- efter yrkesutbild- ning minst 1 år	13	8	10	24
Realskola	12	7	6	17
Gymnasium	10	2	16	18
Universitet eller motsvarande	—	4	13	11
Totalt	14	5	10	20

Tabell 48 Registrerad återutvandring 1969–1972 bland invandrare 1961–1968 (för jugoslaver 1964–1968) som hösten 1969 var i Sverige efter förmåga att tala svenska enligt intervjuarens bedömning. Procent.

Förmåga att tala svenska	Andel som återutvandrat t. o. m. 1972			
	Finländare	Jugoslaver	Tyskar	Italienare
Mycket bra	7	1	10	17
Ganska bra	11	6	11	19
Ganska dåligt	13	3	18	22
Mycket dåligt	20	6	10	20
Kan inte alls	28	7	20	33
Totalt	13	5	10	20

rat under senare år (se tabell 46). Andelen som återutvandrat är dessutom något större bland finländare och italienare med lägre utbildning (se tabell 47).

Skillnaderna mellan nationaliteterna kvarstår även om man håller kunskaperna i svenska konstanta. Av tabell 48 framgår att andelen som återutvandrat har en tendens att öka med sämre kunskaper i svenska och är störst bland dem som enligt intervjuarens bedömning inte kan svenska alls.

Sammanfattning

De jugoslaviska medborgarna sade sig i betydligt större utsträckning än de finländska ämna söka svenskt medborgarskap. Återutvandringsplaner sammanföll med avsikt att söka svenskt medborgarskap, så att de som uppgav sig ha för avsikt att återutvandra ej heller ämnade söka svenskt medborgarskap.

En jämförelse mellan den faktiska registrerade återutvandringen fram till och med år 1972 för de intervjuade personerna och uppgiven avsikt att återutvandra visar, att för tyskarna ligger andelen som faktiskt har utvandrat något över den andel som vid intervjutillfället hösten 1969 uppgav att de skulle återutvandra, medan för de andra grupperna (finländare, jugoslaver, italienare) andelen faktiska utvandrare är lägre än andelen som uppgav sig vilja återutvandra. Återutvandringen varierar mellan olika nationaliteter, så att återutvandringen är störst bland italienare och lägst bland jugoslaver. För samtliga nationaliteter gäller att återutvandringen är störst bland dem som invandrat under senare år. Skillnaderna mellan nationaliteter kvarstår vid en jämförelse mellan olika kunskaper i svenska.

Förord

Bilaga 4
Svenskarnas fördomar
mot invandrare

av Arne Trankell

År 1968 utgavs den första utgåvan av Svenskarnas fördomar mot invandrare. Den bestod av två delar, en förordning och en kommentar. Förordningen var utarbetad av en arbetsgrupp inom Svenska Folkbildningsförbundet (SFF) och kommentaren av Arne Trankell.

De år som följde var mycket intressanta för den svenska invandringen. Den ökade betydligt och det blev tydligt att invandringen inte bara påverkade den ekonomiska utvecklingen utan också den kulturella och sociala.

Den grundläggande utvärderingen av den svenska invandringen gjordes av den parlamentariska utredningen om invandringen, som utgav sin rapport 1971.

Den grundläggande utvärderingen av den svenska invandringen gjordes av den parlamentariska utredningen om invandringen, som utgav sin rapport 1971. Utvärderingen var omfattande och omfattade många olika aspekter på invandringen.

I kapitel 1 har vi försökt beskriva den svenska invandringen under de senaste årtiondena. Vi har försökt beskriva den svenska invandringen under de senaste årtiondena. Vi har försökt beskriva den svenska invandringen under de senaste årtiondena.

I kapitel 2 redovisar vi resultatet av svenskarnas uppfattning om invandrarna. Vi har försökt beskriva den svenska invandringen under de senaste årtiondena. Vi har försökt beskriva den svenska invandringen under de senaste årtiondena.

I kapitel 3 redovisar vi resultatet av svenskarnas uppfattning om invandrarna.

Förord

Hösten 1969 utfördes vid SCB:s Utredningsinstitut en undersökning bland invandrarna från Tyskland, Italien, Jugoslavien och Finland, vars huvudsyfte var att belysa immigranternas ekonomiska förhållanden. Undersökningen var planerad av Expertgruppen för utredningsverksamhet i arbetsmarknadsfrågor (EFA). I undersökningen ingick en svensk kontrollgrupp. Genom tillmötesgående från EFA kunde invandrarutredningen (IU) delta i EFA-undersökningen med ett antal egna frågor, som utredningen ville få belysta.

De av IU:s frågor som ställdes till den svenska kontrollgruppen, avsåg dels svenskarnas attityder till invandringspolitiken och främmande folkgrupper, dels deras kunskaper om den svenska invandringspolitiken, dels omfattningen av deras kontakt med främmande länder och andra nationaliteter. Materialet samlades in genom besöksintervjuer.

Den grundläggande statistiska bearbetningen gjordes under ledning av byrådirektör Sven Reinans. Den gav upphov till ett stort antal tabeller, av vilka ett urval publicerades av Reinans i *Ny i Sverige Nr 1, 1973*.

Den bearbetning av EFA-materialet, som nu presenteras har på uppdrag av IU utförts inom IMFO-gruppen vid Stockholms universitet. Framställningen begränsas inte till de iakttagelser som EFA-materialet har erbjudit utan omfattar också en teoretisk diskussion av fördomsbegreppet, ett kortare referat av IMFO-gruppens övriga fördomsstudier samt några reflexioner angående våra möjligheter att förbättra relationerna mellan svenskar och invandrare i vårt land.

I *kapitel 1* har jag försökt klargöra den innebörd jag har gett åt begreppet fördomar. Poängen är att se fördomarna som specialfall av ett fundamentalt förhållningssätt, som är en förutsättning för att människan ska kunna orientera sig i omvärlden och i sin samvaro med andra människor. Fördomarnas "patologiska" särdrag härleds ur de speciella betingelser under vilka de uppkommer.

I *kapitel 2* redovisas några iakttagelser angående svenskarnas förhållningssätt och inställning till invandrarna. Syftet har inte varit att med matematisk precision kartlägga fördomarnas fördelning i olika befolkningsskikt. I stället har vi lagt huvudvikten vid den psykologiska och sociala innebörden hos de fördelningar som vår bearbetning ger upphov till.

I *kapitel 3* redovisas några iakttagelser av svenskarnas uppfattning om

olika nationaliteter. Vid tolkningen av dessa bör man hålla i minnet att de underliggande data samlades in för snart fem år sedan. Under den tid som har gått har invandrarströmmen vänt, och svenskarna har haft god tid på sig att lära känna "de nya svenskarna". Fem år är för övrigt en lång tid, då det gäller människor. De som besvarade 1969 års enkät är nu fem år äldre. Nya människor har blivit vuxna, många gamla är borta.

I *kapitel 4* redovisas några iakttagelser som vi har gjort i IMFO-gruppens övriga studier.

I *kapitel 5* har jag försökt att se problemen med samma utgångspunkt som den som vill göra något för att förbättra relationerna mellan svenskarna och invandrarna i vårt land.

I vår egen bearbetning av EFA-materialet har Ragnar Landén varit min närmaste medarbetare, som har ansvarat för och planerat framtagningen av det nya tabellmaterial som vår bearbetning bygger på. Han har också aktivt deltagit i analys och tolkning av materialet.

Stockholm i augusti 1974

Arne Trankell

Innehåll

1 Några reflexioner angående fördomar och deras funktion	127
2 Om svenskarnas förhållningssätt och inställning till invandrarna 131 (En bearbetning av frågorna 1–36 i EFA-materialet)	
A. <i>Uppläggning</i>	131
Inledning	131
Intervjugruppens sammansättning	133
Ett mått på erfarenheten av främmande länder	135
Fyra mått på erfarenhet av invandrare	136
Tre mått på inställningen till invandrarna	139
Ett mått på kunskaper om invandrarna	146
Översikt över de ”beroende variablerna”	147
Översikt över de ”oberoende variablerna”	149
B. <i>Resultat</i>	150
Inledning	150
Skillnaden mellan kvinnor och män	150
Ålderns betydelse	151
Skolutbildningens betydelse	153
Inkomstens betydelse	156
Samhällsklassens betydelse	157
Betydelsen av kontakt med invandrarna	158
Betydelsen av utlandserfarenhet	162
En sammanfattande återblick	169
Slutord	173
3 Om svenskarnas uppfattning om olika nationaliteter 175 (En bearbetning av fråga 37 i EFA-materialet)	
Inledning	175
Om frekvensen av åsikter och fördomar	175
Kvantitativ analys av positiva och negativa värderingar	177
Svenskarnas uppfattning om olika nationaliteter i sex dimensioner	179
Sammanfattande återblick	185
4 Svenskarnas fördomar i psykologiskt perspektiv 189	
Inledning	189

Existens och Identitet	190
Föreställningar om zigenare vid en affärsgata i Stockholm	193
Några iakttagelser av fördomars uppkomst i <i>Kvarteret Flisan</i>	195
5 <i>Hur kan man minska de skadliga verkningarna av svenskarnas fördomar</i>	209

1 Några reflexioner angående fördomar och deras funktion

Då vi orienterar oss i yttervärlden är vi hänvisade till den oftast mycket fragmentariska information om densamma, som vi mottar via våra egna sinnesorgan. För att denna information skall bli användbar krävs emellertid att den kompletteras med material från vår tidigare erfarenhet eller med föreställningar som vi har övertagit från andra människor. Vår uppfattning om verkligheten kommer därför dels att innehålla autentiska element, som härrör från våra egna iakttagelser, dels icke autentiskt material, som kompletterar dessa iakttagelser. Det icke autentiska materialet består förutom av minnesbilder av egna tidigare iakttagelser eller reminiscenser av vad andra har berättat för oss, också av generella framställningar som ingår i den egna kulturens eller subkulturens världsbild, samt av logiskt motiverade kompletteringar som infogas i våra iakttagelser på grund av vår benägenhet att uppfatta världen som sammanhängande och meningsfull och alla händelseförlopp som följdriktiga.

Att våra föreställningar om verkligheten inte bara bygger på den information som vi får om den genom våra sinnesorgan utan också på det material vi kompletterar denna information med samt på hur vi tolkar det totala materialet, lägger vi i allmänhet inte märke till själva. Särskilt lätt undgår oss det faktum att våra tolkningar har sin utgångspunkt i våra egna unika erfarenheter, som får dem att avvika från andra människors tolkningar. Det vi ser och upplever är emellertid alltid produkter av denna tolkningsfunktion, som kan sägas vara vår verklighetsuppfattnings fundament.¹ Genom att tolkningsmomentet förblir omedvetet och inte heller tar någon märkbar tid i anspråk, uppfattar vi yttervärlden just sådan som den ter sig för oss i vår egen tolkning.

Eftersom vi i vårt handlande i stor utsträckning måste utgå från material som utgörs av gissningar, antaganden och hypoteser, kan man

¹ Termen tolkningsfunktion har jag valt för att markera att det inte är fråga om en i tiden utdragen process. Tolkningen sker så snabbt att vi inte upplever att det förflyter någon tid mellan det ögonblick, då vi uppfattar yttervärlden och det ögonblick då sinnesintrycken får mening. Med en kanske halsbrytande formulering kan vi säga att föremålen kommer direkt in i oss. Bilen är en bil och inte mörker och ljus på näthinnan, som får oss att dra slutsatsen att det måste vara en bil vi har framför oss. *Bilen är där hela tiden*, dvs. mottagning och tolkning av sinnesintrycken sker samtidigt. Kanske innebär detta bara att tolkningsmomentet aldrig blir medvetet.

säga att vi utformar vår relation till verkligheten med hjälp av en sorts "arbetshypoteser" om verklighetens beskaffenhet. Innehållet i dessa "arbetshypoteser" bygger på material som vi möter i vår dagliga tillvaro eller som vi hämtar inifrån oss själva ur stoff, som vi har tillägnat oss tidigare under vår uppväxt.

Normalt korrigeras våra arbetshypoteser om världen av de reella erfarenheter vi gör under vårt levnadslopp. Då vi upptäcker att de är oriktiga ändrar vi på dem så att de blir mer ändamålsenliga. Detta sker ständigt i en kontinuerlig inlärningsprocess.

Det finns emellertid en typ av föreställningar, som inte annat än i undantagsfall låter sig korrigeras av erfarenheten. Det är de föreställningar vi har om andra raser, nationaliteter och kulturer, som brukar betecknas som *fördomar*. Även dessa föreställningar är naturligtvis "arbetshypoteser" som vi behöver som vägledning då vi utformar vårt handlande. Ett viktigt drag hos dessa arbetshypoteser som skiljer dem från våra övriga föreställningar om verkligheten är att de inte går att påverka med rationella argument. Samtidigt värjer sig individen mot all erfarenhet och all information som talar mot innehållet i hans *fördomar*. Ett annat drag som skiljer dessa "arbetshypoteser" från våra vanliga förhandsuppfattningar är att de brukar vara starkt antipatiska och fientliga mot dem de avser.

I den föreliggande framställningen har vi därför i stor utsträckning använt oss av begreppet *oresonliga antipatier* i stället för termen "fördomar" om dessa föreställningar. Det betyder att vi betonar de drag som skiljer dessa föreställningar om verkligheten från våra övriga förhandsuppfattningar i stället för att betona det generella draget (alla förhandsuppfattningar om verkligheten är "domar i förväg").

Att antipati ofta är utmärkande för *fördomarna* betyder inte att detta drag är ofrånkomligt hos dem. Ibland kan man också iaktta något som skulle kunna kallas för "positiva *fördomar*". Därmed menar vi då omotiverade sympatier för enskilda eller grupper av människor, som är opåverkbara på samma sätt som de oresonliga antipatierna. Att de oresonliga antipatierna inte har ägnats något större intresse beror förmodligen bland annat på att de inte uppväcker någon sekundär antipati mot dem som omfattar dem. De oresonliga antipatierna anses däremot i dagens samhälle som något föraktligt, som man gör bäst i att försöka dölja, eller — om man vill vara säker på sina medmänniskors aktning — först som sist bör befria sig från. Man kan sålunda tala om en antipati eller *fördom* mot *fördomarna* själva², som tvingar människor att kontrollera eller hemlighålla sina oresonliga antipatier. Endast i slutna sällskap, där alla känner igen varandra och kan lita på varandra, ger man dem fritt utlopp.

En del människor upplever sin oresonliga antipati mot andra kategorier av människor så starkt att den övergår i en rent fysisk motvilja. I ett

² Den vanligaste *fördomen mot fördomar* består i att man känner en oresonlig antipati mot alla som hemfaller åt rasism. Antipatin omfattar då "alla människor som går att avslöja som rasister". *Fördomshatarens* hat mot dessa går ofta inte heller av för hacker.

samhälle där rasfördomar officiellt är tabuerade blir situationen för människor som känner på detta sätt starkt neurotiserande. Ibland leder en stark tabuering av fördomarna till att den negativa fördomen ersätts av en positiv, som förnekar alla fel hos de människor den avser. Den oresonliga antipatien och sympatien har i dessa fall sitt ursprung i samma fiendliga grundinställning. I det ena fallet manifesteras den utan förklädning. I det andra fallet perverteras den till sin motsats, som lika oresonligt håller fast vid sitt föreställningsinnehåll. Ett villkor för att man ska kunna omfatta en positiv fördom under en längre tid är att man undviker närbildkontakt med dem det gäller. I annat fall blir kontrasten lätt så stor att man tvingas att i stället välja den negativa fördomen.³

En annan utväg, då kontrasten mellan den positiva fördomen och verkligheten blir för svår att uthärda, är att man blankt förnekar det man ser.⁴

Om vi ska kunna komma till rätta med de oresonliga antipatiernas ogynnsamma verkningar i vårt eget samhälle, måste vi förstå vilka funktioner dessa "arbetshypoteser om verkligheten" har. *Det betyder att vi måste komma underfund med vilka ändamål de tjänar i individens egen anpassningsprocess.* För att förstå detta bör vi utgå från att även de patologiska dragen hos de oresonliga antipatierna tjänar ett "förnuftigt" ändamål.

Det ändamål tror vi består i att de oresonliga antipatierna fungerar som ett försvar för individens primära intressen, då dessa hotas av andra

³ Ett exempel på detta har jag redogjort för i min bok *Kvarteret Flisan. Om en kris och dess övervinande i ett svenskt förtortssamhälle* (Norstedts, 1973). Se vidare citat nr 13 på sid XX.

⁴ I samband med föreställningen "Zigenare" på Dramaten år 1968, ordnades diskussioner med publik och skådespelare efter ett flertal av föreställningarna. Vid ett av dessa tillfällen befann sig också ett tjugotal zigenare bland publiken. I den efterföljande diskussionen deltog de emellertid inte förrän en av de mera engagerade deltagarna upptäckte dem och frågade dem direkt vad de tyckte. Till publikens häpnad svarade en talesman (JK) för gruppen att zigenarna tyckte att det var en skitpjäs. Närmare pressad förklarade JK att han tyckte att pjäsen var osann och inte skildrade zigenarna som de verkligen är eller har det. Debatten blev svårt infekterad av denna överraskande ståndpunkt som märkbart rubbade publikens förtroende för dessa livslevande zigenare, som varken var tacksamma eller motsvarade den bild av zigenarna, som man hade fått av föreställningen. Till råga på allt visade sig deras ideologi vara betänkligt borgerlig, för att inte säga småborgerlig i stället för radikal och politiskt progressiv, som man hade tänkt sig. I denna situation fann en av diskussionsdeltagarna en lösning, som gjorde att man återigen kunde andas ut och få världen att stämma med den föreställning man hade gjort sig om den. "Ni är ena jävla högerzigenare", sa han, "frågan är om Ni över huvud taget är zigenare".

Denna ogiltigförklaring av verkligheten då den inte svarade mot föreställningarna om de människor man hade bestämt sig för att hjälpa, påminner om en sammankomst på Folkets Hus något senare. Arne Redemo redogjorde då i samband med en debatt om zigenare för hur fåfänga de ansträngningar hade varit som man hade gjort från samhällets sida för att få de zigenarska skolbarnen att komma till skolan. Hans redogörelse – som framfördes upplysningsvis – avbröts flera gånger av förtvylade röster bland publiken som ropade "Du ljuger Din jävel".

Det som tyder på att dessa uttryck för oresonlig sympati har sin upprinnelse i en intolerant och antipatisk grundattityd är att man inte tillåter zigenarna att vara sig själva utan föreskriver dem egenskaper som gör dem "värdiga att kämpa för". Man har med andra ord inte råd att ta deras intressen i försvar på andra villkor än sina egna.

människor eller grupper av människor. En omständighet som stöder detta antagande är att de oresonliga antipatierna alltid tillskriver dem de avser föraktliga och motbjudande egenskaper, till exempel att de är smutsiga, osedliga, tjuvaktiga, lata, kriminella etc. Därigenom kan man stöta bort eller stänga dessa människor ute från sin egen gemenskap utan att man behöver plågas av dåligt samvete. Även själva oresonligheten talar för denna tolkning. De som känner en oresonlig antipati värjer sig inte bara mot dem de tycker illa om utan också mot sakliga upplysningar om dem. På det sättet kan man undvika alla krav på att ge upp sitt försvar. Eftersom de oresonliga antipatierna tjänar till att kontrollera ångesten, som hotet mot våra existentiella värden framkallar hos oss, går det inte heller att rå på dem med förnuftsskäl.

2 Om svenskarnas förhållningssätt och inställning till invandrarna

(En bearbetning av frågorna 1–36 i EFA-materialet)

A: Uppläggning

Inledning

Undersökningspopulationen begränsades till personer födda åren 1902–1953 (16–67 år). Stickprovet drogs inom Utredningsinstitutets basurval från Registret över totalbefolkningen (RTB). De svenska medborgare som fick bilda kontrollgruppen i EFA-undersökningen drogs som ett självvägt⁵ tvåstegsurval, där första steget utgjordes av Utredningsinstitutets basurval (System A)⁶ medan RTB framställt vecka 03, 1969 användes som urvalsram i andra steget.

Det första urvalsteget bestod i att en primär urvalsenhet per stratum av primära urvalsenheter valdes ut. Urvalssannolikheten var proportionell mot invånarantalet inom varje primär urvalsenhet den 1 januari 1965.

I det andra urvalssteget togs individer ut slumpmässigt inom var och en av de dragna primära urvalsenheterna. Med tanke på de grupper, som var aktuella i immigrantmaterialet, bedömdes en urvalsstorlek på 1000 individer vara lämplig för den svenska kontrollgruppen. Det faktiska urvalet blev 1027 individer. Den urvalsfraktion som användes var 0.0002.

Innan intervjuarbetet påbörjades fick de 380 lokalombud som deltog i undersökningen genomgå viss specialutbildning. Den bestod i att de först lärde sig den skriftliga instruktionen och att de därefter löste en provuppgift. Denna sändes till Utredningsinstitutet, som rättade och återsände den till lokalombuden före fältarbetets början. Tidigare hade

⁵ Att urvalet är självvägt innebär att alla individer har lika stor urvalssannolikhet.

⁶ Utredningsinstitutets basurval bygger på att landet har delats in i geografiska områden, så kallade strata av primära urvalsenheter. De primära urvalsenheterna har inom varje stratum gjorts så lika som möjligt i följande avseenden:

- 1) Antal personer sysselsatta inom industrien
- 2) Antal personer sysselsatta inom jordbruket
- 3) Andel av befolkningen som bor i tätort
- 4) Fördelningen av politiska sympatier.

Dessa strata av primära urvalsenheter har klassificerats i "större tätortsområden", "extrem glesbygd" och "övriga delar av landet". Antalet sådana strata är i *Basurval A 34* "större tätortsområden" (56 % av riksbefolkningen 1 januari 1965), 35 "övriga delar av landet" (38 % av riksbefolkningen 1 januari 1965) samt 5 "extrem glesbygd" (6 % av riksbefolkningen 1 januari 1965). *Basurval A* innehåller således sammanlagt 74 strata av primära urvalsenheter.

ombuden gått igenom institutets ordinarie intervjuarutbildning, som består av en korrespondenskurs och en fyra dagars internatkurs.

Intervjuformuläret konstruerades av byrådirektör Sven Reinans vid SCB. Han tillhör numera Invandrarutredningens sekretariat. Formuläret underkastades en rad bearbetningar och revisioner, i vilka IU:s ledamöter och experter deltog. Vid den slutgiltiga utformningen togs hänsyn dels till *syftet* med frågorna, dels till *riskan* att formuleringarna skulle kunna uppfattas som sårande av de intervjuade. Möjligheterna att utforma frågorna på ett vetenskapligt ändamålsenligt sätt kom därigenom att begränsas. I överläggningarna om formuläret deltog utom Sven Reinans bland andra Jan Svedberg (sekreterare i IU 1968–71), Harald Swedner (expert i IU), ett antal personer anställda vid Statistiska Centralbyråns Utredningsinstitut samt medlemmar i Arbetsgruppen för invandrar- och minoritetsforskning vid pedagogiska institutionen (sedermera IMFO-gruppen).

Innan formuläret trycktes, genomfördes *en provundersökning*. I denna prövades en preliminär version av formuläret på ett urval av etthundra svenska medborgare. Övertäckningen var två individer. Av nettourvalet bortföll elva, varav fyra på grund av vägran. Provundersökningen kom sålunda att omfatta 87 individer. Den resulterade i att några frågor omarbetades. I övrigt bedömdes de använda metoderna som acceptabla för huvudundersökningen. Efter omarbetningen fastställdes formuläret slutgiltigt av IU.

Sammanlagt innehåller huvudundersökningens intervjuformulär 37 frågor. Var och en av dem behandlar ett tema eller en frågeställning. I några fall har en enskild fråga byggts ut till ett helt system av delfrågor.

Frågorna 1–32 behandlar *sociologiska bakgrundsdata* som ålder, yrke, civilstånd, bostadsförhållanden etc. Frågorna 33 och 34 behandlar den intervjuades erfarenhet av främmande länder och främmande nationaliteter i vårt eget land. Fråga 35, som består av ett system av delfrågor, behandlar den intervjuades *inställning* till invandrarna och den svenska invandringspolitiken. Fråga 36 består av tio delfrågor. De avser att ge en indikation på den intervjuades *kunskaper* om den svenska invandringspolitiken och invandrarernas levnadsförhållanden i vårt land. Den sista av formulärets frågor, Nr 37, behandlar den intervjuades *uppfattning* om andra nationaliteter. Liksom Fråga 35 är den uppbyggd av ett system av delfrågor.

Data för huvudundersökningen insamlades vid personliga besök under tiden den 15 september–17 november 1969. Varje besök föregicks av ett introduktionsbrev och – där så var möjligt – av ett telefonsamtal för överenskommelse om en lämplig tidpunkt för intervjun. Vid den första kontakten med den svenska kontrollgruppen vägrade 108 av de uttagna intervjupersonerna att låta sig intervjuas. I 99 av dessa fall var omständigheterna sådana att Utredningsinstitutet bedömde det som meningsfullt att skicka ett så kallat "vägrarbrev" och låta ombuden avlägga ett nytt besök för att försöka få intervjun till stånd. Endast i 24 fall lyckades vägrarbearbetningen, vilket innebär att 84 (8.3 %) av nettourvalet vägrade medverka i undersökningen. Detta är en större

vägrarprocent än den som brukar uppstå i SCB:s undersökningar. Om man studerar de skäl som vägrarna uppgav för sin ovilja att medverka, visar det sig att undersökningens tema (invandrarna) var så affektladdat att många över huvud taget inte ville låta någon främmande person få del av vad de ansåg. Vi har därför goda skäl att anta att i gruppen vägrare ingår proportionellt sett flera personer som är negativt inställda till invandrarna och invandringpolitiken än i den grupp som blev intervjuad.

Slutresultatet av urvalsprocessen i huvudundersökningen framgår av nedanstående uppställning:

Bruttourval	1027 personer
Avlidna	6
Emigrerat	4
Nettourval	1017 personer
Vägrare	84 (8.3 %)
Ej anträffade	11 (1.1 %)
På sjukhus eller anstalt	12 (1.2 %)
Utomlands	3 (0.3 %)
Svarsindivider	907 personer
Oanvändbara formulär	2 (0.2 %)
Användbara formulär från	905 personer

Intervjugruppens sammansättning

Reinans grundbearbetning visar bland annat följande beträffande den intervjuade gruppens sammansättning och sociala bakgrund.

Kön

	458 (50.6 %)	män
	447 (49.4 %)	kvinnor
Summa	905 (100 %)	

Ålder

	220 (24.3 %)	16–25 år
	159 (17.6 %)	26–35 år
	164 (18.1 %)	36–45 år
	360 (39.8 %)	46–67 år
	2 (0.2 %)	Ej uppgift
Summa	905 (100 %)	

Utbildning

	709 (78.3 %)	Folkskola eller grundskola
	98 (10.8 %)	Realskola
	63 (7.0 %)	Gymnasium
	30 (3.3 %)	Universitet etc.
	5 (0.6 %)	Ej uppgift
Summa	905 (100 %)	

Månadslön före skatt

191	(21.1 %)	1–1000 kronor
99	(10.9 %)	1001–1500 kronor
153	(16.9 %)	1501–2000 kronor
104	(11.5 %)	2001–2500 kronor
91	(10.1 %)	2501–3500 kronor
40	(4.4 %)	3501–9970 kronor
216	(23.9 %)	Ej inkomst
11	(1.2 %)	Ej uppgift
Summa	905 (100 %)	

Sysselsättning

568	(62.8 %)	Förvärvsarbetar
160	(17.7 %)	Hemmafru
41	(4.5 %)	Pensionär
79	(8.7 %)	Studier
8	(0.9 %)	Arbetslös
3	(0.3 %)	Omskolning
40	(4.4 %)	Annan sysselsättning
6	(0.7 %)	Ej uppgift
Summa	905 (100 %)	

Näringsgren

17	(1.9 %)	Jordbrukare
35	(3.9 %)	Andra företagare
174	(19.2 %)	Tjänstemän
19	(2.1 %)	Jordbruksarbetare
48	(5.3 %)	Byggnadsarbetare
74	(8.2 %)	Servicearbetare
102	(11.3 %)	Industriarbetare
94	(10.4 %)	Andra
337	(37.2 %)	Ej förvärvsarbete
5	(0.6 %)	Ej uppgift
Summa	905 (100 %)	

Samhällsklass enligt egen bedömning

521	(57.6 %)	Arbetarklassen
166	(18.3 %)	Lägre medelklass
93	(10.3 %)	Högre medelklass
3	(0.3 %)	Överklassen
46	(5.1 %)	Annan
76	(8.4 %)	Vet ej, ej svar
Summa	905 (100 %)	

Ett mått på erfarenheten av främmande länder

I fråga 33 i intervjuformuläret har den intervjuade fått ange i vilka av ett antal uppräknade länder, som han/hon har varit, antingen på semesterbesök, annat kortvarigt besök eller mera varaktigt ("bosatt minst sex månader"). I intervjuformuläret finns också plats för att markera besök i länder, som inte är med bland de uppräknade. Vid bearbetningen kan man bilda sig en viss uppfattning om vad erfarenhet av främmande länder kan betyda genom att jämföra dem som aldrig har besökt något främmande land med dem som i olika utsträckning har skaffat sig utlandserfarenhet. För detta ändamål har vi konstruerat ett "mått på erfarenhet av främmande länder", som bygger på *hur många länder* den intervjuade har besökt. Därvid gick vi tillväga på följande sätt. För varje land som är omnämnt har vi noterat om den intervjuade har markerat något av de olika besöksalternativen. Därefter har vi för varje individ räknat samman antalet besökta länder. Slutligen har vi räknat ut hur många intervjuade som har besökt 0, 1, 2, 3 . . . länder. Den därigenom erhållna fördelningen har vi jämfört med en med Poisson-fördelningen besläktad teoretisk fördelning, som Kendall har beskrivit.⁷

Erfarenhet av främmande länder

Antal besökta länder	Observerade frekvenser	Väntade frekvenser	X^2	
0	93	108	2.083	
1	198	154	12.571	
2	177	154	3.435	
3	99	131	7.817	
4	61	103	17.126	
5	62	76	2.579	
6	52	54	0.074	
7	52	38	5.158	
8	43	26	11.115	
9	29	17	8.471	
10	14	11	0.818	
11	12	7	3.571	
Totalt	892	879	74.819	df = 11 P < 0.001

Poisson-fördelningen uppkommer då den "sällsynta" händelse man studerar drabbar individen oberoende av dennes beskaffenhet, medan Kendall-fördelningen uppkommer då individerna i fördelningen har en varierande benägenhet att träffas av händelsen i fråga. Då det gäller "besök i främmande länder" har de intervjuade naturligtvis haft varierande möjligheter och önskemål. De observerade värdena i vår fördelning bör

⁷ Beträffande dessa båda fördelningar hänvisas till en utförligare redogörelse i Kendall, Maurice G.: *The Advanced Theory of Statistics*. Charles Griffin & Company Limited. Vol. I. 5:13. 4:e uppl London, 1948.

därför jämföras med Kendall-fördelningens frekvenser. Avvikelserna från de teoretiskt väntade värdena visar sig emellertid vara större än vad som ligger inom slumpvariationens gränser. Detta beror framför allt på att sannolikheten för att de olika länderna ska få besök av människor från Sverige varierar från land till land; att besöka våra nordiska grannländer är till exempel av flera olika skäl⁸ betydligt lättare och kräver betydligt mindre av en svensk än om han ska besöka sådana länder som Frankrike, Tyskland, England eller ännu avlägsnare länder. Om vi betraktar fördelningen närmare, ser vi också att avvikelserna från Kendalls fördelning framför allt återfinns i botten. Det är sålunda fler svenskar än beräknat som har besökt ett eller två främmande länder (67 fler än väntat), medan färre än beräknat har besökt tre respektive fyra länder (74 färre än väntat). I själva verket går det en gräns just mellan 0–2 och 3–flera besökta länder, som skiljer mellan dem som har nöjt sig med att besöka våra grannländer och dem som har erfarenhet av främmande länder i mera egentlig bemärkelse. En närmare inspektion av vilka länder dessa kategorier har besökt bekräftar denna hypotes. Av de 468 intervjupersoner, som har besökt 0–2 främmande länder, har 437 inte varit utanför Norden. Av de 424 personer i materialet, som har besökt 3–11 främmande länder, är det bara 36 som har begränsat sin erfarenhet till besök i Norge-Danmark-Finland. Denna naturliga gräns i fördelningen har vi därför under den fortsatta bearbetningen använt oss av för att skilja mellan människor med och utan "utlandserfarenhet". Därvid har vi fått ett bortfall ur materialet på 13 personer, som inte har svarat på ett entydigt sätt på fråga 33.

Fyra mått på erfarenhet av invandrare

I fråga 34 i intervjuformuläret behandlas de intervjuades personliga erfarenhet av invandrare. Frågan är uppdelad i fyra delfrågor, som ställdes för var och en av tjugotre uppräknade nationaliteter. De fyra frågorna kunde också besvaras för nationaliteter som ej fanns på listan, om den intervjuade hade haft kontakt med någon sådan. Med hjälp av fråga 34 har vi fått veta dels vilka intervjuade som "aldrig träffat" någon representant för någon främmande nationalitet, dels hur många olika nationaliteter de övriga a) hade träffat representanter för mera tillfälligt, b) hade haft som arbetskamrater, c) umgicks privat med, d) var släkt med.

Vid bearbetningen har vi räknat ut hur många olika nationaliteter var och en av de intervjuade har varit i kontakt med på vart och ett av de fyra sätten (a–d).⁹ Därefter har vi konstruerat de fördelningar, som

⁸ Man klarar sig bra med svenska, man behöver inte pass, det är billigt, man behöver inte vidta några omfattande förberedelser.

⁹ Liksom i fråga 33 är det alltså inte den intervjuade, som har räknat ut hur många nationaliteter han har träffat, utan vi som har räknat samman hur många gånger han har satt kryss för detta alternativ på listan.

uppstår om man räknar ut frekvenserna av individer som har haft kontakt med 0, 1, 2, 3 . . . nationaliteter. Dessa har vi jämfört med den tidigare beskrivna Kendall-fördelningen.

För "träffat tillfälligt" avviker den observerade fördelningen mer från den väntade än vad som går att förklara som slumpmässiga variationer. Avvikelserna är lokaliserade till de lägsta frekvensvärdena. Framför allt är det antalet personer, som uppger att de *inte har träffat någon* representant för främmande nationaliteter, större än det teoretiskt väntade värdet. I stället är de som har träffat representanter för mellan en och fem nationaliteter färre än väntat.

Om man vill förklara denna avvikelse kan man anta att ett visst antal av de tillfrågade, som i själva verket har träffat invandrare, ändå har markerat alternativet "aldrig träffat", antingen därför att de inte har vetat om verkliga förhållandet eller därför att de inte har velat medge för intervjuaren att de har haft kontakt med invandrare.

Har träffat invandrare mera tillfälligt

Antal nationaliteter träffade	Observerade frekvenser	Väntade frekvenser	X ²
0	114	78	16.615
1	115	125	0.800
2	120	138	2.348
3	103	129	5.240
4	108	110	0.036
5	75	88	1.920
6	85	67	4.836
7	49	50	0.020
8	46	36	2.778
9	39	26	6.500
10	18	18	0.000
11	8	12	1.333
12	9	8	0.125
13	4	6	0.667
14	7	4	2.250
15	3	3	0.000
Totalt	903	898	45.469 df = 15 p < 0.001

Vid användningen av kontaktmåttet "träffat tillfälligt" har vi delat upp materialet i två grupper. Den ena omfattar de 452 personer som har markerat tillfällig kontakt med 0-3 olika nationaliteter. Vi har betecknat dem som "oerfarna". De "erfarna" omfattar de återstående 451 intervjuade. Genom att dra gränsen mellan tre och fyra nationaliteter har vi undvikit effekterna av avvikelserna från den teoretiska fördelningen. Samtidigt delar snittet materialet ungefär mitt itu.

Då det gäller "haft som arbetskamrat" ligger skillnaden mellan den observerade fördelningen och den teoretiskt väntade inom slumpgränserna. Vid användningen av kontaktmåttet "haft som arbetskamrat" har vi

skilt mellan de 425 intervjupersoner som uppger att de inte har haft någon representant för främmande nationaliteter som arbetskamrat ("de oerfarna") och de 478, som alla har en viss, men varierande erfarenhet. Valet av skärningspunkt motiveras främst av att snittet delar materialet i två ungefär likstora hälfter.

Har eller har haft invandrare som arbetskamrat

Antal nationaliteter som arbetskamrat	Observerade frekvenser	Väntade frekvenser	X ²
0	425	409	0.626
1	159	181	2.674
2	113	106	0.462
3	69	67	0.060
4	41	44	0.205
5	24	30	1.200
6	23	20	0.450
7	14	14	0.000
8	9	10	0.100
9	4	7	1.286
10	6	5	0.200
11	6	3	3.000
12	4	2	2.000
13	5	2	4.500
14	1	1	0.000
Totalt	903	901	16.762 df = 14 P < 0.30

Då det gäller "umgås privat" är överensstämmelsen mellan frekvenserna i den observerade fördelningen och de teoretiskt väntade värdena mycket god. Vi har tolkat detta så att man inte umgås med invandrare privat av en tillfällighet utan på grund av ett fritt val, som varje individ (familj) träffar. Om man jämför med kontaktmåttet "träffat tillfälligt" framstår friheten i detta val tydligare.

Att någon umgås privat med representanter för andra nationaliteter har vi uppfattat som ett uttryck för tolerans-generositet och respekt för människor av andra nationaliteter. I stället för att använda antalet nationaliteter man "umgås privat" med för att förklara skillnader i inställningen till invandrarna och invandringspolitikerna med, har vi därför använt detta mått som "beroende variabel". Vid bearbetningen har vi delat upp materialet i 439 personer som inte umgås privat med invandrare, 311 personer som umgås privat med representanter för en eller två andra nationaliteter samt de 153 personer som uppger att de umgås privat med representanter för tre eller ännu flera nationaliteter.

Då det gäller "släkt med invandrare" är skillnaderna mellan de teoretiska och de observerade frekvenserna också små. Då vi använt detta mått på erfarenhet av främmande nationaliteter har vi delat upp materialet i de 615 individer som inte är släkt med någon främmande nationalitet och övriga 288.

Umgås eller har umgåtts privat med invandrare

Antal nationa- liteter man umgås med	Observerade frekvenser	Väntade frekvenser	X ²
0	439	432	0.113
1	189	201	0.716
2	122	110	1.309
3	58	64	0.563
4	36	37	0.027
5	24	22	0.182
6	12	14	0.286
7	8	8	0.000
8	4	5	0.200
9	5	3	1.333
10	4	2	2.000
11	1	1	0.000
12	1	1	0.000
Totalt	903	900	6.729 df = 12 P < $\frac{0.80}{0.90}$

Släkt med invandrare

Antal nationa- liteter man är släkt med	Observerade frekvenser	Väntade frekvenser	X ²
0	615	617	0.006
1	235	230	0.109
2	44	48	0.333
3	7	7	0.000
4	2	1	1.000
Totalt	903	903	1.449 df = 4 P < $\frac{0.80}{0.90}$

Tre mått på inställningen till invandrarna

I fråga 35 behandlas de intervjuades inställning i tre avsnitt. De innehåller sammanlagt trettiotvå påståenden. Dessa lästes upp för den intervjuade, som för vart och ett av påståendena fick ange om han/hon ville instämma i eller ta avstånd från påståendet ("helt och hållet" eller "med tvekan"). I formuläret fanns också plats för att markera alternativet "vet ej", men detta alternativ lästes inte upp.

Påståendena i fråga 35 återfinns i de följande utdragen ur intervjuformuläret, som här har kompletterats med avrundade procentsatser för de intervjuades ställningstaganden. Dessa procentsatser har tidigare uppmärk-

sammats i massmedia och föranleder därför inte någon mera utförlig kommentar.¹⁰

I vår bearbetning av intervjudata har vi inte nöjt oss med de beräknade procentsatserna. I stället har vi försökt att komma åt vad som ligger bakom dessa uttryck för "den allmänna opinionen". Därvid gjorde vi på följande sätt.

För varje påstående försökte vi först fastställa vilka värderingar och intentioner, som formuleringarna ger uttryck för. Det visade sig då att det gick att sortera fram tre grupper av påståenden, som är inbördes nära besläktade med varandra. De grundläggande attityder dessa tre grupper av påståenden representerar var följande:

1) *Fruktan* för att invandrarna ska beröva oss den sociala och ekonomiska trygghet vi åtnjuter i vårt eget land. I påståendena, som ingår i denna grupp, uppfattas invandrarna som ett hot mot denna trygghet.

2) *Motvilja* mot invandrarna, som tar sig uttryck i ett förakt för dem eller i ett behov av distans till dem. Påståendena i denna grupp återspeglar krav på att invandrarna ska vara som vi eller att de inte kan tillåtas att störa oss i vår uppfattning om hur man ska leva.

3) *Tolerans* och *generositet* mot invandrarna. Påståendena i denna grupp utgår från att man bör visa respekt för andra människors traditioner och kulturella bakgrund.

I denna klassificering har vi utgått från påståendenas språkliga innebörd. Detta arbetssätt är ett alternativ till de statistiska tekniker, som man brukar använda vid konstruktion av attitydskalor. Vårt arbetssätt står emellertid inte i något motsatsförhållande till den statistiska

¹⁰ På en punkt vill jag emellertid göra några reflexioner kring dessa procenttal. Det ligger ofta nära till hands att man i svarsfrekvenser av den här arten läser in saker, som inte finns i siffrorna. Detta inträffar exempelvis då man föreställer sig att procenttalet illustrerar hur enskilda människor i Sverige fördelar sina sympatier och antipatier. Då 65 % i ett stickprov har instämt i ett visst påstående kan det då kännas som om alla människor i landet är övervägande sympatiskt inställda till vad som påstås. Man ser då inte att *människorna bakom medelvärden och procentsatser har olika uppfattningar*. I själva verket är det ingen enda av de intervjuade, som tycker som procentsiffrorna ger intryck av.

Procentsatser säger oss emellertid en del om "opinionen i landet" vid den tid då intervjuerna togs upp. Här kan vi konstatera att *majoriteten av de intervjuade svenskarna instämde i åsikter som var fiendliga mot invandrarna*. En påfallande njugethet och missunnsamhet återspeglas i dessa svarsfrekvenser. Tydligast kommer den fram i uppslutningen (78 %) kring påståendet att "det gäller framför allt att se till att landets egen befolkning har arbete", dvs. kring en nationell egoism, som solidariserar sig med dem man redan känner, medan man betraktar övriga människor som sekunda folk, som får stå i en annan kö. "Våra egna först" är en slogan som en stor majoritet av svenska folket sålunda tycks ha accepterat då EFA-undersökningens intervjuer samlades in för fem år sedan. Mot generositetens bud stod lojalitetens. Mot kravet på medmänsklighet kravet på sammanhållning.

Procentsatserna visar också att det var en obetydlig minoritet som instämde i de påståenden som uttrycker generositet och tolerans eller accepterar reformer, som ska ge likställighet åt invandrarna. I påståendet att "vi kan mycket väl ta emot ett större antal zigenare i Sverige" instämde sålunda endast tretton procent av de intervjuade. Tanken att det kan vara motiverat att låta en invandrare gå före i bostadskön samlade femton procent instämmanden, medan arton procent höll med om att utlänningar borde få kommunal rösträtt "efter några år". Dessa procenttal återspeglar en egoistisk och främlingsovänlig opinion.

skalkonstruktionens strategi. I båda fallen försöker man hitta påståenden-frågor (items) som avser samma sak fastän de är formulerade på olika sätt eller har olika innehåll. De statistiska teknikerna går ut på att man väljer items med hjälp av olika sambandsberäkningar. Det sista momentet i den statistiska strategin blir då att man försöker avgöra vilken gemensam psykologisk innebörd de på statistisk väg utvalda items kan ha. I vår egen strategi utgjordes slutmomentet av en statistisk kontroll av sambanden mellan de på psykologisk väg utvalda items. Denna kontroll ledde till att några påståenden fick rensas bort och att några byttes ut mot andra.

Resultatet av vårt arbete blev de tre i fortsättningen beskrivna uppsättningar av påståenden, som vi har betraktat som "skalor". Antalet items i dessa som den intervjuade har instämt i har vi använt som "mått" på de attityder skalorna representerar.

Utdrag ur intervjuformuläret (35A)
(Siffrorna anger procent)

Påstående	Instämmer		Tar avstånd med tvekan	Tar avstånd helt och hållet	Vet ej
	helt och hållet	med tvekan			
1. Det gäller framför allt att se till att landets egen befolkning har arbete	78	12	5	5	0
2. I princip bör alla människor kunna bosätta sig och arbeta i vilket land som helst	55	29	10	6	1
3. Det är inte mer än rättvist att svenskar, som har byggt upp det här landet, i första hand får dra nytta av vår höga produktion	60	20	10	9	1
4. Alla utlänningar som begår brott i Sverige bör tvingas att lämna landet	48	17	16	18	1
5. Vi bör inte släppa in några fler invandrare till Sverige	24	21	24	29	3
6. Vi har fått en ökad arbetslöshet i Sverige därför att invandrarna har tagit svenskarnas arbeten	23	20	20	35	3
7. Det har varit fel att släppa in så många invandrare till Sverige som man har gjort	31	20	20	27	3
8. Bostadsbristen i Sverige beror till stor del på invandringen	19	16	17	46	3
9. Inom Norden bör det inte finnas några hinder för människor att flytta och arbeta i ett annat land	77	14	4	4	2
10. Alla som vill komma till Sverige och bo och arbeta här bör få göra det	28	27	20	25	1
11. Om det blir ökad arbetslöshet i Sverige bör en del av utlänningarna tvingas att lämna Sverige	24	15	20	39	2
12. Vi kan mycket väl ta emot ett större antal zigenare i Sverige	13	18	20	45	4
13. Utan den invandring till Sverige vi har haft hade vi inte kunnat få en så hög levnadsstandard vi nu har	22	21	18	32	7

Utdrag ur intervjuformuläret (35B)
(Siffrorna anger procent)

Påstående	Instämmer		Tar av- stånd med tvekan	Tar av- stånd helt och hållet	Vet ej
	helt och hållet	med tvekan			
1. Invandrare, som kommer hit, måste tillförsäkras samma levnadsstandard som landets egen befolkning	71	17	7	4	1
2. Svenskarna borde ta mera initiativ för att komma i kontakt med invandrare	60	22	9	8	2
3. Många utlänningar kommer till Sverige bara för att utnyttja våra sociala förmåner	49	22	17	9	3
4. Det är obehagligare att gå till en läkare, som är utlänning, än till en som är svensk	11	11	9	67	2
5. I invandrarfamiljer har kvinnan en mycket sämre ställning än i de infödda svenska familjerna	37	24	12	10	17
6. Invandrarna uppfostrar sina barn ofta på ett mycket konservativt sätt i jämförelse med infödda svenskar	35	23	13	9	20
7. Svenskarna känner ett större ansvar för sitt arbete än de utlänningar, som har kommit till Sverige	30	20	18	26	6
8. Det är bra om vi får lite mera rasblandning i Sverige	19	18	20	38	6
9. Det kan vara motiverat att låta en invandrad få förtur i bostadskön	15	18	16	49	2

Utdrag ur intervjuformuläret (35C)
(Siffrorna anger procent)

Påstående	Instämmer		Tar av- stånd med tvekan	Tar av- stånd helt och hållet	Vet ej
	helt och hållet	med tvekan			
1. Samhället bör hindra att invandrarna i Sverige blir isolerade befolkningsgrupper, som avskärmas från befolkningen i övrigt	67	12	7	11	3
2. Samhället bör skapa möjligheter för invandrare, som själva önskar det, att bevara sitt språk och sina kulturella traditioner	49	21	12	14	3
3. Invandrarna bör få ekonomiskt stöd för att bilda egna föreningar där de kan träffas och umgås med varandra	33	25	14	26	2
4. Utlänningar som bosätter sig i Sverige borde få rösträtt i kommunalval efter några år, även om de inte blir svenska medborgare	18	13	14	53	3
5. Ju mindre man märker av alla utlänningar i Sverige, desto bättre är det	30	14	15	37	4
6. Det är bra om invandrarna, som har kommit till Sverige, behåller sitt modersmål och lär sina barn det	27	17	16	37	3

Påstående	Instämmer		Tar av- stånd med tvekan	Tar av- stånd helt och hållet	Vet ej
	helt och hållet	med tvekan			
7. Invandrare som tänker stanna i Sverige bör i sitt eget intresse försöka bli så lika svenskarna som möjligt	58	16	11	14	1
8. Alla invandrarbarn i Sverige borde från början få lära sig att svenska är deras modersmål	54	19	12	14	2
9. Endast invandrare som talar svenska i sina familjer och uppfostrar sina barn på svenska borde få bli svenska medborgare	24	15	15	43	3
10. Det är en vinst för hela det svenska samhället om olika nationalitetsgrupper som har kommit hit inte försvenskas utan behåller sitt språk och sina kulturella traditioner	18	20	21	33	8

1) SE-skalan (SE står för *Social-Ekonomisk*) består av sju påståenden, som alla indikerar att "invandrarna utgör ett hot mot den egna sociala och ekonomiska tryggheten". Numreringen i nedanstående förteckning visar från vilken avdelning i intervjuformuläret de är hämtade.

	Instämde helt, procent
A 1. Det gäller framför allt att se till att landets egen befolkning har arbete.	78
A 3. Det är inte mer än rättvist att svenskar, som har byggt upp det här landet, i första hand får dra nytta av vår höga produktion.	60
B 3. Många utläningar kommer till Sverige bara för att utnyttja våra sociala förmåner.	49
A 7. Det har varit fel att släppa in så många invandrare till Sverige som man har gjort.	31
A 5. Vi bör inte släppa in några fler invandrare till Sverige.	24
A 6. Vi har fått en ökad arbetslöshet i Sverige därför att invandrarna har tagit svenskarnas arbeten.	23
A 8. Bostadsbristen i Sverige beror till stor del på invandringen.	19

Samvariationen i svaren på dessa sju påståenden har vi beräknat som phi-koefficienter. Dessa återfinns i tabell 1, där också korrelationerna mellan de enskilda påståendena och hela antalet instämmanden (diskriminationsindex) har angivits. I tabell 1 har vi också jämfört korrelationerna mellan skalans sju påståenden med de återstående 444 phi-koefficienter som kan beräknas för de påståenden SE-skalan bygger på.¹¹

¹¹ Av de trettio två påståendena i fråga 35 har vi uteslutit Nr A 13 från alla beräkningar. Anledningen är att detta påstående innehåller två negationer, som medför att påståendet kan misstolkas i två olika riktningar, dvs. det har tolkats på tre olika sätt av de intervjuade.

Tabell 1. Sambanden (Phi-koefficienter) mellan påståendena i SE-skalan

	A 1	A 3	B 3	A 7	A 5	A 6	Diskrim-index
A 1							.63
A 3	.51						.68
B 3	.30	.35					.61
A 7	.37	.36	.35				.74
A 5	.30	.36	.30	.47			.69
A 6	.31	.33	.29	.52	.46		.72
A 8	.29	.34	.26	.43	.36	.46	.66
<hr/>							
Koefficienternas storleksordning	Använda		Ej använda		Totalt		
- .34 - +.25	0		381		381		
+ .26 - +.52	21		63		84		
<hr/>							
	21		444		465		$P < 10^{-16}$

2) DF-skalan (DF står för Distans-Förakt) är också sammansatt av sju påståenden. Ju flera av dessa som den intervjuade har instämt i desto starkare kan vi anta att han uppfattar invandrarna som ett hot mot sin egen identitet. Mot detta hot försvarar han sig genom att kräva att de antingen ska hållas på avstånd från svenskarna eller också tvingas att bli som svenskar. Skillnaden mellan DF-skalan och SE-skalan ligger framför allt i vad det är man försvarar sig mot. Produkt-momentkorrelationen mellan de båda skalorna uppgår till 0.65. Det betyder att den som känner sin sociala eller ekonomiska trygghet hotad av invandrarna i allmänhet också känner sin identitet hotad av dem (den gemensamma variationen är 42 %). DF-skalans påståenden följer nedan. De statistiska data redovisas i tabell 2.

	Instämde helt, procent
C 7. Invandrare som tänker stanna i Sverige bör i sitt eget intresse försöka bli så lika svenskarna som möjligt.	58
C 8. Alla invandrarbarn i Sverige borde från början få lära sig att svenska är deras modersmål.	54
A 4. Alla utläningar som begår brott i Sverige bör tvingas att lämna landet.	48
B 7. Svenskarna känner ett större ansvar för sitt arbete än de utläningar som har kommit till Sverige.	30
C 5. Ju mindre man märker av alla utläningar i Sverige, desto bättre är det.	30
A 11. Om det blir ökad arbetslöshet i Sverige bör en del av utläningarna tvingas att lämna Sverige.	24
C 9. Endast invandrare som talar svenska i sina familjer och uppfostrar sina barn på svenska borde få bli svenska medborgare.	24

Tabell 2. Sambanden (Phi-koefficienter) mellan påståendena i DF-skalan.

	C 7	C 8	A 4	B 7	C 5	A 11	Diskrim-index
C 7							.66
C 8	.35						.57
A 4	.28	.23					.62
B 7	.27	.19	.32				.61
C 5	.36	.21	.23	.32			.63
A 11	.26	.17	.35	.34	.30		.62
C 9	.34	.30	.30	.35	.31	.30	.64

Koefficienternas storleksordning	Använda	Ej använda	Totalt
-.34 - +.16	0	317	317
+.17 - +.52	21	127	148
	21	444	465

$P < 10^{-10}$

3) TGR-skalan (TGR står för *Tolerans-Generositet-Respekt*) är sammansatt av fyra påståenden. De som instämmer i dessa upplever att de har råd att dela med sig av sin egen trygghet till andra och ser på invandrarna med ett positivt och respektfullt intresse. Påståendena i TGR-skalan följer nedan. De statistiska data redovisas i tabell 3.

	Instämde helt, procent
B 8. Det är bra om vi får lite mera rasblandning i Sverige.	19
C 4. Utlänningar, som bosätter sig i Sverige borde få rösträtt i kommunalval efter några år, även om de inte blir svenska medborgare.	18
B 9. Det kan vara motiverat att låta en invandrad få förtur i bostadskön.	15
A 12. Vi kan mycket väl ta emot ett större antal zigenare i Sverige.	13

Tabell 3. Sambanden (Phi-koefficienter) mellan påståendena i TGR-skalan.

	B 8	C 4	B 9	Diskrim-index
B 8				.71
C 4	.29			.64
B 9	.28	.25		.65
A 12	.31	.18	.22	.66

Koefficienternas storleksordning	Använda	Ej använda	Totalt
-.34 - +.17	0	324	324
+.18 - +.52	6	135	141
	6	459	465

$P < 0.0007$

Ett mått på kunskaper om invandrarna

Fråga 36 består av tio påståenden som rör faktiska förhållanden eller lagar och förordningar angående invandrarna och deras rättigheter. Innehållet i dessa påståenden framgår av utdraget ur intervjuformuläret på s. XX. Av de tio påståendena var A, C, E och J korrekta medan de övriga innehöll oriktiga uppgifter. De intervjuade fick ta ställning till påståendena genom att för vart och ett ange om uppgiften som lämnades var korrekt eller felaktig. Vid bearbetningen av materialet har vi uteslutit påståendena D, F, I och J eftersom nästan alla intervjuade har markerat rätt alternativ i dessa fall. De återstående sex påståendena har vi fört samman till ett *kunskaps-index*. Med hjälp av detta index har vi delat in materialet i två klasser: a) personer med "ofullständiga kunskaper" (0-4 korrekta markeringar) samt b) personer med "goda kunskaper" (5-6 korrekta markeringar). Denna uppdelning har vi använt som ett grovt mått på de intervjuades kunskaper om invandrarnas levnadsvillkor.

Utdrag ur intervjuformuläret (36)
(Siffrorna anger procent)

Påstående	Rätt svar	"Vet ej"	Fel svar
A. Det finns omkring 300 000 utländska medborgare i Sverige (Rätt).	56	11	33
B. Invandrare från länderna utanför Norden kan normalt få svenskt medborgarskap efter två års vistelse i Sverige (Fel).	69	10	21
C. För barn som inte är svenska medborgare men är bosatta i Sverige utgår allmänt barnbidrag (Rätt).	69	10	21
D. En svensk kvinna, som gifter sig med en utländsk man förlorar sitt svenska medborgarskap (Fel).	84	5	11
E. I Norden har vi en gemensam arbetsmarknad och medborgare från Danmark, Finland, Island, Norge och Sverige får utan tillstånd ta arbete och bosätta sig i vilket som helst av dessa länder (Rätt).	63	8	29
F. Arbetsmarknadens kollektivavtal gäller bara för svenska medborgare (Fel).	79	6	15
G. Invandrare förvärvar inte rätt till ATP (Fel).	67	12	21
H. Fackliga organisationer får yttra sig innan arbetstillstånd beviljas för en invandrare (Fel).	61	13	26
I. Utländska medborgare som är bosatta i Sverige betalar mindre i skatt på arbetsinkomst än svenskar (Fel).	88	3	9
J. Fackföreningsrörelsen har som mål att invandrarna skall ges en i alla avseenden likvärdig ställning med de svenska medborgarna (Rätt).	93	4	3

Tabell 4. Sambanden (phi-koefficienter) mellan påståendena i kunskaps-index.

	36 A	36 B	36 C	36 E	36 G	36 H	Diskrim-index
36 A							.51
36 B	.08						.46
36 C	.10	.13					.53
36 E	.11	.04	.13				.51
36 G	.11	.13	.18	.14			.53
36 H	.12	.03	.07	.10	.06		.47

Korrelationerna mellan påståendena i detta index har vi beräknat som phi-koefficienter. I tabell 4 har vi redovisat dessa jämte diskriminationsindex. Koefficienterna är över lag låga, och man kan knappast säga att det mått på kunskaper vi har använt, uppfyller de anspråk på mätinstrument, som brukar upprätthållas vid kunskapsmätningar i vetenskaplig pedagogisk praxis. I stället för att helt avstå från att "mäta" de intervjuades kunskaper har vi emellertid valt att försöka göra det bästa möjliga av det material som stod till vårt förfogande.

Översikt över de "beroende variablerna"

De mått, som vi har konstruerat, kan delas in i två huvudgrupper. Den ena av dessa består av fem olika mått på de intervjuades förhållningssätt eller inställning till invandrarna och invandringspolitiken. Dessa har vi i den fortsatta bearbetningen behandlat som "beroende variabler". Det betyder att vi har antagit att variationen i dessa mått är beroende av variationen i de intervjuades levandsförhållanden. Tre av dem är attitydmått, ett mäter ett socialt förhållningssätt, det sista är ett kunskapsmått. De "beroende variablerna" är följande.

- 1) Svenskars *fruktan* för invandrarna (upplevelse av invandrarna som ett social-ekonomiskt hot).
- 2) Svenskars *motvilja* mot invandrarna (upplevelse av invandrarna som ett hot mot den egna identiteten).
- 3) Svenskars *generositet* mot invandrarna (villighet att dela med sig till invandrarna).
- 4) Svenskars *engagement* i invandrare (umgänge med invandrarna i privatlivet).
- 5) Svenskars *kunskap* om invandrarna och deras livsvillkor i Sverige.

Sambanden mellan dessa variabler har vi beräknat som produktmoment-korrelationer eller — då det gäller kunskap — som biseriala korrelationer. I tabell 5 har vi återgett de framräknade koefficienterna. Tre drag kan urskiljas. *Fruktan* och *motvilja* bildar en grupp av inbördes släktskap. *Generositet* och *engagement*, som är svagare positivt korrelerade, står i viss motsatsställning till *fruktan-motvilja*. *Kunskap* varierar i stort sett oberoende av de övriga.

Tabell 5. Korrelationerna mellan måtten på de intervjuades inställning och förhållningssätt mot invandrarna.

	Fruktan	Motvilja	Generositet	Engagement	Kunskap
1. Fruktan		+ .65	-.50	-.16	+ .02
2. Motvilja	+ .65		-.43	-.18	-.01
3. Generositet	-.50	-.43		+ .15	+ .15
4. Engagement	-.16	-.18	+ .15		+ .02
5. Kunskap	+ .02	-.01	+ .15	+ .02	

Vid den statistiska bearbetningen har vi delat in materialet i klasser, som har olika poäng i de framtagna måtten. Då det gäller *fruktan*, som mäts med antalet instämmanden i de sju påståenden som ingår i SE-skalan, har vi delat upp de intervjuade i tre grupper:

1. De 221 personer om inte har instämt i något eller bara i ett av de sju påståendena. För dessa personer, som inte upplever något hot, är SE-INDEX = 0-1.
2. De 455 personer som har instämt i två-fem av påståendena. För dessa personer, som upplever invandrarna som ett måttligt hot, är SE-INDEX = 2-5.
3. De 238 personer, som har instämt i alla eller alla utom ett av de sju påståendena. För dessa personer, som upplever invandrarna som ett starkt hot, är SE-INDEX = 6-7.

Då det gäller *motvilja* som mäts med antalet instämmanden i de sju påståenden som ingår i DF-skalan, har vi delat in materialet i tre grupper efter samma principer som i fråga om SE-skalan:

1. De 244 personer som har DF-INDEX = 0-1. Dessa upplever inte någon motvilja mot invandrarna.
2. De 506 personer som har DF-INDEX = 2-5. Dessa upplever en måttlig motvilja mot invandrarna.
3. De 155 personer som har DF-INDEX = 6-7. Dessa upplever en stark motvilja mot invandrarna.

Då det gäller *generositet*, som mäts med antalet instämmanden i de fyra påståenden som ingår i TGR-skalan, har vi delat in materialet i tre grupper efter principer som i stort överensstämmer med dem vi använde för *fruktan* och *motvilja*:

1. De 489 personer, som inte instämde i något eller endast i ett av de fyra påståendena. TGR-INDEX för dessa personer, vars inställning till invandrarna inte är särskilt generös, uppgår till 0 eller 1.
2. De 196 personer, som har instämt i två av de fyra påståendena. Dessa personer, vars inställning till invandrarna är måttligt generös, har TGR-INDEX = 2.
3. De 220 personer, som har instämt i alla eller alla utom ett av de fyra påståendena. För dessa personer, som har en generös inställning till invandrarna uppgår TGR-INDEX till 3 eller 4.

Då det gäller *engagement* har vi delat in materialet i tre grupper enligt följande:

1. De 441 personer, som uppger att de inte umgås privat med invandrare.
2. De 311 personer, som uppger att de umgås privat med representanter för en eller två andra nationaliteter.
3. De 153 personer, som uppger att de umgås privat med representanter för tre eller ännu flera nationaliteter.

Då det gäller *kunskap*, som mäts med antalet korrekta svar på de sex kunskapsfrågor, som ingår i *kunskaps-index*, har vi delat upp de intervjuade i följande grupper:

1. De 571 personer, som har svarat rätt på 0–4 av de sex frågorna. Dessa personer, som har en ofullständig kunskap om invandrarnas villkor, har ett *kunskaps-index* = 0–4.
2. De 334 personer som har svarat rätt på alla eller på alla utom en av de sex kunskapsfrågorna i *kunskaps-index*. Dessa personer, som kan sägas ha god kunskap om invandrarnas villkor har *kunskaps-index* = 5–6.

Översikt över de "oberoende variablerna"

Den andra gruppen mått som vi har arbetat med gäller de intervjuades sociala bakgrund, personliga förhållanden och individuella erfarenheter. I fortsättningen har vi behandlat dem som "oberoende variabler". Det betyder att vi har försökt att studera på vilket sätt variationen i dessa variabler återverkar på variationen i de "beroende variabler" som vi nyss har redogjort för. Följande "oberoende variabler" ingår i bearbetningen.

- 1) Kön
- 2) Ålder
- 3) Skolutbildning
- 4) Inkomst
- 5) Samhällsklass
- 6) Kontakt med invandrare
- 7) Invandrare som arbetskamrater
- 8) Släkt med invandrare
- 9) Utlandserfarenhet

För de variabler som har tillåtit ett sådant förfarings sätt har vi delat in materialet i två ungefär lika stora delar. I övriga fall har vi försökt att dela materialet i naturligt jämförbara grupper. Dessa uppdelningar redovisas i samband med den nu följande resultatredovisningen, som först sker över de "oberoende variablerna".

B: Resultat

Inledning

I den statistiska bearbetningen har var och en av de "oberoende variablerna" korstabulerats mot de fem "beroende variablerna". Fördelningarna som uppkommer utgörs av sexfält- eller fyrfältstabeller. I samtliga fall har sambandet mellan variablerna testats med X^2 . I de fall hypotesen om "oberoende" har kunnat förkastas, har vi beräknat koefficienten "C", som är ett sambandsmått.

Skillnaden mellan kvinnor och män

Då vi tabulerar *kön* mot de "beroende" variablerna hittar vi inga skillnader mellan mäns och kvinnors upplevelse av invandrarna som ett hot mot vår sociala och ekonomiska trygghet eller mot vår identitet. Inte heller går det att spåra några olikheter i mäns och kvinnors inställning till invandrarna som vi har mätt denna med TGR-skalan. Då det gäller inställningen till att umgås med invandrare privat skiljer kvinnor och män sig emellertid från varandra i vårt material. Kvinnor umgås nämligen något oftare privat med invandrare än vad män gör. Denna olikhet i könsens förhållningssätt är inte så stor, men det statistiska sambandet gör det inte troligt att det bara är fråga om tillfälliga skillnader. I tabell 6 har vi återgett den fördelning som uppstår om man tabulerar *kön* mot *engagement* (umgås privat). En förklaring till att vi har fått en övervikt av kvinnor som umgås privat med invandrare kan vara att det finns ett kraftigt överskott av yngre, arbetsföra män bland invandrarna.

Tabell 6. Kvinnors och mäns uppgifter om hur många olika främmande nationaliteter man umgås med privat.

Engagement	Kvinnor	Män	Alla	
Inget (0)	190 (43 %)	249 (54 %)	439	$X^2 = 12.448$ $P < 0.01$
Måttligt (1-2)	169 (38 %)	142 (31 %)	311	
Stort (3-12)	86 (19 %)	67 (15 %)	153	
Totalt	445 (100 %)	458 (100 %)	903	$C = 0.117$

I tabell 7 har vi återgett den fördelning som uppstår när man tabulerar *kön* mot *kunskap*. Något överraskande finner vi att det är männen som har den största kunskapen om invandrarna. Skillnaden är dessutom betydande. Vad orsaken till detta kan vara kan vi tills vidare inte bilda oss någon bestämd uppfattning om.

I tabell 8 har vi sammanfattat resultaten av korstabuleringen av *kön* mot våra fem "beroende variabler".

Tabell 7. Kvinnors och mäns kunskaper om invandrarnas levnadsvillkor.

Kunskaper	Kvinnor	Män	Alla	
Ofullständiga (0-4)	322 (72 %)	249 (54 %)	571	$X^2 = 30.329$
Goda (5-6)	125 (28 %)	209 (46 %)	334	$P < 0.001$
Totalt	447 (100 %)	458 (100 %)	905	$C = 0.183$

Tabell 8. Skillnaden mellan kvinnor och män.

Inställning/förhållningssätt	X^2	df	$P <$	Överväger hos	C
<i>Kunskap</i> om invandrarna	30.329	1	0.001	män	0.18
<i>Engagemang</i> i invandrare	12.448	2	0.01	kvinnor	0.12
<i>Generositet</i> mot invandrarna	5.248	2	—	—	—
<i>Motvilja</i> mot invandrarna	2.293	2	—	—	—
<i>Fruktan</i> för invandrarna	1.120	2	—	—	—

Ålderns betydelse

Då vi undersöker ålderns betydelse kan vi låta gränsen mellan yngre och äldre gå vid 25 år, vid 35 år eller vid 45 år. Vid maskinbearbetningen utnyttjade vi alla dessa möjligheter. Endast det tydligaste utslaget redovisas emellertid här.

Den bild man får av ålderns inflytande är en helt annan än den vi fick av könets betydelse. Både *fruktan* för invandrarna och *motvilja* mot dem har sålunda ett tydligt samband med åldern. Det yttrar sig i att dessa fördomar är vanligare i de högre åldrarna. I tabell 9 har vi tabulerat *ålder* mot *fruktan*. Av tabellen framgår att svenskar över 45 år betydligt oftare uppfattar invandrarna som ett hot mot sin sociala och ekonomiska trygghet än yngre svenskar gör. En förklaring till detta kan vara att människor över 45 år inte upplever samma social-ekonomiska trygghet i Sverige som yngre människor, och att de därför upplever hotet från invandrarna starkare. Det är också tänkbart att äldre människor oroas mera av förändringar och att de därför upplever de senaste årens omfattande inflyttning från andra länder som hotande. Att även denna tolkning har fog för sig framgår av tabell 10 där vi har tabulerat *ålder* mot

Tabell 9. Ålderns betydelse för svenskars upplevelse av invandrarna som ett hot mot vår sociala och ekonomiska trygghet (16-45/46-67).

Fruktan	16-45 år	46-67 år	Alla	
Ingen (0-1)	156 (29 %)	56 (16 %)	212	$X^2 = 34.088$
Måttlig (2-5)	276 (51 %)	179 (49 %)	455	$P < 0.001$
Stor (6-7)	111 (20 %)	127 (35 %)	238	
Totalt	543 (100 %)	362 (100 %)	905	$C = 0.194$

Tabell 10. Ålderns betydelse för svenskars upplevelse av invandrarna som ett hot mot den egna identiteten (16–35/36–67).

Motvilja	16–35 år	36–67 år	Alla	
Ingen (0–1)	148 (39 %)	96 (18 %)	244	$X^2 = 54.396$ $P < 0.001$
Måttlig (2–5)	190 (50 %)	316 (60 %)	506	
Stor (6–7)	41 (11 %)	114 (22 %)	155	
Totalt	379 (100 %)	526 (100 %)	905	$C = 0.245$

Tabell 11. Ålderns betydelse för svenskars förmåga att se på invandrarna med tolerans, generositet och respekt (16–45/46–67 år).

Generositet	16–45 år	46–67 år	Alla	
Obetydlig (0–1)	267 (49 %)	222 (61 %)	489	$X^2 = 19.753$ $P < 0.001$
Måttlig (2)	117 (22 %)	79 (22 %)	196	
Stor (3–4)	159 (29 %)	61 (17 %)	220	
Totalt	543 (100 %)	362 (100 %)	905	$C = 0.148$

motvilja mot invandrarna. Motviljan mot invandrarna som beror på det hot deras närvaro utövar mot våra föreställningar om hur man ska leva som svensk ger nämligen ett kraftigare utslag för åldern än vad hotet mot vår sociala trygghet gör. Detta betyder att avvikelserna i livsstilen känns mera skrämmande för äldre människor än hotet mot deras social-ekonomiska trygghet.

I tabell 11 har vi tabulerat *ålder* mot *generositet*. Här är sambandet något svagare och går dessutom i motsatt riktning: de yngre svenskarna har en mera tolerant och generös inställning till invandrarna än de äldre.

Även då det gäller *engagement* och *kunskap* om invandrarna visar sig åldern ha betydelse. I båda fallen är det de yngre årsgrupperna som fungerar mera positivt: de umgås oftare privat med invandrare, de har också större kunskaper om invandrarernas villkor. Dessa skillnader är emellertid inte lika övertygande statistiskt belagda som för *fruktan* – *motvilja* – *generositet*.

I tabell 12 har vi gett en översikt över ålderns betydelse.

Tabell 12. Ålderns betydelse (yngre/äldre).

Inställning/förhållningssätt	X^2	df	$P <$	Överväger hos	C
<i>Motvilja</i> mot invandrarna	54.396	2	0.001	äldre (35)	0.25
<i>Fruktan</i> för invandrarna	34.088	2	0.001	äldre (45)	0.19
<i>Generositet</i> mot invandrarna	19.753	2	0.001	yngre (45)	0.15
<i>Engagement</i> i invandrare	9.008	2	0.02	yngre (45)	0.10
<i>Kunskap</i> om invandrarna	6.763	1	0.05	yngre (25)	0.09

Skolutbildningens betydelse

Då vi undersökte skolutbildningens inflytande på de ”beroende variablerna” jämförde vi de 709 personer som har folkskola (grundskola) som utbildningsbakgrund med de 191 personer som har någon form av högre utbildning. I dessa jämförelser framträder undersökningens tyngst vägande samband.

I tabell 13 har vi tabulerat *skolutbildning* mot *fruktan* för invandrarna. ”Högre utbildning” framstår i denna som en sorts vaccination mot upplevelsen att invandrarna hotar vår sociala och ekonomiska trygghet. Sålunda känner var tredje intervjuad med folkskola som bildningsbakgrund ”stark” fruktan för invandrarna (SE-index = 6–7), medan inte mer än en av tio med högre utbildning upplever invandrarna på detta sätt. De som inte upplever någon fruktan (Se-index = 0–1) är nästan tre gånger vanligare bland de intervjuade som har högre utbildning än bland dem som har folkskola som bakgrund.

Ju mera svensken vet om sig själv, samhället och om världen i stort, dess mindre upplever han alltså ”de nya svenskarna” som ett hot mot sin egen sociala och ekonomiska trygghet.

Man bör emellertid inte dra alltför stora växlar på denna slutsats beträffande bildningens egenvärde eftersom utbildning normalt också leder till bättre lön, tryggare anställning och större möjligheter både att välja och att byta arbete. Det är svårt att tänka sig att det inte skulle vara dessa sekundära effekter som har den största betydelsen för hur individen upplever sina egna social-ekonomiska villkor. Oberoende av vilka omständigheter som förklarar skillnaderna ifråga om trygghet ger emellertid fördelningen i tabell 13 viktiga upplysningar om skolbildningens betydelse för hur svenskarna upplever dagens invandrare.

I tabell 14 har vi tabulerat *skolutbildning* mot *motvilja* mot invandrarna. Utslaget blir här nästan lika kraftigt som för *fruktan*. Av de intervjuade med folkskola som bakgrund känner en av fem ”stark” motvilja mot invandrarna (DF-index = 6–7), medan endast en på sjutton av dem som har högre utbildning upplever dem på samma sätt. Nästan helt fria från motvilja (DF-index = 0–1) är hälften av de intervjuade med högre utbildning mot var femte med folkskola som bakgrund.

Ju mera svensken vet om sig själv, samhället och om världen i stort, dess mindre känner han alltså motvilja mot de människor av främmande nationalitet som bor i hans land.

Tabell 13. Skolutbildningens betydelse för svenskars upplevelse av invandrarna som ett hot mot vår sociala och ekonomiska trygghet (folkskola/högre utbildning).

Fruktan	Folkskola	Högre utbildning	Alla	
Obetydlig (0–1)	123 (17 %)	88 (46 %)	211	X ² = 78.492 P < 0.001
Måttlig (2–5)	368 (52 %)	83 (43 %)	451	
Stark (6–7)	218 (31 %)	20 (11 %)	238	
Totalt	709 (100 %)	191 (100 %)	900	C = 0.295

Tabell 14. Skolutbildningens betydelse för svenscars upplevelse av invandrarna som ett hot mot den egna identiteten (folkskola/högre utbildning).

Motvilja	Folkskola	Högre utbildning	Alla	
Obetydlig (0-1)	151 (21 %)	93 (49 %)	244	$X^2 = 64.604$ $P < 0.001$
Måttlig (2-5)	414 (59 %)	87 (45 %)	501	
Stark (6-7)	144 (20 %)	11 (6 %)	155	
Totalt	709 (100 %)	191 (100 %)	900	$C = 0.268$

I tabell 15 har vi tabulerat *skolutbildning* mot *generositet* mot invandrarna. Utslaget går här i motsatt riktning, dvs. Tolerans-Generositet-Respekt är vanligare bland dem som har fått högre utbildning. Utslaget är statistiskt säkerställt, men skillnaden mellan de jämförda grupperna är inte fullt så stor som för *fruktan* och *motvilja*. En slutsats man kan dra av detta är att skolutbildning visserligen tycks utgöra ett gott skydd mot fruktan och motvilja mot invandrarna, men att den inte lika ofta leder till att man är beredd att dela sina tillgångar med invandrarna. Den viktigaste slutsatsen av tabell 15 är emellertid att högre skolbildning och en generös inställning till "de nya svenskarna" hör samman.

I tabell 16 har vi tabulerat *skolutbildning* mot *engagement* i invandrare. Även här får vi ett kraftigt utslag, som beror på att de som har högre skolutbildning umgås mera privat med invandrarna än de som har folkskola som bakgrund. Denna iakttagelse stämmer med den bild vi redan har fått; samtidigt som fruktan för invandrarna reduceras och

Tabell 15. Skolutbildningens betydelse för svenscars benägenhet att se med tolerans, generositet och respekt på invandrarna (folkskola/högre utbildning).

Generositet	Folkskola	Högre utbildning	Alla	
Obetydlig (0-1)	418 (59 %)	69 (36 %)	487	$X^2 = 32.708$ $P < 0.001$
Måttlig (2)	133 (19 %)	62 (32 %)	195	
Stark (3-4)	158 (22 %)	60 (32 %)	218	
Totalt	709 (100 %)	191 (100 %)	900	$C = 0.191$

Tabell 16. Skolutbildningens betydelse för svenscars benägenhet att umgås privat med invandrare (folkskola/högre utbildning).

Engagement	Folkskola	Högre utbildning	Alla	
Inget (0)	372 (53 %)	65 (34 %)	437	$X^2 = 48.076$ $P < 0.001$
Måttligt (1-2)	247 (35 %)	62 (33 %)	309	
Stort (3-12)	89 (13 %)	63 (33 %)	152	
Totalt	708 (100 %)	190 (100 %)	898	$C = 0.230$

Tabell 17. Skolutbildningens betydelse för svenskars kunskaper om invandrarnas villkor (folkskola/högre utbildning).

Kunskaper	Folkskola	Högre utbildning	Alla
Ofullständiga (0-4)	471 (66 %)	97 (51 %)	568 $X^2 = 15.822$
Goda (5-6)	238 (34 %)	94 (49 %)	332 $P < 0.001$
Totalt	709 (100 %)	191 (100 %)	900 $C = 0.133$

motviljan mot dem avtar, bör givetvis beredskapen att acceptera dem i sitt eget umgänge öka. Kanske kan också detta ses som en följd av den större sociala trygghet högre skolbildning leder till. Att människor som har högre skolbildning umgås mera med representanter för främmande nationaliteter kan naturligtvis till en del också bero på att de har större färdigheter i främmande språk.

I tabell 17 har vi slutligen tabulerat *skolutbildning* mot *kunskap* om invandrarna. Av tabellen framgår att de som har högre skolutbildning är bättre orienterade om invandrarnas villkor än de som har folkskola som bakgrund. Skillnaden är emellertid inte tillnärmelsevis så stor som för *fruktan* för och *motvilja* mot invandrarna.

Den slutsats vi har dragit av undersökningen av *skolutbildningens* inflytande på svenskens inställning till invandrarna, kan formuleras i följande hypotes.

Att utbildning utöver folk- eller grundskola i olika avseenden förbättrar svenskens relationer till invandrarna beror dels på att högre utbildning ger ett bättre socialt och ekonomiskt utgångsläge som ökar individens personliga trygghet, dels på att högre utbildning ökar vår förståelse för andra länders och nationaliteters egenheter.

Om denna hypotes är korrekt, blir konsekvensen att en höjning av den allmänna bildningsnivån skulle göra svenska folket i stånd att möta invandrarna med mindre fruktan, mindre förakt och en större förmåga att acceptera dem som likvärda medlemmar i samhället.

Detta innebär emellertid inte att man skulle kunna befria svenskarna från deras fördomar mot invandrarna bara genom en systematisk information om hur dessa är beskaffade. I så fall skulle "skolbildning" och "information" vara samma sak. Men så enkelt är det inte, eftersom utbildning inte bara leder till ökade kunskaper utan också som en följd av den enskildes växande möjligheter att själv forma sin tillvaro, till ökad social trygghet, större självrespekt och ökad personlig integritet. Det är dessa senare effekter av den högre skolbildningen som vi tror är förklaringen till att *fruktan* för och *motviljan* mot invandrarna har mindre betydelse för dem som har högre utbildning. Den större generositeten, som vi har visat finns hos dem som har högre utbildning är en biprodukt av privilegiets fördelar: man har helt enkelt råd att vara generös i sitt förhållningssätt och sin inställning till invandrarna.

I tabell 18 har vi gett en översikt över *skolutbildningens betydelse* som den framträder i vår bearbetning av EFA-materialet.

Tabell 18. Skolutbildningens betydelse (folkskola/högre utbildning).

Inställning/förhållningssätt	X ²	df	P <	Överväger hos	C
<i>Fruktan</i> för invandrarna	78.492	2	0.001	Folkskola	0.30
<i>Motvilja</i> mot invandrarna	64.604	2	0.001	Folkskola	0.27
<i>Engagemang</i> i invandrare	48.076	2	0.001	Högre utbildn.	0.23
<i>Generositet</i> mot invandrarna	32.708	2	0.001	Högre utbildn.	0.19
<i>Kunskaper</i> om invandrarna	15.822	1	0.001	Högre utbildn.	0.13

Inkomstens betydelse

Vid undersökningen av inkomstens samband med de intervjuades förhållningssätt och inställning till invandrarna har vi måst utesluta 216 personer utan egen inkomst och elva som ej har lämnat någon uppgift om sin inkomst ur materialet. Detta minskar givetvis precisionen i beräkningarna. Till den minskade precisionen bidrar också att muntliga uppgifter om den egna inkomstens storlek i allmänhet är ganska opålitliga. Vid maskinbearbetningen har vi dragit gränsen mellan "lägre" och "högre" inkomst dels vid 1000 kronor dels vid 2500 kronor i månadslön. Den senare gränsen ger överallt det tydligaste utslaget.

Något starkare samband mellan inkomstens storlek och inställningen till invandrarna framträder inte i EFA-materialet. Endast beträffande *fruktan* och *kunskaper* hittar vi samband som når (nätt och jämnt) till en signifikans på 0.001 nivån.

I tabell 19 har vi tabulerat *inkomst* mot *fruktan* för invandrarna. Som framgår av tabellen upplever de som har den lägre inkomsten hotet mot sin sociala och ekonomiska trygghet starkast. Det förnyade stöd Brox' teori här får är emellertid inte särskilt starkt.

Vi har avstått från att redovisa tabeller för de övriga "beroende variablerna". Den högre inkomstgruppen har större kunskaper, umgås något mera privat med invandrarna, är en aning mera generös i sin inställning och känner något mindre motvilja mot invandrarna än den lägre inkomstgruppen. Samtliga skillnader är i statistisk mening signifikanta. De reella skillnaderna är emellertid inte så stora att inkomsten i EFA-materialet framstår som särskilt betydelsefull för svenskarnas förhållningssätt och inställning till invandrarna.

Tabell 19. Inkomstens samband med svenskars upplevelse av invandrarna som ett hot mot vår sociala och ekonomiska trygghet (1-2500/2501-9970).

Fruktan	1-2500 kr	2501-9970 kr	Alla	
Obetydlig (0-1)	108 (20 %)	45 (34 %)	153	X ² = 13.897 P < 0.001
Måttlig (2-5)	280 (51 %)	60 (46 %)	340	
Stark (6-7)	159 (29 %)	26 (20 %)	185	
Totalt	547 (100 %)	131 (100 %)	678	C = 0.143

Tabell 20. Inkomstens betydelse (lägre/högre)

Inställning/förhållningssätt	X ²	df	P <	Överväger hos	C
<i>Fruktan</i> för invandrarna	13.897	2	0.001	lägre inkomst	0.14
<i>Kunskaper</i> om invandrarna	12.527	1	0.001	högre inkomst	0.14
<i>Motvilja</i> mot invandrarna	9.394	2	0.01	lägre inkomst	0.12
<i>Engagemang</i> i invandrare	6.614	2	0.05	högre inkomst	0.10
<i>Generositet</i> mot invandrare	6.543	2	0.05	högre inkomst	0.10

I tabell 20 har vi sammanfattat den statistiska analysen av *inkomstens betydelse*.

Samhällsklassens betydelse

Beräkningarna av sambandet mellan *samhällsklass* och de "beroende variablerna" bygger inte på någon "objektiv" bestämning av de intervjuades socialgrupstillhörighet utan på vilken samhällsklass de själva ansåg sig tillhöra. Vi betraktar inte detta som en felkälla. Visserligen stämmer människors uppfattning om vilken samhällsklass de tillhör ofta inte med resultatet av en klassificering efter exempelvis inkomst och bostadsstandard. Deras egen uppfattning är emellertid ett uttryck för hur de upplever sin sociala verklighet och sin relation till samhället. Det är denna upplevelses inverkan på de intervjuades förhållningssätt och inställning till invandrarna som belyses i detta avsnitt.

För bearbetningen har vi delat in materialet i två undergrupper: de 521 personer som ansåg sig tillhöra *arbetarklassen* och *övriga* (262 personer som ansåg sig tillhöra någon annan i formuläret angiven samhällsklass, 46 som uppgav annat alternativ samt 76 som svarade att de inte visste). Detta innebär att vi har jämfört dem som ansåg sig tillhöra arbetarklassen med en kontrastgrupp som kännetecknas av att ingen i denna grupp ansåg sig tillhöra arbetarklassen. Uppdelningen innebär att vi har definierat variabeln *samhällsklass* som en motsättning mellan arbetarklassen och övriga samhällsklasser. Ett av skälen till att vi valde denna definition är Ottar Brox' teori om "strukturfascismen".

I tabell 21 har vi återgett den fördelning, som uppstår när man tabulerar *samhällsklass* mot *fruktan* för invandrarna. Fördelningen bestyrker Brox' teori: Fruktan för invandrarna är mera uttalad bland dem som anser sig tillhöra arbetarklassen.

Tabell 21. Betydelsen av vilken samhällsklass man anser sig tillhöra och svensks upplevelse av invandrarna som ett hot mot vår sociala och ekonomiska trygghet.

Fruktan	Arbetarklassen	Övriga	Alla	
Obetydlig (0-1)	87 (17 %)	125 (33 %)	212	X ² = 39.414 P < 0.001
Måttlig (2-5)	267 (51 %)	188 (49 %)	455	
Stark (6-7)	167 (32 %)	71 (18 %)	238	
Totalt	521 (100 %)	384 (100 %)	905	C = 0.209

Tabell 22. Betydelsen av vilken samhällsklass man anser sig tillhöra och upplevelsen av invandrarna som ett hot mot den egna identiteten.

Motvilja	Arbetarklassen	Övriga	Alla	
Obetydlig (0-1)	107 (21 %)	137 (36 %)	244	$X^2 = 32.416$ $P < 0.001$
Måttlig (2-5)	303 (58 %)	203 (53 %)	506	
Stark (6-7)	111 (21 %)	44 (11 %)	155	
Totalt	521 (100 %)	384 (100 %)	905	$C = 0.189$

Tabell 23. Samhällsklassens betydelse (arbetarklass/övriga).

Inställning/förhållningssätt	X^2	df	$P <$	Överväger hos	C
<i>Fruktan</i> för invandrarna	39.414	2	0.001	Arbetarklassen	0.21
<i>Motvilja</i> mot invandrarna	32.416	2	0.001	Arbetarklassen	0.19
<i>Engagemang</i> i invandrare	13.742	2	0.01	Övriga	0.13
<i>Generositet</i> mot invandrarna	6.405	2	0.05	Övriga	0.08
<i>Kunskap</i> om invandrarna	4.536	1	-	-	-

I tabell 22 har vi tabulerat *samhällsklass* mot *motvilja* mot invandrarna. Den visar att också motviljan mot invandrarna är mera uttalad bland dem som anser sig tillhöra arbetarklassen. Då det gäller övriga beroende variabler är sambandet med *samhällsklass* inte så betydande eller – beträffande *kunskap* – det saknas helt. Någon detaljredovisning har därför inte ansetts nödvändig.

I tabell 23 har vi gett en översikt över sambanden i EFA-materialet mellan de "beroende variablerna" och svenskens uppfattning om vilken samhällsklass han tillhör.

Betydelsen av kontakt med invandrarna

Sedan vi nu har gått igenom de viktigaste omständigheterna i de intervjuades personliga och sociala bakgrund återstår att undersöka vad deras personliga erfarenheter av främmande nationaliteter och av andra länder kan betyda. I detta avsnitt ska vi därför redovisa betydelsen av *tillfällig kontakt med främmande nationaliteter, invandrare som arbetskamrater och släkt med invandrare*.

Av dessa tre varianter av kontakt med invandrare är det bara *tillfällig kontakt* som har någon större betydelse för svenskens inställning och förhållningssätt. Vid beräkningarna av sambanden mellan *tillfällig kontakt med främmande nationaliteter* och de "beroende variablerna" har vi delat in de intervjuade i två ungefär likstora grupper. Den ena består dels av 108 personer, som aldrig har haft någon kontakt med invandrare, samt 339 personer, som har haft kontakt med representanter för en, två eller tre främmande nationaliteter, dvs. sammanlagt 454 personer, som har haft ringa eller ingen kontakt med främmande nationaliteter. Den andra gruppen består av 451 personer, som säger sig

ha haft kontakt med representanter för minst fyra främmande nationaliteter. Erfarenheterna i denna grupp varierar mellan fyra och femton nationaliteter. Detta mått blir speciellt intressant för oss därför att det mäter en erfarenhet som individen har fått utan att själv eftersträva den på något systematiskt sätt. Vi kan därför utgå från att de intervjupersoner som har hamnat i den ena eller den andra av de båda grupperna inte kan ha varit så olika varandra från början. Olikheten mellan deras inställning till invandrarna kan därför med en viss sannolikhet antas bero på deras olika erfarenhet av dem.

Det kraftigaste utslaget får vi när vi tabulerar *tillfällig kontakt med främmande nationaliteter* mot *motvilja* mot invandrarna. Den fördelning som därvid uppkommer har vi återgett i tabell 24. Den tyder på att kontakten med främmande nationaliteter har effekt. I den grupp, som har haft mera omfattande kontakt, känner 35 % ingen motvilja (DF-index = 0-1), medan de som har haft ringa eller ingen kontakt visar samma inställning i 19 % av fallen. Stark motvilja (DF-index = 6-7) visar 22 % i den oerfarna gruppen men inte mer än 12 % av den erfarna gruppen.

I tabell 25 har vi tabulerat *tillfällig kontakt med främmande nationaliteter* mot *fruktan* för invandrarna. Även här framträder en effekt av erfarenheten. Den består i att fruktan för invandrarna är mindre utbredd bland dem som har den större erfarenheten. Effekten är något svagare än för *motvilja*, vilket är rimligt: en personlig kontakt bör i första hand reducera intrycket av att invandrarna är främmande och annorlunda

Tabell 24. Betydelsen av tillfällig kontakt med främmande nationaliteter för svenskens upplevelse av invandrarna som ett hot mot den egna identiteten (Kontakt med 0-3/4-15 främmande nationaliteter).

Motvilja	Kontakt med 0-3 nationaliteter	Kontakt med 4-15 nationaliteter	Alla	
Obetydlig (0-1)	88 (19 %)	156 (35 %)	244	$X^2 = 32.759$ $P < 0.001$
Måttlig (2-5)	265 (59 %)	240 (53 %)	505	
Stark (6-7)	99 (22 %)	55 (12 %)	154	
Alla	452 (100 %)	451 (100 %)	903	$C = 0.191$

Tabell 25. Betydelsen av tillfällig kontakt med främmande nationaliteter för svenskens upplevelse av invandrarna som ett hot mot vår sociala och ekonomiska trygghet (Kontakt med 0-3/4-15 främmande nationaliteter).

Fruktan	Kontakt med 0-3 nationaliteter	Kontakt med 4-15 nationaliteter	Alla	
Obetydlig (0-1)	75 (17 %)	136 (30 %)	211	$X^2 = 23.576$ $P < 0.001$
Måttlig (2-5)	244 (54 %)	211 (47 %)	455	
Stark (6-7)	133 (29 %)	104 (23 %)	237	
Alla	452 (100 %)	451 (100 %)	903	$C = 0.162$

Tabell 26. Betydelsen av tillfällig kontakt med främmande nationaliteter för svenskens benägenhet att se på invandrarna med tolerans, generositet och respekt (Kontakt med 0–3/4–15 nationaliteter).

Generositet	Kontakt med 0–3 nationaliteter	Kontakt med 4–15 nationaliteter	Alla	
Obetydlig (0–1)	270 (60 %)	218 (48 %)	488	$X^2 = 16.909$ $P < 0.001$
Måttlig (2)	97 (21 %)	98 (22 %)	195	
Stark (3–4)	85 (19 %)	135 (30 %)	220	
Alla	452 (100 %)	451 (100 %)	903	$C = 0.137$

men inte inverka lika mycket på föreställningen att de hotar ens egen sociala existens.

I tabell 26 har vi tabulerat *tillfällig kontakt med främmande nationaliteter* mot *generositet* mot invandrarna. Det samband som framträder här går i motsatt riktning och innebär att de av de intervjuade som har mera omfattande erfarenhet också är mest benägna att visa generositet – tolerans – respekt för invandrarna.

Även med *kunskap* och med *engagement* visar *tillfällig kontakt med främmande nationaliteter* statistiskt signifikanta samband. Det inflytande som erfarenheten av främmande nationaliteter har i dessa fall är emellertid inte så stort mätt i reella mått. I tabell 27 har vi gett en översikt över analysen av *betydelsen av tillfällig kontakt med främmande nationaliteter*.

Den som har eller har haft *invandrare som arbetskamrater* tror man gärna blir påverkad av denna erfarenhet i sitt förhållningssätt och sin inställning till invandrarna. Då vi undersökte om detta antagande kan bekräftas i EFA-materialet jämförde vi de 427 intervjupersoner som inte har haft invandrare som arbetskamrater med de 478 som har haft det. Den enda ”beroende variabel” som visade några skillnader mellan dessa båda grupper var emellertid *kunskap*. Den som har invandrare som arbetskamrater blir alltså mera informerad om deras existensvillkor än

Tabell 27. Betydelsen av tillfällig kontakt med främmande nationaliteter (Kontakt med 0–3/4–15 nationaliteter).

Inställning/förhållningssätt	X^2	df	$P <$	Överväger hos	C
<i>Motvilja</i> mot invandrarna	32.759	2	0.001	Oerfarna	0.19
<i>Fruktan</i> för invandrarna	23.576	2	0.001	Oerfarna	0.16
<i>Generositet</i> mot invandrarna	16.909	2	0.001	Erfarna	0.14
<i>Kunskap</i> om invandrarna	8.818	1	0.01	Erfarna	0.10
<i>Engagement</i> i invandrare	7.663	2	0.05	Erfarna	0.09

Tabell 28. Betydelsen av att ha invandrare som arbetskamrat för svenskens kunskaper om invandrarnas levnadsvillkor i Sverige (ej haft/haft).

Kunskap	Ej haft som arbetskamrat	Haft som arbetskamrat	Alla	
Ofullständig (0-4)	302 (71 %)	267 (56 %)	569	$X^2 = 22.305$
God (5-6)	123 (29 %)	211 (44 %)	334	$P < 0.001$
Alla	425 (100 %)	478 (100 %)	903	$C = 0.157$

andra¹. I övrigt påverkas svenskens inställning till invandrarna inte av att han har dem som arbetskamrater. Sambandet mellan *haft som arbetskamrat* och *kunskap* framgår av tabell 28.

Eftersom inga andra samband framträder mellan de "beroende variablerna" och *invandrare som arbetskamrat* har vi i övrigt nöjt oss med en översiktlig redovisning av beräkningarna i tabell 29.

Slutligen har vi studerat vilket inflytande på svenskens inställning som man kan spåra av en eventuell släktskap med invandrare. Inte heller variabeln *släkt med* har emellertid samband med mer än en "beroende variabel", i detta fallet *generositet* mot invandrarna. I tabell 30 har vi

Tabell 29. Betydelsen av att ha invandrare som arbetskamrat (ej haft/haft).

Inställning/förhållningssätt	X^2	df	$P <$	Överväger hos	C
<i>Kunskap</i> om invandrarna	22.305	1	0.001	Erfarna	0.16
<i>Generositet</i> mot invandrarna	2.317	2	—	—	—
<i>Fruktan</i> för invandrarna	1.940	2	—	—	—
<i>Engagemang</i> i invandrare	1.642	2	—	—	—
<i>Motvilja</i> mot invandrare	0.792	2	—	—	—

Tabell 30. Betydelsen av att vara släkt med invandrare för svenskens förmåga att visa tolerans - generositet - respekt mot invandrarna.

Generositet	Ej släktingar	Har släktingar	Alla	
Obetydlig (0-1)	360 (58 %)	128 (45 %)	488	$X^2 = 15.895$ $P < 0.001$
Måttlig (2-5)	122 (20 %)	73 (25 %)	195	
Stark (6-7)	133 (22 %)	87 (30 %)	220	
Alla	615 (100 %)	288 (100 %)	903	$C = 0.133$

¹ Det faktum att det framför allt är kunskaperna som påverkas av att man har invandrare som arbetskamrater förklarar en del av vår tidigare iakttagelse (s. 36) att männen har större kunskaper om invandrarna än vad kvinnorna har. Om man undersöker sambandet mellan *haft som arbetskamrater* och *kön* visar det sig nämligen att det framför allt är män, som har invandrare som arbetskamrater (sambandskoefficienten blir i detta fall 0.21). Även om man korregerar för denna informationskällans inflytande förblir emellertid männens kunskaper större än kvinnornas.

Tabell 31. Betydelsen av att vara släkt med invandrare (Ej släkt/släkt).

Inställning/förhållningssätt	X ²	df	P <	Överväger hos	C
<i>Generositet</i> mot invandrarna	15.895	2	0.001	Släkt med	0.13
<i>Fruktan</i> för invandrarna	5.236	2	—	—	—
<i>Motvilja</i> mot invandrarna	4.802	2	—	—	—
<i>Engagemang</i> i invandrare	2.622	2	—	—	—
<i>Kunskap</i> om invandrarna	0.011	1	—	—	—

tabulerat *släkt med* mot *generositet*. Jämförelsen avser de 617 intervjupersoner som inte har någon släkting av främmande nationalitet och de 288 som har uppgivit att de är släkt med en eller flera främmande nationaliteter. Av tabellen framgår att det finns en tendens hos dem som är släkt med främmande nationaliteter att betrakta invandrarna med större generositet än de som saknar utländska släktingar. Medan 60 procent av de intervjuade som inte är släkt med främmande nationaliteter visar "obetydlig generositet" (TGR-index = 0-1) faller 45 procent av de som har släktingar inom samma kategori. Beredda att offra en del av sin egen bekvämlighet för invandrades skull är 30 procent av dem som har släktingar men endast 21 procent av dem som saknar släkt bland de främmande nationaliteterna. Skillnaderna är ju inte överväldigande men sambandet är statistiskt säkerställt. Slutsatsen som kan dras av dessa iakttagelser är att släktskap med främmande nationaliteter egentligen inte medför någon annan förändring i svenskens inställning till invandrarna än att hans lojalitet förändras något; viljan att avstå egna förmåner och godta invandrarna som likvärda blir något större. Detta innebär emellertid inte att man har blivit mera generös, utan snarare att man identifierar sig något mera med utlänningarna. Analysen av variabeln *släkt med* vittnar i själva verket mest om människans kollektiva egoism; då man unnar invandrarna något är det för att man har tagit upp dem i det egna släktkollektivet, vad man skyddar är gemensamma intressen som står i motsättning till övriga svenskers. I tabell 31 har vi gett en översikt över resultaten av den statistiska analysen av variabeln *släkt med invandrare*.

Betydelsen av utlandserfarenhet

Vid analysen av den betydelse egen *utlandserfarenhet* kan ha för svenskens förhållningssätt och inställning till invandrarna har vi jämfört 468 personer i intervjugruppen som saknar egentlig utlandserfarenhet (dvs. har varit i högst två främmande länder, jfr s. 16) med 424 som har sådan erfarenhet (har varit i minst tre främmande länder). Resultaten av denna analys tillhör de viktigaste som EFA-materialet har gett vid sidan av studien av *skolutbildningens* betydelse.

Innan sambanden med de "beroende variablerna" redovisas är det nödvändigt att gå närmare in på vilka möjligheter människor har att

Tabell 32. Sambandet mellan utlandserfarenhet och skolutbildning.

Utlandserfarenhet	Folkskola	Högre utbildning	Alla	
Oerfarna (0-2)	429 (61 %)	38 (20 %)	467	$X^2 = 99.399$
Erfarna (3-11)	271 (39 %)	149 (80 %)	420	$P < 0.001$
Alla	700 (100 %)	187 (100 %)	887	$C = 0.335$

skaffa sig utlandserfarenhet i den mening vi har lagt in i ordet. Därvid kommer man också in på frågan om vilka människor det är som skaffar sig denna erfarenhet. För att försöka få någon uppfattning om svaren på dessa frågor har vi undersökt sambanden mellan *utlandserfarenhet* och två av de "bakgrundsvariabler" vi arbetar med.

I tabell 32 har vi tabulerat *utlandserfarenhet* mot *skolutbildning*. Tabellen visar med nästan bedövande tyngd vad utbildning betyder för människors möjligheter att resa och stifta bekantskap med andra länder och kulturer.

Medan endast 20 procent av dem som har högre skolutbildning har försummat att skaffa sig riktig utlandserfarenhet, befinner sig inte mindre än 61 procent av dem som bara har folkskola som bakgrund i samma situation. Sambandskoefficienten C (som i detta fall är identisk med phi-koefficienten) är undersökningens näst högsta. Om man vill ha en uppfattning om hur stor en motsvarande produkt-moment korrelation blir, kan man dela phi med 0,637. Denna skattning ger 0.52 (ungefär).

I tabell 33 har vi tabulerat *utlandserfarenhet* mot *samhällsklass*. Även här får vi ett kraftigt utslag, som beror på att de intervjuade som anser sig tillhöra arbetarklassen har skaffat sig utlandserfarenhet i betydligt mindre omfattning än de övriga.

Naturligtvis är utlandserfarenhetens samband med *skolutbildning* och *samhällsklass* inte oberoende fynd. Samhällsklass och utbildning hänger tvärt om nära samman med varandra, framför allt därför att högre utbildning länge har varit ett privilegium för andra samhällsgrupper än arbetarklassen i vårt land (och i andra länder). Speciellt i de högre åldersgrupperna i EFA-materialet måste detta göra sig kraftigt gällande.

Tabell 33. Sambandet mellan utlandserfarenhet och samhällsklass.

Utlandserfarenhet	Arbetarklassen	Övriga	Alla	
Oerfarna (0-2)	330 (64 %)	138 (37 %)	468	$X^2 = 64.769$
Erfarna (3-11)	186 (36 %)	238 (63 %)	424	$P < 0.001$
Alla	516 (100 %)	376 (100 %)	892	$C = 0.270$

Tabell 34. Samband mellan skolutbildning och samhällsklass.

Skolutbildning	Arbetarklassen	Övriga	Alla	
Folkskola	487 (94 %)	222 (58 %)	709	$X^2 = 166.242$
Högre utbildning	32 (6 %)	159 (42 %)	191	$P < 0.001$
Alla	519 (100 %)	381 (100 %)	900	$C = 0.430$

I tabell 34 har vi tabulerat *skolutbildning* mot *samhällsklass*. Här hittar vi undersökningens högsta samband. Av dem som anser sig tillhöra arbetarklassen är det inte mer än 6 procent som har fått högre utbildning. Motsvarande tal för dem som anser sig tillhöra andra samhällsklasser är 42 procent. Man kan också uttrycka sambandet så att av dem som har folkskola som skolbakgrund anser sig 68 procent tillhöra arbetarklassen medan endast 17 procent av dem som har fått högre utbildning räknar sig till arbetarklassen. Sambandskoefficienten ($C = \phi$) motsvarar en produkt-moment korrelation på 0.67 (ungefär). Även om detta inte på något sätt innebär att man kan sätta likhetstecken mellan utbildning och samhällsklass som vi har definierat dessa variabler, betyder det att de båda sakerna är intimt sammanvävda med varandra. Klassamhället i dagens Sverige är ett samhälle där klasskillnaderna i mycket stor utsträckning kan definieras som skillnader i fråga om utbildning.

Efter dessa utvecklingar kan vi nu redogöra för *utlandserfarenhetens* inflytande på svenskens förhållningssätt och inställning till invandrarna. I tabell 35 har vi tabulerat *utlandserfarenhet* mot *fruktan* för invandrarna. Av tabellen framgår att de som har erfarenhet av främmande länder inte upplever invandrarna som ett hot i lika stor utsträckning som de som saknar egentlig utlandserfarenhet. Det är emellertid tveksamt om man av denna iakttagelse kan dra slutsatsen att man skulle kunna minska svenskarnas fördomar mot främmande nationaliteter genom att gynna

Tabell 35. Betydelsen av utlandserfarenhet för svenskens upplevelse av invandrarna som ett hot mot vår sociala och ekonomiska trygghet (erfarenhet av 0-2/3-11 olika länder).

Fruktan	Varit i 0-2 främmande länder	Varit i 3-11 främmande länder	Alla	
Obetydlig (0-1)	74 (16 %)	135 (32 %)	209	$X^2 = 40.695$ $P < 0.001$
Måttlig (2-5)	240 (33 %)	208 (49 %)	448	
Stark (6-7)	154 (33 %)	81 (19 %)	235	
Alla	468 (100 %)	424 (100 %)	892	$C = 0.214$

den moderna turistnäringen.¹² Som vanligt är det inte så enkelt. Det inflytande på svenskens *fruktan* för invandrarna som fördelningen i tabell 35 kan innebära, behöver inte tolkas som en följd av de intervjuades besök i främmande länder. Lika gärna – eller kanske mera troligt – kan det bero på att det i första hand är de som inte känner någon fruktan för människorna från andra länder, dvs. de som inte hotas av dem i sin sociala och ekonomiska trygghet, som skaffar sig erfarenhet av främmande länder. Om tabell 35 tolkas på detta sätt, blir utlandserfarenheten inte en orsak till att fruktan för invandrarna minskar utan en följd av ursprungliga olikheter (exempelvis i fråga om utbildning-samhällsklass) mellan dem som reser och de som stannar hemma.

För att få en uppfattning om detta resonemangs riktighet har vi beräknat sambandet mellan *utlandserfarenhet* och *fruktan* för invandrarna när de intervjuades skolutbildning och klasstillhörighet hålls konstanta.¹³ Först har vi hållit *skolutbildning* konstant. Därvid sjunker sambandet mellan *utlandserfarenhet* och *fruktan* från 0.21 till 0.13. Om vi i stället håller *samhällsklass* konstant sjunker koefficienten till 0.16. Håller man båda dessa faktorer konstanta samtidigt, vilket innebär att

¹² Under de fem år som har förflutit sedan EFA-materialet samlades in har turistnäringen utvecklats avsevärt i stora delar av världen. Detta har säkerligen också haft ett betydande inflytande på svenskarnas utlandserfarenhet i den mening vi har använt begreppet. Utan att kunna belysa saken med statistik tror jag att det i dag är åtskilligt fler svenskar än 1969, som har "egentlig utlandserfarenhet", om man därmed menar att de har vågat sig utanför Skandinavien. Det är också troligt att andelen personer som har sådan erfarenhet har blivit större i grupperna med lägre skolutbildning och bland dem som räknar sig tillhöra "arbetarklassen". För detta har charter-industrin sört: man kommer för låga kostnader till Malta–Mallorca–Kanarieöarna–Benidorm–Grekland–Jugoslavien. Man behöver inte tveka inför språksvårigheterna, kosan ställs till svenskockuperade badstränder och hotell – svensk mat finns på svenska restauranter och i svenskspråkiga korvstånd på stranden, sight-seeing med svensktalande guider och hjälp med resans alla krångliga formaliteter får man av svenska reseledare. Frågan är emellertid om denna ändring i svenskens resvanor betyder att så många flera svenskar har skaffat sig reell erfarenhet av främmande länder eller andra kulturer. Snarare har gränserna för den inomskandinaviska tryggheten utvidgats genom att trygghetsbevarande skyddsmurar mot det utländska har byggts upp i de nya turistorterna. På en serie billiga och mindre billiga hotell i Bangkok vilar svenska medelklasspar i solstolarna i drivor runt swimmingpoolerna. Samtalen som sker på skånska och stockholmska och småländska rör temperaturen i vattnet och solbrännan, då man jämför det nya paradiset med Teneriffa och Grand Canaria. Om landets befolkning, som skymtar genom de blå retorna i den luftkonditionerade bussen, blir kommentarerna knapphändiga. De är väldigt små. Faktiskt, de är ärliga. Eller – här gäller det att hålla i väskan – att inte gå ensam – inte låta skörta upp sig. Dagen innan man åker till badparadiset Pathaya äter man thailändsk middag för 250 Bath på en turistdesignad pittoresk restaurang, där man tar av sig i strumplästen och sitter på golvet och tittar på klassisk dans. På gatan utanför skulle man kunna äta en lika välsmakande och ren middag för 8–12 Bath. Om man bara visste eller vågade. Men så långt sträcker sig inte den erfarenhet man kan skaffa sig på dessa kollektiva utflykter, där man som från professor Piccards kula kan titta på en främmande världsdel genom tjocka glas, medan man fortfarande andas sin egen luft, talar sitt eget språk och äter sin egen mat.

¹³ Då vi har använt beräkningsmetoderna för partialkorrelationer har vi inte i första hand varit ute för att bestämma storleksordningen på de samband som återstår efter partialiseringen. Syftet har i stället varit att undersöka om de samband som framträder i materialet har något självständigt intresse.

man beräknar en partialkorrelation av andra ordningen, sjunker koefficienten till 0.11. Det inflytande på *fruktan* för invandrarna som *utlandserfarenhet* utövar då man har eliminerat verkan av *skolutbildning* och *samhällsklass* är alltså inte särskilt imponerande. Om vi tar hänsyn till var signifikansgränsen för phi går i vårt material, kan vi emellertid konstatera att *utlandserfarenhet* förmodligen ändå har en viss självständig betydelse. De som reser oftare känner inte så stor fruktan för invandrarna. Att resa innebär emellertid också att stärka sin trygghet; man är säkrare när man kommer hem än innan man for.

I tabell 36 har vi tabulerat *utlandserfarenhet* mot *motvilja* mot invandrarna. Utslaget blir här något starkare än för *fruktan*. Detta är i och för sig rimligt eftersom den personliga erfarenheten av främmande länder och kulturer i första hand bör minska svenskens rädsla för det okända och främmande hos de människor som kommer till vårt land. Vi har även i detta fall beräknat partialkorrelationerna mellan *utlandserfarenhet* och *motvilja* med 1) *utbildning* konstant 2) *samhällsklass* konstant samt 3) *utbildning* och *samhällsklass* konstanta. Därvid finner vi att sambandskoefficienten sjunker från 0.22 till 0.15 då *utbildning* hålls konstant men endast till 0.19 då inflytandet från klasstillhörighet elimineras. Då båda dessa faktorer inflytande hålls konstant sjunker koefficienten från 0.22 till 0.15. Härav framgår att *utlandserfarenheten* har ett faktiskt inflytande på svenskens benägenhet att känna motvilja mot invandrarna. Ju större utlandserfarenhet svensken skaffar sig dess mindre benägen blir han att uppfatta invandrarna som ett hot mot sin egen identitet.

Tabell 36. Betydelsen av utlandserfarenhet för svenskens upplevelse av invandrarna som ett hot mot den egna identiteten (erfarenhet av 0-2/3-11 olika främmande länder).

Motvilja	Varit i 0-2 främmande länder	Varit i 3-11 främmande länder	Alla	
Obetydlig (0-1)	90 (19 %)	150 (35 %)	240	$X^2 = 44.484$ $P < 0.001$
Måttlig (2-5)	269 (58 %)	231 (55 %)	500	
Stark (6-7)	109 (23 %)	43 (10 %)	152	
Alla	468 (100 %)	424 (100 %)	892	$C = 0.223$

Tabell 37. Betydelsen av utlandserfarenhet för svenskens tolerans - generositet - respekt för invandrarna (erfarenhet av 0-2/3-11 olika främmande länder).

Generositet	Varit i 0-2 främmande länder	Varit i 3-11 främmande länder	Alla	
Obetydlig (0-1)	290 (62 %)	194 (46 %)	484	$X^2 = 25.029$ $P < 0.001$
Måttlig (2)	89 (19 %)	101 (24 %)	190	
Stark (3-4)	89 (19 %)	129 (30 %)	218	
Alla	468 (100 %)	424 (100 %)	892	$C = 0.168$

I tabell 37 har vi tabulerat *utlandserfarenhet* mot *generositet*. I detta fall får vi ett betydligt svagare utslag än i de tidigare fallen. Effekten går i motsatt riktning; större utlandserfarenhet är förbunden med större generositet – tolerans – respekt. Då vi ”partialiserar bort” inflytandet av *utbildning* sjunker sambandskoefficienten från 0.17 till 0.11. När *samhällsklass* hålls konstant sjunker den till 0.15. Då båda faktorerna hålls konstanta sjunker sambandet från 0.17 till 0.11.

I tabell 38 har vi tabulerat *utlandserfarenhet* mot *engagement* i invandrare. Det betyder att vi undersöker sambandet mellan människors erfarenhet av främmande länder och deras benägenhet att umgås privat med invandrare. Även om det i många fall är besök i främmande länder som stimulerar människor att börja umgås med invandrare från dessa länder i Sverige kan man också tänka sig det motsatta orsakssambandet. Det skulle innebära att bekantskap med invandrare kan stimulera svenskarna att resa och besöka sina umgängesvänners hemland. Utslaget i tabell 38 bör därför inte tolkas enbart som ett uttryck för att utlandserfarenheten gör svensken mera benägen att umgås med invandrarna utan också som ett uttryck för att umgänget med dem här hemma leder till att man skaffar sig större utlandserfarenhet. Även i detta fall har vi beräknat partialkorrelationerna. Då man håller *samhällsklass* konstant sjunker sambandskoefficienten från 0.28 till 0.25, medan den sjunker till 0.22 om man håller *utbildning* konstant. Då båda dessa faktorer hålls konstanta samtidigt sjunker koefficienten till 0.21. Den slutsats vi kan dra av dessa siffror är att svenskarnas erfarenhet av främmande länder och deras vana att umgås privat med invandrare har ett klart samband, och att detta samband inte förorsakas av inflytelser från andra faktorer. *De som umgås privat, reser gärna. De som reser, umgås gärna privat.*

Till sist har vi i tabell 39 tabulerat *utlandserfarenhet* mot *kunskap* om invandrarna. Här framträder *kunskaps*-variabelns mest utpräglade samband med någon av de oberoende variabelerna i EFA-materialet. Dess innebörd är att ju mera utlandserfarenhet man har dess mera informerad är man om invandrarnas levnadsvillkor i Sverige. Möjligen beror denna större kunskap på det aktiva engagement i omvärlden som kontakten med främmande länder förutsätter. På ett annat sätt än övriga variabler återspeglar nämligen *utlandserfarenhet* en skillnad mellan olika intervju-

Tabell 38. Betydelsen av utlandserfarenhet för svenskens benägenhet att engagera sig i invandrare genom att umgås med dem privat (erfarenhet av 0–2/3–11 olika främmande länder).

Engagement	Varit i 0–2 främmande länder	Varit i 3–11 främmande länder	Alla	
Inget (0)	274 (59 %)	159 (38 %)	433	$X^2 = 70.082$ $P < 0.001$
Måttligt (1–2)	158 (34 %)	150 (35 %)	308	
Stort (3–12)	36 (8 %)	115 (27 %)	151	
Alla	468 (101 %)	424 (100 %)	892	$C = 0.280$

Tabell 39. Sambandet mellan utlandserfarenhet och svenskens kunskaper om invandrarnas levnadsvillkor i Sverige.

Kunskap	Varit i 0-2 främmande länder	Varit i 3-11 främmande länder	Alla	
Ofullständiga (0-4)	339 (72 %)	223 (53 %)	562	$X^2 = 37.573$
Goda (5-6)	129 (28 %)	201 (47 %)	330	$P < 0.001$
Alla	468 (100 %)	424 (100 %)	892	$C = 0.205$

gruppers handlingsmönster. De som har låga värden i denna variabel är passiva eller osäkra eller okunniga eller ängsliga människor, som tar det säkra för det osäkra och stannar i den trygga värld de har hemma i Sverige. De som tillhör gruppen som vågar är de aktiva, de nyfikna, de som har språkfärdigheter och andra resurser att göra världen till sin. Det är då inte så konstigt att de senare också är väl orienterade om invandrarnas villkor i Sverige. De behöver inte ha fått dessa kunskaper utomlands. Men det är naturligt för dem att skaffa sig dessa kunskaper. Detta samband mellan *utlandserfarenhet* och *kunskap* sjunker från 0.21 till 0.20 då vi håller *samhällsklass* konstant. Då man håller *utbildning* konstant sjunker det till 0.17. Om båda dessa faktorer hålls konstanta samtidigt får vi en partialkorrelation på 0.18.

I tabell 40 har vi gett en översikt över *utlandserfarenhetens* betydelse. Den visar att de människor som reser mera till främmande länder också umgås mera med invandrarna då de är i Sverige. De är också bättre orienterade om invandrarnas villkor och de ser med större tolerans – generositet – respekt på invandrarna i vårt land. Som en omvändning av dessa drag framträder hos dem som saknar erfarenhet av främmande länder en fruktan för invandrarna, som de uppfattar som ett hot både mot sin egen sociala och ekonomiska trygghet och mot sina föreställningar om hur en "anständig svensk" ska leva.

Tabell 40. En översikt över utlandserfarenhetens samband med övriga variabler.

"Beroende variabler"	Överväger hos	X^2	C	Shkl konst	Utb konst	Båda konst
Engagement	De erfarna	70.082	0.28	0.25	0.22	0.21
Kunskap	De erfarna	37.573	0.21	0.20	0.17	0.18
Generositet	De erfarna	25.029	0.17	0.15	0.11	0.11
Motvilja	Oerfarna	44.484	0.22	0.19	0.15	0.15
Fruktan	Oerfarna	40.695	0.21	0.16	0.13	0.11
"Oberoende variabler"	Utlandserfarenhet överväger hos	X^2	C			
Skolutbildning	Högre utbildning	99.399	0.34			
Samhällsklass	Ej arb.klass	64.769	0.27			

Kanske har vi här funnit en av de viktigaste klasskillnaderna i dagens samhälle: olikheten mellan en privilegierad överklass av utbildade, aktiva, unga, modiga, starka och friska människor, som gör saker, vågar saker och som generöst tar emot och prövar vad tillvaron bjuder, och en underprivilegierad klass av dåligt utbildade, okunniga och därför passiviserade och rädda människor. *Klassmärkena är bildning – kunskaper – självtillit – initiativ – generositet – aktivitet å ena sidan och okunnighet – osäkerhet – initiativlöshet – missunnsamhet – passivitet å den andra.*

En sammanfattande återblick

Den genomgång som avslutades med föregående avsnitt är uppbyggd kring de "oberoende variablerna". Genom att i tur och ordning undersöka dessas samband med de intervjuades förhållningssätt och inställning till invandrarna har vi fått en viss uppfattning om vilka omständigheter som har den största betydelsen för svensken i hans relation till invandrarna. I stället för att upprepa dessa fynd i sammandrag har vi valt att avsluta framställningen om EFA-undersökningens trettiosex första frågor med fem tabeller, som var och en utgår från en "beroende variabel". Genom att studera dessa tabeller får man ett nytt perspektiv på materialet samtidigt som resultaten repeteras.

I tabell 41 har vi samlat det viktigaste data om *fruktan* för invandrarna. De har erhållits med hjälp av SE-skalan, som vi konstruerade för att mäta de intervjuades upplevelse av invandrarna som ett hot mot vår sociala och ekonomiska trygghet. De nio "oberoende variablerna" (bakgrundsvariablerna) är rangordnade med den som har det starkaste sambandet med *fruktan* överst. Om man försöker tala om på vanlig svenska vilken betydelse olika omständigheter har för svenskens *fruktan* för invandrarna kan tabell sammanfattas på följande sätt.

1. De som har *folkskola som utbildningsbakgrund* känner starkare *fruktan* för invandrarna än de som har fått högre utbildning.
2. De som *saknar erfarenhet av främmande länder* känner större *fruktan* för invandrarna än de som har egen utlandserfarenhet.

Tabell 41. En översikt över sambanden mellan *fruktan* och EFA-undersökningens bakgrundsvariabler.

"Bakgrundsvariabler"	X ²	df	P <	Överväger hos	C
Utbildning	77.977	2	0.001	Folkskola	0.29
Utlandserfarenhet	40.695	2	0.001	Oerfarna	0.21
Samhällsklass	39.414	2	0.001	Arbetarklass	0.21
Ålder	34.088	2	0.001	Äldre	0.19
Kontakt med invandrare	23.576	2	0.001	Ej haft kontakt	0.16
Inkomst	13.897	2	0.001	Lägre inkomst	0.14
Släkt med invandrare	5.236	2	—	—	—
Inv som arbetskamrater	1.940	2	—	—	—
Kön	1.120	2	—	—	—

3. *Fruktan* för invandrarna är vanligare i *arbetarklassen* än bland dem som inte anser sig tillhöra arbetarklassen.

4. *Äldre* människor känner starkare *fruktan* för invandrarna än yngre människor.

5. De som *inte har haft personlig kontakt med invandrare* känner något större *fruktan* för invandrarna än de som har haft personlig kontakt med dem.

6. I materialet framträder en tendens till att människor med *lägre inkomster* känner mera *fruktan* för invandrarna än de som har högre inkomster.

I tabell 42 har vi samlat motsvarande data om *motvilja* mot invandrarna. De har erhållits med hjälp av DF-skalan, som vi konstruerade för att mäta de intervjuades upplevelser av invandrarna som ett hot mot den egna identiteten (våra föreställningar om hur en svensk ska vara).

Tabell 42 har vi sammanfattat på följande sätt.

1. De som har *folkskola som utbildningsbakgrund* känner starkare *motvilja* mot invandrarna än de som har fått högre utbildning.

2. *Äldre* människor känner starkare *motvilja* mot invandrarna än yngre människor.

3. De som *saknar erfarenhet av främmande länder* känner starkare *motvilja* mot invandrarna än de som har egen utlandserfarenhet.

4. De som *inte har haft personlig kontakt med invandrare* känner starkare *motvilja* mot invandrarna än de som har haft personlig kontakt med dem.

5. *Motvilja* mot invandrarna är vanligare i *arbetarklassen* än bland dem som inte anser sig tillhöra arbetarklassen.

6. I materialet framträder en tendens till att människor med *lägre inkomster* känner större *motvilja* mot invandrarna än de som har högre inkomster.

Tabell 42. En översikt över sambanden mellan *motvilja* och EFA-undersökningens bakgrundsvariabler.

"Bakgrundsvariabler"	X ²	df	P <	Överväger hos	C
Utbildning	61.920	2	0.001	Folkskola	0.26
Ålder	54.396	2	0.001	Äldre	0.25
Utlandserfarenhet	44.484	2	0.001	Oerfarna	0.22
Kontakt med invandrare	32.759	2	0.001	Ej haft kontakt	0.19
Samhällsklass	32.416	2	0.001	Arbetarklassen	0.19
Inkomst	9.394	2	0.01	Lägre inkomst	0.12
Släkt med invandrare	4.802	2	—	—	—
Kön	2.293	2	—	—	—
Inv som arbetskamrater	0.792	2	—	—	—

Tabell 43. En översikt över sambanden mellan generositet och EFA-undersökningens bakgrundsvariabler.

"Bakgrundsvariabler"	X ²	df	P <	Överväger hos	C
Utbildning	32.708	2	0.001	Högre utbildning	0.19
Utlandserfarenhet	25.029	2	0.001	Erfarna	0.17
Ålder	19.753	2	0.001	Yngre	0.15
Kontakt med invandrare	16.909	2	0.001	Erfarna	0.14
Släkt med invandrare	15.895	2	0.001	Släkt med	0.13
Inkomst	6.543	2	0.02	Högre inkomst	0.10
Samhällsklass	5.865	2	—	—	—
Kön	5.248	2	—	—	—
Inv som arbetskamrater	2.317	2	—	—	—

I tabell 43 har vi samlat de viktigaste data om *generositet* mot invandrarna. De har erhållits med hjälp av TGR-skalan, som vi konstruerade för att mäta de intervjuades benägenhet att se på invandrarna med tolerans – generositet – respekt.

Tabell 43 har vi sammanfattat på följande sätt.

1. De som har fått *högre utbildning* är mera benägna att visa *generositet* mot invandrarna än de som har folkskola som utbildningsbakgrund.
2. De som har *egen utlandserfarenhet* är mer benägna att visa *generositet* mot invandrarna än de som saknar erfarenhet av främmande länder.
3. *Yngre* människor har en något generösare inställning till invandrarna än äldre människor.
4. De som *har haft personlig kontakt med invandrare* har en något generösare inställning till invandrarna än de som inte har haft någon personlig kontakt med dem.
5. De som är *släkt med främmande nationaliteter* har en något mera generös inställning till invandrarna än de som inte är släkt med främmande nationaliteter.
6. I materialet framträder en svag tendens att människor med *högre inkomster* är mera benägna att visa *generositet* mot invandrarna än de som har lägre inkomster.

I tabell 44 har vi samlat de viktigaste data om *engagement i invandrare*. De har erhållits med hjälp av de intervjuades uppgifter om hur många främmande nationaliteter de umgås med i sitt privatliv.

Vi har sammanfattat tabell 44 på följande sätt.

1. De som har fått *högre utbildning* umgås oftare privat med invandrare än de som har folkskola som utbildningsbakgrund.
2. De som har *egen utlandserfarenhet* umgås oftare privat med

Tabell 44. En översikt över sambanden mellan engagement och EFA-undersökningens bakgrundsvariabler.

"Bakgrundsvariabler	X ²	df	P <	Överväger hos	C
Utbildning	48.076	2	0.001	Högre utbildning	0.23
Utlandserfarenhet	39.451	2	0.001	Erfarna	0.21
Samhällsklass	13.742	2	0.01	Ejarbetarklassen	0.13
Kön	12.448	2	0.01	Kvinnor	0.12
Ålder	9.008	2	0.02	Yngre	0.10
Släkt med invandrare	8.639	2	0.02	Släkt med	0.10
Kontakt med invandrare	7.663	2	0.05	Kontakt	0.09
Inkomst	6.614	2	0.05	Högre inkomst	0.10
Inv som arbetskamrater	1.642	2	—	—	—

invandrare än de som saknar erfarenhet av främmande länder.

3. Utöver de nämnda sambanden innehåller tabellen ytterligare sex statistiskt påvisbara samband. De är emellertid inte av sådan storleksordning eller av sådan självständig betydelse att de har något nämnvärt praktiskt intresse.

Slutligen har vi i tabell 45 sammanfattat de viktigaste data om *kunskap* om invandrarna. De har erhållits med hjälp av *kunskaps*-index, som vi konstruerade för att mäta de intervjuades kunskaper om invandrarnas levnadsvillkor i Sverige. Trots att denna skala inte tillfredsställer vanliga krav på ett kunskapstest har de mätningar vi har företagit gett tydliga utslag i ett stort antal fall.

I tabellen framträder några missvisande samband, nämligen med *kön* och *inkomst*. De beror på att dessa variabler är sammankopplade med *invandrare som arbetskamrater*. En viktig källa till kunskaper om invandrarnas situation utgör de invandrare man har som arbetskamrater. De flesta som har det är män. Därför har män större kunskaper om invandrarna än vad kvinnor har. Att de som har högre inkomst (då

Tabell 45. En översikt över sambanden mellan kunskap och EFA-undersökningens bakgrundsvariabler.

"Bakgrundsvariabler"	X ²	df	P <	Överväger hos	C
Utlandserfarenhet	37.573	1	0.001	Erfarna	0.21
Kön	30.329	1	0.001	Män	0.18
Inv som arbetskamrater	22.305	1	0.001	Erfarna	0.16
Utbildning	15.822	1	0.001	Högre utbildning	0.13
Inkomst	12.527	1	0.001	Högre inkomst	0.14
Kontakt med invandrare	8.818	1	0.01	Erfarna	0.10
Ålder	6.763	1	0.05	Yngre	0.09
Samhällsklass	4.536	1	—	—	—
Släkt med invandrare	0.011	1	—	—	—

gränsen dras vid 2500 kronor/mån.) har något större kunskaper om invandrarnas levnadsförhållanden förklaras på samma sätt; majoriteten av dem som har högre inkomster är män. De samband i tabell 45, som har självständig betydelse har vi sammanfattat på följande sätt.

1. De som har *egen utlandserfarenhet* är bättre orienterade om invandrarnas livsvillkor i Sverige än de som inte har någon erfarenhet av främmande länder.

2. De som har *invandrare som arbetskamrater* är bättre orienterade om invandrarnas livsvillkor i Sverige än de som inte har tillgång till denna informationskälla.

Vår bearbetning av EFA-materialet har gett ett rikt utbyte av detaljkunskaper om samband. Den viktigaste erfarenheten kan vi emellertid sammanfatta i ett par korta stycken, som får bilda avslutning på detta avsnitt.

Slutord

Svenskens inställning till invandrarna är framför allt en bildnings- och en klassfråga. De svenskar, som genom en högre utbildning både har fått större kunskaper om världen och sig själva och ökade möjligheter att skaffa sig social trygghet, behöver inte frukta invandrarna och kan se på dem utan att känna motvilja mot deras avvikande vanor och livsmönster. De har råd att visa generositet, tolerans och respekt för dem, eftersom de för egen del inte riskerar något i konfrontationen med invandrarna. De som mest entydigt motsvarar denna bild utgör en privilegierad överklass av välutbildade, unga, aktiva, modiga, nyfikna, starka och självständiga människor, som vågar göra saker, som reser till främmande länder, som tar reda på vad som händer omkring dem och som tar emot och prövar tillvarons erbjudanden. För dem blir invandrarna ett intressant inslag i tillvaron, som det kan vara lönande att vara generös emot och som man har utbyte av att lära känna. Som en kontrast till dessa människor har vi de okunniga, rädda, passiviserade människorna som inte vågar språnget ut i okända områden, de dåligt utbildades dåligt betalade orörliga klass, som med skäl fruktar invandrarna samtidigt som de uppfattar dem som en främmande människosort, som de inte vet hur man ska hantera.

Någonstans mellan dessa båda ytterligheter befinner vi oss alla i dag, alltför många ännu på den otrygga sidan bland de passiviserade och rädda i en värld, där fruktan fortfarande driver sitt spel och generositeten inte ryms.

3 Om svenskarnas uppfattning om olika nationaliteter

(En bearbetning av fråga 37 i EFA-materialet)

Inledning

Fråga 37 i EFA-undersökningens enkät till den svenska intervjugruppen konstruerades för att ge en bild av svenskens uppfattning om olika nationaliteter bland invandrarna i vårt land. Utom "svenskar" upptar formuläret nio nationaliteter som enligt statistiken var de vanligast förekommande bland invandrarna. I formuläret nämns tolv adjektiv, som karakteriserar människor (och nationaliteter). Den intervjuades uppgift var att sätta kryss för de adjektiv han tyckte var utmärkande för var och en av de tio nationaliteterna. Sammanlagt kunde den intervjuade sätta kryss i 120 rutor (10 nationaliteter x 12 adjektiv). I realiteten blev antalet kryss betydligt lägre. Dels bildar de tolv adjektiven sex par av egenskaper, som är varandras motsatser och därför inte går att markera samtidigt om man svarar logiskt konsekvent, dels underlät de intervjuade med största sannolikhet att göra markeringar för nationaliteter som de inte själva hade träffat eller kände till på annat sätt.

Det är inte så lätt att formulera enkätfrågor med den syftning fråga 37 har. Den lösning som måste väljas var heller inte särskilt lyckad. Den allvarligaste invändningen man kan göra är att den kräver så många olika ställningstaganden av den intervjuade att risken för uttrötning blir alltför stor. Att 120 gånger i rad fundera över om en viss egenskap är utmärkande för en viss nationalitet, när egenskap och nationalitet hela tiden växlar, måste vara arbetsamt. Vi bör därför räkna med att många av de intervjuade har tagit ganska lätt på uppgiften då de närmade sig slutet av den.

För att minska uttrötningseffekternas inflytande på jämförbarheten mellan olika delar av materialet varierades presentationsordningen av nationaliteter och adjektiv i två olika delupplagor av formuläret. De tolv adjektiven presenterades av liknande skäl i en ordningsföljd som inte framhäver deras parvisa släktskap.

Om frekvensen av åsikter och fördomar

I tabell 46 har vi rangordnat de tio nationaliteterna med hänsyn till i hur stor utsträckning de intervjuade har gett uttryck för sin uppfattning om

Tabell 46. Nationaliteterna i fråga 37 rangordnade efter hur stor del av intervjugruppen som har tagit ställning till dem samt svenskarnas personliga erfarenhet av dessa nationaliteter.

Nationalitet	Svenskar med åsikter		Med egen erfarenhet	
	N	Procent	N	Procent
1. Svenskarna	863	95.4	905	100.0
2. Finnarna	845	93.4	629	69.5
3. Normmännen	791	87.4	769	85.0
4. Danskarna	770	85.1	790	87.3
5. Tyskarna	726	80.2	647	71.5
6. Engelsmännen	653	72.2	440	48.6
7. Jugoslaverna	600	66.3	364	40.2
8. Esterna	550	60.8	379	41.9
9. Grekerna	549	60.7	265	29.3
10. Polackerna	537	59.3	317	35.0

dem. Därvid har vi räknat med att den intervjuade har tagit ställning till varje nationalitet för vilken han har markerat åtminstone ett av de tolv adjektiven. I tabellen har vi också angett hur stor del av hela intervjugruppen som har haft personlig kontakt med de olika nationaliteterna. I de flesta fallen är de som har tagit ställning till en viss nationalitet avsevärt flera än de som har personlig erfarenhet av denna nationalitet. Den överskjutande delen har vi betraktat som en grov uppskattning av hur stor andel av intervjugruppen som har fördomar om respektive nationalitet. Med fördomar menar vi då domar i förväg, dvs. innan man har erfarenhet. I tabell 47 har vi ställt upp nationaliteterna i den ordningsföljd de får, om man rangordnar med hänsyn till hur stor fördomsandelen är bland svenskarna som har tagit ställning till dem. Korrelationen mellan denna rangordning och ordningen i tabell 46 är -0.83 . Ju färre intervju personer som har uttalat någon åsikt dess större är alltså fördomsandelen bland dem som har uttalat sig.

Tabell 47. Nationaliteterna rangordnade efter andelen svenskar som bygger sin uppfattning på fördomar.

Nationalitet	Svenskar med åsikter	Fördomar bland dessa i procent
1. Grekerna	549	52
2. Polackerna	537	41
3. Jugoslaverna	600	39
4. Engelsmännen	653	33
5. Esterna	550	31
6. Finnarna	845	26
7. Tyskarna	726	11
8. Normmännen	791	2
9. Danskarna	770	—
10. Svenskarna	863	—

Kvantitativ analys av positiva och negativa värderingar

I överensstämmelse med en av idéerna bakom valet av adjektiv i fråga 37 har vi beräknat antalet "positiva markeringar" för varje nationalitet. Med "positiv" markering har vi menat att den intervjuade har kryssat för något av adjektiven Ordentlig – Lugn – Pålitlig – Arbetsam. I konsekvens härav får vi begreppet "negativa markeringar", som uppstår då den intervjuade har kryssat för något av adjektiven Slarvig – Bråkig – Opålitlig – Lat. Antalet positiva och negativa markeringar ger var för sig grova men meningsfulla mått på svenskarnas inställning till olika nationaliteter. Det är inte några mått på fördomar man får fram på detta sätt men de ger oss möjlighet att jämföra svenskarnas grundinställning utan att närmare specificera innehållet i attityden till de olika nationaliteterna. Som "mått" har vi använt antalet positiva respektive negativa markeringar dividerat med antalet intervjuade som har tagit ställning till nationaliteten i fråga (= har markerat minst ett av de tolv adjektiven i fråga 37).

Tabell 48 visar i vilken ordning svenskarna "föredrar" de olika nationaliteterna som bor i Sverige i dag. I den vänstra kolumnen bygger ordningsföljden på "positiva" i den högra på "negativa" markeringar. För förståelsens skull har vi angett antalet markeringar genom antalet individer som har tagit ställning.

Om vi går efter hur många positiva markeringar per individ som de olika nationaliteterna har fått, ser vi att för svenskarna är Svenskarna den bästa av alla nationaliteter. Nästan lika mycket som om Svenskarna tycker svenskar om Norrmännen (när det kommer till kritan!). I botten på kolumnen över positiva värderingar hittar vi (nerifrån räknat) Grekerna, Jugoslaverna, Polackerna och Finnarna. Grekerna är den i särklass minst omtyckta nationaliteten.

Om vi ser på rangordningen som bildas av de negativa värderingarna, överensstämmer den mycket nära med den som bygger på de positiva värderingarna. Rangkorrelationskoefficienten blir 0.86. Denna iakttagelse får sitt särskilda intresse av att det inte är samma intervjupersoner som

Tabell 48. Svenskarnas preferens för olika nationaliteter mätt i det genomsnittliga antalet markeringar av "positiva" respektive "negativa" adjektiv i fråga 37.

Rangordning byggd på det genomsnittliga antalet "positiva markeringar"		Rangordning byggd på det genomsnittliga antalet "negativa markeringar"	
1. Svenskarna	1656/863 = 1.92	1. Norrmännen	81/791 = 0.10
2. Norrmännen	1462/791 = 1.85	2. Esterna	84/550 = 0.15
3. Esterna	924/550 = 1.68	3. Engelsmännen	105/653 = 0.16
4. Tyskarna	1195/726 = 1.65	4. Svenskarna	191/863 = 0.22
5. Engelsmännen	992/653 = 1.54	5. Tyskarna	171/726 = 0.24
6. Danskarna	1130/770 = 1.47	6. Danskarna	215/770 = 0.28
7. Finnarna	1108/845 = 1.31	7. Polackerna	230/537 = 0.43
8. Polackerna	688/537 = 1.31	8. Jugoslaverna	336/600 = 0.56
9. Jugoslaverna	613/600 = 1.02	9. Finnarna	578/845 = 0.68
10. Grekerna	408/549 = 0.74	10. Grekerna	412/549 = 0.75

svarar för markeringarna som har gett upphov till de olika rangordningarna. Totalt är antalet negativa markeringar avsevärt lägre än antalet positiva. I särklass flest negativa värderingar har Finnarna fått. Om vi antar att de negativa värderingarna ger uttryck för vad vi har kallat oresonliga antipatier, kan den högra kolumnen i tabell 48 antas spegla förekomsten av grupp- eller nationalitetsfördomar hos svenskarna. De nationaliteter som — om denna tolkning är riktig — oftast bedöms fördomsfullt av svenskarna är Grekerna, Finnarna, Jugoslaverna och Polackerna.

Man kan också utnyttja data i tabell 48 på ett annat sätt för att få en uppfattning om hur vanligt det är att svenskarna har fördomar beträffande de i tabellen upptagna nationaliteterna. Tanken är att om ett stort antal svenskar, som tar ställning till en viss nationalitet, gör positiva markeringar, medan ett stort antal andra svenskar väljer värderingar som är de positivas direkta motsatser, kan inte dessa motstridiga uppfattningar båda bygga på erfarenhet, utan endera (vanligtvis den negativa) måste antas ge uttryck för fördomar. Ju kraftigare motsättning man kan registrera, dess vanligare kan man anta att fördomarna mot den ifrågavarande nationaliteten är. I tabell 49 har vi ordnat de tio nationaliteterna med utgångspunkt i detta resonemang. Det mått vi har använt i denna tabell är ett uttryck för hur stor svenskarnas ambivalens är inför respektive nationalitet. Då det gäller Grekerna har de intervjuade satt sammanlagt 408 kryss för positiva adjektiv men dessutom 412 kryss för dessa adjektivs motsatser. Proportionen positiva/negativa markeringar blir då 50/50 som är ambivalensens maximivärde. Därför kommer Grekerna högst upp på listan i tabell 49. Om vi beräknar sambandet mellan denna rangordning för svenskarnas ambivalens och rangordningen för deras preferens för olika nationaliteter (tabell 48, vänstra kolumnen) får vi $r = -0.91$. Om vi i stället mäter preferensen i den omvända rangordningen för "negativa värderingar" (tabell 48), högra kolumnen) får vi $r = -0.98$.

Tabell 49. Graden av ambivalens inom intervjugruppen vad gäller inställningen till de tio nationaliteterna i fråga 37.

Nationalitet	Positiva/negativa markeringar	
	Reella tal	Procenttal
1. Grekerna	408/412	50/50
2. Polackerna	688/537	56/44
3. Jugoslaverna	613/336	65/35
4. Finnarna	1108/587	65/35
5. Danskarna	1130/215	84/16
6. Tyskarna	1195/171	88/12
7. Svenskarna	1656/191	90/10
8. Engelsmännen	992/105	91/9
9. Esterna	924/84	92/8
10. Normännen	1462/81	95/5

För övrigt bekräftar tabell 49 att det framför allt är Grekerna, Polackerna och Jugoslaverna som är föremål för svenskarnas fördomar. Dessutom bestyrks vår tidigare iakttagelse att också Finnarna är föremål för svenskars (oresonliga och sakligt ogrundade) antipati. Tydligast framgår det av att Finnarna — som har fått nästan lika många positiva värderingar som Tyskarna och Danskarna — har det högsta antalet negativa markeringar (587) på listan. Ambivalensen i svenskarnas uppfattning om Finnarna väger extra tungt av att en så stor del av intervjugruppen har åsikter om dem. Trots att knappt 70 procent av de intervjuade har personlig erfarenhet av Finnarna, har inte mindre än 93 procent av de 905 intervjupersonerna uttalat sig om dem i enkäten. Dessa olika omständigheter tyder på att fördomarna rörande den finska invandrargruppen var betydande under hösten 1969. Till en del uppvägdes detta av att det också fanns en utbredd positiv inställning till Finnarna i den svenska befolkningen.

Ännu en kommentar är befogad i detta sammanhang. I viss mån överraskande har Esterna hamnat högt upp på listan över omtyckta nationaliteter, trots att de tillhör den grupp som många intervjuade inte kunde uttala sig om. Beträffande Esterna förekommer inte heller några tecken på oresonliga antipatier i EFA-materialet. Förklaringen härtill är troligen att Esterna är en förhållandevis liten grupp, som kom till Sverige för rätt länge sedan. De är numera etablerade och integrerade i det svenska arbetslivet. Inte heller i språkligt avseende (man har lärt sig svenska) framstår de som en invandrargrupp i vanlig mening. Trots att Esterna visar stark inre sammanhållning och kraftigt slår vakt kring sina traditioner och sin kulturella identitet lägger svenskarna därför inte märke till Esterna på samma sätt som övriga nationaliteter på listan. Att endast 550 av 905 intervjuade uttryckte någon åsikt om dem, visar att de inte var kända eller uppmärksammade av fler personer än som uttalade sig om Grekerna och Polackerna. De som uttalade sig om Esterna visar emellertid en samstämmighet, som tyder på att deras uppfattning var baserad på erfarenhet. Praktiskt taget inga stereotypa förhandsuppfattningar tycks ha utbildats om Esterna i Sverige.

Svenskarnas uppfattning om olika nationaliteter i sex dimensioner

Som nämnts bildar adjektiven i fråga 37 sex par av egenskaper, där adjektiven definierar ytterpolerna i en kontinuerlig variation. Varje egenskapspar representerar en dimension som man kan se människor i. Två av dessa dimensioner utgör vad man i analytiskt orienterad teoribildning brukar kalla *karaktärsdrag*. Till dessa kommer en *moralisk dimension*, en *temperamentsdimension*, en *kontaktdimension* och en *kulturtraditionsdimension*. De sex dimensionerna har sammanställts i tabell 50.

I den fortsatta redovisningen har vi behandlat svenskarnas inställning i var och en av dessa dimensioner. De rangordningar som vi därvid har konstruerat utgår från det antal markeringar av ytterpolerna som varje

Tabell 50. De dimensioner i vilka adjektiven i fråga 37 bildar ytterpoler.

Positiv pol	–	Negativ pol	Dimension
Ordentlig	–	Slarvig	karaktärsdimension
Arbetsam	–	Lat	karaktärsdimension
Pålitlig	–	Opålitlig	moralisk dimension
Lugn	–	Bråkig	temperamentsdimension
Öppen	–	Inbunden	kontaktdimension
Modern	–	Gammalmodig	kulturtraditionsdimension

nationalitet har fått i den ifrågavarande dimensionen. Därvid har vi subtraherat antalet negativa markeringar från antalet positiva markeringar. Slutligen har vi dividerat det därigenom erhållna talet med antalet individer som har tagit ställning till ifrågavarande nationalitet.

I tabell 51 har vi återgett svenskarnas uppfattning om de tio nationaliteterna i dimensionen *ordentlig – slarvig*. Tabellen kräver inte någon utförligare kommentar. Den visar att svenskarna egentligen inte uppfattar någon av de tio nationaliteterna som särskilt slarvig. Norrmännen–Tyskarna–Svenskarna–Engelsmännen–Esterna är en grupp mycket ordentliga nationaliteter. Men de övriga är inte en samling slarviga nationaliteter. Att de kommer längre ner på listan beror på att de som har tagit ställning har haft motstridiga uppfattningar. Största ambivalensen framträder i ställningstagandet till Grekerna. Som tidigare tolkar vi denna ambivalens som uttryck för fördomar i svenskarnas bedömning av Grekerna.

I tabell 52 har vi återgett svenskarnas uppfattning om de tio nationaliteterna i den andra karaktärsdimensionen *Arbetsam – Lat*. Bilden skiljer sig inte så mycket från den föregående. Svenskarnas uppfattning om invandranationaliteterna är att det i stort sett är fråga om arbetsamma människor. Särskilt Tyskarna och Finnarna bedöms som mycket arbetsamma (här förekommer inte någon antydning till ambivalens beträffande Finnarna).

Tabell 51. Svenskarnas uppfattning om tio nationaliteter i dimensionen *ordentlig – slarvig*.

Nationalitet	Markeringar	Diff/N	Index
Ordentlig – Slarvig			
1. Norrmännen	453 – 29	434/791	0.55
2. Tyskarna	408 – 26	382/726	0.53
3. Svenskarna	453 – 55	398/863	0.46
4. Engelsmännen	329 – 38	291/653	0.45
5. Esterna	252 – 26	226/550	0.41
6. Danskarna	343 – 91	252/770	0.32
7. Polackerna	198 – 57	141/537	0.26
8. Finnarna	274 – 102	172/845	0.20
9. Jugoslaverna	200 – 81	119/600	0.20
10. Grekerna	136 – 106	30/549	0.05

Tabell 52. Svenskarnas uppfattning om tio nationaliteter i dimensionen Arbetsam – Lat.

Nationalitet	Markeringar	Diff/N	Index
	Arbetsam – Lat		
1. Tyskarna	469 – 17	452/726	0.62
2. Finnarna	540 – 36	505/845	0.60
3. Svenskarna	504 – 57	447/863	0.52
4. Esterna	290 – 14	276/550	0.50
5. Norrmännen	381 – 15	366/791	0.46
6. Polackerna	254 – 34	220/537	0.41
7. Danskarna	327 – 36	291/770	0.38
8. Jugoslaverna	218 – 77	141/600	0.24
9. Engelsmännen	177 – 25	152/653	0.23
10. Grekerna	115 – 95	20/549	0.04

I övrigt är det bara Grekerna som inte uppfattas positivt av svenskarna i dimensionen *Arbetsam – Lat*. Även här slår emellertid svenskarnas ambivalenta hållning till Grekerna igenom.

I tabell 53 har vi återgett svenskarnas uppfattning om de tio nationaliteterna i den moraliska dimensionen *Pålitlig – Opålitlig*. I detta fall har svenskarna varit avsevärt mycket njuggare med positiva markeringar för samtliga nationaliteter. Egentligen är det bara Norrmännen–Svenskarna–Engelsmännen–Esterna–Danskarna som uppfattas som pålitliga, medan övriga nationaliteter bedöms med stigande ambivalens. För Jugoslaver och Greker framträder den fördomsfulla inställningen i en nästan maximal ambivalens bland dem som har tagit ställning.

I tabell 54 har vi återgett svenskarnas uppfattning om de tio nationaliteterna i temperamentsdimensionen *Lugn – Bråkig*. Det är den sista av de

Tabell 53. Svenskarnas uppfattning om tio nationaliteter i dimensionen Pålitlig – Opålitlig.

Nationalitet	Markeringar	Diff/N	Index
	Pålitlig – Opålitlig		
1. Norrmännen	355 – 19	336/791	0.43
2. Svenskarna	389 – 31	358/863	0.42
3. Engelsmännen	232 – 20	212/653	0.32
4. Esterna	187 – 20	167/550	0.30
5. Danskarna	267 – 46	221/770	0.29
6. Tyskarna	197 – 60	137/726	0.19
7. Polackerna	133 – 66	67/537	0.13
8. Finnarna	193 – 98	95/845	0.11
9. Jugoslaverna	106 – 81	25/600	0.04
10. Grekerna	88 – 115	– 27/549	– 0.05

Tabell 54. Svenskarnas uppfattning om tio nationaliteter i dimensionen *Lugn - Bråkig*.

Nationalitet	Markeringar	Diff/N	Index
	Lugn - Bråkig		
1. Engelsmännen	254 - 22	232/653	0.36
2. Norrmännen	273 - 18	255/791	0.32
3. Esterna	195 - 24	171/550	0.31
4. Svenskarna	310 - 48	262/863	0.30
5. Danskarna	193 - 42	151/770	0.20
6. Tyskarna	121 - 68	53/726	0.07
7. Polackerna	103 - 73	30/537	0.06
8. Jugoslaverna	89 - 97	- 8/600	- 0.01
9. Grekerna	69 - 96	- 27/549	- 0.05
10. Finnarna	101 - 343	- 242/845	- 0.29

fyra dimensioner vars ytterpoler vi har definierat som negativa och positiva. Dimensionen *Lugn - Bråkig* skiljer sig från de föregående i ett par avseenden. För det första är inte svenskarnas uppfattning om sig själva och andra nationaliteter så positiv i detta fall. För det andra får tre nationaliteter i botten på tabellen negativa index, vilket innebär att den negativa ytterpolen har markerats av flera bedömare än den positiva. Värt att lägga märke till är också att det är Engelsmännen som uppfattas som den mest "lugna" nationaliteten, medan Finnarna oftare än någon annan nationalitet har bedömts som "bråkiga". I det senare fallet är antalet markeringar av det negativa alternativet exceptionellt högt. Detta återspeglar en välkänd stereotyp föreställning om hur Finnarna är beskaffade. Att denna föreställning är helt utan grund, kan man naturligtvis inte utan vidare bevisa. Klart är emellertid att svenskarnas uppfattning om Finnarna i detta avseende har ett drag av oresonlig antipati, som är svår att påverka och som tenderar att ständigt på nytt bekräfta sig själv. Naturligtvis kan man i detta sammanhang fråga om inte svenskarnas föreställningar att Engelsmännen är en särskilt "lugn" nationalitet också är en stereotypi.

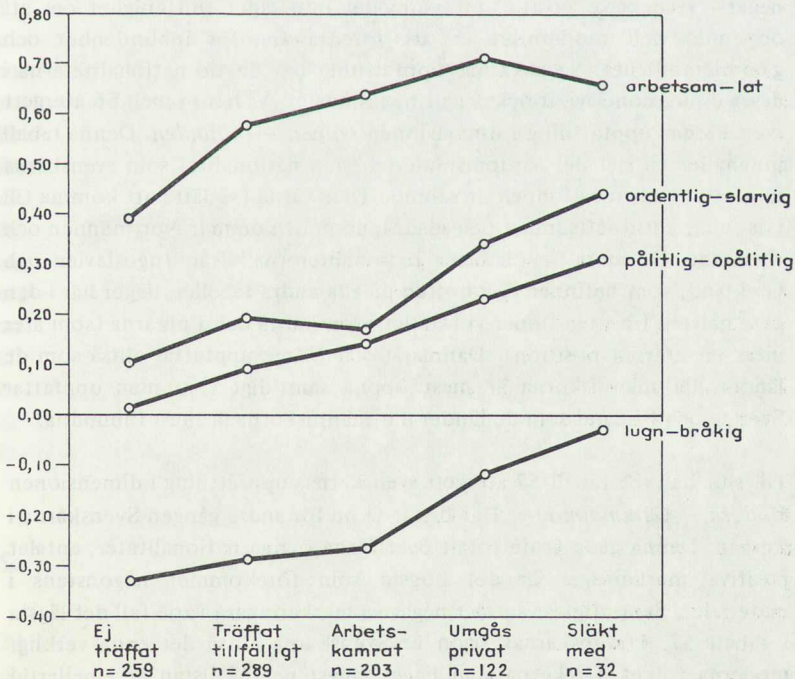
Om vi försöker överblicka de fyra dimensioner vi nu har redovisat framstår Finnarna som mera utsatta för svenskarnas ogrundade omdömen än någon av de andra nationaliteterna i fråga 37. Denna nationalitet av "arbetssamma" människor som är "bråkigare" än andra och som dessutom varken är särskilt "pålitliga" eller "ordentliga" tycks upplevas som ett kraftigt hot mot svenskens social-ekonomiska trygghet. En intressant fråga är i hur stor utsträckning dessa föreställningar om Finnarna beror på att de uppfattas som ett hot på arbetsmarknaden och i hur stor utsträckning de har underlag i det kulturmönster som utmärker Finnarna i Sverige. Mycket i det redovisade materialet tyder ju på att vi har att göra med föreställningar, som inte bygger på egen erfarenhet utan har andra källor. För att belysa denna fråga har vi jämfört uppfattningen hos svenskar utan personlig erfarenhet av finnar med uppfattningen hos svenskar som har olika omfattande personlig kännedom om dem. I tabell

Tabell 55. Uppfattningen om Finnarna bland svenskar som har olika ingående erfarenhet av finnar.

Undergrupper av svenskar	Arbetsam – lat	Ordentlig – slarvig	Pålitlig – opålitlig	Lugn – bråkig
Aldrig träffat (N = 259)	0.39	0.10	0.01	– 0.33
Träffat tillfälligt (N = 289)	0.58	0.19	0.09	– 0.29
Arbetskamrater (N = 203)	0.64	0.17	0.14	– 0.27
Umgås privat (N = 122)	0.71	0.34	0.23	– 0.12
Släkt med finnar (N = 32)	0.66	0.44	0.31	– 0.03

55 har vi återgett index för fem sådana gruppers uppfattning om Finnarna i de fyra hittills redovisade dimensionerna. Av tabellen framgår att uppfattningen i samtliga dimensioner förskjuts alltmär i positiv riktning ju mer ingående kännedom svensken har om Finnarna.

Siffrorna i tabell 55 bekräftar samtidigt antagandet att många svenskers uppfattning om Finnarna är uttryck för deras fördomar om dem. Detta gäller både föreställningarna om Finnarnas brist på ordentlighet och om deras bristande pålitlighet. Uppfattningen att Finnarna är mera arbetsamma än andra nationaliteter tycks däremot inte ha varit någon fördom. Ju närmare kännedom svenskarna hade om finska invandrare dess starkare var deras intryck av de finska invandrarernas

Tabell 56. Svenskarnas uppfattning om tio nationaliteter i dimensionen Öppen – Inbunden

Nationalitet	Markeringar	Diff/N	Index
	Öppen – Inbunden		
1. Danskarna	464 – 27	437/770	0.56
2. Norrmännen	391 – 40	351/791	0.44
3. Tyskarna	250 – 31	219/726	0.30
4. Grekerna	172 – 80	92/549	0.17
5. Jugoslaverna	192 – 94	98/600	0.16
6. Engelsmännen	182 – 79	103/653	0.16
7. Polackerna	142 – 125	17/537	0.03
8. Esterna	85 – 115	– 30/550	– 0.05
9. Svenskarna	144 – 280	– 138/863	– 0.16
10. Finnarna	123 – 268	– 145/845	– 0.17

arbetsamhet. Svenskarnas föreställning att Finnarna är ”bråkiga” innehåller också en god portion fördom inbakad. Detta framgår av inställningen hos de svenskar som var närmare bekanta med finnar. Även bland de svenskar som umgicks privat eller var släkt med finnar finns det emellertid många som ansåg att Finnarna är ”bråkiga”. I figur 1 har vi illustrerat grafiskt hur uppfattningen om Finnarna förändras då man jämför svenskar utan erfarenhet med svenskar som har mera ingående erfarenhet av finnar.

Ytterligare två dimensioner ingår i fråga 37. De har delvis en annan innebörd än de fyra som vi hittills har sysselsatt oss med. I deras fall är det nämligen inte självklart vilken av ytterpolerna som ska betecknas som negativ respektive positiv, eftersom det inte råder full enighet om att öppenhet och modernitet är att föredra framför inbundenhet och gammalmodighet. Svenskarnas uppfattning om de tio nationaliteterna i dessa dimensioner visar också helt nya mönster. Vi har i tabell 56 återgett svenskarnas uppfattning i dimensionen *Öppen – Inbunden*. Denna tabell innehåller en hel del fördomsmaterial. Den nationalitet som svenskarna uppfattar som mest öppen är sålunda Danskarna (så lätta att komma till tals med, alltid lättsamma och glada), närmast kommer Norrmännen och Tyskarna. De mera ”sydländska nationaliteterna” från Jugoslavien och Grekland, som befinner sig i botten på alla andra tabeller, ligger här i den övre halvan. I botten finner vi i stället Svenskarna och Finnarna (som åter intar en extrem position). Danmark och Norge uppfattas alltså som de länder där människorna är mest öppna samtidigt som man uppfattar Sverige och Finland som de länder där människorna är mest inbundna.

Till slut har vi i tabell 57 återgett svenskarnas uppfattning i dimensionen *Modern – Gammalmodig*. Här hittar vi nu för andra gången Svenskarna i toppen. Denna gång är de totalt överlägsna övriga nationaliteter; antalet positiva markeringar är det högsta som förekommer någonstans i materialet. Samtidigt är antalet negativa markeringar i varje fall det lägsta i tabell 57. I svenskarnas ögon är Svenskarna alltså det enda verkligt moderna folket. Grekerna som ligger längst ner på listan är emellertid

Tabell 57. Svenskarnas uppfattning om tio nationaliteter i dimensionen Modern – Gammalmodig.

Nationalitet	Markeringar	Diff/N	Index
	Modern – Gammalmodig		
1. Svenskarna	589 – 48	541/863	0.63
2. Danskarna	364 – 74	290/770	0.38
3. Tyskarna	296 – 102	194/726	0.27
4. Norrmännen	261 – 180	81/791	0.10
5. Finnarna	177 – 115	62/845	0.07
6. Jugoslaverna	77 – 220	- 143/600	- 0.24
7. Polackerna	80 – 219	- 139/537	- 0.26
8. Engelsmännen	184 – 366	- 182/653	- 0.28
9. Esterna	68 – 235	- 167/550	- 0.30
10. Grekerna	50 – 232	- 182/549	- 0.33

inte ensamma om att vara "gammalmodiga". Praktiskt taget lika långt nedanför nollpunkten ligger (uppräknade nerifrån) Esterna, Engelsmännen, Polackerna och Jugoslaverna. Som någorlunda moderna uppfattas Tyskarna, medan Norrmännen och Finnarna har blivit så ambivalent bedömda att index för dem hamnar i närheten av noll.

För att kunna tolka tabell 57 måste vi försöka tränga bakom vad människorna närmast kan ha fått i tankarna då de mötte termerna "modern" och "gammalmodig". Förmodligen har många satt likhetstecken mellan svensk och modern, vilket skulle förklara varför Sverige distanserar alla andra nationaliteter. Som en konsekvens av detta något förenklade men praktiska sätt att tolka ordet "modern" kommer alla avvikelser från det invanda svenska mönstret att framstå som gammalmodiga. Det blir inte bara de grekiska och jugoslaviska familjetraditionerna och dessa nationaliteters sätt att betrakta kvinnan som på det viset kan uppfattas som gammalmodiga. Tabell 57 kommer på detta sätt att illustrera hur svensken upplever de olika nationaliteternas närhet och avstånd. Läser man den uppifrån kommer man att stegvis avlägsna sig från det svenska mönstret och hamna allt längre bort i främmande normsystem. Endast Engelsmännen verkar att ha hamnat på ett annat ställe (för långt ner) på listan än vad teorin förutsätter. Detta beror antagligen på att de flesta av de 336 intervjupersoner, som har kryssat för alternativet "gammalmodig" för Engelsmännen, har förknippat detta begrepp med England och Engelsmännen utan att behöva reflektera särskilt mycket. Att engelsmän är gammalmodiga hör till våra klassiska fördomar om andra nationaliteter.

Sammanfattande återblick

1. Inte alla svenskar ville/kunde uttala sig om nationaliteterna i fråga 37. De nationaliteter man uttalade sig om minst var Polackerna, Grekerna och Esterna.

2. Antalet intervjuade, som uttalade sig om de olika nationaliteterna var – utom vid bedömningen av Svenskarna, Norrmännen och Danskarna – *större* än det antal som hade haft personlig kontakt med dem. Sålunda saknade över hälften av de intervjuade som uttalade sig om Grekerna personlig erfarenhet av greker. Av de 905 individerna i intervjugruppen uttalade sig omkring var fjärde (268–213 personer) om Grekerna, Jugoslaverna, Polackerna, Finnarna och Engelsmännen utan att de hade någon personlig erfarenhet av dessa nationaliteter.

3. Om man rangordnar nationaliteterna med hänsyn till *antalet positiva värderingar per bedömare*, kommer Svenskarna i toppen på sin egen preferenslista. Sist som i särklass minst omtyckta nationalitet kommer Grekerna.

4. Om man ordnar nationaliteterna (i omvänd ordning) med hänsyn till *antalet negativa värderingar per bedömare*, kommer Norrmännen högst på listan. Också här hamnar Grekerna sist. Finnarna kommer god tvåa nerifrån som den efter Grekerna minst omtyckta nationaliteten.

5. Om man ställer antalet negativa markeringar i relation till antalet positiva markeringar för varje nationalitet, får man ett mått på ambivalensen till nationaliteterna i de grupper som har uttalat sig. Detta mått indikerar också i hur stor utsträckning respektive nationalitet är utsatt för en fördomsfull bedömning av svenskarna. De nationaliteter som framstår som mest utsatta, om man använder *ambivalensen i bedömargruppen* som kriterium, är Grekerna, Polackerna, Jugoslaverna och Finnarna.

6. Då svenskarna bedömer olika nationaliteter i dimensionen *Ordentlig – Slarvig* är de inte särskilt negativa till någon nationalitet med undantag för Grekerna, som har fått en ambivalent bedömning. Som särskilt ordentliga uppfattar man Norrmännen, Tyskarna och Svenskarna i nämnd ordning.

7. I dimensionen *Arbetsam – Lat* är Grekerna också bedömda i strykclass, medan övriga nationaliteter uppfattas som arbetsamma eller mycket arbetsamma. Extremt arbetsamma upplever svenskarna att Tyskarna och Finnarna är.

8. I dimensionen *Pålitlig – Opålitlig* framstår Norrmännen och Svenskarna som de nationaliteter svenskarna uppfattar som mest pålitliga. Lägst är svenskarnas tilltro till Grekerna, därefter till Jugoslaverna, Finnarna och Polackerna.

9. I dimensionen *Lugn – Bråkig* framstår Engelsmännen som den nationalitet svenskarna oftast uppfattar som lugn. I samma klass bedöms Norrmännen. Då vi går till den andra ytterpolen, hittar vi Finnarna, som svenskarna bedömer som i särklass bråkigast.

10. I dimensionen *Öppen – Inbunden* placerar svenskarna Danskarna och Norrmännen först och Finnarna sist på listan. Samtidigt uppfattar svenskarna sig själva som mera inbundna än alla nationaliteter utom Finnarna. Dimensionen Öppen – Inbunden kan inte entydigt tolkas som värderande. Möjligen som en följd härav har Grekerna hamnat på fjärde plats i denna dimension.

11. Vid bedömningen av dimensionen *Modern – Gammalmodig* har

många intervjuade antagligen satt likhetstecken mellan "att vara svensk" och "att vara modern". Svenskarna har på grund härav kommit överst på listan med övriga nationaliteter långt nedanför. Av dessa uppfattas endast Danskarna och i viss mån Tyskarna som någorlunda moderna. Som klart gammalmodiga dvs. med normer som avviker starkt från de svenska uppfattas (uppräknade nerifrån) Grekerna, Esterna, Engelsmännen, Polackerna och Jugoslaverna. Mellan Svenskarna och Grekerna förefaller ligga århundraden i denna dimension.

12. Den nationalitet som i EFA-materialet framstår som mest utsatt för svenskarnas oersonliga antipati är *Finnarna*. Uppfattningen att Finnarna inte är ordentliga och inte heller pålitliga är emellertid inte så vanlig bland svenskar som har personlig kännedom om Finnarna som nationalitet. Uppfattningen att Finnarna är bråkiga finns visserligen även bland dem som har personlig erfarenhet av finnar, men de är betydligt mildare i sin bedömning än de som saknar personlig erfarenhet. Uppfattningen att Finnarna är extremt arbetsamma står sig däremot. De som har mest ingående kännedom om Finnarna bedömer dem till och med som arbetsamma oftare än svenskarna som inte har personlig erfarenhet av dem. Av dessa iakttagelser drar vi slutsatsen att *personlig erfarenhet* av människor av andra nationaliteter medför att ogrundade antipatiska föreställningar om dessa nationaliteter kan ersättas med mera realistiska och mindre fientliga uppfattningar.

13. En stor del av svenska folket har inte någon uppfattning alls om *Grekerna, Polackerna och Jugoslaverna*. Detta har antagligen med språket att göra men sammanhänger också med att dessa nationaliteter är koncentrerade till ett mindre antal platser och att åtminstone Grekerna och Polackerna utgör ganska små minoriteter. Inte mindre än 40–50 procent av de svenskar som är beredda att uttala åsikter om dessa nationaliteter saknar personlig erfarenhet av dem. De ogrundade uppfattningar som dessa svenskar ger uttryck för är i allmänhet negativt värdeladdade. Att vara grek eller polack eller jugoslav i Sverige betyder därför att bo i ett land där ens egen nationalitet är okänd för en stor del av värdbefolkningen. Det kan dels innebära att dessa inte har någon åsikt om en, men lika gärna att de har en på fördomar grundad negativ uppfattning, som (förmodligen) leder till diskrimination och utestängning (på denna punkt kan emellertid inte EFA-undersökningen ge upplysningar).

14. Svenskarna har också mera *oförargliga fördomar* om främmande nationaliteter. De har karaktären av vitt spridda schablonföreställningar som är grundade på vad vi en gång lärde oss i skolan eller läste oss till i vår barndoms äventyrsböcker och seriemagasin. Uppfattningarna om Engelsmännen i fråga 37 har denna karaktär. *Engelsmännen* är visserligen inte kända bland svenskarna för att vara arbetsamma, däremot för att vara *pålitliga* (kanske har de en sorts präktig pålitlighet), för att vara världens *lugnaste* (flegmatiska har vi lärt oss att de är, de suger på pipor och drar sina slutsatser) och för att vara *konservativa* till tusen (ingen nationalitet har fått så många kryss för alternativet "gammalmodig").

15. Svenskarnas fördomar mot olika nationaliteter tycks sålunda vara

av minst tre olika slag. Den ur samlevnadssynpunkt mest ogynnsamma sorten är de antipatiska och åtminstone delvis oresonliga fördomarna mot Finnarna, som har sin grund i denna invandrargrups storlek och betydelse på arbetsmarknaden. Den andra sorten är främlingskapets fördomar mot de nationaliteter (Grekerna, Polackerna och Jugoslaverna) vars levnadssätt avviker mest från det svenska. Också den sorten försvårar samlevnaden mellan svenskarna och invandrarna. Den tredje sorten utgörs av oförargliga schablonbilder (av Engelmännen, på någon punkt kanske också av Danskarna).

16. I övrigt godtar svensken människorna i sina grannländer (som han träffar mest då han besöker dem i deras egna länder). Norrmännen är nästan som svenskar, fast mera öppna. Danskarna är det ungefär likadant med. Om Esterna och Tyskarna har han inga fördomar. Då han lär känna dem, har han inte heller något att klaga över egentligen. Svenskens självuppskattning, som lyser igenom överallt i materialet, är inte att hänföra till fördomar i vanlig mening. Den ingår i ett etnocentriskt värdesystem, som varje nationalitet utbildar då den inte lever under någon annans förtryck.

17. Alla iakttagelser i detta avsnitt bygger på data, som samlades in under hösten 1969. Det är inte säkert att allting ser likadant ut i dag. Strömmen av invandrare har vänt. En sorts stabilitet har inträtt. Fler svenskar har lärt känna invandrare personligen. Strömmen av svenskar som tar sig till främmande länder har blivit stridare. Men annars är allting i stort sett ändå sig likt. Bildningssamhällets nya klassystem växer vidare. Otrygghetens klyftor är kvar.

4 Svenskarnas fördomar i psykologiskt perspektiv

Inledning

De resultat, som vi har presenterat i de föregående kapitlen har kostat stor möda och tagit lång tid att få fram. För den som vill öka svenskarnas tolerans och generositet eller minska deras motvilja och fruktan för invandrarna, ger de, trots detta, knappast någon vägledning.

Detta ligger i sakens natur. Undersökningar av sambandet mellan olika fenomen eller av i vilka kvantiteter olika företeelser förekommer, kan inte ge någon vägledning om hur man ska kunna förändra dessa företeelser. De ger en uppfattning om läget. Man får en diagnos, som kanske får oss att på några punkter ändra vår uppfattning om vad det är som behöver ändras.

Frågor om hur fördomar uppkommer eller om hur man får dem att försvinna går alltså inte att besvara med undersökningar av den typ vi hittills har redovisat. För att kunna svara på sådana frågor måste man "förstå"¹⁴ hur de människor man vill påverka själva upplever sin situation, dvs. hur denna situation ter sig betraktad från deras synvinkel. Om vi vill skaffa oss en sådan förståelse måste vi för ett ögonblick lämna de statistiska observationerna och anlägga ett annat perspektiv på problemet.

Då vi gör det märker vi omedelbart att vår studie egentligen bara är en halv undersökning, som uteslutande har sysslat med svenskarnas uppfattningar, medan invandrarna har fungerat som orörliga föremål om vilka svenskarna har åsikter. Denna halvhet uppstod redan då undersökningen "beställdes" av Invandrarutredningen. Den innebär att vi har sett problemet endast ur det ena av två lika viktiga perspektiv. *Samvaro* betyder ju att några är tillsammans; med svenskarna är invandrarna tillsammans i Sverige – eller de försöker att vara det – liksom svenskarna är mer eller mindre tillsammans med de invandrare vi har fått hit. Denna samvaro försvaras naturligtvis av svenskarnas fördomar mot invandrarna.

¹⁴ "Att förstå innebär att jag i en plötslig insikt om hur en människa har det uppfattar hur det är för henne att existera under sina egna villkor. Förståelsen är sålunda avhängig att jag på något sätt kan försätta mig i den andres situation så att det blir möjligt för mig att se hennes livsvillkor och fatta hennes existens som om den vore min egen. Detta betyder att den andres livsvillkor och perspektiv på den egna tillvaron uppenbaras för mig antingen genom att jag själv upptäcker dem eller genom att någon annan (exempelvis en forskare) upplyser mig om dem på ett för mig fattbart sätt, så att också jag blir varse dessa villkor" (*Kvarteret Flisan*, s. 375).

Den försvåras emellertid också av de fördomar mot svenskarna och tillvaron i vårt land, som invandrarna har med sig hit eller skaffar sig under sin vistelse här. Dessa senare fördomar har vi hittills inte berört.¹⁵

Existens och Identitet

De svårigheter som invandrarens situation är uppfylld av har *Charles Westin* skildrat i sin doktorsavhandling *Existens och Identitet* (IMFO-gruppens Forskningsrapport 1973:1, Rotobeckmans, Stockholm). Det är en ovanlig avhandling, som läsare som är vana vid statistisk och sociologisk vardagsanalys till en början känner sig en aning främmande och desorienterade inför.

Såvitt jag kan bedöma, bör den emellertid ha viktiga lärdomar att ge var och en som på grund av sitt yrke eller av andra skäl är intresserad av att göra tillvaron lättare för invandrarna i vårt land. Det värdefulla med *Westin*s avhandling är att den ger läsaren – förutsatt att denne är inställd på att lyssna och förstå i stället för att inhämta mera fakta om de sociala och sociologiska villkoren – en mer eller mindre plötslig insikt i hur det är att vara invandrad och att ha ett förflutet, som man inte längre förfogar över eller är till någon vägledning. Det är en insikt som svarar mot innehållet i begreppet "förståelse" så som vi nyss har definierat detta hjälpmedel att öka människors kompetens att handha sina relationer till andra.¹⁶

¹⁵ I en studie av "INVANDRARENS ANPASSNINGSTRATEGIER" av *Eva Olkiewicz*, som ingår i IMFO-gruppens tredje samlingsvolym (planerad utkomma före utgången av år 1974) skriver författarinnan om sin personliga erfarenhet av en polsk invandrargrupp, som hon kom att tillhöra som *hedersmedlem* i *Goffmans* mening: "I den grupp av invandrare, som jag anslöt mig till, fanns personer med utpräglat intellektuella intressen och yrken, men också fabriksarbetare, en sutenör och flera personer som levde på gränsen till kriminalitet. Många av dem drömde om det stora äventyret, andra hade en mera jordnära inställning till livet och vad detta kunde tänkas erbjuda dem. Gemensamt för dem alla var en nära anknytning till gruppen, ett starkt missnöje med den aktuella livssituationen och en känsla av samhörighet med allt polskt, som tog sig uttryck i ett ständigt framhävande av den polska kulturens överlägsenhet över den svenska. Allt polskt var bättre än dess svenska motsvarighet, just i kraft av sin polskhet... Eljest uppfattade man kulturskillnaderna huvudsakligen som olikheter i lynne eller handlingsvanor. Enligt gruppens sätt att se var de polska umgängesvanorna öppnare, friare, gladare. Även i andra avseenden uppfattades polackerna som överlägsna svenskarna, man hade bättre matkultur, flera berömda författare och kompositörer, bättre musiker. Denna inställning till 'det svenska' inskränkte sig inte till skillnader mellan polskt och svenskt; *man betraktade alla andra kulturer som överlägsna den svenska*. I detta framhävande av den 'utländska' kulturens överlägsenhet låg också en häftig aggressivitet mot allt svenskt. Denna aggressivitet tog sig olika uttryck – ibland öppna och medvetna, ibland skämtsamma och ganska omedvetna, ännu andra gånger i en intellektualiserande analys."

¹⁶ "Förståelse är inte något som är till för sin egen skull. Jag vill beskriva det så att forskaren arbetar så att hans egen förståelse ökar. Han förmedlar denna förståelse till andra människor via tolkningar, beskrivningar och redovisningar, som därigenom ökar andra människors förståelse. Men detta är inte ett självändamål, utan den art av förståelse som sådana här arbeten leder till ökar människors kompetens att hantera sina relationer till sig själva och andra människor. Och denna ökade kompetens utgör ett slags legitimering av förståelse i den här meningen. Den är inte ett mål i sig utan leder till en ökad kompetens att vara människa" (ur den offentliga ventileringen av *Kvarteret Flisan* vid Stockholms universitet den 8 december 1973).

Följande utdrag ur Westins avhandling ger en viss uppfattning om de synsätt Westins bok vill försöka hjälpa läsaren att tillägna sig. Det ersätter emellertid inte läsningen av boken i dess helhet. Utdraget är hämtat ur ett sammanfattande slutkapitel och förutsätter för att full förståelse och behållning ska erhållas att man har läst den föregående texten i dess helhet.

(Ur Westins avhandling. Sid 173–175)

Tre stadier i invandrarens invandrarliv

Nyckelorden i denna underavdelning är *Ankomst*, *Möte* och *Tillbakablick*. Orden är mer än blott kapitelrubriker. De betecknar tre stadier i invandrarens tillvaro som invandrare, eller om man så vill, tre stadier av hans vara-i-det-nya-samhället. I ett avseende är de tre stadierna kritiska. För att uppnå *Möte* måste man klara *Ankomsten*. För att komma till stadiet *Tillbakablick* måste man genomarbota *Mötet*. Man kan med andra ord tala om *den ankommande*, *den mötande* och *den tillbakablickande*.

Några personer kvarblir i ankomststadiet. I sin självuppfattning förblir de utvandrare. I sitt vara-i-världen är och förblir Sverige för dem *Det okända*, även om de personligen råkat vara här en ansenlig tidsperiod. De lever kort sagt i *Det frånvarande*. Livet präglas i allt väsentligt av dessa omständigheter.

Varje stadium rymmer således förhållningssätt, dels till det land (och den kultur) man för tillfället befinner sig i, dels till det land (och den kultur) man i sin fysiska person skilts från. Tabell 6 sammanställer stadier och förhållningssätt. Begrunda den uppställningen.

Av tabellen framgår tänkta utvecklingslinjer. *Det svenska*, som från början är *Det okända*, kan i invandrarens föreställningsvärld utvecklas till *Det nya* och vidare till *Det annorlunda*. Beträffande det forna hemlandet och den där rådande kulturen, så framstår hemlandet under den första tiden mycket påtagligt som *Det frånvarande*. Förhållningssättet kan modifieras så småningom, och efter att ha betraktats som *Det självklara* kan det övergå i *Det saknade*.

Att genomarbota ankomststadiets mödor innebär att bearbeta den personliga mening som *Det frånvarande* har och att efter hand våga öppna sig för *Det okända*. Konflikt råder mellan *Det okända* och *Det frånvarande*. En oviss framtid ligger förborgad i *Det okända*. *Det frånvarande* däremot rymmer en trygghetspotential, och står med andra ord för en flyktmöjlighet från den bistra ankomstverkligheten.

Tabell 6. Stadier i invandrarens invandrarliv.

Stadium	Förhållningssätt till Sverige	Förhållningssätt till det forna hemlandet
ANKOMST	<i>Det okända</i>	<i>Det frånvarande</i>
MÖTE	<i>Det nya</i>	<i>Det självklara</i>
TILLBAKABLICK	<i>Det annorlunda</i>	<i>Det saknade</i>

På motsvarande sätt omfattar mötesstadiet en konflikt, som förr eller senare kräver sin bearbetning – konflikten mellan *Det nya* och *Det självklara*. *Det självklara* ger en referensram till förståelse av *Det nya* men bidrar samtidigt till att hindra *Det nya:s* integration i det personliga värdesystemet. För att *Det nya* ska integreras måste några delar av *Det självklara* revideras. Revisionen av väsentliga värden kan vara nog så plågsam. Mötet innebär i korthet konfrontationer med värderingar och livsstilar som tidigare varit en främmande. Framför allt innebär det mötet med *människor* som personifierar dessa nya värderingar.

För den som lyckas bearbeta mötesstadiets revisioner väntar tillbaka-blickandet. Motsättningen här är mellan *Det saknade* och *Det annorlunda*. *Det saknade* träder fram mot bakgrund av *Det annorlunda*.

Det annorlunda: Trots integration av *Det nya* blir *det svenska* inte mitt. Jag kan väl känna till svenska förhållanden och godta nya värderingar. *Ändå finns alltid den svensk som inte vill godta mig*. *Det annorlunda* innebär alltså inte att *det svenska* är mig obekant. Det uttrycker min reservation – en reservation som anknyter till min ontologiska osäkerhet. Låt oss repetera. Svårigheterna i samband med *Det frånvarande* kunde bearbeta. *Det okända* vände man sig till. *Det självklara* gick att revidera och *Det nya* att lära känna. Men ingen helt tillfredsställande lösning av konflikten mellan *Det annorlunda* och *Det saknade* finns med mindre man återvänder till sitt ursprung – om ens det hjälper.

Det saknade: Med *Det saknade* ska inte förstås den tillfälliga tomhet, som utmärker ankomststadiet. *Det frånvarande*, som i allra högsta grad är närvarande, påträngande och ibland överväldigande, uttrycker just den tomheten. *Det saknade* är däremot långt bort. *Det saknade* kan ta sig uttryck i en stilla reflexion över ett förflutet, som nu ändrat sin mening, eller i ett melankoliskt funderande över en framtid, som en gång var tänkt. Hur väl man än "funktionellt" sett är integrerad i det svenska samhället finns tillbakablicken där. *Det saknade*, som man genom *Det annorlunda* blir varse, hindrar en från att helt gå upp i *det svenska*. *Det saknade* lämnar man inte. Det är en existentiell ofrånkomlighet.

Konflikten finns således alltid, vilket dock inte hindrar att man kan lära sig leva med den, leva med saknaden. Den genomarbetning, som tillbakablicken kräver, menar vi, är inte alltför olika sorgearbetet efter en nära anhörigs död. Kommer man dithän, då kan *Det saknade* bli en källa till inspiration.

Modellen, som här skisserats, skildrar den ständiga omarbetningen av ens egen självbiografi. Den handlar om en nödvändig rekonstruktion av ens historia med det yttersta syftet att eftersträva meningsfullhet i den existentiella situationen. Företrädare för en assimilationsideologi betraktar oss säkert som obotliga pessimister. Modellen beskriver assimilationsens omöjlighet.

(Slut på utdraget ur Westins avhandling.)

Efter denna inte helt lätta utflykt i invandrarens värld måste vi i fortsättningen i huvudsak bortse från det föränderliga och aktiva, som invandrarna representerar i mötet med svenskarna. Vad vi i stället ska försöka belysa är hur svenskarna upplever sina egna fördomar; sin fruktan och sin motvilja och sin skamkänsla över denna motvilja. Så gott det går ska vi ändå samtidigt försöka urskilja invandrarna som den andra parten och, då så är möjligt, förskjuta perspektivet i deras riktning.

Föreställningar om zigenare vid en affärsgata i Stockholm

I IMFO-gruppens första samlingsvolym (IMFO-gruppen, Forskningsrapport 1971:3) har *Ragnar Landén* redovisat en undersökning av svenskars uppfattning om främmande nationaliteter, som kan ses som en sorts antites till den del av EFA-undersökningen, som vi har presenterat i kapitel 2 och 3. Landéns undersökning bygger inte på någon representativitetsprincip, hans intervjupersoner utgör inte ett efter alla konstens regler gjort urval som ska motsvara svenska folket i någon viss ålder vid någon viss tidpunkt. Materialet är inte heller stort, sammanlagt omfattar hans data utsagor från tjuoan intervjuer. Dessa intervjuer är inte heller utspridda över något större område som gör dem representativa för Stockholm eller för storstäder i allmänhet, utan de är alla hämtade från en och samma gata i Stockholm (Hornsgatan), där Landén under en vecka i februari 1969 drog fram med sin kasettbandspelare och antastade folk med sina frågor om vad de trodde att zigenare egentligen är för slags folk.

Det finns många poänger i detta val av arbetsätt. Man tar en gata i Stockholm. En affärsgata. Man går några vardagar utefter densamma med sin bandspelare. Man går in i affärer, ett postkontor, systembutiken, en polisstation, nya affärer och frågar dem man träffar på, om de vill svara på ens frågor. Som objekt väljer man hela tiden service-människor, folk som har med allmänheten att göra, de människor som på den gatan utgör stadens ansikte också mot främlingarna som bor där. Vi som planerade undersökningen visste att kring denna gata bodde och bor fortfarande rätt många zigeniska familjer, mer eller mindre integrerade i stadsbilden och i bostadsbilden. Poängen är att man möter en verklighet som inte är utvald utan är en verklighet i sig själv; Hornsgatans service-människor en vecka för fem år sedan.

Landén frågade sammanlagt femtiotre personer om de ville svara på hans frågor. Endast tjuoan av dem ville ställa upp. Resten var vägrare (liksom de som vägrade svara i EFA-undersökningen). Till en del berodde vägrarnas inställning antagligen på att de uppsöktes i sin tjänsteutövning (i affärer, varuhus, posten etc.) och att de ansåg sig ha ont om tid eller kände sig störda i sitt arbete. Genom att utverka tillstånd av ansvariga chefer hade Landén emellertid sett till att sådana invändningar i själva verket inte var annat än svepskäl (bortsett från de fall då egna rörelseinnehavare ansåg sig inte ha tid att ställa upp). Landéns utredning visar att människorna i allmänhet var positiva och vänligt inställda till honom i början av kontakten, att man till och med kände sig smickrad över uppmärksamheten, men att man slog om och vägrade ställa upp för intervju, då Landén nämnde att intervjun skulle röra sig om zigenare. I redovisningen av vägrarnas svar framträder en påtaglig olust inför ämnet. I ett samtal med ett medelålders par framträder denna olust särskilt tydligt i följande repliker:

- Linnea, säg inget, då kommer Du i tidningen som rashatare!
- Jag är ingen vän av zigenare.
- Zigenare får göra vad de vill.

– Det är som Katarina Taikon säger, att zigenarna inte stjäla höns. De stjäla större saker.

– Nej, då får man alla zigenarna och allt vänsterfolk på sig.

I detta pars uppfattning om sin situation, då de ställs inför Landéns önskan att de ska uttala sig om zigenarna, ingår dels en starkt olustbetonad uppfattning om zigenarna, som de tycker illa om (jag är ingen vän av zigenare), uppfattar som beskyddade av myndigheterna (zigenare får göra vad de vill) och hållna om ryggen av särskilda supporters (Katarina Taikon säger . . .) men som de i själva verket tror är värre än sitt rykte (. . . de stjäla större saker), dels också en olust inför det faktum att starka krafter står emot dem och fördömer deras inställning (säg inget Linnea, då kommer Du i tidningen som rashatare) och att deras inställning också har en politisk innebörd (. . . då får man . . . allt vänsterfolk på sig).

Det är svårt att avgöra om det är skammen för fördömen eller fördömen själv som besvärar dem mest, då Landén vill intervjua dem. Hotet från zigenarna blandas med hotet från de antagonistiska krafterna i samhället; det räcker inte med att de är fientligt inställda till zigenare, de uppfattar samtidigt sin antipati som förbjuden, motarbetad och farlig för dem själva. De värjer sig mot omgivningens straffhot genom att vägra att svara. För den som själv inte är anfäktad av detta pars rädsla för hur andra människor ska uppfatta dem är det lätt att fördöma dem och alla andra, som uttrycker sig på ett liknande sätt. Man kan få lust att säga till dem att "så får man helt enkelt inte lov att tänka". Men det är, menar jag, en lönlös reaktion, som lägger extra sten på deras börda. De *vet* redan att man inte får tänka så. Att de i alla fall inte kan låta bli att tänka så, är vad som gör dem så upprörda, så hatiska och så missnöjda med allt och alla. Bakom ligger deras okunnighet och deras otrygghet i en värld där de varken kan känna säkerhet eller får lov att ge uttryck för sin otrygghet utan att riskera att bli förföljda. De är inträngda i en fälla som slår igen om dem, hur de än försöker att komma undan. På ena sidan har de zigenarna och den missunnsamhet, avund och fruktan för det främmande som dessa uppväcker, å andra sidan "vänsterfolket", tidningarna, forskarna, Katarina Taikon, som får dem att känna sig skamsna över hur de känner och därför än mera desperata.

Det beskrivna dilemmat är inte unikt för detta medelålders par. Det *uppstår* oupphörligt överallt i vårt samhälle som en konsekvens av den situation som människor hamnar i, klämda mellan sin egen fruktan och social-ekonomiska otrygghet å den ena sidan och å den andra den officiella tabueringen av alla uttryck för denna otrygghet som riktar sig mot minoriteter och socialhjälpstagare.

Vi kan naturligtvis planera en riksrepresentativ enkät för att ta reda på hur ofta eller i hur många procent av det totala antalet familjer i vårt land som denna upplevelse gör tillvaron trist och livet olustigt att leva. Det väsentliga som vi har vunnit genom att ta del av Landéns uppsats är emellertid att vi har upptäckt *hur det kan kännas* för människor, som befinner sig i detta dilemma. De uppfattar sig som diskriminerade och missaktade, de får inget gehör hos andra då de ger uttryck för sin

fruktan, ingen hjälper dem att övervinna sin missunnsamhet och släpper in en stråle vänlighet i deras tillvaro. De fortsätter sin misantropiska självömkan och upphör aldrig att underhålla varandra med sin klagolåt.

Landéns undersökning resulterade i några intressanta iakttagelser, som han kom fram till genom att analysera texterna i de tjugoen intervjuades uttalanden på ett originellt och, som det visade sig, ganska fruktbart sätt. Han klippte sönder alla texter i de kortaste hela och meningsfulla satser, som materialet gick att dela upp i. Därefter sorterade han samman dessa uttalanden efter deras innebörder i kategorier eller klasser av uttalanden, där upphovsmannens identitet inte längre är av intresse. På detta sätt kan han visa att de tjugoen intervjupersonerna tillsammans svarar för en uppsättning föreställningar om zigenarna, som faktiskt innehåller alla kända stereotypier om främlingsfolk. Då man läser hans redovisning får man intrycket att man plöjer genom en allmänning av schablonuppfattningar, som inte bara saknar individualitet utan samtidigt med monumental monotoni upprepar ondskans och hatets illvilja i tillvitelser, som på något sätt ser ut som en omvändning av hur vi vill att människor ska vara eller hur vi har lärt oss att människor bör uppföra sig.

I sin sammanfattning säger Landén att "de beteenden som man uppmärksammar och de karaktärsdrag som man anser vara utmärkande för zigenarna är negeringar av de egenskaper, som utmärker en god medborgare och som är viktiga för framgång inom arbetslivet och önskvärda i umgänget människor emellan". Poängen i detta uttalande är att "negeringen" mer eller mindre mekaniskt används för att i värderings-termer definiera de människor man uppfattar som hotande. Negeringarna är en sorts hypoteser om dessa människors beskaffenhet, som legitimerar antipatin genom att ge en "rationell" förklaring till att man känner som man gör. Negeringsmekanismen förklarar också varför fördomarnas innehåll blir så stereotypa; de utgår inte från människorna som de ska karakterisera utan från schablonerna om vad som är en "bra" människa och om hur "anständigt" folk ska uppföra sig. Då man destillerar fram dessa föreställningar ur vad Landéns tjugoen intervjupersoner på Hornsgatan sa en februarivecka år 1969, blir sortimentet praktiskt taget komplett och överensstämmelsen med uppslagsböckernas schabloner och andra destillat av människors tankar i otaliga enkäter och studier av fördomars innehåll nästan fullständig. Det är framför allt detta som är poängen med Ragnar Landéns studie: det allmängiltiga och välbekanta, sig hela tiden upprepande mönstret av onda tillvitelser, som hans bandspelare blev full av, då han gjorde sin rond eller skar sitt snitt. De människor i Landéns material, som gick med på att låta sig intervjuas, gav uttryck för sina åsikter utan märkbara hämningar – som om de var ur stånd att tygla kraften i sin egen övertygelse.

Några iakttagelser av fördomars uppkomst i Kvarteret Flisan

I boken om kvarteret Flisan (*Kvarteret Flisan. Om en kris och dess övervinnande i ett svenskt förortssamhälle*. Norstedts, 1973), har jag berättat om ett antal familjer som startade en utstötningssaktion för att

befria sig och sina grannar från en för dem störande och förhatlig finsk zigenarfamilj, som myndigheterna hade placerat i deras eget bostadskvarter. Av intresse i detta sammanhang är den belysning dessa berättelser ger av hur fördomarna utvecklas i enskilda fall. I stället för att återberätta innehållet i *Kvarteret Flisan* har jag citerat brottstycket, som kan illustrera hur Flisans människor reagerade då deras livsterritorium eller andra centrala "existentialer" hotades.

Citat 1

Hustrun i en undertecknarfamilj i Flisan
(Ur "Mötet i M-skolans matsal", sid 41, rad 23–32)

Hur tror Ni det är att stiga upp sju på morronen och gå till arbetet, när det har varit fyrtio människor uppe hela natten och fört busliv i lägenheten ovanför, ropar en. Sen blir tonen tarvligare. Man har sett zigenare pissa på gräsmattan. En har sett en kvinna lyfta på benet i en rabatt. Ansiktena blir rödare. Rösterna skrikigare. Det är inget att ifrågasätta. Vi har själv sett det. En av de unga kvinnorna har mött en karl, som stod och pinka på parkeringsplatsen. Försupna hora, blev hon kallad. Sen utreds att två unga kvinnor har satt sig på gräsmattan utanför Måréns hus och förrättat sina behov där.

Vapnen i denna människas försvar för sitt privatliv utgörs av vulgära tillvitelser med sexuell innebörd och insinuationer om smuts och djurlika förhållningssätt. Tillsammans bildar dessa ett syndrom av obekräftade föreställningar med samma betydelse som den Ragnar Landén registrerade på Hornsgatan.

Citat 2

Gunni Nordström, journalist med lång erfarenhet och ingående kunskaper om de finska zigenarnas levnadsvillkor i Finland och Sverige.
(Ur "Mötet i M-skolans matsal", sid 42, rad 4–11)

Zigenare är pryda människor, säger hon, de bär sig inte åt så, som Ni påstår. En ung kvinna går inte ens in på en toalett, när vuxna människor ser det. Men de har en vana att sitta på huk, när de vilar sig eller pratar. Det hänger bland annat ihop med att de inte har haft sittmöbler. Det är en ond eller på annat sätt osund fantasi, som får Er att inbilla Er att någon gång skulle sitta offentligt och kissa på Era gräsmattor, säger den lilla människan.

Kunskap och förnuft ställs här lönlöst mot påståendena i föregående citat. Det är som att hamra med knytnävarna på en betongvägg.

Citat 3

Mannen i en annan undertecknarfamilj i Flisan
(Ur "Mötet i M-skolans matsal" sid 43, rad 16–29)

Varför ska vi behöva råka in i denna situation, säger han. Vi har inte bett om det. Varför ska vi få i uppgift att uppfostra dessa människor?

Varför ska vi behöva offra vår egen frid och vår trevnad för att myndigheterna har hittat på att dom ska bo just här hos oss? Det syns på honom att han har svårt att formulera vad han vill säga. Varför just han ska kastas in i detta moraliska dilemma, är vad han egentligen vill fråga. Jag är tvingad att kräva dessa människors avflyttning för att få det lugn och den frid som jag har gjort mig förtjänt av. Och då får jag i stället känna mig så här, säger han . . .

Han har upptäckt egoismens yttersta konsekvens: det dåliga samvetet, som han också vill slippa. Nu måste han välja mellan att ha det bra på någon annans bekostnad eller ha det bra med sitt samvete.

Denne man kan formulera sitt eget och de övriga undertecknarnas situation med större insikt än vad som brukar vara fallet – det för oss mest lärorika i detta exempel är att hans insikt inte hjälper honom ur klämman. I själva verket finns det inte någon utväg för Flisans folk, om de inte ”offrar” något. De måste välja mellan att ha det bra på någon annans bekostnad eller ha det bra med sitt eget samvete. Det är detta som konstituerar de maktägandes moraliska korruption i förtryckets länder: För att kunna ha det bra med sitt eget samvete måste man hitta på förklaringar till sitt eget handlande, som legitimerar allt från dödande och slaveri till utestängning av de förtryckta och obesuttna.

Citat 4

Hustrun i en familj i periferien till konflikten i Flisan

(Ur ”Utsikt från ett annat kvarter”, sid 54, rad 21 – sid 55, rad 1)

– För det var en karl här en kväll. Jag har aldrig sett honom förut, men jag tog honom för en vanlig granne, för att jag hade hört talas om det här innan av fru N . . . att dom skulle vräkas och sånt där. Kom han med en lista då med en massa namn och frågade, om jag ville skriva på den, och jag frågade vad det handla om. Och då talade han om det, och jag vart arg och sa att sånt vill jag inte vara med om, för jag har inget obehag av dom, sa jag. Ja, men det är varje hyresgästs skyldighet, sa han, att skriva på en sån sak. Men det är inte min skyldighet när jag inte har något obehag av dom, och jag behöver inte skriva på en sådan sak, även om jag hade det, sa jag. Ja, han propsa på, och så sa han, kan jag inte få komma in och diskutera, vad som har hänt? Jag vill inte höra några diskussioner, sa jag. Jag vet, att dom har badat bastu i tvättstugan, om det är det Ni vill ha fram, sa jag. Jag skriver inte på Er lista i alla fall. Men han gick inte ändå, så jag vart arg, så att, kan man svära i bandspelaren?

– Ja, visst kan man det.

– Så jag bad honom dra åt helvete. Det sa jag faktiskt, och det sa jag ordentligt så det hördes kanske till andra här i trappan.

– Jaha.

– Jag ville helt enkelt inte släppa in honom, när jag var ensam, så jag sa, dra åt helvete karldjäväl, eller någonting liknande, förstår Du inte ren svenska, skrek jag. Jag vart så arg på honom, när han inte fatta, att jag ville bli av med honom. Och sen har jag aldrig hört något mer.

Genom att denna kvinnas grannar försöker dra in henne i en konflikt som inte är hennes, blir de ett hot mot hennes trygghet. Hennes fördragsamhet med zigenarna fungerar som skydd mot detta hot.

Citat 5

Hustrun i en tredje undertecknarfamilj i Flisan
(Ur "Ovanför en svensk zigenarfamilj", sid 58, rad 5–28)

– Dom har ju gått omkring här med en lista alltså. Och jag har ju skrivit på. Man ska ju, som dom sa, när dom var här, man ska vara lojal mot svenskarna.

– Jaha?

– Och man blir ju ganska splittrad alltså, man vet ju inte hur man ska göra.

– Neej?

– När dom kom hit med den där listan, då sa jag det. Jag har inte haft någonting med dom att göra, och varför ska jag skriva på?

– Jaa?

– Då menade dom på, att det är ju bra med så många namn som möjligt, som kommer på den där listan, och att man då skulle vara lojal, och sen ska dom inte ha hit allt slödder, och så skrev jag också på.

– Om dom kom med en sån här lista en gång till, hur skulle Du göra då?

– Det vet jag inte.

– Vad tror Du då?

– Nu har man ju fått höra så mycket mer om det va?

– Jaa?

– Och Dagny var ju här uppe och pratade med mig och förklarade det hela liksom. Så nu. Ja, jag tror inte, jag skulle skriva på nu. Men jag kan ju inte säga säkert alltså, för jag vill inte stöta mig med nån va?

I konfliktens centrum är det sociala trycket starkare än i periferien. Oberoende av var man befinner sig, måste man emellertid välja förhållningssätt med hänsyn till de krafter, som verkar där man själv är. Denna kvinna som inte hotas av den finska zigenarfamiljen, hotas i stället av sina grannars krav på grannsolidaritet. Går hon inte med i utstötningssaktionen riskerar hon att själv bli utstött.

Citat 6

Samma kvinna som i Citat 5
(Ur "Ovanför en svensk zigenarfamilj", sid 61, rad 8 – sid 62, rad 39)

– Vad tycker Din man då?

– Nja, han är väl lite mer konventionell än vad jag är. Ja, lite mera fördomar än vad jag har, har han väl.

– Blir Du och han ovänner om det här någon gång?

– Nej, vi har aldrig varit ovänner om zigenarna.

– Men Du tycker ju inte riktigt likadant i alla fall?

– Nej, det gör jag inte. Det var en kväll, jag kommer inte ihåg om det var Rosa, som kom upp och sa, att hon ville jag skulle gå ner. Och då sa min man, att ta inte på Dig någonting. Gör ingenting åt dom nu och så där. Han ville väl helst att jag inte skulle gå ner. Men jag tyckte, det spelar väl ingen roll.

– Gick Du ner då?

– Jaa.

– Tog Du på Dig någonting också?

– Nej det var bara febern den gången. Febertermometern, som dom ville . . .

– Jaa?

- Jag gör ju inte alltid, som min man tycker!
- Har han reda på att Du har sytt kjol och . . .
- Jaa, det gjorde jag i går kväll, när han var hemma.
- Vad sa han om det då?
- Han var hemma, när jag sydde gardinerna också (skrattar). Nej, han sa inte så mycket. Men jag sa ju bara det, att jag tycker att jag kan göra det, för att jag har ju ingenting att göra. Jag har så litet att göra.
- Håller han med Dig om det?
- Att jag har lite att göra?
- Jaa.
- Nja, det gör han väl. Han sa ju inget om det i alla fall.
- Så när Du syr gardiner eller syr en kjol åt zigenarfamiljen därnere, så innebär det inte att Du blir ovän med Din man?
- Nej, *onej*, absolut inte. Det är ju . . . jag gör väl som *jag* vill. Jag syr väl åt dom om jag *vill*.
- När Du säger, att han har mera fördomar än Du, så låter det inte som det var så farligt mycket mera, eller hur?
- Nej, det är det väl inte . . . Han Skulle aldrig kunna umgås med dom, som jag gör va. Han skulle aldrig kunna gå dit ner och sätta sig och dricka kaffe eller snacka skit bara. *Aldrig* skulle han kunna göra det. För vi var ju därnere på nyårsafton va. Då hade alla fyra familjerna håll igång alltså. Först började vi här, och sen var vi inne hos Anna-Lena, och sen kom Miriam upp och ville, att vi skulle gå dit ner och dricka lite, och jag, ja vi stack ju ner direkt alltså. Men min man, honom fick vi gå upp och hämta och *släpa* ner.
- Men Ni lyckades i alla fall?
- Jo, det var Miriam, som gick upp och hämtade honom, och hon lyckades få ner honom, men han satt där och sa inte ett ljud nästan.
- Nehej (skrattar).
- Och han ville helst därifrån så fort som möjligt (skrattar).
- Men det var väl trevligt i alla fall, att Miriam fick ner honom då, att han då var där ett tag?
- Njaa.
- Eller tyckte Du synd om honom då?
- Synd. Neej (skrattar), det tyckte jag inte.
- Vad tyckte Du då?
- Njaa, att han var en träbock (skrattar).
- Jaså, Du tyckte det.
- Ja, även om han nu . . . jag förstår inte det där. Han behöver inte ha något speciellt emot dom. Det är väl bara att dom *är* zigenare. Tycker inte att han har någonting gemensamt med dom egentligen. Han kan inte snacka med dom . . . På det viset är det väl rätt svårt med min man alltså, för han finner *sällan* någon, som han verkligen kan diskutera med va, som är på hans nivå. Han skulle inte kunna sätta sig här nere och prata med Hasse. Jag förstår honom på det sättet alltså, för det är inte alls . . . dom har inte samma nivå.
- Nej?
- Det är knappt, att jag själv hänger med ibland (skrattar).

Exemplet illustrerar det komplicerade kraftspelet i konfliktens centrum. Man skriver på listan för att stöta bort en zigenarfamilj men umgås med en annan som bor i samma trappuppgång. Avsiktligt gör inte denna kvinna någon annan något ont. Hon står i ingen mans land utan vägledning av egna antipatier eller någon egen rädsla. Hon hjälper alla som ber henne om hjälp.

Citat 7

Farmodern i en svensk zigenarfamilj i Flisan

(Ur "En förmiddag hos Miriam Molin", sid 232, rad 19 — sid 233, rad 18)

Sen berättar Miriam om Alms. Hon är en mycket snäll människa, säger Miriam. Hon är så snäll man kan vara, hon hjälper mig ofta. Syr saker åt mig gör hon också. Men mannen, det var en konstig människa i början. Du förstår, en kväll hade vi hållt på att göra i ordning härnere, och så skulle vi slå i en spik, alltså en enda spik, förstår Du. Och då kommer han ner däroppifrån och kommer in här. Han slog på dörren, bulta, och så ryckte han upp den och kom in bara och började skrika. Jag sa åt honom att, vad vill Ni för något, har Ni ingen uppfostran, det finns dörrklocka att ringa på här. Men han hörde inte på utan skrek och väckte upp barna, som låg och sov och mena att vi skulle inte hålla på och spika på nätterna, och klockan var väl, ja inte mer än tie ändå. Och Hasse han stog med hammaren i handen här, och då fick han tokfan för sig, att Hasse skulle slå honom med hammaren, och till slut då gick han opp igen. Han hade ju spikat i den här spiken och stog där och hade hammaren i handen för det. Och så fick han för sig då Alm att Hasse skulle slå till honom med hammaren. Så han ringde till polisen, och efter en stund kom då poliserna i en radiobil och ringde på. Vi hade satt oss och titta på TV, och jag släppte in dom och sa varsågod, vad vill Ni då? Här är ju lugnt, sa dom. Har det varit något bråk här? Nä, sa jag, han här oppepå var nere här och skrek och bråka, men vi har inte bråkat med någon. Ingen här är ju full. Är det någon som slåss eller så, sa polisen, som kom in först. Men det var det ju inte. Så dom fråga hur länge vi hade bott här. Ja, två år hade vi bott här nu, sa jag. Men vi har aldrig varit här förut, sa polisen. Hur länge har dom däroppe bott här då? Ja, det är väl ett par veckor det, sa jag, men jag förlåter honom för hans frus skull, för hon är alla tiders. Ja, och då gick dom ju igen.

Det här var just vid jul eller några dagar innan jul. Och så på julafton satt vi härnere allihopa och jag hade gjort i ordning en massa mat. Du vet, sylta och stek, och vi hade brännvin, och alla i huset kom hit, och Ann-Marie kom också ner, och vi satt här. Och så sa jag att, kan Du inte ta hit Din man också? Det är glömt nu. Han har det nog tråkigt. Och så gick vi opp och tog honom med oss ner här och han vart med. Och jag säger då det, visst var han konstig med att ringa efter polisen, när det inte hade hänt någonting, men man kan inte hålla på och komma ihåg det hela livet. Det är bättre att man är vänner och det ena med det andra. Du vet.

Denna förmiddag hos Miriam Molin var fylld av vemod, vänlighet och en förlåtande frid, som kontrasterade påtagligt mot omgivningens sätt att beskriva denna familj. Kanske var det något av de utstöttas nödtvungna tolerans och fördragsamhet, som Miriam demonstrerade. Mea också en generös människas generositet: "Man kan inte hålla på och komma ihåg det hela livet . . . Du vet."

Citat 8

Socialtjänsteman i Smedsbo

(Ur "Dokumentarisk skildring 55", sid 213, rad 22 — sid 214, rad 4)

... jag kände mig som sagt var lite rädd, när jag kommer på gården och kvinnorna kom som ett amazonsträck emot mig. Och jag gick halvvägs till mötes där för att förekomma då. Goddag, mitt namn är Björn-Erik Mollin, jag är från socialkontoret. Vi förstår det, sa dom, vi skulle villa prata med er. Vad är det för ett jävla sätt, att ni går till fru Asp, när det är fru Norlander, som har ringt. Det är väl till fru Norlander ni ska gå. Och det har vi alltid sagt: Ni kan inte arbeta på det här sättet. Ni arbetar fel från början till slut. Och det visar sig ju, när ni besöker fru Asp och inte fru Norlander. Då försökte jag att försvara mig, men det var omöjligt, för då kom nästa replik från en annan kvinna. Det var frågor om ... och kritik med antydningar om att vi arbetar fel. Och så stod det en zigensk kvinna på fru Asps balkong och liksom sa någonting. Och så sa en av dom här kvinnorna: Ah, tyst me dej, du ska väl inte säga nånting din jävla hora. Du som påstår att vi har legat och knulla här till höger och vänster. Men det har vi verkligen inte gjort. Det är väl du, som har gjort. Och så for orden så där, replikerna mellan balkongen och gårdsplanen. Och jag fick liksom aldrig tillfälle att säga nånting. Dom bara anföll mig ideligen med ord och sånna saker, frågor. Det fanns inte en chans att besvara dom, Så jag börja vackla liksom och gå baklänges. Och jag gick bakåt. Då sa dom, kan ni inte säga någonting, sa dom. Nä jag kan inte prata med er. Jamen, varför kan ni inte prata med oss. Nä, därför att jag kan inte prata med er, ni kan inte själva prata. Sen så gick jag.

Berättelsen återspeglar båda parter låsta positioner och hjälplöshet i sina försök att få kontakt. I nästa citat beskrivs samma händelse från motpartens utsiktspunkt.

Citat 9

Hustrun i en fjärde undertecknarfamilj i Flisan
(Ur "Kom in så ska Ni få höra på våra sagor", sid 218, rad 6–18)

Vet Ni vad dom gör? Är det inte galet ändå, när dom kommer hit flera stycken från socialkontoret för att ta reda på vad som håller på och händer? En av dom här kvinnorna från socialkontoret då det första hon gör är att hon går fram och tar fru Asp om halsen. Hon satt där på bänken utanför och det var liksom en demonstration av på vems sida dom står eller hur? Att ge sig till att krama om henne precis framför oss. Gick hon direkt dit alltså, och det känns ju konstigt för oss, som såg det här, och sen försökte vi tala med dom, men det gick ju inte alls. *Dom ville inte tala med oss.* Men när dom kom var det ju rätt lugnt uppe hos Asps förstås. Då hände inget utom att någon där slängde ner en träsko på oss därifrån. Den åkte upp igen tillbaka då.

Detta citat ger tillsammans med det föregående en bild av en samman-drabbning på Flisans gård i slutet av augusti 1971, som varken är den ena eller den andra partens version men inte heller någon sorts medelproportional mellan deras uppfattningar: i stället två subjektiva upplevelser som båda ingår i händelsen.

Citat 10

Hustrun i en femte undertecknarfamilj i Flisan
(Ur "Ett ekonomiskt perspektiv", sid 74, rad 39–44)

Man tycker det är lustigt. Vi får ju arbeta för te å klara oss. Även om

det kommer en utlänning och bor hos oss, så måste den ju arbeta för te å klara sej. Varför ska inte dom göra det för då, utan gå på gården bara och sätta sej i sina bilar och åka. Det är ju klart att många blir både *förbittrade och hatiska* på det. Det säger ju sunda förnuftet.

Sjukas och gamlas och små barns tillkortakommanden kan vi godta, i deras fall kan vi uthärda att det allmänna träder emellan. Men om människor inte kan "vilja arbeta", är förståelsen långt borta och toleransen nästan ingen. Denna kvinna är säker på att många delar hennes uppfattning: "Det säger ju sunda förnuftet". *Den som inte gör rätt för sig, duger inte*. Om utlänningar bryter mot denna norm, blir domen än mera orubblig.

Citat 11

Mannen i samma familj som i föregående citat.

(Ur "Ett ekonomiskt perspektiv" sid 75, rad 16–24)

– . . . Likadant när dom kom hem med sina gamla bilar, när det var snö. Ja, då ställde dom mitt ivägen bara, det var inte en enda människa, som kunde parkera på flera platser. Ställde så dom kunde bogsera igång. Bilarna bara stod, bara mitt ivägen . . . Sådana var dom.

– Mm.

– Det gjorde ju inte mej nånting, för jag hyr ju garage därborta, så mej var dom inte emot. *Hade dom vart mot mej så skulle jag nog fan ha gått upp.*

Så länge intrånget drabbar andra kan man vara passiv, men om ens egen rätt hotas, går man till anfall.

Citat 12

En sjätte undertecknarfamilj i Flisan

(Ur "I Flisans sydostligaste hörn", sid 92, rad 33 – sid 93, rad 4)

Fru Åkerlund: För man vet ju, hur vi sitter här och betalar ungefär 35 000 i skatt om året. Det går ju efter inkomsten va. Och sen, jag vet inte, jag har blivit sån, att jag har blivit bitter på det här. Jag *blir* bitter. Vi *sitter och betalar såna höga skatter och höga hyror, och sen ska dessa familjer ha all möjlig hjälp dom kan få*. Varför kan dom inte sättas i ett arbete?

Herr Åkerlund: Och sen uppkäftiga dessutom.

Fru Åkerlund: Och dessutom är dom uppkäftiga rent ut sagt, och brer ut sig alldeles för mycket.

Herr Åkerlund: Ja, det är . . .

Fru Åkerlund: Man blir *bitter* på samhället. Det är, jag vet att det är fel på alltihopa och det, men man tycker inte att det är roligt längre.

Arne: Nej.

Fru Åkerlund: Och det är väl antagligen höga vederbörande, som sitter och styr. Just det.

Det är samma tanke som i citat 10. Vad denna kvinna uttrycker är den rättfärdigas besvikelse över att inte vara lönad för sitt goda uppförande, medan de försumliga belönas. Det är en millimeterrättvisans moral utlärd i hundratusen svenska hem.

Citat 13

Samma familj som i citat 12

(Ur "I Flisans sydostligaste hörn", sid 102, rad 1 – sid 103, rad 18)

Arne: Kan Ni berätta för oss, på vilket sätt Ni förstod den där förändringen i Er inställning? Först så tyckte Ni en sak, när Ni läste i tidningarna om zigenare, men sen . . .

Herr Åkerlund: Jag trodde inte, att det var sant, att dom var så otrevliga att tala med överhuvudtaget, för jag gick ju inte något bryskt tillväga, utan jag bad vänligt, mycket vänligt till att börja med. Min fru sa inte heller några otrevliga ord åt dom annat än att hon tyckte att dom inte skulle förorena i sandlådan och då . . .

Fru Åkerlund: Ja, men det var inte det, utan attityden . . .

Herr Åkerlund: Ja, men då blev den ju i det ögonblicket.

Fru Åkerlund: När vi läste om det i tidningarna, och som jag också gjorde både som barn och som vuxen. Jag tyckte det var förskräckligt, att folk skulle skyfflas fram och tillbaka.

Herr Åkerlund: Det var ju lite romantiskt, som man såg det, som barn och ungdom. Man tyckte att det var ett vackert folk. Man hade den föreställningen, och man tyckte att det var någon . . . dom omgavs med mystik. Och sedan då, när dom blev jagade, som man såg flera gånger, och dom inte skulle få bo där och där, då tyckte man, att det var väldigt tråkigt, och det var väl lite orättvist, och man tyckte högfärdiga människor och så där. Men som sagt var, man . . .

Fru Åkerlund: Nej, men sen, varför vi fick den omställningen var när vi . . . (avbruten).

Herr Åkerlund: Nu begriper jag det!

Fru Åkerlund: . . . det var det, att dom intog en *väldigt* aggressiv, otrevlig attityd och *bredde ut sig så kolossalt överallt*. Dom märktes, var dom än var.

Arne: Vände det då för fru Åkerlund, *den dan*, när dom flyttade in?

Fru Åkerlund: Ja, praktiskt taget.

Herr Åkerlund: Ja, inte ögonblickligen.

Fru Åkerlund: Inte ögonblickligen. För jag sa, att jag menar, det där är . . . det ska ju vara . . . det är ju folk, det är ju människor det också va. Och vi får väl se, hur det går. Men det var inte många timmar efter, så sa jag för mig själv, och jag sa till min man: *Nu förstår jag*.

Herr Åkerlund: Och sen hände det saker. Det hände saker ögonblickligen. Det var just det här med sandlådorna och med cyklar ögonblickligen och . . .

Fru Åkerlund: Dom körde nämligen så vansinnigt fort med bilarna runt här.

Herr Åkerlund: Det gjorde dom också.

Fru Åkerlund: Och det sa vi till dom.

Herr Åkerlund: Sen spände dom upp badmintonnät både utanför oss och utanför sig, och . . .

Fru Åkerlund: . . . ställer sig och bollar.

Herr Åkerlund: . . . på andra sidan och började bolla mitt utanför. Och så sa vi åt dom, vi vill inte ha nån bollning. Vi kan inte förbjuda Er att bolla på Eran sida. Men kom inte hit och bolla!

Detta exempel illustrerar hur oresonliga antipatier kan uppstå hos människor, som inte har känt någon medveten antipati eller fruktan för invandrare eller främlingar tidigare. Då konfrontationen inträffar, uppstår först en förvirring, som förlamar omdömes- och handlingsförmågan. Därefter mobiliseras försvaret. Det som utlöser reaktionerna är bränschen i

privatlivets skyddsmurar. Ett nyckelord är *utbredning* ("bredde ut sig så kolossalt överallt"). Motsvarigheten i den egna upplevelsen blir *intrång* ("trängde sig in så kolossalt i mitt privata"). I slutet av citatet exemplifieras detta "intrång". För dessa båda människor var hotet från de nyinflyttade zigenarna riktat mot den idylliska pensionärstillvaro, som de hade tänkt sig tillsammans. Då detta centrala värde råkade i fara, upplevde de hur deras inställning förändrades "precis som att vända på en hand".

Citat 14

En sjunde undertecknarfamilj samt hustrun i en åttonde
(Ur "Vanliga människor – Vanliga tankar", sid 176, rad 34–44)

Till slut tog fru Manelli upp det här med vattkopporna, att dom hade haft vattkoppor och inte hållit sina ungar inne. Då berättade jag vad Aino talade om för oss idag, att barnen inte haft vattkoppor, men att dom hade haft myggbett, som dom har kliat. Då svarade fru Manelli, att har dom inte haft vattkoppor, så får dom, och då kommer ungarna att få vara ute. Och mannen Bergström sa, att det här var väldigt svårt, därför att från och med nu, så är det så, att varenda grej, minsta lilla fel, som Asp gör, så växer det till tusen, och fru Manelli sa, *dom är märkta*, fru Bergström sa, *vi tål inte mer från dom*, herr Bergström sa, *vi har bildat oss vår uppfattning om dom, och det är väldigt svårt att ändra på den efter det här*.

I detta samtal varvades insikt med uttryck för den hjälplöshet familjerna upplevde i den situation de hade hamnat. Deras beskrivning av fördomens skyddsfunktion är träffsäker och uttömmande. Ändå är dessa människor inte alldeles hjälplösa: de känner igen sina reaktioner som fördomar.

Citat 15

Mannen i den sjunde undertecknarfamiljen i Flisan
(Ur "Vanliga människor – Vanliga tankar", sid 174, rad 41 – sid 175, rad 1)

Ja, fru Bergström sa, att hon tyckte att kommunen skulle tänkt på detta, innan dom placerade in Asps här i ett område, där man redan hade två zigenarfamiljer. Vi hade redan två zigenare här innan dom kom. Bergström sa, att om Ni hade gått runt här innan, så hade nog det här tjaftet inte blivit. *Och om man hade frågat oss och bett oss hjälpa till och gett oss den information, som hade kunnat ges, så hade nog saken utvecklat sig på ett helt annat sätt. Då hade vi kunnat ha mycket större fördragsamhet*. Och det hade inte blivit, som det har blivit nu.

Vad Bergström sa uppfattade vi som en antydning om hur dessa människors besvikelse och missnöje skulle ha kunnat undvikas. När vi senare, på hösten 1971, hjälpte den utstötta finska zigenarfamiljen att flytta till en ny miljö, utgick vi från Bergströms antagande. Vi formulerade då om det till en "hypotetisk prediktion": "Om vi ber de nya grannarna om hjälp och talar om för dem vad vi vet, kommer de att visa större fördragsamhet än vad Flisans invånare gjorde" (Sid 473).

Citat 16

Den finska zigenarfamiljens närmaste granne i det nya området
(Ur "Dokumentarisk skildring 84", sid 355, rad 7 – sid 356, rad 5)

Fru Kilström: *Ja, jag tror i alla fall, att det var det bästa Ni kunde ha gjort att först och främst gå och tala om att det ska komma zigenare. Det är en förberedelse, som var nödvändig alltså.*

Herr Kilström: Jaa.

Fru Kilström: Absolut.

Herr Kilström: Ja, här har Ni alltså ett skolexempel på hur det ska gå till, när man ska . . .

Fru Kilström: För att . . . ja, jag vet att jag var väldigt negativ, när jag fick höra det först alltså, från min svägerska.

Arne: Mm.

Fru Kilström: Men i och med att man pratat om det, och nu när dom har kommit hit alltså. *Den tiden som gick, man behövde den för att vänja sig överhuvudtaget vid tanken på att försöka bli lite positiv.* Det var särskilt alltså när . . . ah, herr Trankell . . .

Arne: Arne heter jag.

Fru Kilström: (skrattar) . . . att jag tycker det är liksom, att vi fler ser lite positivare på det där. Och nu är jag positiv.

Herr Kilström: Ja, det roliga är, tycker jag, för en annan, som det är för väldigt många i samma situation. Man jobbar, har sitt dagliga jobb och så där, och man har en viss, vad ska vi säga, inte tristess, men man går och lunkar på. Och man kanske känner ett behov av att engagera sig, som det heter, det är väl nästan ett fullt ord nu. Men jag har ju bland annat lyckats med Brigitte här, för hon har väl ibland tyckt, att det var tråkigt hemma. Så att hon har blivit sån här klassmamma nu och fått springa ut på sammanträden och grejer om kvällarna. Det tycker jag är toppen. Eftersom jag reser mycket och så i mitt jobb, så får jag träffa mycket människor på andra håll, men hon har suttit här inne. *Men nu så känner man sig på något sätt delaktig i ett, något slags socialt experiment, eller vad som helst.*

Vera: Men, det är ju det Ni är.

Herr Kilström: Ja, men det är mera påtagligt va, jag tycker man känner sig jävligt positiv, jag tycker man vill ta alla zigenare i famn här nästan, som finns . . .

Vera: Mm.

Herr Kilström: Jag menar, *jag tycker det är så kul att man kan hjälpa den här familjen bara genom att uppföra sig som en människa*, så att säga, för att på det här sättet hjälpa dom att få leva som vanliga människor. Ja, det är ju toppen helt enkelt. *Bara genom att låta bli att vara jävligt helt enkelt.*

Arne: Jaa (lång paus). Ja, det är fint.

Herr Kilström: Sen får man ju hoppas att man inte får tillfälle att *ändra* uppfattning. Det får man ju hoppas. Det vet man ju ingenting om.

Som framgår av detta exempel utföll vårt sociala experiment på det sätt vi hade hoppats.

Tyvär är det inte möjligt att göra Kvarteret Flisans människor och erfarenheter rättvisa på ett tiotal sidor. Boken om Flisan är nämligen skriven så att läsningen av den ska öka människors medvetande om sina egna fördomar. Detta sker genom att ett antal perspektivförskjutningar tvingar läsaren att successivt omvärdera bokens människor och deras handlingar. På detta sätt ger den läsaren tillfälle att upptäcka sin egen

benägenhet att ta ställning mot de människor, som ser problemen från andra utgångspunkter än han själv. För att göra denna erfarenhet måste man emellertid läsa boken i dess helhet.

Kvarteret Flisans socialpolitiska konsekvenser har kommenterats i en offentlig diskussion, som anordnades vid Stockholms universitet den 8 december 1973. I denna yttrade sig bland andra utredningschef *Lars Svenning* i Malmö, som såg problemet närmast som en pedagogisk frågeställning: Hur ska man nå dem som föraktar eller känner motvilja (dvs. har fördomar) mot de människor samhället måste hjälpa?

Vi som jobbar inom socialvården är rätt ofta benägna att moralisera över att hjälptagare/vårdtagare möts av ett slags oförsonligt förakt från människor, som befinner sig utanför vårdapparaten . . . Vi tror att vi kan eller *bör* i första hand informera bort den här misstron och okunnigheten. Socialstyrelsen har i år t. o. m. gått ut med affischer och broschyurer och utställningar för att öka människors kunskap om och förståelse för grupper som på olika sätt kan behöva samhällets stöd. Jag tror inte att dom här ansträngningarna kommer att ge alltför lysande resultat. Problemet är ingen enkel informationshistoria, det är mera komplicerat. Den inställning som vi har till hjälp- eller vårdtagare, tror jag i avgörande delar sammanhänger med vår sociala och ekonomiska ställning, och då inbegriper jag föreställningsvärld och kunskaper och sådant. Vi kan alltså i princip vara mer generösa, när vi är trygga, dvs. icke hotade. Dom välbärgades aktion i kvarteret Flisan strider inte mot det påståendet. Delar av deras trygghet var på visst sätt hotade . . . Och det är den problematiken . . . Trankell har formulerat . . . att människor har behov av att bli respekterade, att dom vill att den oro dom känner ska tas på allvar. När dom inte upplever denna respekt, upphör deras lojalitet. Och det är den insikten som jag tror att socialvårdens företrädare saknar eller har saknat. Man har moraliserat, fördömt och föraktat människors föreställningar om socialvården och dess hjälptagare. Man har förnekat att deras ställningstaganden bygger på bestämda erfarenheter, outtalad rädsla eller ångest. Ökar man skuldbördan genom att dessutom framställa dem som moraliskt mindervärdiga, har man undanröjt alla förutsättningar att skapa lojalitet.

Även ombudsman *Leif Holgersson*, som personligen varit med om händelserna i kvarteret Flisan, tog upp frågan om de socialpolitiska konsekvenserna i ett annat inlägg:

Kan vi lösa detta problem genom att gå ut och tala om för människorna, att vi ska bry oss om varandra? Arne Trankells slutliga värdering tycker jag lutar åt det hållet. Det är banalt att lägga skulden på samhället, säger han i en not på sidan 470 och exemplifierar med förhållandena i så kallade socialistiska länder. Det är vi alla som är samhället, säger han på samma sida. Vi delar skulden för att vi inte är hyggliga mot varandra. Man kan tar inte upp att vi också tillsammans har utformat samhället så att människors förutsättningar till drägliga villkor skiftar mycket starkt. Så att Stolpvändans invånare, om man bortser från några radhus i Flisan, har låga inkomster, höga bostadskostnader, osäkra arbetsförhållanden, liten fritid, ingen kontakt över generationsgränserna. Så att allt för många finska zigenare kommer till Smedsbo och inga till Djursholm. Så att dom otryggaste och svagaste av oss får ta konfrontationerna med det som oroar och hotar oss . . .

I en replik till Holgersson, kommenterade jag det citerade avsnittet av hans inlägg på följande sätt:

Egentligen hade jag, menade Du, inte kommit fram till nånting annat än att man ska vara snälla mot varandra, så blir allting bra . . . Men poängen är att när människor lämnas åt sitt öde, när dom upplever att det dom säger bara uppfattas som sagor, då känner dom sig diskriminerade, därför att dom upplever att de som har ansvaret betraktar dem som rasister eller som människor som har fördomar som dom själva bär skuld till. Och om ingen bryr sig om dom då, då kan dom inte längre vara lojala. Det är det som är poängen med "bry sig om" i det här sammanhanget.

Som avslutning på framställningen om Kvarteret Flisan ska jag citera bokens slutord (s. 480), som sammanfattar några av de lärdomar jag tycker vi fick ut av vårt arbete:

Något entydigt svar på frågan om hur den finska zigenarbefolkningens mottagande i Sverige ska ordnas får man inte av modellprojektet Asp. På sin höjd visar det att man med gemensamma kraftanstängningar kan "renodla" en enstaka familj för en tid, så att den svenska omgivningen får tillfälle att uppleva att dessa människor i grunden är som alla andra, och att man kan bo tillsammans med dem i sämja och fördragsamhet och ha utbyte av varandra. Dessutom lär oss projektet den inte oviktiga läxan att människor har behov av att bli respekterade, och att de vill att den oro de känner ska tas på allvar. De behöver någon som lyssnar på dem, och de vill att de människor som har ansvaret ska höra på dem och visa dem det intresse, som deras bekymmer motiverar. *Då de inte upplever denna respekt, upphör deras lojalitet.*

Till slut lär oss experimentet att om en myndighet (eller några forskare kanske) någon gång visar enskilda människor respekt och omsorg, ger de dessa människor en möjlighet att uppleva tillvaron med större trygghet än de annars skulle göra. Ur denna upplevelse kan *lojaliteten* mot kollektivet, *lusten* att hjälpa till och *känslan* av samhörighet få ett nytt och vidare innehåll.

5 Hur kan man minska de skadliga verkningarna av svenskarnas fördomar

Utgångspunkt

Det följande resonemanget utgår från att nedanstående påståenden uttrycker gemensamma värderingar (=önskvärda mål).

1. Vi bör om möjligt reducera svenskarnas *fruktan* för invandrarna
2. Vi bör om möjligt minska svenskarnas *motvilja* mot invandrarna
3. Vi bör om möjligt öka svenskarnas *generositet* mot invandrarna
4. Vi bör om möjligt vidga svenskarnas *engagement* i invandrarna

Givetvis kan man ha andra värderingar. För den som anser att svenskarnas Fruktan för invandrarna bör underblåsas eller att deras Motvilja mot invandrarna bör stimuleras etc., saknar det fortsatta resonemanget intresse. Det förutsätter nämligen att läsaren – åtminstone som en provisorisk utgångspunkt – godtar föreställningen att invandrarnas och svenskarnas gemensamma tillvaro i vårt land skulle underlättas om vi kan hitta metoder att förverkliga de ovan formulerade målen.

Hur vi har resonerat

En planmässig strategi kräver att vi först gör klart för oss bland vilka svenskar som Fruktan och Motvilja är mest utbredd och i vilka grupper Engagement och Generositet är minst vanliga. Några svar på dessa frågor finns i kapitel 2.

Planmässigheten kräver också att vi kan *formulera en teori* om varför Fruktan och Motvilja, Engagement och Generositet är vanligare i vissa grupper av svenskar. Innehållet i en sådan teori har vi inledningsvis diskuterat i kapitel 1 samt slutledningsvis i kapitel 2 och – framför allt – i kapitel 4.

Genom att först lokalisera det onda och därefter försöka bilda oss en uppfattning om dess orsaker bör vi kunna få vissa idéer om hur vi ska angripa det onda med verkningsfulla medel.

Det ondas lokalisering

I kapitel 2, s. xx–xx har vi redogjort för vilka omständigheter i svenskens livssituation, som har den största betydelsen för hur han

Tabell 58. Den relativa betydelsen av olika bakgrundsvariablers inflytande på svenskarnas förhållningssätt och inställning till invandrarna.

Bakgrundsvariabel	Fruktan	Motvilja	Generositet	Engagement	Summa	M
1. Utbildning	1	1	1	1	4	1.00
2. Utlandserfarenhet	2	3	2	2	9	2.25
3. Ålder	4	2	3	5	14	3.67
4. Samhällsklass	3	5	7	3	18	4.50
5. Kontakt med invandrare	5	4	4	7	20	5.00
6. Släkt med invandrare	7	7	5	6	25	6.25
7. Inkomst	6	6	6	8	26	6.50
8. Kön	9	8	8	4	29	7.25
9. Inv som arbetskamrat	8	9	9	9	35	8.75

förhåller sig till invandrarna. I tabell 58 har vi rangordnat de därvid använda variablerna med hänsyn till deras genomsnittliga samband med de fyra fientliga förhållningssätt¹⁷ mot invandrarna som vi har undersökt i EFA-materialet. Om vi sammanfattar vad vi har kommit fram till, är dessa förhållningssätt mindre vanliga bland svenskar med högre utbildning än bland svenskar som har folkskola som utbildningsbakgrund. De är också mindre vanliga bland svenskar, som har egen erfarenhet av främmande länder och främmande nationaliteter än bland svenskar som saknar sådan erfarenhet. Samtidigt är de vanligare bland äldre människor och bland dem som anser sig tillhöra arbetarklassen.

Varför är det på detta sätt?

Vår teori om varför Fruktan och Motvilja, Missunnsamhet och Avskärmning från invandrarna är vanligare bland de uppräknade kategorierna av svenskar är att dessa människor upplever invandrarna som ett hot mot sin egen existens. De fördomar (invandrarna är opålitliga, lata, bråkiga, slarviga, tjuvaktiga, smutsiga, kriminella osv.), som är förknippade med de fientliga förhållningssätten, fungerar enligt vår teori som en legitimering av den behandling (isolering, distansering, utestängning, utstötning) man utsätter invandrarna för. Det är därför dessa föreställningar inte går att rå på med förnuftsargument: man håller fast vid dem, därför att de motiverar ett handlingsätt, som annars skulle ge upphov till svåruthärdliga skamkänslor.

En betydelsefull slutsats

Vår teori innebär att vi inte uppfattar fördomarna som onda i sig utan som *symptom* på att individens trygghet är hotad. Om vi försöker "informera bort" dem genom att argumentera mot innehållet i de negativa och antipatiska föreställningarna, betyder det att vi bearbetar

¹⁷ Fruktan, Motvilja, Missunnsamhet (motsatsen till Generositet), Avskärmning (motsatsen till Engagement).

symptom utan att bry oss om det som har försakat dessa symptom. Detta är förklaringen till att man inte kan "informera bort" fördomar. Empiriska undersökningar, som har företagits för att pröva "informationsmetodens" användbarhet, har för övrigt inte bara bekräftat att symptombehandling i detta fall är lönlöst. I åtskilliga fall har de dessutom visat att människor kan låsa sig hårdare i sina oresonliga antipatier, om de utsätts för sådan påverkan. I stället för att bli förnuftigare skräms de till ett plågsamt och skamfyllt hemlighetsmakeri med sin tro, som de håller fast vid, därför att den för dem fyller ett viktigt ändamål. Och om man dessutom, som Lars Svenning sa, "ökar skuldbördan genom att framställa dem som moraliskt mindervärdiga, har man undanröjt alla förutsättningar att skapa lojalitet".

Vår slutsats blir att vi inte kan få fördomarna och de av dem legitimerade fiendliga förhållningssätten gentemot invandrarna att försvinna genom att dementera de antipatiska föreställningarnas felaktiga innehåll. Om vi ändå gör försök i den vägen, riskerar vi att människor låser sig i sina ställningstaganden, och att deras antipati förvärras genom att fördomarna i än högre grad än tidigare undandras förnuftets kontroll.

Vad kan man göra?

De "önskvärda mål" som vi tog som utgångspunkt i detta kapitel visar sig alltså vid närmare begründande inte särskilt väl betänkta. Felet med dem är att de utgår från symptomen som det egentligt onda. Orsakerna till dessa symptom, "det reellt onda", som vi måste identifiera och göra något åt, är enligt vår teori den otrygghet i vilken fördomarna växer fram. *Det i sig onda är då inte upplevelsen av att man inte är trygg utan denna upplevelses materiella eller existentiella underlag.* Därmed menar jag att de faror man upplever att man hotas av har ett reellt underlag i den situation man befinner sig i. Invandrade "gästarbetare" kan utgöra en reell fara för svenska arbetares trygghet på en viss plats, vid en viss tid, inom en viss bransch. De invandrades levnadsvanor kan utgöra ett reellt hot mot svenskarnas eget levnadssätt, som kan ge upphov till lika mycket ångest som hotet mot den socialekonomiska tryggheten. Invandrarna kan också utgöra ett hot mot svenskens skyddade tillvaro i idylliska bostadsområden som kvarteret Flisan. I alla dessa fall är det onda identiskt med hotet mot den egna existensen, som inte går att kontrollera och som växer människorna över huvudet samtidigt som de utsätts för kritik och upplever skam över hur de känner sig. *För att kunna befria dem från detta onda, måste vi skapa en trygghet, som är alla människors, dvs. en social och ekonomisk jämlikhet som går betydligt längre än den nu rådande, så att – som Leif Holgersson formulerade det – "inte dom otryggaste och svagaste bland oss får ta konfrontationerna med det som oroar och hotar oss."*

Men fördomarna och de negativa förhållningssätt, som dessa legitimerar, kan också ha sina rötter i otrygghet, som beror på att *vi inte vet*. Brist på insikt om hur världen och vi själva är beskaffade gör oss till försvarslösa offer för vidskepelse och allsköns vanföreställningar. Men

fördomarna som växer på okunnighetens och vidskepelsens åkermark är desamma som de som frodas på den ekonomiska och sociala otrygghetens allmänning. *Att göra upp med detta onda betyder att på bred front höja bildningen i vårt land.* Det betyder inte att skicka ut broschyrer till de svenska hushållen med information om invandrarnas bakgrund och sociala villkor, som vi fåfängt hoppas att de fåkunniga ska läsa och tillägna sig. Det betyder att låta utbildningsrevolutionen rulla vidare, att på allvar öppna universiteten, att släppa in allt fler allt högre upp i utbildningsväsendets många våningar och att hitta nya sätt att ta vara på dem som ramlar av på vägen eller tror att de är för gamla för att ha glädje av att veta något mera om världen och sig själva.

Det onda i detta fall är människans okunnighet och ovana vid kritisk prövning av verkligheten. Medlet att befria henne från fruktan och motvilja liksom från skammen över att behöva skydda sig mot sina medmänniskor genom att stöta dem ifrån sig är att befria henne från hennes vidskepelse och hennes okunnighet. Okunnighet och vidskepelse är syskon. Frukten och motvilja är deras avkomma.

En hoppfull slutreflexion

EFA-materialet visar att konkreta närkontakter med andra nationaliteter och andra kulturer kan motverka uppkomsten av fördomar. Vi måste därför — och här kan vi kanske ändå komma fram till några enkla praktiska åtgärder — se till att de olika nationaliteterna i vårt land bereds tillfälle att på allvar lära känna varandra i så många olika kontaktformer som möjligt.

Svenskarnas resor till främmande länder innebär också något av ett hopp. Men detta resande, som i dag har förvandlats till en internationell storindustri, måste vi i så fall förändra. För närvarande exploateras de fattiga och exotiska kulturernas utbud av billiga varor och mänsklig generositet i stor skala för att tillfredsställa charter-resenärernas omättligen aptit på riskfria och prisbilliga äventyr. Den utlandserfarenhet som dessa "äventyr" ger kan emellertid knappast minska svenskarnas fördomar mot andra nationaliteter, om inte resenärerna ges en chans att också lära känna människorna i de länder man fraktar dem till.

En tredje tanke: Skönlitteraturen och den moderna dramatiken kan vidga vår erfarenhet av andras liv och villkor utan att vi behöver resa någonstans. För nästa generation kommer kanske Katarina Taikons böcker om Katitzi att fungera som ett effektivare skydd mot fördomar mot zigenare än all tidigare polemisk propaganda. Antalet TV-pjäser om invandrare, böcker om invandrades villkor, noveller, romaner och dikter om enskilda öden skrivna av invandrare, växer ständigt. Värdet hos dessa ligger bland annat i att de kan få människor att upptäcka hur det är att vara den andre. Då detta inträffar, blir det lättare att mötas. Möts man, får man veta mera. Den som vet är inte rädd.

Bilaga 5
Genom motioner, interpellationer
och enkla frågor i riksdagen
upptagna invandrarfrågor åren 1945–1973

Denna översikt är avsedd att utgöra bakgrundsmaterial till den beskrivning av invandrar- och minoritetsfrågornas behandling i Sverige under efterkrigstiden, som återfinns i avsnitt 2.1 i IU:s huvudbetänkande SOU 1974:69.

I fråga om motioner anges det (de) utskottsutlåtande(-en) vari motionen behandlats.

I fråga om interpellationer och enkla frågor anges det riksdagsprotokoll, vari svaret m. m. är redovisat. Härvid anges betr. åren 1945–1970 kammare, protokollsnummer och sida, t. ex. II:24:27 och betr. åren 1971–1973 protokollsnummer och sida, t. ex. 19:11.

Genomgående används nuvarande partibeteckningar även om vissa av de politiska partierna under den aktuella perioden haft andra partibeteckningar m. m.

Förkortningar:

c	centerpartiet
fp	folkpartiet
m	moderata samlingspartiet
s	Sveriges socialdemokratiska arbetareparti
vpk	vänsterpartiet kommunisterna
mt, mt:er	motion, motioner
i, i:er	interpellation, interpellationer
e f, e f:or	enkel fråga, enkla frågor
prop.	proposition (Kungl Maj:ts)
I	första kammaren
II	andra kammaren
KU	konstitutionsutskottets utlåtande
SU	statsutskottets utlåtande
BeU	bevillningsutskottets utlåtande
1LU	första lagutskottets utlåtande
2LU	andra lagutskottets utlåtande
3LU	tredje lagutskottets utlåtande
ABU	allmänna beredningsutskottets utlåtande
SkU	skatteutskottets utlåtande
JuU	justitieutskottets utlåtande
UU	utrikesutskottets utlåtande
SfU	socialförsäkringsutskottets utlåtande
SoU	socialutskottets utlåtande
KrU	kulturutskottets utlåtande
UbU	utbildningsutskottets utlåtande
TU	trafikutskottets utlåtande
NU	näringsutskottets utlåtande
InU	inrikesutskottets utlåtande
CU	civilutskottets utlåtande
p	punkt

År	Sätt för frågans väckande	Parti	Motionsnummer	Fråga	Utskottsutlåtande eller protokoll	Anmärkning
1945	mt	(s)	I:40	avskaffande av den tvångsvisa avslutningen till de tyska församlingarna i Stockholm och Göteborg samt församlingar av motsvarande art	I kam:ns första tillfälliga utskott 9 samt II kam:ns första tillfälliga utskott 14	
1946	i	(c)		åtgärder för att åstadkomma en motpåverkan till antijudisk propaganda bland skolungdom	prot. I:15:3	
	i	(m)		överförande av arbetskraft från Danmark till Sverige för minskande av bristen på arbetskraft	prot. II:24:27	
	i	(fp)		de intellektuella flyktingarnas arbetsförhållanden som arkivarbetare	prot. I:41:1	
1947	mt	(m)	I:114	ökad delaktighet för danska, finländska, isländska och norska medborgare i de rättigheter och förmåner, som enligt svensk rätt tillkommer svenska medborgare	I kam:ns första tillfälliga utskott 2 samt II kam:ns tredje tillfälliga utskott 3	
	i	(m)		åtgärder för anskaffande av utländsk arbetskraft samt villkor för den utländska arbetskraftens anställning här i riket (lön, resekostnader och andra förmåner)	prot. I:24:2	
1947	i	(fp)		införande av lagstiftning mot spridande av rashets eller vidtagande av andra åtgärder för att förhindra spridande av rashetsande propaganda	prot. II:36:63	

1948	mt	(fp)	I:8	förrävarande av svenskt medborgarskap för barn inom äktenskap av statslös fader och svensk moder	KU 5
	i	(m)		registreringen av baltiska flyktingar i Sverige som sovjet-medborgare	prot. II:15:38
1949	e f	(fp)		kravet på vistelsetid i Sverige för baltar för erhållande av svenskt medborgarskap	prot. II:10:13
	i	(fp)		principerna för flyktingpolitiken och förfaringsättet för avvisning av flyktingar	prot. I:26:6
	i	(fp)		beivrande av viss rashetsande propaganda (spridning av antisemitiska uttalanden i massupplagor från ett tryckeri)	II:32:77
1950	mt	(fp)	II:383	generösare principer för beviljande av svenskt medborgarskap åt vissa flyktingar (närmast baltiska flyktingar)	1LU 27
	mt	(m)	I:488	naturalisationsvillkor för gifta kvinnor	1LU 27
	mt:er	(fp, s) (fp, s, m)	I:412 II:501	beviljande av statsgranterade studielån åt flyktingstudenter	SU 172
1953	mt:er	(c, fp, s, m) (c, fp, s, m)	I:129 II:174	anvisande av medel till Estniska vetenskapliga institutet i Sverige	SU 8 p. 352

behandlad tills.
med prop. 1950:217
med förslag till
lag om sv. med-
borgarskap

behandlad tills.
med prop. 1950:217
med förslag till
lag om sv. med-
borgarskap

behandlade tills.
med prop. 99 ang.
studentsociala
stödåtgärder m. m.

behandlade tills.
med förslag i
statsverksprop:en
1953

År	Sätt för frågans väckande	Parti	Motionsnummer	Fråga	Utskottsutlåtande eller protokoll	Anmärkning
1953	mt	(vpk)	II:82	åtgärder för att bereda zigenarna en med andra svenska medborgare jämbördig ställning	II kam:ns allmänna beredningsutskott I I	
	mt	(fp) (fp, s, c)	I:196 II:248	åtgärder för zigenarnas inpassande i samhällslivet	I kam:ns allmänna beredningsutskott I 0 samt II kam:ns allmänna beredningsutskott I I	
	mt er	(s) (s) (m, c) (m)	I:543 II:568 I:462 II:580	medlemskap av finska församlingen i Stockholm samt tyska församlingarna i Stockholm och Göteborg	II LU 39	behandlade tills. med prop. 205 i ämnet
1954	mt er	(m) (fp) (s) (s) (s)	I:393 II:504 I:394 II:502 II:503	besvärsordningen i utvisningsärenden m. m.	II LU 14	behandlade tills. med prop. 41 med förslag till utlämningslag
1954	i	(fp)		erfarenheterna av den i början av 1950-talet verkställda överföringen av läkare från Österrike till Sverige	prot. II:19:14	
	i	(m)		meddelande av legitimation som läkare för inom sjukvården arbetande utländska läkare	prot. I:31:19	
1955	e f	(fp)		slutförande av utredning om sådan ändring av § 28 regeringsformen (RF) att medborgarna i nordiska länder kan få möjlighet att erhålla svensk stats tjänst	prot. II:15:5	
1957	mt er	(fp) (fp)	I:383 II:472	nordiska medborgares jämställande med svenska med avseende å rätten till fiske	3 LU 13	

1957	mt:er	(s, fp) (fp)	I:246 II:295	uppmjukning av stadgandet i RF § 28 om att svenskt medborgarskap skall vara villkor för erhållande av offentlig tjänst i Sverige.	KU 5
1958	i	(fp)		igångsättandet av utredningsarbetet med en revision av bestämmelserna i RF § 28 om svenskt medborgarskap som förutsättning för erhållande av offentlig tjänst i Sverige	prot. A II:3:26
	mt	(m)	II:307	omläggning av flyktingpolitiken innebärande att vid intagning av flyktingar de arbetsmarknadsmässiga synpunkterna frångås	SU 5 p. 106
1959	mt:er	(fp) (fp, m)	I:313 II:385	utarbetande av bestämmelser enligt vilka f. d. medborgare i de baltiska länderna kan få ställning som statslösa	2LU 27
	mt:er	(fp)	I:89 II:120	översyn av lagstiftningen på social- och undervisningsväsendets område i vad avser utländska medborgare för tillgodoseende av dessas behov av sociala och andra bidrag	2LU 43
1960	e f	(s)		upphovet till viss antisemitisk propaganda	prot. I:2:159
	i	(fp)		åtgärder på lagstiftningens område eller andra insatser för att stävja antisemitisk propagandaverksamhet	prot. II:2:256
	i	(m)		upphovet till vissa utslag av antisemitism	prot. II:2:256
	mt:er	(fp, m) (fp, c, m)	I:315 II:392	utredning rörande möjlighet till befrielse från utländskt medborgarskap	1LU 21
	mt:er	(c)	I:84 II:83	åtgärder i syfte att motverka rasförföljelse	ABU 27

behandlad tills.
med förslag i
statsverksprop:en
1958

År	Sätt för frågans väckande	Parti	Motionsnummer	Fråga	Utskottsutlåtande eller protokoll	Anmärkning
1960	mt:er	(fp)	I:28 II:34	anslag till enskild skola för estniska barn i Göteborg	SU 8 p. 62	behandlade tills. med förslag i statsverkspropositionen 1960
1961	mt:er	(fp, c, m) (fp, c, m, s)	I:536 II:630	åtgärder på skolans och övriga kulturella områden i syfte att stödja den estniska befolkningsgruppen i dess strävan att hålla det egna modersmålet levande och att i övrigt bevara och vidareutveckla det estniska kulturarvet	ABU 21	
1962	i mt	(fp) (c)	 II:113	folkpensionsavgift för i Sverige bosatta medborgare först för 1962 års inkomster utredning av zigenarnas aktuella situation och om de åtgärder som kan anses befogade för att åvåga bringa en positiv lösning av frågan	prot. II:33:12 ABU 9	
	i	(fp)		åtgärder för att bidra till avvecklingen av flyktingproblemen i Europa	prot. I:33:3	
	e f	(vpk)		rasfördomar och rasdiskriminering i form av förvägran av hotellrum och andra bostäder och avvisning från restauranger och andra näringsställen	prot. II:35:57	
1963	mt	(fp, m)	I:518	lika med motioner år 1961 som behandlats i ABU 1961:21	ABU 49	
	mt:er	(fp) (m)	I:462 II:559	lika med motioner år 1961 som behandlats i ABU 1961:21	ABU 2	
	i	(m)		undantagande av hinder mot adoption av färgade barn i Sverige	prot. I:26:4	

1964	mt:er	(c)	I:521 II:614	åtgärder för ökad invandring av arbetskraft för yrkesområden där bristen är påtaglig eller kan förväntas bli det inom överskådlig framtid	SU 11 p. 27	behandlade tills. med förslag i statsverksprop:en 1964
	mt:er	(fp)	I:34 II:42 II:421	åtgärder mot diskriminering av ras- eller minoritetsgrupper i Sverige samt undersökning av zigenarnas situation	ABU 27	
	i	(vpk)		åtgärder mot rasdiskriminering	prot. II:38:15	
1965	mt	(c, fp)	II:10	flyttning av gravsatt stoft eller aska av politisk flykting	3LU 1	
	mt	(c)	II:682	underlättande av invandringen och anpassningen till svenskt arbets- och samhällsliv för utländsk arbetskraft	ABU 21	
	mt:er	(fp, c) (fp) (s)	I:61 II:72 II:683	utländska arbetstagares och deras familjers språkundervisning och anpassningsproblem i svenskt samhälle och näringsliv	ABU 21	
	i	(s)		åtgärder mot rashatspropaganda	prot. II:29:5	
	ef	(c)		åtgärder i syfte att ge den utländska arbetskraften möjlighet att snabbt träda in i arbetslivet och anpassas i den sociala miljön	prot. II:34:17	
	ef	(s)		införande av lagstiftning mot diskriminering på grund av ras eller nationalitet i samband med besök på offentliga lokaler och vid uthyrning av rum	prot. II:37:13	
	i	(fp)		informationen till från utlandet invandrad arbetskraft om de politiska konsekvenserna av anslutning till svensk facklig organisation	prot. II:38:54	
	i	(m)		den uppkomna situationen i fråga om invandringen och myndigheternas åtgärder för bemötande av densamma	prot. I:38:39	

År	Sätt för frågans väckande	Parti	Motionsnummer	Fråga	Utskottsutlåtande eller protokoll	Anmärkning
1965	i	(m)		den utländska arbetskraftens förhållanden	prot. II:38:61	
1966	e f	(fp)		de långsiktiga sociala och kulturella problem som hör samman med en fortsatt invandring till Sverige	prot. I:2:5	
	ier	(fp) (c)		viss vidtagen skärpning av utlänningskungörelsen	prot. II:2:10	
	mt:er	(fp)	I:582 II:709	åtgärder mot rasdiskriminering	2LU 25	
	mt:er	(fp)	I:36 II:67 II:46	ekonomiskt stöd till zigenare som genomgår skol- eller yrkesutbildning	SU 5 p. 17	behandlade tills. med förslag i statsverksprop. en 1966
	e f	(fp)		reglerna för utländska studerandes inresa och vistelse i Sverige	prot. I:13:3	
	mt:er	((fp))	I:83 II:120	bidrag till Estniska kommitténs ungdomsverksamhet	SU 47 p. 70	behandlade tills. med förslag i statsverksprop. en 1966
	mt:er	(m)	I:482 II:556	bidrag till tjänst som estnisk ungdomsinstruktör hos Esternas representation i Sverige	SU 47 p. 70	behandlade tills. med förslag i statsverksprop. en 1966
	mt:er	(c)	I:486 II:558	stöd för ungdomsorganisationernas internordiska verksamhet	SU 47 p. 70	behandlade tills. med förslag i statsverksprop. en 1966
	mt:er	(fp)	I:221 II:292 I:322 II:390 I:577 II:712	kravet på mantalsskrivning för utlänningarnas inordnande i socialförsäkringssystemet	2LU 41	behandlade tills. med prop. 1966:59 ang. ändring i lagen om allmän försäkring, m. m.

1966	mt:er	(m)	I:267 II:342	utvidgning av statsbidragsbestäm- melserna för kurser i svenska språ- ket för invandrare till att även avse kurser i svensk samhällskun- skap	SU 107	behandlade tills. med förslag i statsverksprop:en och prop. 1966:52 ang. riktlinjer för arbetsmark- nadspolitiken m. m.
	e f	(m)		befrielse för de svenska medborgare som härstammar från de baltiska staterna från sovjettryckt medborgar- skap	prot. I:25:15	
	i	(fp)		hälsokontroll av invandrande ut- ländsk arbetskraft	prot. II:25:60	
	e f	(c)		det genom invandringen uppkomna be- hovet av sändningar på utländska språk i Sveriges radio	prot. II:27:25	
	e f	(fp)		förenklning av beskattningen av ut- lämningar som inte är mantals- skrivna i riket	prot. II:32:36	
	mt:er	(s)	I:17 II:25	befrielse från skyldigheten att ha arbetstillstånd för utländsk man som är gift med svensk medborgare	2LU 67	
	mt:er	(fp)	I:221 II:292	kravet på mantalsskrivning för barn- bidrag för utlämningar	2LU 68	
	e f	(vpk)		instruktioner vid rekrytering av arbetskraft i utlandet genom svenska arbetsmarknads- och andra myndig- heter	prot. I:37:5	
	e f	(c)		förlust av skatteåterbäring för finländska arbetstagare i Sverige på grund av språksvårigheter	prot. II:37:7	
	i	(s)		omfattningen av invandringen av utländsk arbetskraft	prot. II:37:92	
	e f	(fp)		storleken av behovet av utländsk arbetskraft	prot. I:39:125	

År	Sätt för frågans väckande	Parti	Motionsnummer	Fråga	Utskottsutlåtande eller protokoll	Anmärkning
1967	mt:er	(s)	I:137 II:175	principiella riktlinjer för statsmakternas handlande i frågor rörande invandrande minoritetsgruppers strävan att bevara sin språkliga, kulturella och religiösa egenart	SU 11 p. 17	behandlade tills. med förslag i statsverksprop:en 1967
	mt:er	(c)	I:549 II:683	möjligheterna att av den över-skjutande preliminära skatt, som finländsk arbetskraft gått miste om, bilda en fond för kulturella aktiviteter bland den finländska arbetskraften i Sverige	SU 11 p. 17	behandlade tills. med förslag i statsverksprop:en 1967
	mt:er	(s)	I:107 II:144	fri rättegång för utlänning	1LU 9	
	mt:er	(s)	I:437 II:556	förvärv av svenskt medborgarskap för i riket fött barn, vars ena förälder är svensk medborgare, oavsett om föräldrarna ingår äktenskap eller inte	1LU 27 och 1LU 36	
	mt:er	(s)	I:108 II:143	förfarandet i sådana rättsliga sammanhang där utlänning är part i målet och inte kan tänkas besitta erforderliga kunskaper i svenska språket	1LU 32	
	mt:er	(s)	I:369 II:460	obligatorisk läkarundersökning av invandrade utländska arbetstagare och deras familjemedlemmar	ABU 27	
	mt:er	(m)	I:671 II:837	obligatorisk hälsokontroll av utländsk arbetskraft som söker anställning inom restaurangbranschen	ABU 27	

15	1967	e f	(c)	minskande eller slopande av tidsgränsen om minst sex veckors bosättning inom kommunen för kommuns rätt att erhålla ersättning av statsmedel för obligatorisk och frivillig socialhjälp till zigenare	prot. II:24:25
		e f	(fp)	särskild upplysningsverksamhet för utlänningar, bosatta i Sverige, inför övergången till högertrafik	prot. I:26:7
		e f	(m)	ändring av reglerna om vårdbidrag så att sådant bidrag kan utgå även till i Sverige mantalsskrivna utlänningar om det särskilda vårdbehovet för barnet uppkommit vid dess födelse här i riket eller under dess vistelse härstädes	prot. II:32:8
		e f	(vpk)	åtgärder mot yttringar av främlingshat och rasdiskriminering	prot. II:38:7
		e f	(m)	åtgärder för att tillgodose invandrande minoritetsgruppers strävan att bevara sin språkliga, kulturella och religiösa egenart	prot. II:40:8
		mt	(m)	mer precisa bestämmelser angående utländska studenters rätt att erhålla studiemedel	2LU 72
		i	(s)	lösning av utländska studerandes utbildnings- och studiefinansieringsproblem	prot. II:52:103
		i	(s)	följderna för arbetsmarknads- och invandringspolitiken m. m. av en anpassning till Rom-fördraget	prot. I:53:120
	1968	mt'er	(s)	rätt för i Sverige bosatta utländska medborgare att i första hand delta i landstings- och kommunalval, i andra hand även i riksdagsval	KU 10
		e f	(m)	information till lärare om från utlandet inflyttade elevers religions-tillhörighet	prot. II:7:29

År	Sätt för frågans väckande	Parti	Motionsnummer	Fråga	Utskotts-utlåtande eller protokoll	Anmärkning
1968	mt:er	(m)	I:315 II:390	bidrag till estniska folkskolor och till Hillelskolan i Stockholm	SU 8 p. 10	behandlade tills. med förslag i statsverksprop:en 1968
	e f	(fp)		utredning om invandrarernas anpassning	prot. I:9:72	
	mt:er	(c)	I:727 II:931	tillgodoseende av jämlikhets- och grundtrygghetsprincipen vid utformningen av socialpolitiken	ABU 11	
	mt:er	(m)	I:365 II:449	bidrag till Estniska sångarförbundet i Sverige	SU 43 p. 8	behandlade tills. med förslag i statsverksprop:en 1968
	mt	(m)	II:450	bidrag till Estniska författareföreningen för studiestipendier och till Esternas representation i Sverige för anordnande av kultur-dagar	SU 43 p. 8	behandlade tills. med förslag i statsverksprop:en 1968
	mt:er	(m)	I:315 II:390	bidrag till Esternas representation i Sverige för bestridande av kostnader för Estniska folkhögskolan och bidrag till föreningen Chinuch för bestridande av kostnaderna för Stockholms Judiska Centers verksamhet	SU 43 p. 26	behandlade tills. med förslag i statsverksprop:en 1968
	mt	(m)	II:450	bidrag till Esternas representation i Sverige för utgivande av tidsskriften Rahvuslik	SU 43 p. 26	behandlad tills. med förslag i statsverksprop:en 1968
	mt	(m)	II:697	tillsättande vid berörda länsarbetsnämnder och i förekommande fall även lokalt av samarbetsnämnder med representanter för	SU 11 p. 3	behandlad tills. med förslag i statsverksprop:en 1968

1968	e f	(fp)		myndigheter, företrädare för större minoriteters representativa organisationer och arbetsmarknadens parter	prot. II:20:10
	mt	(fp)	II:75	lika rätt för utländsk medborgare till fritidsfiske i allmänt vatten som för svensk medborgare	3LU 40
	mt:er	(m)	I:31 II:43	utredning om grundföretagarna för invandrarnas acklimatisering i Sverige och samhälleliga åtgärder i syfte att säkra svenska folkminoriteters kulturav och institutioner	ABU 37
	mt:er	(fp)	I:729 II:936	utredning av språkliga och kulturella minoriteters ställning i Sverige och de principiella riktlinjerna för samhällets politik gentemot dessa minoriteters strävan att bibehålla och utveckla sin egenart	ABU 37
	i	(s)		medborgarskapsrätten för barn i vissa fall (olägenheter förenade med automatiska medborgarskap)	prot. I:26:6
	i	(s)		nackdelar av ekonomisk eller social natur som här i landet borsatta barn av främmande nationer litet kan ha av att inte vara svenska medborgare samt utjämning av möjligen förekommande olikheter mellan utländska och svenska barns ställning i dessa avseenden	prot. II:26:5

År	Sätt för frågans väckande	Parti	Motions-nummer	Fråga	Utskotts-utlåtande eller protokoll	Anmärkning
1968	mt	(s)	I:793	successiv avveckling av statsbidraget till Hillelskolan	SU 129	behandlad tills. med prop. 1968:67 ang. undervisning för utlandssvenska barn samt för vissa minoriteter i Sverige
	mt:er	(m)	I:841 II:1090	godkännande av S:t Eriks katolska skola i Stockholm som sådan skola vid vilken skolplikt får fullgöras	SU 129	behandlad tills. med prop. 1968:67 ang. undervisning för utlandssvenska barn samt för vissa minoriteter i Sverige
	mt:er	(fp)	I:842 II:1088	förskoleverksamhet för invandrabarn, introduktionskurser till skolan för blandade grupper av invandrabarn med olika modersmål samt kompletteringsundervisning för de språkliga minoriteternas barn i det egna språket och den egna kulturen	SU 129	behandlade tills. med prop. 1968:67 ang. undervisning för utlandssvenska barn samt för vissa minoriteter i Sverige
	mt:er	(m)	I:845 II:1086	beaktande av vissa språkpedagogiska m. fl. synpunkter i viss försöksverksamhet beträffande nybörjarundervisningen av elever med annat modersmål än svenska samt bidrag till säkrande av vissa minoritets skolors fortsatta existens och pedagogiska standard	SU 129	behandlade tills. med prop. 1968:67 ang. undervisning för utlandssvenska barn samt för vissa minoriteter i Sverige
	mt	(c)	II:864	införande av försäkring för begravningshjälp för utländsk medborgare som vistas i Sverige	2LU 50	

1968	e f	(vpk)	ändring i bestämmelserna om arbets- tillstånd för invandrare från andra än de nordiska länderna så att till- ståndet efter viss tidsperiod inte blir bundet till viss bransch	prot. II:34:10	
	mt:er	(s, m) (s, fp, c, m)	I:16 II:65 medborgarskapet för här i riket bo- satta barn, i fråga om vilka endast den ena av föräldrarna är svensk medborgare	1LU 54 och 1LU 57	behandlade tills. med prop. 1968:128 ang. ändring i la- gen om sv. medbor- garskap, m. m. samt vissa delar av prop. 1968:158 ang. ändring i utlän- ningslagen, m. m. behandlad tills. med vissa delar av prop. 1968:158 ang. ändring i ut- länningslagen, m. m.
	mt	(vpk)	II:1302 upphävande av bestämmelsen i 29 § 2) utlänningslagen att hemfallenhet åt alkoholmissbruk m. m. kan få vara grund för utvisning	2LU 73	
	mt	(m)	II:1292 upphävande av bestämmelse i 37 § 1 mom. f) utlänningskungörelsen om att utlännig är befriad från kravet på arbetstillstånd för anställning i husligt arbete m. m.	SU 196	behandlad tills. med prop. 1968:142 ang. riktlinjer för utlänningspo- litiken m. m.
	mt:er	(m)	I:1023 II:1293 handläggningen av ärenden om arbets- tillstånd, villkoren för bosättningsstillstånd, tillgodoseende av behovet av regio- nal, kurativ verksamhet för utlän- ningar, fri rättshjälp åt medellösa utlänningar i administrativa mål samt tidpunkt för fastställandet av den centrala utlänningsmyndighetens uppgifter och ledning	SU 196	behandlade tills. med prop. 1968:142 ang. riktlinjer för utlänningspo- litiken m. m.

År	Sätt för frågans väckande	Parti	Motionsnummer	Fråga	Utskottsutlåtande eller protokoll	Anmärkning
1968	mt:er	(fp)	I:1022 II:1294	invandringskontrollen och behandlingen av tillståndsårenden	SU 196	behandlade tills. med prop. 1968:142 ang. riktlinjer för utlänningspolitiken m. m.
1969	mt:er	(s) (s, c, m, fp)	I:743 II:856	medborgarskap för här i riket bosatta barn beträffande vilka endast den ena av föräldrarna är svensk medborgare	ILU 3 och ILU 18	
	mt:er	(s) (s, fp)	I:142 II:159	generösare bestämmelser för förtidspension eller sjukbidrag för handikappade utländska, här i riket bosatta medborgare, vilka på grund av sin ungdom inte kunnat ha förvärvsarbete här under minst ett år	2LU 24	
	mt	(m)	II:250	möjlighet för utländska medborgare att erhålla pension för sina utvecklingsstörda ungdomar	2LU 24	
	mt:er	(m)	I:588 I:676	ersättning av statsmedel till kommun för socialhjälp som lämnats utlänningsäven om hjälpen utgått enligt 13 § socialhjälpslagen (frivillig socialhjälp)	SU 5 p. 36	behandlade tills. med förslag i statsverksprop:en 1969
	mt:er	(m)	I:143 II:158	tillskapande av möjlighet för utländska medborgare att begära undantagande från den allmänna försäkringen fr. o. m. inflyttningsåret	2LU 46	
	mt:er	(m)	I:56 II:63	svensk invandrings- och minoritetspolitik	SU 86	behandlade tills. med förslag i statsverksprop:en 1969 och prop. 1969:53 ang. organisationen av statens invandrar-

1969	e f	(m)		tidpunkt för tillsättande av en expertgrupp för lösande av zigenarnas problem	prot. II:34:11
1970	e f	(fp)		nivån för arbetsmarknadsstyrelsens och socialstyrelsens ekonomiska stöd till flyktingar vilka beviljats asyl i Sverige	prot. II:7:64
	mt:er	(m)	I:910 II:1055	översyn av lagstiftningen om utländsk medborgares rätt till fiske i svenskt vatten	3LU 13
	mt:er	(fp)	I:204 II:226	möjlighet till enskild invandring för zigenare enligt samma principer som gäller för övriga invandrare	SU 35
	mt:er	(fp)	I:699 II:737	statligt stöd till kommuner för anpassningsverksamhet bland invandrare, ökade resurser till statens invandrarverk för statlig informationsverksamhet samt särskilda åtgärder för att bereda kvalificerat utbildade invandrare arbetsmöjligheter som svarar mot deras kvalifikationer	SU 35
	mt:er	(fp)	I:700 II:811	bidrag till de romersk-katolska, grekisk-ortodoxa och mosaiska församlingarna liksom till andra religiösa invandrargrupper för deras kurativa insatser bland invandrarna	SU 35
	mt	(s)	II:54	undervisningen i svenska och informationen för invandrare	SU 35 och SU 171
	mt	(c)	II:526	effektivisering av informationsverksamheten bland den utländska arbetskraften	SU 35

behandlade tills.
med förslag i
statsverksprop:en
1970

behandlade tills.
med förslag i
statsverksprop:en
1970

behandlade tills.
med förslag i
statsverksprop:en
1970

behandlad tills.
med förslag i
statsverksprop:en
1970

behandlad tills.
med förslag i
statsverksprop:en
1970

År	Sätt för frågans väckande	Parti	Motionsnummer	Fråga	Utskottsutlåtande eller protokoll	Anmärkning
1970	mt	(fp, m, c)	II:768	effektivisering av invandrarernas integration i det svenska samhället och resurser för upplysning, information och undervisning	SU 35	behandlad tills. med förslag i statsverksprop.:en 1970
	mt:er	(s)	I:218 II:173	expeditionsavgiften för bevis om förvärv av svenskt medborgarskap	BeU 17	
	mt:er	(m) (m, s)	I:832 II:981	underlättande av inträde i svenska kyrkan för evangelisk-lutherska invandrare	1LU 37	
	e f	(m)		omprövning av praxis vid beviljandet av uppehållstillstånd för amerikanska s. k. desertörer med hänsyn till de fall av narkotikabrott som förekommit bland dem	prot. I:20:3	
	mt:er	(fp)	I:699 II:737	översyn av kursplanerna vid socialhögskolorna så att invandrarproblemen bereds ökat utrymme	SU 88 p. 16	behandlade tills. med förslag i statsverksprop.:en 1970
	mt:er	(s)	I:460 II:503	behovet av utbildning i finska för svenska lärare samt förläggning av sådan kursverksamhet till Haparanda	SU 88 p. 30	behandlade tills. med förslag i statsverksprop.:en 1970
	mt:er	(m, fp) (m)	I:340 II:380	inrättande av en särskild studiemedelsnämnd för ärenden ang. personer som inte är svenska medborgare	SU 88 p. 37	behandlade tills. med förslag i statsverksprop.:en 1970
	mt:er	(s)	I:1042 II:1203	bidragsförskött till såväl svenska som utländska barn oavsett de senares nationalitet	2LU 40	behandlade tills. med prop. 1970:65 ang. ändring i lagen om allmänna barnbidrag, m. m.
	mt	(s)	II:1146	ekonomiskt stöd till de fria kristna samfundet och invandrar kyrkorna	ABU 44	

1970	i	(c)	komplettering av befintlig utbildning och information för invandrare med provisoriska åtgärder som försöksverksamhet	prot. II:29:3
	i	(m)	tillämpande av kungörelsen angående kunskap i finska språket såsom befodringsgrund vid tillsättande av vissa tjänstebefattningar när det gäller allmän befattning å ort där ett stort antal finsktalande personer är verksamma	prot. II:30:31
	mt:er	(c, fp, s, m) (c, fp, s, m)	medborgarskap för här i riket bosatta barn i fråga om vilka endast den ena av föräldrarna är svensk medborgare	1LU 48 och 1LU 50
	mt	(m)	lika ställning inom sociallagstiftningen för alla i Sverige bosatta barn	1LU 48 och 1LU 50
	e f:or	(s) (vpk)	möjligheterna för i Sverige bosatta grekiska medborgare att här förenas med sina familjer	prot. II:37:82
1971	e f	(vpk)	förenlighet med överenskommelsen om en fri nordisk arbetsmarknad av anställningsvägran av företag gentemot finländska arbetare efter strejktombrott i Finland	19:11
	e f	(s)	användning av de yrkesskolor, som efter gymnasieskolans införande kan komma att avvecklas av landstingen, för utbildning av invandrare	36:14
	e f	(vpk)	praxis för beviljande av politisk asyl i Sverige	41:81
	mt	(s)	flyttningsbidrag till arbetstigare från annat nordiskt land redan vid första arbetsplaceringen i Sverige	InU 3 p. 3 behandlad tills. med förslag i statsverksprop:en 1971

År	Sätt för frågans väckande	Parti	Motionsnummer	Fråga	Utskottsutlåtande eller protokoll	Anmärkning
1971	e f	(vpk)		anledningen till att utrymmet för invandring av zigenare till Sverige inte är utnyttjat sett mot bakgrund av tillämnade utvisningar från Sverige	51:10	
	e f	(m)		prövning av frågan om sökanden kan befaras komma att här i riket bedriva brottslig verksamhet i samband med prövning av ansökan om uppehållstillstånd samt uppsikt över sökanden under tiden för ärendets behandling	51:13	
	mt	(c)	1144	anvisande av medel för inrättande av en informationsbyrå inom statens invandrarverk	InU 6 p. 1	behandlad tills. med förslag i statsverksprop:en 1971
	mt	(s)	37	anvisande av bidrag till invandrar-kyrkor och fastställande av riktlinjer för sådana bidrag	InU 6 p. 3	behandlad tills. med förslag i statsverksprop:en 1971
	mt	(fp)	285	anvisande av medel för fördelning mellan de romersk-katolska, grekisk-ortodoxa och mosaiska församlingarna liksom andra religiösa invandrar-grupper för deras kurativa insatser bland invandrarna	InU 6 p. 3	behandlad tills. med förslag i statsverksprop:en 1971
	mt	(c)	1144	ökning av medelsanvisningen till Stiftelsen Invandartidningen	InU 6 p. 3	behandlad tills. med förslag i statsverksprop:en 1971
	mt	(fp)	111	anordnande av arbetslivsorientering för invandrare	InU 6 p. 4	behandlad tills. med förslag i statsverksprop:en 1971

1971	mt	518	försöksverksamhet avseende träning i svenska språket för invandrabarn inom barnstugeverksamhetens ram	InU 6 p. 4	behandlad tills. med förslag i statsverksprop:en 1971
	mt	1128	utbildningen i svenska språket m. m. för invandrare	InU 6 p. 4	behandlad tills. med förslag i statsverksprop:en 1971
	e f		förfarandet vid begäran om utlämning av utländsk medborgare	62:16	
	e f		åtgärder för att fylla behovet av tolkar för domstolsförhandlingar	62:17	
	mt	34	befrielse för bl. a. invandrar kyrkor-na från den allmänna arbetsgivarav-giften	SkU 17	
	mt	1159	ökning av bostadsbyggandet för åren 1972-1974 för att tillgodose en snabb förbättring av bl. a. invand-rarnas bostadssituation	CU 12	behandlad tills. med förslag i statsverksprop:en 1971
	i och e f:or		skydd för dem som befäras bli ut-satta för utländsk terrorverksamhet i Sverige m. m.	69:147	
	e f		redovisning för viss försöksverksam-het med språkträning för invandrar-barn i förskoleåldern	78:12	
	mt:er	120 158 592	expeditionsavgiften för bevis om förvärv av svenskt medborgarskap	SkU 27	
	e f		uppehållstillstånd för brasilianska medborgare som på grund av politisk förföljelse i hemlandet inkommer eller söker inkomma till Sverige	89:7	

Ar	Sätt för frågans väckande	Parti	Motionsnummer	Fråga	Utskottsutlåtande eller protokoll	Anmärkning
1971	mt	(fp, c)	1434	utökning av studierådgivningen och de kurativa insatserna för utländska studerande, den framtida utformningen av utländska medborgares studiemöjligheter i Sverige samt ej skärpning av kravet på vistelse och förvärsarbete i Sverige ett år för rätt till studiestöd för andra än flyktingar, statslösa och barn till invandrare	SfU 29	behandlad tills. med prop. 1971:81 ang. studiesocialt stöd till utländska studerande
	e f	(c)		åtgärder för att invandras barn kan återförenas med föräldrarna här	99:111	ej besvarad
	mt	(fp)	34	ekonomiskt stöd till invandrarkyrkorna motsvarande den ekonomiska belastningen för dem genom den allmänna arbetsgivaravgiften respektive genom övergången till indirekt beskattning	KrU 15	
	mt	(s)	1425	åtgärder för att förbättra invandras anpassning till den svenska trafikens villkor	TU 12	behandlad tills. med prop. 1971:65 ang. körkort och körkortregistrering
	mt	(c)	608	registrering av samfundstillhörighet i folkbokföringen för personer som inte tillhör svenska kyrkan, då vederbörande själv lämnar uppgift där- om	SkU 48	
	e f	(vpk)	1158	tillämpning av bestämmelserna om hets mot folkgrupp på filmer med utpräglad rasistisk tendens	115:28	
	mt	(c)	227	utökade politiska rättigheter, i första hand kommunal rösträtt, för invandrare	KU 47	

1971	mt	(fp)	158	<p>möjlighet att förvärva svenskt medborgarskap om utlänning vistats i landet sedan fyra år, vad gäller nordisk invandrare två år, samt undandande av särbestämmelser som inkränker invandarnas rättigheter — exemplifierade med kraven att statsråd skall vara infödd svensk, att innehavare av statstjänst i princip skall vara svensk medborgare, att ägare och utgivare av periodisk skrift skall vara svensk medborgare och att styrelseledamot i ekonomisk förening skall vara svensk medborgare</p>	InU 26
	mt	(s)	45	<p>överförande på de företag som rekryterar utländsk arbetskraft av en väsentlig del av de samhälleliga kostnader som denna rekrytering medför</p>	InU 27
	mt	(fp)	116	<p>utsändning i Sverige av finska TV-program, ekonomiskt stöd för tryggande av utgivning av tvåspråkiga dagstidningar samt åtgärder för att underlätta pressens möjligheter att ge information till invandrare på ett antal frekventa invandrarspråk</p>	InU 28
	mt	(s)	110	<p>kartläggning av möjligheterna att arbetsplacera flyktingar med kvalificerad utbildning på arbetsuppgifter av särskilt värde för det svenska samhället</p>	InU 29
	mt	(fp)	159	<p>utredande av de s. k. intellektuella flyktingarnas situation — framför allt med avseende på möjligheterna att förbättra arbetsförmedlingen för dessa — samt översyn av formerna för förhör med flyktingar</p>	InU 29

År	Sätt för frågans väckande	Parti	Motionsnummer	Fråga	Utskottsutlåtande eller protokoll	Anmärkning
1971	mt	(fp)	449	inrättande av kommunala invandringsnämnder	InU 30	
	e f	(vpk)		förebud för i Sverige boende personer som inte är svenska medborgare att delta i statsunderstödd verksamhet, såsom exempelvis viss tävlingsidrott	129:67	
	mt	(fp)	134	statsbidrag för lärare för språkträning av invandrarbarn i svenska i förskolan, statsbidrag till lärartimmar för anordnande av förberedelseklasser för introduktion av invandrarbarn i det svenska skolsystemet, åtgärder för att öka rekryteringen av invandrarbarn till gymnasieskolan, översyn av kursplanerna vid all läro- utbildning så att invandrarbarnas problem särskilt beaktas samt beaktande av invandrarbarns problem vid utbildning av övrig skolpersonal, t. ex. skolsköterskor, kuratorer och psykologer	UbU 28	
	mt	(vpk)	803	begäran om förslag i syfte att bredda ungdoms- och kulturutbytet mellan Sverige, å ena sidan, och Island och Färöarna, å andra sidan	KrU 28	
	mt	(vpk)	1555	besvärstid beträffande klagan över polismyndighets beslut om avvissning, tid för påbörjande av verkställighet av beslut om avvissning eller förpassning, borttagande av visst villkor för utlänning att föra klagan över den centrala	InU 37	behandlad tills med prop. 1971:155 med förslag till lag om ändring i utlänningslagen m. m.

1972	e f	(m)		utlänningsmyndighetens beslut om avvisning eller förpassning samt över dess beslut i tillståndsärende i vissa fall, myndighet till vilken nöjdförklaring över beslut om avvisning, förpassning eller utvisning skall kunna avges, borttagande av föreskriften att avvisning skall så snart det ske kan verkställas av polismyndighet — alla nu nämnda förslag avseende utlänningslagen — angivande av de länder som kan komma i fråga då det gäller att ge utländsk medborgare politisk asyl samt avskaffande av expeditionavgiften för medborgarskapsbevis.	16:13		
	mt	(c)	602	begäran om ökade resurser för tolkutbildning		InU 6 p. 3	behandlad tills. med förslag i statsverksprop:en 1972
	mt	(fp)	772	information, bibliotekens service, trygghet i anställningen, bostadsfrågan, stöd till organisationer samt stöd till kulturell och religiös service för invandrare		InU 6 p. 3	behandlad tills. med förslag i statsverksprop:en 1972
	mt	(fp)	1408	ökat bidrag till Stiftelsen Invandrarbidraget		InU 6 p. 3	behandlad tills. med förslag i statsverksprop:en 1972
	mt	(m)	1414	synpunkter på samhällets service för invandrare		InU 6 p. 3	

År	Sätt för frågans väckande	Parti	Motionsnummer	Fråga	Utskottsutlåtande eller protokoll	Anmärkning
1972	mt:er	(fp) (vpk)	595 1398	genomförande av invandrarutredningens förslag i betänkandet (SOU 1971:51) Invandrarernas utbildningssituation – förslag om grundutbildning i svenska för vuxna invandrare	InU 6 p. 4	behandlad tills. med förslag i statsverksprop:en 1972
	mt	(c)	602	begäran om förslag ang. undervisning i svenska för vuxna invandrare	InU 6 p. 4	behandlad tills. med förslag i statsverksprop:en 1972
	mt	(s)	773	ansvar för de fackliga organisationerna och studieförbunden för grundutbildningen för invandrare	InU 6 p. 4	behandlad tills. med förslag i statsverksprop:en 1972
	mt	(c)	482	skärmbildsundersökning för invandrare	SoU 5 p. 18	behandlad tills. med förslag i statsverksprop:en 1972
	mt	(fp)	699	statsbidrag för lärare för språkträning av invandrarbarn i svenska i förskolan, översyn av statsbidragsbestämmelserna för undervisning av invandrarbarn i grundskolan, utvecklande av läromedel för undervisning av invandrarbarn, åtgärder för att öka rekryteringen av invandrarungdom till gymnasieskolor, beaktande av invandrarernas problem i all lärarutbildning och i utbildning av övrig skolpersonal, t. ex. skolsköterskor, kuratorer och psykologer samt prövning av behovet av ett särskilt institut för frågor rörande undervisning av invandrare	UbU 2 p. 1	behandlad tills. med förslag i statsverksprop:en 1972

16	1972	mt	(c)	1092	utvidgad försöksverksamhet för språk- träning bland invandrarbarn	UbU 2 p. 1	behandlad tills. med förslag i statsverksprop:en 1972
		mt	(m)	703	undervisning i grundskolan av invand- rarbarn i deras modersmål på timmar anslagna för fritt valt arbete	UbU 2 p. 6	behandlad tills. med förslag i statsverksprop:en 1972
		mt	(c)	1165	anvisande av medel för inrättande av särskilda tillvalsgrupper med tre elever för invandrarbarn i grund- skolan	UbU 2 p. 6	behandlad tills. med förslag i statsverksprop:en 1972
		mt	(c)	1165	vidgad försöksverksamhet med under- visning i särskild invandrarklass i gymnasieskolan	UbU 2 p. 11	behandlad tills. med förslag i statsverksprop:en 1972
		e f	(vpk)		vissa ändringar i lagen om utlämning för brott i syfte att öka rättsskyddet för utländska medborgare	53:94	
		i:er	(vpk) (fp)		svenskundervisningen för invandrare	61:150	
		mt	(fp)	595	ändring av lagen om svenskt med- borgarskap så att utlämning som vistats i landet sedan fyra år — beträf- fande nordisk invandrare två år — skall kunna erhålla svenskt medbor- garskap samt borttagande av expedi- tionsavgiften för ansökan och an- mälan för svenskt medborgarskap	InU 11	
		mt	(fp)	619	stöd till dagspressen för information till invandrare	KU 29	
		mt	(m)	458	värdering av utländska studerandes meriter för tillträde till högre läroanstalt	UbU 35	
		e f	(vpk)		bedömning av de skolor som den grekiska juntan upprätthåller i Sverige	118:188	

År	Sätt för frågans väckande	Parti	Motions- nummer	Fråga	Utskotts- utlåtande eller protokoll	Anmärkning
1972	i	(m)		rättsskydd utanför Sverige genom svenska myndigheter för svenska medborgare med dubbelt medborgarskap samt åtgärder för att befria personer som erhållit svenskt medborgarskap från sovjetiskt medborgarskap	136:96	
	mt	(fp)	755	begäran av regler för statlig auktorisation av tolkar och översättare	NU 69	
	mt	(fp)	965	vistelse och förvärvsarbete i Sverige under ett år — varvid hemarbete jämställs med förvärvsarbete — som villkor för studiestöd till andra utlänningar än flyktingar m. fl.	SfU 40	
	mt	(fp)	1460	begäran om utredning rörande utländska medborgares studiemöjligheter i Sverige	SfU 40	
	mt:er	(s) (fp) (c) (m) (vpk) (m)	1746— 1757	olika frågor rörande svenskundervisning för invandrare	InU 27	behandlade tills. med prop. 1973: 100 med förslag till lag om rätt till ledighet och lön vid deltagandet i svenskundervis- ning för invand- rare
	mt		337	socialhjälp till utlänningar som vistas i landet som turister	SoU 44	
1973	ef	(m)		behandlingen av ett förslag av skolöverstyrelsen om inrättande av ett statens institut för finsk-svensk kursverksamhet i Haparanda	9:34	

1973	mt	(s)	405	ersättning för tolkkostnader vid anlitande av allmänna advokatbyråer	JuU 1	behandlad tills. med prop. 1972:132 med förslag till lag om ändring i rätts- hjälpslagen m. m.
	mt	(c)	702	resursförstärkning för grundskolan för att möjliggöra bildande av mindre tillvalsgrupper för elever som inte är svenskspråkiga	UbU 4 p. 1	behandlad tills. med förslag i statsverksprop:en 1973
	mt	(vpk)	1310	resursförstärkning för grundskolan för stödundervisning för invandrarbarn	UbU 4 p. 1	behandlad tills. med förslag i statsverksprop:en 1973
	e f	(vpk)		beaktande av att anklagelser och domar i hemlandet kan läggas till grund för negativ behandling av ärenden rörande utlänningar som kommit till Sverige	41:46	
	mt	(fp)	547	produktionsbidrag för tidningar på annat språk än svenska	KU 11	behandlad tills. med förslag i statsverksprop:en 1973
	mt	(fp)	962	bidrag ur presstödsfonden till dagstidningar för på främmande språk publicerade nyhetsartiklar och meddelanden	KU 11	behandlad tills. med förslag i statsverksprop:en 1973
	mt	(c)	847	ökad medelsanvisning för tolkutbildning	InU 6	behandlad tills. med förslag i statsverksprop:en 1973
	mt	(s)	1255	särskilt anslag för bidrag till invandrarkyrkor	InU 6	behandlad tills. med förslag i statsverksprop:en 1973

År	Sätt för frågans väckande	Parti	Motionsnummer	Fråga	Utskottsutlåtande eller protokoll	Anmärkning
1973	mt	(vpk)	1524	utbyggande av informationen om invandrarers fackliga, sociala, ekonomiska och politiska rättigheter och skyldigheter, införande av tolkservice i anslutning till katastroflarmet och landstingens sjukvårdsupplysning samt information på modersmålet om rättigheter vid polisiär behandling av utlänning	InU 6	behandlad tills. med förslag i statsverksprop.en 1973
	mt	(vpk)	1533	vissa förhållanden betr. S:t Johannes Teologens grekiska-ortodoxa församling i Stockholm samt borttagande av bidrag till församlingen	InU 6	behandlad tills. med förslag i statsverksprop.en 1973
	mt	(fp)	1544	ökad medelsanvisning till organisationer m. fl. för anpassningsåtgärder	InU 6	behandlad tills. med förslag i statsverksprop.en 1973
	mt	(fp)	1545	ändring i lagen om svenskt medborgarskap så att utlänning som vistas i landet sedan fyra år – vad gäller nordisk invandrare två år – skall erhalla svenskt medborgarskap	InU 10	
	mt:er	(c) (vpk)	702 1310	resursförstärkning för gymnasieskolan för stödundervisning för invandrarbarn	UBU 5 p. 2	behandlade tills. med förslag i statsverksprop.en 1973
	e f	(m)		pedagogisk kvalifikation för lärare samt valfrihet i fråga om studieförbund beträffande undervisningen i svenska för invandrare	46:18	

1973	i	(fp)	46:18	möjligheter för alla av staten erkända studieförbund att delta, krav på pedagogiska erfarenheter hos lärare samt åtgärder för tillgodoseende av krav på en effektiv undervisning när det gäller undervisning i svenska för invandrare	46:18	behandlad tills. med förslag i statsverksprop:en 1973
	mt	(c)	437	rutiner inom den allmänna dispensär- och skärmbildsundersökningen för att tillförsäkra invandrare sådan undersökning snarast efter invandringen	SoU 5 p. 20	behandlad tills. med förslag i statsverksprop:en 1973
	mt	(fp)	1260	vissa frågor om utländska medborgares studiemöjligheter i Sverige, nämligen besvärätt över centrala studiehjälpnsnämndens beslut, möjligheter för invandrare att påbörja vistelse i Sverige med studier, gäststipendiernas utformning, förkunskapskrav i svenska och engelska jämte språkundervisning för utländska studerande, yrkesvägledning samt kurativa åtgärder	UbU 9 p. 2	behandlad tills. med förslag i statsverksprop:en 1973
	mt	(m)	1643	möjligheter för alla erkända studieförbund att meddela den undervisning i svenska för invandrare som grundas på lagen om rätt till ledighet och lön vid deltagande i svenskundervisning för invandrare	InU 15	behandlad tills. med prop. 1973: 43 med förslag till lag om ändring i lagen om rätt till ledighet och lön vid deltagande i svenskundervisning för invandrare

År	Sätt för frågans väckande	Parti	Motionsnummer	Fråga	Utskottsutlåtande eller protokoll	Anmärkning
1973	mt:er	(s) (vpk)	1645 1646	ändring av lagen om rätt till ledighet och lön vid deltagande i svenskundervisning för invandrare till att även omfatta utländska arbetstagare på svenska fartyg	InU 15	behandlad tills. med prop. 1973:43 med förslag till lag om ändring i lagen om rätt till ledighet och lön vid deltagande i svenskundervisning för invandrare
	mt	(c)	702	överförande av svenskundervisningen för invandrare till den kommunala vuxenutbildningen	UbU 24	behandlad tills. med förslag i statsverksprop:en 1973
	mt	(vpk)	1274	åläggande för kommunerna att bedriva undervisning för invandrabarnen på deras eget modersmål	UbU 24	behandlad tills. med förslag i statsverksprop:en 1973
	mt	(fp)	1317	möjligheter för alla invandrare inklusive hemarbetande kvinnor till grundläggande svenskundervisning och underlättande av detta genom bl. a. premier, sociala insatser och barnpassning, fördjupad utbildning för invandrare i svenska genom den kommunala vuxenutbildningen, folkhögskolorna, studieförbunden och radio-TV, inrättande av särskild undervisning för invandrare som är analfabeter, överförande till kommunerna av huvudmannaskapet för grundutbildningen i svenska och samhällsorienteringen för invandrare samt slopande av begränsningen i studierelverksamheten i svenska språket	UbU 24	behandlad tills. med förslag i statsverksprop:en 1973

1973	mt	(fp)	1318	åtgärder i syfte att öka rekryteringen och underlätta studierna för invandring i den gymnasiala skolan	UbU 24	behandlad tills. med förslag i statsverksprop.en 1973
	mt	(s)	1628	resurser som bör sättas in för att klara svensk- och samhällsundervisning för invandrades familjemedlemmar som inte är förvärvsarbetande	UbU 24	behandlad tills. med förslag i statsverksprop.en 1973
	mt	(m)	1698	kompetensbestämmelser för lärare i den med statsbidrag understödda invandrarundervisningen	UbU 24	behandlad tills. med förslag i statsverksprop.en 1973
	mt	(m, c, fp)	1699	inrättande av ett statens institut för finsk-svensk kursverksamhet i Haparanda	UbU 27 p. 1	behandlad tills. med prop. 1973:54 ang. vuxenutbildning m. m.
	i	(m)		sådan skärpning av invandringskontrollen att de tjuvnads- och bedrägeribrott som begås här i Sverige av företrädesvis kringflackande utomnordiska zigenarkollektiv kan förebyggas	86:54	
	mt	(fp)	149	befrielse för person av baltiskt ursprung från sovjetiskt medborgarskap	UU 1973:7	
	mt	(fp)	1127	vistelse och förvärvsarbete i Sverige under ett år som villkor för utlännings rätt till studiestöd när det gäller andra kategorier än flyktingar m. fl. samt att hemarbete skall jämfästas med förvärvsarbete oberoende av om barn finns i hemmet eller ej	SfU 17	behandlad tills. med prop. 1973:63 ang. studie-socialt stöd

År	Sätt för frågans väckande	Parti	Motionsnummer	Fråga	Utskotts-utlåtande eller protokoll	Anmärkning
1973	mt	(c)	1921	kostnaderna för tilläggs Pensionering av utländska sjömän	SfU 23	behandlad tills. med prop. 1973:98 ang. rätt till tilläggs Pension för utländska sjömän vid anställning på svenska handelsfartyg m. m.
	mt:er	(s) (c)	113 541	kommunal rösträtt för invandrare	KU 26	behandlade tills. med prop. 1973:90 med förslag till ny regeringsform och ny riksdagsordning m. m.
	mt	(vpk)	117	kommunal rösträtt för invandrare efter två års vistelse i Sverige	KU 26	behandlad tills. med prop. 1973:90 med förslag till ny regeringsform och ny riksdagsordning m. m.
	mt	(fp)	980	kommunal rösträtt och valbarhet för invandrare	KU 26	behandlad tills. med prop. 1973:90 med förslag till ny regeringsform och ny riksdagsordning m. m.
	mt	(m)	1084	häktning vid förvisning av utlänning	JuU 28	
	mt	(m)	838	återinförande av obligatorisk bostadsanmälan för utlänning	InU 27	
	mt	(c)	74	rätt till ersättning för förlossningsvård i annat nordiskt land	SfU 30	

1973	e f	(vpk)	tillämpningen av bestämmelserna om avvisning av utlänningar	138:113
	e f	(fp)	tillämpningen av den s. k. terrorist- lagens bestämmelse om avvisning	138:113
	mt	(vpk)	invandrades pensionsrätt	SfU 35
	i		känedom för svenska myndigheter om ändringar i främmande staters med- borgarskapslagstiftning	151:138

Bilaga 6
Internationella översikter

6.1 Invandringslandet Canada

av Bengt Lidal

Invandringens omfattning

I maj 1972 beräknas Canada ha tagit emot sin tiomiljonte invandrare sedan landet fick självstyre år 1867. Mer än 3,8 miljoner immigranter har anlänt till Canada efter andra världskriget.

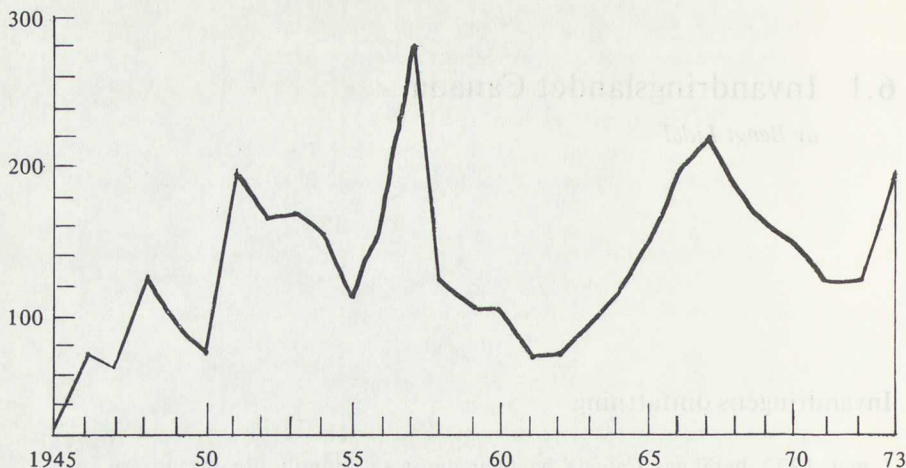
Denna ström av människor har inte flutit jämnt genom åren. Under 1880-talet noterades årssiffror över 100 000 under tre intensiva år. Lika höga och högre tal återkom inte förrän år 1903, det första av en lång rad år med sexsiffriga noteringar, kulminerande år 1913 med 400 000, och därefter tvärt avbruten av första världskriget.

Omedelbart efter kriget inleddes en ny serie intensiva invandringsår, en serie som avbröts av 1930-talets depression. Detta avbrott blev längre än det föregående. Invandringen hann aldrig ta fart förrän andra världskriget ytterligare reducerade inflödet av människor.

Även under tiden efter andra världskriget har invandringens intensitet växlat kraftigt, vilket framgår av följande tabell och diagram.

År	Antal invandrare	År	Antal invandrare
1946	72 000	1960	104 000
1947	64 000	1961	72 000
1948	125 000	1962	75 000
1949	95 000	1963	93 000
1950	74 000	1964	113 000
1951	194 000	1965	147 000
1952	164 000	1966	195 000
1953	169 000	1967	223 000
1954	164 000	1968	184 000
1955	110 000	1969	162 000
1956	165 000	1970	148 000
1957	282 000	1971	122 000
1958	124 000	1972	122 000
1959	109 000	1973	184 000

Inför här återgivna diagram har professor Freda Hawkins i sitt i början av år 1973 utkomna standardverk "Canada and Immigration, Public Policy and Public Concern" gjort följande reflexion: Fluktuationerna i invandringen är mycket slående; de ger knappast vid handen att något fast program eller framsynt planering varit utmärkande för den invand-

ring som ägt rum. Uppgången åren 1951–53 var en följd av 1950 års invandringsbestämmelser och inrättandet av ett nytt departement för medborgarskaps- och immigrationsfrågor. Den starkt ökade invandringen 1956–57 sammanhängde med Ungern-revolten och Suez-krisen, den följande nedgången med den dämpade konjunkturen i Canada. Den ekonomiska expansionen 1962–67 åtföljdes av en ökande invandring. Den därefter sjunkande och t. o. m. 1972 relativt låga invandringen är åtminstone delvis en följd av 1967 års invandringsbestämmelser.

Det är emellertid inte endast immigrationens *totalsiffror* som växlat. Invandringens *sammansättning* med avseende på ursprungsländer har ändrats, delvis till följd av politiska beslut i Canada, delvis också till följd av "omständigheter utom Canadas kontroll".

En övervägande del av Canadas invandrare har kommit från Europa. Denna övervikt förklaras av främst fyra faktorer: Canadas historiska anknytning till Europa (Storbritannien och Frankrike), en därav betingad immigrationspolitik med ty åtföljande arrangemang i form av viseringsmyndigheter med koncentration till Europa samt, inte minst, det stora antalet "displaced persons" i den omedelbara efterkrigstidens Europa.

För tiden 1946–67 redovisas totalinvandring överstigande 100 000 från sex olika länder, nämligen från

Storbritannien	828 000
Italien	409 000
Tyskland (BRD)	289 000
USA	244 000
Nederländerna	165 000
Polen	102 000

På sjunde plats kommer Frankrike (83 000) och på tolfte, som första utomeuropeiska land (bortsett från USA), Kina (47 000).

Efter år 1967, då de "icke-diskriminerande" invandringsbestämmelserna introducerades (se nedan) har inträffat vissa markanta förändringar i

invandringsmönstret, av vilka den kanske mest iögonfallande emellertid knappast har samband med de nya bestämmelserna: USA överträffade åren 1971 och 1972 Storbritannien som "sändarland". Bland övriga förändringar märks att Italien mellan 1967 och 1972 föll tillbaka från andra till åttonde plats. Invandringen från Portugal och, såsom väntat, från ett antal utomeuropeiska områden har däremot, relativt sett, vuxit. Bland de utomeuropeiska sändarländerna märks framför allt Västindien, Indien, Hongkong och Filippinerna.

Av de drygt 3,8 miljoner invandrarna till landet efter andra världskriget beräknas ungefär en miljon ha återvänt till det land varifrån de kom eller ha utvandrat till tredje land, huvudsakligen USA. Det råder emellertid en märklig och beklaglig brist på statistik över emigrationen från Canada. Visserligen är det invandringens bruttosiffror som är mest intressanta för planeringen och dimensioneringen av t. ex. insatser för att främja invandrarnas anpassning, men data om utvandringens omfattning och sammansättning skulle bl. a. kunna bidra till att belysa anpassningsåtgärdernas effektivitet.

Vart inom det vidsträckta Canada, världens till ytan näst största stat, beger sig invandrarna? Mer än hälften slår sig ner i Ontario, till folkmängden störst och till ytan näst störst av Canadas tio provinser, och mer än en fjärdedel hamnar i provinshuvudstaden Toronto. Under senare delen av 1960-talet mottog Toronto ensamt årligen mer än 40 000 nyinvandrade. Koncentrationen av immigrationsströmmarna till den största provinsen, Quebec, som på en yta tre gånger så stor som Frankrikes har tagit emot 15 à 20 procent av totalinvandringen, har inte varit mindre: Montreal, Canadas största stad, har tagit emot de flesta av provinsens invandrare. Under samma tid har i runda tal en åttondel av invandringen gått till vardera British Columbia på Canadas västkust (största stad: Vancouver) och den grupp av provinser som sträcker sig från Klippiga bergen till Hudson Bay (prärieprovinserna). Endast ett par procent av invandrarna slår sig ner i Atlantprovinserna och blott en promille finner vägen till de otillgängliga "territorierna" i nordväst.

Befolkningens sammansättning

Invandringens omfattning och sammansättning har givetvis i hög grad bestämt den kanadensiska totalbefolkningens sammansättning. (Den specialintresserade hänvisas till Warren E. Kalbachs monografi "The Impact of Immigration on Canada's Population", Ottawa, 1970.) Folkräkningar upptagande bl. a. frågan om "etniskt ursprung" företas vart tionde år, senast år 1971.

Bortsett från frågan om etniskt ursprung innehöll 1971 års folkräkningsformulär tre frågor rörande språk, nämligen a) Modersmål = det språk Ni talade först och fortfarande förstår (med svarsalternativen engelska, franska, tyska, italienska, annat – vilket?) b) Vilket språk talar Ni *oftast* hemma? (engelska, franska, tyska, "indianska", italienska, ungerska, nederländska, polska, ukrainska, jiddisch, annat – vilket?) c)

Kan Ni tala engelska eller franska tillräckligt bra för att genomföra ett samtal? (end. eng., end. fr., både eng. o. fr., varken eng. el. fr.).

Canadas befolkningssammansättning med avseende på etniskt ursprung enligt 1961 och 1971 års folkräkningar framgår av följande tabell:

Ursprung	Antal år 1961	Andel (%)	Antal år 1971	Andel (%)
Brittiskt	7 997 000	43,8	9 624 000	44,6
Franskt	5 540 000	30,4	6 180 000	28,7
Annat europeiskt (totalt)	4 117 000	22,6	4 960 000	23,0
Belgiskt	61 000	0,3	51 000	0,2
Danskt	85 000	0,5	76 000	0,4
Finskt (finländskt)	59 000	0,3	59 000	0,3
Grekiskt	56 000	0,3	125 000	0,6
Italienskt	450 000	2,5	731 000	3,4
Judiskt	173 000	1,0	297 000	1,4
Jugoslaviskt	69 000	0,4	105 000 ^a	0,5
Nederländskt	430 000	2,4	426 000	2,0
Norskt	149 000	0,8	179 000	0,8
Polskt	324 000	1,8	316 000	1,5
Ryskt	119 000	0,7	65 000	0,3
Svenskt	122 000	0,7	102 000	0,5
Tjeckiskt o. slovakiskt	73 000	0,4	82 000	0,4
Tyskt	1 050 000	5,8	1 317 000	6,1
Ukrainskt	473 000	2,6	581 000	2,7
Ungerskt	126 000	0,7	132 000	0,6
Österrikiskt	107 000	0,6	42 000	0,2
Annat europeiskt	190 000	1,0	275 000 ^b	1,3
Asiatiskt	122 000	0,7	286 000	1,3
Japanskt	29 000	0,2	37 000	0,2
Kinesiskt	58 000	0,3	119 000	0,6
Annat asiatiskt	34 000	0,2	129 000 ^c	0,6
Indianskt och eskimåiskt	220 000	1,2	313 000 ^d	1,4
Övriga ursprung	243 000	1,3	206 000	1,0
Totalt	18 238 000		21 568 000	

^a varav 23 000 av kroatiskt, 7 000 av serbiskt och 7 000 av slovenskt ursprung; övriga av icke närmare specificerat jugoslaviskt ursprung

^b varav 97 000 av portugisiskt ursprung

^c varav 68 000 av indiskt ursprung

^d varav 295 000 av indianskt ursprung.

Bland de preliminära bulletinerna från den senaste folkräkningen finns en som redovisar befolkningens fördelning på modersmål (nio grupper):

Modersmål	Antal	Andel (%)
Engelska	12 974 000	60,1
Franska	5 794 000	26,9
Tyska	561 000	2,6
Italienska	538 000	2,5
Ukrainska	310 000	1,4
Nederländska	145 000	0,7
Polska	135 000	0,6
Indian- och eskimåspr.	180 000	0,8
Övriga	932 000	4,3
Totalbefolkn.	21 569 000	100,0

Dessa procentsiffror kan kombineras med tidigare framtagna ursprungs- och modersmålsiffror i följande tabell:

	1931	1941	1951	1961	1971
<i>Ursprung</i>					
Brittiskt	51,9	49,7	47,9	43,8	44,6
Franskt	28,2	30,3	30,8	30,4	28,7
Annat	19,9	20,0	21,3	25,8	26,7
<i>Modersmål</i>					
Engelska	57,0	56,4	59,1	58,5	60,1
Franska	27,3	29,2	29,0	28,1	26,9
Annat	15,7	14,4	11,9	13,4	13,0

Som nämnts innehöll folkräkningsformuläret år 1971 också en fråga om "hemspråk" (fråga b ovan). I juni 1973 meddelade Canadas statistiska centralbyrå svarsutfallet på denna fråga. Följande tabell kan jämföras med den ovan återgivna modersmålstabellen från samma år.

Vilket språk talas oftast i kanadensiska hem?

Engelska	67,0 %
Franska	25,7 %
Italienska	2,0 %
Tyska	1,0 %
Ukrainska	0,7 %
"Indianska"	0,6 %
Kinesiska	0,4 %
Grekiska	0,4 %
Polska	0,3 %
Portugisiska	0,3 %
Ungerska	0,2 %
Nederländska	0,2 %
Serbokroatiska	0,1 %
Övriga	1,1 %

Den invandringspolitiska utvecklingen

Att Canada – visserligen i en utsträckning och för en utveckling som dåtidens lagstiftare inte kunde föreställa sig – i framtiden skulle bli beroende av invandring, kom till uttryck redan i landets konstitution, The British North America Act av år 1867. Enligt konstitutionens artikel 95 fick *såväl federationens som provinsernas* lagstiftande församlingar möjlighet att stifta lagar rörande "åkerbruk och invandring".

Kombinationen "åkerbruk och invandring" i den alltså gällande artikeln var naturlig: den kanadensiska prärien låg och väntade på att bli uppodlad. – I praktiken har invandringspolitiken i de flesta avseenden givetvis förblivit en federal angelägenhet.

År 1946, efter femton år med obetydlig invandring till följd av depression och krig, stod Canada på tröskeln till en ny invandringsepok med en uppsättning föga adekvata invandringsbestämmelser kodifierade i

en lag (Immigration Act) av år 1927 och en kungörelse (Regulations) från år 1931. Enligt dessa kunde för immigration till Canada ifrågakomma endast 1) brittiska undersåtar från Storbritannien, Irland, Newfoundland (ännu inte en del av Canada), Nya Zeeland, Australien och Sydafrikanska unionen, 2) medborgare i USA, 3) hustru och ogifta barn under 18 år eller fästman/fästmö till en i Canada lagligen bosatt person, samt 4) "lantbrukare med tillräckliga medel att driva lantbruk i Canada". Invandring av asiater var, sedan år 1930, begränsad till hustrur och barn enligt regeln under 3) ovan och alla personer av kinesisk extraktion, utom köpmän, var, oberoende av medborgarskap och religion, utestängda från Canada enligt Chinese Immigration Act av år 1923.

I denna situation tillsattes en interdepartemental grupp som formulerade en politik som blev Canadas under de följande femton åren. Bland de punktinsatser som genomfördes märks följande:

Successivt vidgades kretsen av familjemedlemmar som kunde komma i fråga för invandring.

Exceptionella åtgärder vidtogs för att föra flyktingar och "displaced persons" från Europa till Canada.

Franska medborgare jämställdes med brittiska undersåtar och amerikanska medborgare enligt 1) och 2) ovan.

År 1947 introducerades den nya, långsiktiga invandringspolitiken i parlamentet. Den föreslogs bygga på följande sex principer:

- Invandringspolitiken skall syfta till att öka landets befolkning och
- genom invandringens bidrag till Canadas ekonomi öka befolkningens levnadsstandard.
- Därför måste invandringspolitiken vara selektiv och
- invandringen anpassas till landets resurser och behov.
- Invandringen är en intern angelägenhet, varför Canada är i sin fulla rätt att besluta att
- invandringen skall lämna balansen i befolkningens sammansättning orubbad (dvs. restriktionerna avseende asiatisk invandring kan och bör bestå).

Slutligen aviserades vissa organisationsförändringar eftersom den dåvarande invandringsenheten i departementet för gruvor och naturtillgångar efter depressions- och krigsåren inte var rustad att handlägga en "aktiv" invandringspolitik.

Det kom emellertid att dröja mer än två år innan dessa förändringar förverkligades. Först i januari 1950 trädde departementet för medborgarskaps- och invandringsfrågor (Department of Citizenship and Immigration) i funktion. Till det nya departementet fördes tre sakområden, två framgår av dess namn – det tredje var indianfrågor. (Medborgarskapsfrågorna är nu åter i Department of the Secretary of State.)

Inom det nya departementet vidtogs genast vissa åtgärder för att öppna dörren till Canada för nya grupper av invandrare. Först vidgades kretsen av européer som kunde medges rätt att invandra till att omfatta "var och en lämplig invandrare" av europeiskt ursprung. Vidare förhandlades ett kvotssystem fram gällande vissa asiatiska samväldesländer, ett

system som i stort sett bestod till år 1962. Slutligen utarbetades en ny Immigration Act vilken antogs år 1952 och trädde i kraft den 1 juni 1953.

Denna lag som, ehuru modifierad och kompletterad av kungörelser (Regulations), allttjämt är i kraft innebar bl. a. följande.

Den nya lagen fastslog kanadensiska medborgares och i Canada bosatta personers rätt att inresa och vistas i landet samt definierade begreppet bosättning för tillämpning av denna rätt.

För det andra gavs i lagen en uttömmande förteckning över "prohibited classes", dvs. kategorier av icke önskvärda, "förbjudna" invandrare.

För det tredje beskrevs immigrationsministerns och hans departements befogenheter; villkoren för frihetsberövanden och avlägsnande ("deportation") fastslogs, likaså för undersökningar och förhör samt för rätten att besvära sig över beslut.

Dock gavs åt regeringen (Governor-in-Council) en överraskande vidsträckt fullmakt att förbjuda eller begränsa rätten till inresa på grund av:

1. Nationality, citizenship, ethnic group, occupation, class, or geographical area of origin;
2. Peculiar customs, habits, modes of life, or methods of holding property;
3. Unsuitability having regard to the climatic, economic, social, industrial, educational, labour, health, or other conditions or requirements existing temporarily or otherwise, in Canada or in the area or country from or through which such persons come to Canada; or
4. Probable inability to become readily assimilated or to assume the duties and responsibilities of Canadian citizenship within a reasonable time after admission."

Denna in blanco-fullmakt har visserligen aldrig utnyttjats på något mer flagrant sätt. Men också bortsett från fullmaktsklausulen har 1952 års Immigration Act visat sig vara behäftad med vissa fundamentala svagheter. Den ena, omvittnad av flera innehavare av posten som Canadas immigrationsminister, innebär en alltför stor makt koncentrerad till ministern: denne kan i princip få – eller bli tvungen att – avgöra varje enskilt ärende (Canada saknar till skillnad från Sverige uppdelningen av den verkställande makten på departement och ämbetsverk). Enskilda ärenden var länge en sådan börda för ministern och departementet att en övergripande planering av invandringen och därmed sammanhängande uppgifter omöjliggjordes. Vidare förryckte detta förhållande ofta invandringsfrågornas behandling i parlamentet, där ministern utsattes för kritik avseende enskilda ärendens handläggning.

Lagens andra stora svaghet låg i bristen på överensstämmelse med den år 1947 skisserade invandringspolitiken: den var varken ett uttryck för en långsiktig politik eller bas för ett motsvarande handlingsprogram.

Till bilden av den invandringspolitiska utvecklingen i 1950-talets Canada hör bristen på överensstämmelse i uppfattningar inom regeringen: mot varandra stod departementet för medborgarskaps- och invandringsfrågor och arbetsdepartementet. Medan det senare hävdade att invandringen skulle anpassas till den ekonomiska konjunkturons växlingar,

menade det förra att invandringen måste planeras på längre sikt. Sistnämnda uppfattning vann stöd hos en ekonomisk långtidsutredning som i en rapport år 1957 skrev: Det är vår övertygelse att de ekonomiska fördelarna av fortsatt invandring är tillräckligt påtagliga för att motivera ett försök att föra en fast invandringspolitik också under perioder av måttlig ekonomisk konjunkturedgång.

Hela denna debatt förlorade dock aktualitet genom vissa händelser som ökade invandringstrycket: Ungern-revolten och Suez-krisen. På detta tryck svarade Canada på ett sätt som klart framgår av den tidigare återgivna kurvan över efterkrigstidens immigration.

Först år 1962 utfärdade regeringen bestämmelser som kom att innebära något av ett genombrott för en invandringspolitik mer inriktad på immigranternas personliga kvalifikationer än på deras "ras" eller "ursprung".

Denna förändring anses delvis ha inspirerats av en rapport om Canadas arbetskraftsbehov publicerad sommaren 1961. Därmed slog man in på den väg som ledde till skapandet av ett departement för arbetskraft och immigration några år senare.

Samtidigt som det nya Department of Manpower and Immigration inledde sin verksamhet i oktober 1966 publicerade regeringen en vitbok om invandringspolitiken. Där konstaterades att invandringen medfört positiva, ja omistliga bidrag till Canadas ekonomiska och kulturella utveckling, "which are essential to the maintenance and development of our national identity beside the economic and cultural puls of our neighbour to the South".

För det andra förklarades att för att immigrationen skall *förbli* ett positivt bidrag, invandringspolitiken måste bringas i överenssämelse med den ekonomiska politiken i allmänhet och med sysselsättnings- och socialpolitiken i synnerhet.

För det tredje konstaterades att Canada enligt de flesta synsätt visserligen är underbefolkat. Samtidigt är Canada ett teknologiskt och ekonomiskt avancerat samhälle, varför det inte längre är betjänt endast av nybyggare med starka ryggar: invandringen måste anpassas härtil.

För det fjärde påpekades att den snabba tekniska utvecklingen ställer så stora krav på utbildning, vidareutbildning och omskolning redan i dagens läge att utbildningsväsendets kapacitet inte skulle försä om en stor del av de nytillkommande invandrarna vore okvalificerade.

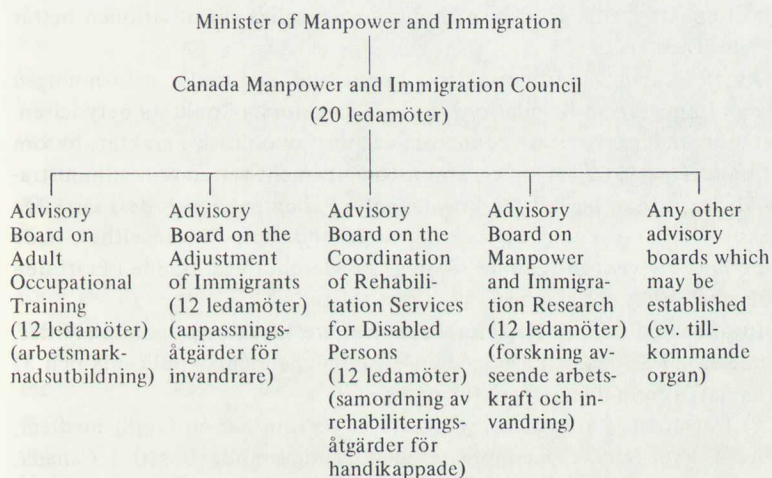
Detta utmynnade i kravet på den integrering av invandrings- och sysselsättningspolitik, som åtminstone formellt redan hade ägt rum i och med den samtidigt genomförda departementsreformen. (Däremot är det tveksamt om Canada ens idag har nått fram till den "steady policy of recruitment based on long-term consideration of economic growth" som vitboken pläderar för. Den uttalade också en varning för att hårdra detta resonemang: det rent ekonomiska betraktelsesättet fick inte överbetonas — detta vore varken humant eller praktiskt tillämplbart i stället skulle det tolkas så att man med tonvikt på strävan att rekrytera kvalificerad arbetskraft skulle iaktta en viss försiktighet när det gällde invandring av okvalificerade personer i större eller starkt växlande

mängd.)

Bland övriga frågor som togs upp i vitboken märks flyktingpolitiken. Canadas avsikt att tillträda 1951 års Genève-konvention om flyktingar aviserades liksom särskild lagstiftning rörande omhändertagande av flyktingar; den sistnämnda har dock inte förverkligats.

Jubileumsåret 1967, då det moderna Canada fyllde 100 år, blev ett märkesår också i landets invandringspolitiska utveckling. Under detta år antogs två viktiga lagar, nämligen en om en besvärinstans för invandrings- (tillstånds-)ärenden (Immigration Appeal Board Act) och en om ett rådgivande organ i arbetskrafts- och invandringsfrågor (Canada Manpower and Immigration Council Act), samt utfärdades nya Immigration Regulations som formellt raderade ut diskriminerande drag i den kanadensiska invandringspolitiken. (Den tidigare återgivna fullmakten för regeringen enligt 1952 års lag kvarstår dock.)

Genom den andra lagen skapades ett rådgivande organ åt arbets- och immigrationsministern, Canada Manpower and Immigration Council, med (hittills) fyra Advisory Boards. Organisationen framgår av följande tablå.

Själva rådet (Council) består av ordförande och högst 15 ledamöter samt ordförandena i Advisory Boards. I var och en av de sistnämnda sitter, utom ordföranden, högst elva ledamöter.

Rådets uppgift är att biträda arbetskrafts- och immigrationsministern i angelägenheter inom hans verksamhetsområde, i synnerhet sådana som rör effektiv användning av landets arbetskraftsresurser inklusive invandrad arbetskraft samt invandrarans anpassning till livet i Canada.

De under rådet sorterande Advisory Boards har motsvarande uppgifter, var och en på sitt område. Såväl underorganen som rådet har en betydande initiativrätt: de kan uppta till diskussion vilken fråga som helst som bedöms ligga inom respektive sfär och är inte hänvisade till att yttra sig över frågor som hänskjuts till dem av ministern. Advisory Boards

måste dock rapportera till rådet och inte direkt till ministern.

Exakt hur de rådgivande organen arbetat, vilka frågor de behandlat och vad deras råd gått ut på samt i vilken mån de har påverkat utformningen av arbetskrafts- och invandringspolitiken är svårt att uttala sig om, då deras sammanträdesprotokoll och rapporter inte är offentliga. Vissa uppgifter tyder dock på att deras roll hittills har varit relativt blygsam.

För det första kan konstateras att det dröjde ett och ett halvt år efter lagens ikraftträdande innan rådet kunde samlas till sitt första sammanträde. För det andra sammanträder rådet endast en à två dagar ett par gånger årligen. För det tredje saknar såväl Council som Boards egen personal: de måste lita till departementets resurser för utredningsarbete osv. För det fjärde är den i lagen fastlagda arbetsordningen, enligt vilken Advisory Boards rapporterar till rådet och detta i sin tur till ministern, synnerligen långsam.

Redan i slutet av år 1970 tog rådet upp sina arbetsformer till granskning och följande vår framlades två alternativa förslag till omorganisation av det rådgivande maskineriet.

I juli 1971 framlade den dåvarande arbetskrafts- och immigrationsministern ett tredje förslag, men den ursprungliga organisationen består alltjämt (hösten 1973).

Av 1967 års invandringspolitiska beslut torde det tredje, utformningen av nya Immigration Regulations, ha haft den största konkreta betydelsen. Det bör understrykas att denna omläggning av politisk karaktär, liksom införandet av 1962 års regler, åtminstone formellt var en rent administrativ åtgärd: någon lagändring krävdes inte. Parlamentet och dess särskilda utskott för granskning av regeringens invandringspolitiska vitbok hade dock haft ett visst inflytande på de nya reglerna. Dessa trädde i kraft den 1 oktober 1967 och innebär i stort sett följande.

Invandringsbestämmelserna räknar med tre kategorier av immigranter, nämligen 1) Sponsored Dependants, 2) Independent Applicants och 3) Nominated (non-dependent) Relatives.

1) Den första kategorien invandrare är de som har en familjemedlem, som är kanadensisk medborgare eller stadigvarande bosatt i Canada, vilken uppträder som "sponsor". Genom "sponsorship" kan en därtill berättigad person bereda vägen till permanent bosättning i Canada för make/maka, fästman/fästmö, ogifta barn under 21 år, föräldrar eller far/morföräldrar över 60 år (eller yngre om de är änklingar/änkor eller oförmögna att arbeta) samt föräldralösa syskon, syskonbarn eller barnbarn under 18 år. Adoptivbarn är jämställda med biologiska barn. En annan släkting än någon av de uppräknade kan komma att omfattas av ett "sponsorship" i sådana fall då en "sponsor" inte har någon annan anhörig än make/maka. Av Sponsored Dependants krävs att de är "in good health and of good character".

2) En Independent Applicant måste för att få tillstånd att invandra till Canada uppfylla vissa krav som ger honom åtminstone 50 av 100 möjliga "poäng". Vid poängsättningen tas hänsyn till följande faktorer:

- a) *Teoretisk och praktisk utbildning* ger upp till 20 poäng.
- b) *Personliga egenskaper* ger upp till 15 poäng (på basis av immigrations-tjänstemannens *bedömning* av sökandens anpassningsförmåga, motivation, initiativkraft och "andra liknande egenskaper").
- c) *Efterfrågan på arbetsmarknaden* i Canada ger upp till 15 poäng, oavsett yrkets mer eller mindre kvalificerade karaktär.
- d) *Kvalifikation inom yrket* ger upp till 10 poäng.
- e) *Ålder* ger 10 poäng om sökanden är mellan 18 och 35 år gammal, för vart år över 35 görs avdrag med en poäng.
- f) *Anställningserbjudande* (avtalad anställning) ger 10 poäng.
- g) *Kunskaper i engelska och franska* ger upp till 10 poäng beroende på förmågan att förstå och uttrycka sig på språken ifråga.
- h) *Släkt(ing)* som kan bistå sökanden i Canada men som inte är berättigad eller beredd att uppträda som "sponsor" ger upp till 5 poäng.
- i) *Lokal efterfrågan på arbetskraft* ger upp till 5 poäng om den sökande har för avsikt att bosätta sig på sådan ort där efterfrågan är särskilt stor.

En Independent Applicant som avser att driva egen rörelse eller inte alls ägna sig åt förvärvsverksamhet kan, i stället för att bedömas enligt kriterierna under c) och d) ovan, erhålla 25 poäng under förutsättning att han har tillräckliga medel för rörelsens bedrivande respektive för sitt uppehälle.

3) För att kunna bedömas som Nominated Relative krävs att den som ansöker om tillstånd att invandra till Canada i landet har en släkting som är kanadensisk medborgare eller stadigvarande bosatt där. De potentiella invandrarna kan vara barn över 21 år, gifta barn under 21 år, syskon, föräldrar eller far/morföräldrar under 60 år, syskonbarn, föräldrars syskon samt barnbarn.

För sådana sökande tillämpas en mindre strikt poängsättning än för Independent Applicants; härvid tillämpas endast bedömningsgrunderna enligt a) – e) ovan. 20, 25, 30 eller 35 poäng krävs beroende på släktskap och på om släktingen i Canada är kanadensisk medborgare eller ej. En Nominated Relative får åtföljas av sin familj. Av den som uppträder som garant för en Nominated Relative (och dennes familj) förväntas, att han med råd och dåd under en femårsperiod bistår den nyinvandrade anförvanten. Inga motsvarande krav ställs på en "sponsor".

1967 års Regulations innebar ytterligare en nyhet av stor betydelse, dock snarare negativ än positiv.

I och med de nya reglernas ikraftträdande blev det möjligt för personer vilka redan rest in i Canada som besökare (visitors), att på kanadensisk botten ansöka om tillstånd att bosätta sig i landet *och att, vid avslag på en dylik ansökan, anföra besvär* över invandringsmyndighetens beslut i frågan. Besvärsmyndighet var den tidigare nämnda Immigration Appeal Board.

Denna reform (genomförd samtidigt som Sverige skärpte sina krav på arbets- och uppehållstillstånd *före* inresa i landet) ledde relativt snart till

en besvärande utveckling. De "generösa" bestämmelserna kom, i takt med att kännedomen om deras innebörd och tillämpning spreds, att utnyttjas av personer som utanför Canada inte ansåg sig kunna få eller rentav hade vägrats tillstånd att invandra och, så länge de ansökte om tillstånd den normala vägen, dvs. hos ett Immigration Office utomlands, saknade besvär rätt.

Situationen utnyttjades också av mer eller mindre suspekta reseföretag som lockade folk att satsa allt de ägde på en ny tillvaro i Canada.

Följden blev att antalet ansökningar om invandringstillstånd efter inresa – och antalet besvär – växte, liksom ärendebalansen hos Immigration Appeal Board. Antalet *beviljade* invandringstillstånd efter inresa var år

1968	23 000
1969	28 000
1970	31 000
1971	35 000

medan balansen av besvärssärenden per den 1 januari var år

1969	200
1970	1 700
1971	4 750
1972	8 081
1973	11 875

Situationen blev ohållbar och kl. 12 den 3 november 1972 upphävdes rätten att efter inresa ansöka om status som "landad immigrant". Till detta beslut hade den hastigt växande arbetslösheten i landet bidragit.

För dagen inskränktes regeringens åtgärd till att upphäva ifrågakvarande artikel i 1967 års kungörelse. Bona fide-turister var alltså välkomna, och regeringen avsåg inte att (åter-) införa viseringsplikt för något lands medborgare, trots att under en enda vecka före det aktuella regeringsbeslutet närmare 4 000 s. k. turister landat enbart i Toronto.

Den 28 december 1972 offentliggjordes regeringens nästa viktiga beslut på invandringens område. Beslutet som sådant var föga överraskande: det grundades på en vidareutveckling av de arbetsmarknadspolitiska motiv som endast ofullständigt hade kommit till uttryck i "nödbromsbeslutet" den 3 november. De nya bestämmelserna innebär kort uttryckt att alla besökare (visitors eller non-immigrants) som inreser i Canada efter ingången av år 1973 måste ha arbetstillstånd för att få arbeta, och att varje inresande som avser att stanna i landet längre än tre månader måste anmäla detta hos immigrationsmyndigheterna. Med dessa bestämmelser, förklarade arbetskrafts- och immigrationsministern, ville man skydda den kanadensiska arbetskraften mot icke-auktoriserad korttidsanställning av utländsk arbetskraft samt skapa ett kontrollinstrument avseende längre upphåll i landet. Det eftersträfvade skyddet för inhemsk arbetskraft uppnås genom arbetsmarknadsprövning av varje ansökan om arbetstillstånd. För de besökare som befann sig i Canada vid årets början infördes en övergångsbestämmelse som innebar att de före mars månads utgång

måste anmäla sig hos ett Canada Immigration Centre om de avsåg att stanna i landet efter denna tidpunkt.

De båda besluten av den 3 november respektive den 28 december 1972 (i synnerhet det första) kom uppenbarligen som en chock för många och utlöste också en häftig kritik. Organisationer av olika slag värdjade om "amnesti" för de utländska medborgare som rest in i Canada (som "visitors") före kl. 12 den 3 november men, av en eller annan anledning, inte före detta klockslog inlämnat sin ansökan om status som "landed immigrant".

Mot kritiken anförde immigrationsministern att det hade varit absolut nödvändigt att vidta den drastiska åtgärden den 3 november och att göra det utan förvarning. Redan antydningar om att Canada kunde tänkas ändra sina invandringsregler hade faktiskt bidragit till en kraftig ansvällning av inresandeströmmen från vissa länder under hösten 1972. Vidare menade han, att många av de personliga tragedier som, föregivet orsakade av regeländringen, av kritikerna åberopades som belägg för det inhumana i regeringens åtgärd, i själva verket demonstrerade hur Canadas generösa politik systematiskt missbrukats. Hur kunde den person som sålt löst och fast i sitt hemland och satsat en stor del av sina tillgångar på att resa till Canada rimligen påstå att han kom till landet "på besök"?

I juni 1973 presenterade immigrationsministern emellertid i parlamentet ett regeringsförslag som "en gång för alla" skulle ge de människor, som utan att ha "landed immigrant status" befann sig i Canada den 30 november 1972 och alltjämt vistades i landet, en möjlighet att ansöka om vederbörliga tillstånd för permanent vistelse i landet förutsatt att de gjorde detta inom 60 dagar efter erbjudandets publicering. De vilkas ansökningar avslogs skulle ha rätt att överklaga sådana beslut i Immigration Appeal Board. Däremot skulle de som inte iakttog tidsfristen förlora rätten att i Canada ansöka om ifrågasvarande tillstånd liksom rätten att anföra besvär i sådana tillståndsärenden.

Genom att sätta den ovan angivna tidsgränsen "bakåt" till den 30 november utsträckte regeringen erbjudandet att omfatta inte endast dem som faktiskt befann sig i Canada den 3 november, då regeländringen genomfördes, utan också dem som före det kritiska klockslaget vidtagit praktiska åtgärder för en planerad resa till Canada.

Samma proposition innehöll ett antal andra viktiga förslag rörande besvärssystemet i immigrationsärenden. Den 1 juni 1973 hade ärendebalansen i Immigration Appeal Board vuxit till 17 472. Bl. a. föreslogs nu åtgärder i form av såväl permanenta som tillfälliga personalförstärkningar för att avverka den uppkomna balansen.

I februari 1974 skärptes immigrationskungörelsens bestämmelser åter för att strikt anpassa invandringen till situationen på den kanadensiska arbetsmarknaden. En blivande invandrare måste nu kunna påvisa ett "verkligt behov" av hans arbetsinsats, antingen genom ett bindande erbjudande om fast anställning från kanadensisk arbetsgivare eller med hänvisning till generell eller regional efterfrågan på arbetskraft inom sökandens yrke.

De nya bestämmelserna uppges ha tillkommit främst med tanke på en

åtstramning av invandringen av släktingar (Nominated Relatives) vilka relativt lätt har kunnat erhålla tillstånd att bosätta sig i Canada. Sådana invandrare har, konstaterade departementet, i många fall inte kunnat erhålla anställning eller nödgats ta arbeten som inte svarat mot deras kvalifikationer.

Den federala invandringsadministrationen

Det federala Department of Manpower and Immigration tillkom år 1966. Övervägandena bakom beslutet härom har redovisats i det föregående. Idag ser dess organisation och uppgifter vad beträffar invandring i stort sett ut på följande sätt.

Departementet leds av en minister biträdd av en viceminister och fem avdelningschefer.

De fem avdelningarna är:

1. Canada Immigration Division
2. Strategic Planning and Research Division
3. Canada Manpower Division
4. Operations-Canada
5. Administration Division

Canada Immigration Division består av tre byråer: Programs and Procedures Branch, Foreign Service och Home Services Branch.

Immigrationsavdelningens åligganden beskrivs av departementets egen informationstjänst på följande sätt:

Canada Immigration Division svarar för tillämpningen av (den federala) invandringslagstiftningen (Immigration Act, Immigration Regulations etc.) och för genomförandet av regeringens invandringspolitiska beslut. Verksamheten påverkas direkt av Immigration Appeal Board Act. (Canada Manpower and Immigration Council Act nämns däremot inte.)

Avdelningen befördrar sådana invandrades flyttning till Canada som med ringa svårighet för egen eller *samhällets* del förmår etablera sig ekonomiskt och socialt i Canada.

Bland departementets uppgifter i stort anges i första hand följande tio ankomma på immigrationsavdelningen:

1. att finna efterfrågad arbetskraft genom att (a) utomlands informera tillståndssökande potentiella migranter om arbetstillfällen (b) intressera andra kvalificerade personer för anställningarna ifråga (c) på andra sätt biträda kanadensiska arbetsgivare i rekryteringen utomlands;
2. att underlätta sådana andra arbetstagares invandring som uppfyller de uppställda kraven för Independent Applicants;
3. att så smidigt som möjligt meddela inresetillstånd för Sponsored Dependents;
4. att bistå kanadensiska medborgare och i Canada stadigvarande bosatta personer, vilka kan och vill hjälpa andra anhöriga ände allra

- närmaste att invandra (Nominated Relatives);
5. att i den mån flyttning till ett nytt land kan erbjuda en lösning bidra till att underlätta världens flyktingproblem, främst genom att (a) delta i internationella aktioner för omhändertagande av handikappade flyktingar, (b) underlätta sådana flyktingars invandring vilka kan komma ifråga som Independent Applicants eller Nominated Relatives, (c) av humanitära skäl medge sådana flyktingar tillstånd att invandra som utan att uppfylla de vanliga tillståndskraven kan tänkas etablera sig med viss framgång;
 6. att med hänsyn tagen till stationeringslandets önskemål utveckla utlandsstationernas förmåga att erbjuda "universal, non-discriminatory service";
 7. att svara för rådgivning och information om arbets- och levnadsvillkor i Canada;
 8. att arrangera mottagning och arbetsplacering i Canada samt svara för (initialskedets) anpassningsåtgärder;
 9. att stimulera kanadensiska medborgare utomlands, i synnerhet studenter och högt utbildad arbetskraft, att återvända till Canada;
 10. att utveckla sådana metoder för utlänningskontrollen som står i överensstämmelse med vitboken om immigration och med landets intressen på turismens och handelns område.

Såsom beskrivits i tidigare avsnitt har den kanadensiska invandringspolitiken länge varie Europa-centrerad, vilket bl. a. kommit till uttryck i distributionen av viseringsmyndigheter. Så sent som under budgetåret 1970/71 var 26 av Canadas 40 Immigration Offices utomlands belägna i Europa, därav sex på Brittiska öarna, tre i Frankrike och tre i Tyskland (Föbundsrepubliken). I sådana stater som enligt 1962 års invandringsregler jämställts med Europa fanns sammanlagt åtta kontor, därav tre i Mellanöstern (Egypten, Israel, Libanon) och tre i USA samt två i Västindien. Övriga sex kontor fanns i Asien — Australien. I Afrika fanns inget Immigration Office om man bortser från Kairo, i Syd- och Mellanamerika, med undantag för Västindien, heller inget. Under budgetåret 1971/72 öppnades dock ett kontor i Buenos Aires.

Denna ordning har utsatts för kontinuerlig kritik av dem som välkomnat 1967 års icke-diskriminerande invandringsregler. Genom att underlåta att inrätta Immigration Offices i framför allt tredje världens länder har regeringen fortsatt att diskriminera icke-européer, har kritikerna menat.

När immigrationsministern i december 1972 meddelade, att departementet inom kort skulle stationera immigrationstjänstemän på ytterligare nio orter i USA, tillade han att förhandlingar pågick om upprättande av immigrationskontor i Afrika, Sydostasien och Sydamerika men dessa tycks inte ha lett till några konkreta resultat under år 1973.

En annan sida av utlandsrepresentationen, som uppmärksammats mindre i den allmänna debatten men mer och mer inom departementet, är dennas kvalitet och status. Successivt har departementets anställda utomlands kommit att få status mer jämbördig med den som tillkommit utrikes- och handelsdepartementens tjänstemän, och en integrering av

utrikesrepresentationens olika grenar är på väg. En förutsättning härför har naturligtvis varit dels att Department of Manpower and Immigration genomfört en mer ambitiös rekryteringspolitik, dels att departementet *internt* integrerat sina olika verksamheter. Bl. a. har man gjort sin Foreign Service, som enligt vad som nämnts tidigare är en Branch av Canada Immigration Division, till en *hela* departementets angelägenhet och serviceorgan. Sedan ett par år innefattar de utlandsstationerade immigrationstjänstemännens uppgifter också rapportskrivning om anställningslandets politiska, ekonomiska och sociala utveckling såvitt den berör departementets verksamhetsområde.

I anslutning till uppgiftskatalogen bör sägas något om departementets begränsade befattning med anpassningsfrågor.

Efter den tidigare beskrivna departementsreformen 1966, vilken innebar att immigrations- och medborgarskapsdepartementets Citizenship Branch införlivades med Department of the Secretary of State, rådde en viss osäkerhet om ansvarsfördelningen mellan detta och Department of Manpower and Immigration.

I en skriftväxling mellan viceministrarna i de båda berörda departementen kring årsskiftet 1966/67 fastlades en ordning, enligt vilken Department of Manpower and Immigration skulle ha det primära ansvaret för invandrade *arbetstagare*. Uppgifterna skulle begränsas till den första tidens information och rådgivning, arbetsplacering och ev. språkutbildning samt samarbete med frivilliga organisationer i den utsträckning dessa var engagerade i motsvarande uppgifter. Däremot skulle på Department of the Secretary of State ankomma frågor rörande invandrades sociala, politiska och kulturella anpassning i allmänhet.

Det är trots allt uppenbart att Department of Manpower and Immigration med den klara inriktningen av politiken på *arbetskrafts*invandring har en mycket viktig funktion i anpassningsarbetet. Av 145 000 irvandra-re budgetåret 1970/71 var 76 000 eller 52,2 procent ett direkt tillskott till arbetskraften. Budgetåret 1971/72 var proportionen arbetstagare 49,5 procent eller 58 000 av totalt 118 000 invandrare.

För handläggning av olika slag av invandringsärenden fanns under budgetåret 1971/72 spridda över landet 82 s. k. Canada Immigration Centres sorterande under Operations-Canada och inte under Canada Immigration Division (jämför divisionsindelningen ovan). Deras arbete domineras av kontroll- och tillståndsärenden.

Också övriga avdelningar inom departementet har betydelsefulla uppgifter på anpassningsområdet. Sålunda ankommer på Strategic Planning and Research Division dels att fortlöpande förse Immigration Division inklusive Immigration Offices utomlands med konkret underlag för rekrytering av "rätt" invandrare beroende på den kanadensiska arbetsmarknadens behov; dels att bedriva forskning på områdena arbetsmarknad och invandring. På Administration Division, närmare bestämt dess Information Service, ankommer bl.a. utgivning av informationsmaterial för invandrare om Canada och för kanadensare om invandringen och dess betydelse.

Sist men inte minst spelar naturligtvis arbetsmarknadspolitiska åtgär-

der som sådana (arbetsförmedling, arbetsmarknadsutbildning osv.) en ovärderlig roll i anpassningsarbetet. För fältarbete av detta slag förfogade departementet under budgetåret 1971/72 över 390 Manpower Centres.

Den integrationspolitiska utvecklingen

Om Canada under decennier kan sägas ha fört en låt gå-politik på invandringens område gäller detsamma i ännu högre grad beträffande olika slag av åtgärder för att främja invandrarnas anpassning till Canada och Canadas till dem. Under mer än ett halvsekel har man visserligen, med en viss stolthet, talat om "mosaikerna Canada" med syftning på befolkningens sammansättning i etniskt, språkligt, kulturellt och religiöst hänseende och, utan att "mosaikerna" varit uttryck för en politisk strävan, ställt den i motsats till den "smältdegelsfilosofi" som varit förhärskande i USA. När denna filosofi på senare år i stor utsträckning visat sig vara en felkalkyl som underskattat etniska, språkliga, kulturella och religiösa gruppers strävan att bevara och utveckla sin särart, har i Canada "mosaikidealet" tagits upp och successivt förvandlats från en romantisk beskrivning till ett politiskt program.

En förutsättning, först för den idylliserande beskrivningen, så småningom för de politiska strävandena, har givetvis varit att Canada har ett dubbelt kolonialt förflutet och en befolkning som dominerats av två befolknings- och språkgrupper: engelsktalande och fransktalande. Förekomsten av, med kanadensisk terminologi, "two founding races" och motsättningarna dem emellan, vilka mer eller mindre öppet existerat sedan kolonialtiden men av omvärlden uppmärksammades på allvar först under 1960-talet (Quebec-separatismen), har på ett oväntat sätt befruktat den invandrings- och anpassningspolitiska debatten.

År 1963 tillkallades en parlamentarisk utredning, Royal Commission on Bilingualism and Biculturalism, för att syssla med frågor rörande Canadas tvåspråkighet och dubbla kultur. Dess uppdrag var att föreslå åtgärder för att "utveckla den kanadensiska federationen på grundval av likaberättigande för landets båda huvudgrupper, med hänsyn tagen till andra folkgruppers bidrag till Canadas kultur, och föreslå åtgärder för att värna om dessa bidrag". I oktober 1969 överlämnade utredningen fjärde delen av sitt slutbetänkande, "The Cultural Contribution of the Other Ethnic Groups", vilken ledde till en regeringsproposition två år senare.

Medan utredningen arbetade, och säkerligen inte oberoende härav, ägde på olika områden och olika nivåer en utveckling rum som kan sägas ha kulminerat i den ovannämnda propositionen. Enligt den tidigare refererade ansvarsfördelningen mellan departementen skulle på det federala Department of the Secretary of State (vars olikartade funktioner omöjliggör en adekvat översättning av namnet) ankomma frågor rörande invandrades sociala, politiska och kulturella anpassning i allmänhet. Till departementets ansvarsområde hör också bl. a. frågor rörande kanadensiskt medborgarskap. Sambandet mellan anpassnings- och medborgarskapsfrågorna blir kanske lättare att förstå om man tar i betraktande att

uttrycket "citizenship" används i en mycket vidare betydelse än medborgarskap i teknisk juridisk mening. Däri inbegrips också sådana ting som främjande av medborgerligt ansvarstagande och utvecklingen av nationell identitet och samhörighet, och till departementets huvuduppgifter hör den federala samhällsinformationen.

Under jubileumsåret 1967 var det uppgifter av detta slag, inklusive omfattande manifestationer med anledning av det hundraåriga självstyret, som dominerade Department of the Secretary of State. Först därefter inleddes en mer långsiktig utveckling av program och aktiviteter som så småningom kom att omfatta också dittills försummade åtgärder för invandrare.

Redan år 1970 började departementet arbeta på konkreta åtgärder för främjande av den Canadas kulturella pluralism, "multiculturalism", som premiärminister Trudeau introducerade i parlamentet i oktober 1971 med bl. a. följande ord: "En sådan politik [syftande till kulturell pluralism inom ramen för ett officiellt tvåspråkigt samhälle] bör bidra till att bryta ner diskriminerade attityder och kulturell svartsjuka. En känsla av att tillhöra en nation måste, om den skall betyda någonting alls på ett djupare personligt plan, grundas på tilltron till en egen personlig identitet; därur kan växa fram respekt för andras identitet och en vilja att dela idéer, attityder och föreställningar. En kraftfull mångkulturpolitik kommer att bidra till att skapa denna grundläggande tilltro."

Den aviserade politiken förklarades innehålla fyra element: stöd och uppmuntran till alla kulturella grupper som visar en vilja att överleva och utvecklas och som klart behöver hjälp härtill; hjälp att övervinna diskriminerande hinder för ett fullvärdigt engagemang i kanadensiskt samhällsliv; främjande av kulturellt utbyte de kanadensiska befolkningsgrupperna emellan; samt ytterligare stöd åt invandrarundervisning syftande till kunskaper i åtminstone det ena av landets båda officiella språk. För genomförande av denna politik anslogs 3 milj. dollar över en treårsbudget och för att omsätta den i praktiken formulerades *sex olika program*.

Det första programmet består av två delar och avser ekonomisk bidragsverksamhet. Bidrag skall kunna utgå dels till "multikulturella projekt", dels till "multikulturella centra". För bidrag krävs att projektet eller aktiviteterna syftar till ett eller flera av de i den politiska deklARATIONEN uppställda målen. I allmänhet ges företräde åt specificerade projekt framför löpande verksamhet, i synnerhet sådana projekt som är ägnade att göra "de dominerande grupperna" (engelsk- och fransktalande) medvetna om "minoriteternas behov och strävanden". Särskild uppmärksamhet ägnas "mindre väl etablerade grupper". Bidragsmottagare är skyldiga att rapportera om projekt inom två månader efter dess genomförande. Med "multikulturella centra" avses "platser där folk av olika kulturell bakgrund kan mötas och ta del av varandras kulturella traditioner" i aktiviteter som teater, konst och hantverk, musik- och dansframträdanden osv. Bidrag kan utgå för etablerings- och driftkostnader under ett år, i vissa fall längre.

Det andra programmet är ett större forskningsprojekt som, med

utnyttjande av resultaten av 1971 års folkräkning, skall studera hur de språkliga traditionerna bevaras inom olika etniska grupper samt närmare utröna sambandet mellan språk och kultur. I anslutning här till genomförs tre mindre projekt avseende minoritets- och invandrarpress, radio- och televisionsutskändningar på andra språk än de båda officiella, resp. läromedel för undervisning i "tredje språk". Den s. k. "etniska pressen" (mer än 200 tidningar och andra publikationer på över 30 språk) följs kontinuerligt och en månatlig pressrevy sammanställs på engelska och franska.

Under det tredje programmet planeras utgivning av tjugo olika folkgruppers historia. Ett antal uppdrag att författa sådana historieböcker har lagts ut på intresserade universitetsinstitutioner för historia, statskunskap, språkvetenskap, sociologi och antropologi.

Det fjärde programmet är besläktat härmed och avser studier av det "multi-etniska samhället".

Under det femte programmet åtar sig den federala regeringen att med provinserna dela kostnaderna för invandrarundervisning i engelska och franska genom att bidra med 90 procent av kostnaderna för läromedel och 50 procent av lärarkostnaderna. Detta avser undervisning av vuxna invandrare men möjligheterna att genomföra ett liknande arrangemang för undervisning av invandrarbarn studeras. (Det bör påpekas att undervisningsfrågor i allmänhet anses falla utanför den federala regeringens kompetens.)

Det sjätte programmet slutligen avser de etablerade kulturinstitutionernas bidrag till den multikulturella verksamheten. Med de etablerade institutionerna avses närmast National Museum of Man, National Film Board, nationalbiblioteket och nationalarkivet.

Huvudansvaret för genomförande av programmen åvilar Department of the Secretary of State och en Inter-Agency Coordinating Committee tillsatt år 1971. I januari utsågs fem underutskott till kommittén vilka fick till uppgift att närmare följa bidragsverksamheten, forskningsprogrammen, informationsfrågor, budgetfrågor resp. språkpolitiska frågor.

I maj 1972 aviserades inrättandet av ett "nationellt multikulturråd" (National Advisory Council on Multiculturalism) och i september samma år presenterades riktlinjerna för rådets verksamhet. Någon verksamhet finns emellertid inte att rapportera för år 1973.

Hösten 1972 utsågs för första gången en minister utan portfölj för att i Department of the Secretary of State svara för mångkulturfrågor. En mycket omfattande informationskampanj, inklusive generös annonsering på ett 30-tal språk (även svenska), för att presentera politiken och stimulera till deltagande i dess förverkligande, inledde hans ämbetsperiod.

Integrationspolitik i provinserna

Utsiktorna till framgång för den federala integrationspolitiken liksom för mångkulturpolitiken, av vilken den förra kan anses vara en del, är beroende av många faktorer, bland dem de tio provinsernas och i synnerhet de stora invandringsprovinsernas vilja och förmåga att bära sin

del av ansvaret för invandringspolitiken.

Quebec, till ytan den största och till folkmängden näst största av provinserna, är den enda där de fransktalande är i majoritet. Vid 1971 års folkräkning uppgav 4,9 av provinsens drygt 6 miljoner invånare franska som modersmål medan 0,8 miljoner (huvudsakligen i Montreal med omnejd) uppgav engelska.

Som provins hörde Quebec länge till dem som visade föga intresse för åtgärder för invandrarnas anpassning eller för invandring överhuvudtaget. Den främsta anledningen härtill var, paradoxalt nog, densamma som efter en vändpunkt i mitten av 1960-talet i ett slag gjorde Quebec till en föregångsprovins på området: det engelskspråkiga Canadas attraktionsförmåga. Den ringa andelen av de nyinvandrade som sökte sig till det franskspråkiga Quebec ansågs inte kräva någon uppmärksamhet förrän invandringen till landet som helhet började betraktas med den franskkanadensiska nationella väckelsens ögon. Med stöd av den ovan redovisade bestämmelsen i Canadas konstitution beslöt Quebecs provinssparlament år 1965 att "studera möjligheten att utan dröjsmål inrätta en invandringsmyndighet". En sådan tillkom följande år; samtidigt bildades två interdepartementala arbetsgrupper på provinsnivå, en för språkundervisning för invandrare och en för immigranternas sociala trygghet.

I januari 1967 konstaterade chefen för den nya myndigheten att situationen var allvarlig: "96 procent av de två och en halv miljoner invandrare som anlänt till Canada efter andra världskriget har integrerats, eller är på väg att göra det, i landets engelskspråkiga befolkning. Endast Quebec-regeringens handlande kan motverka konsekvenserna av en dylik situation. Endast en realistisk, energisk och planerad politik kommer att kunna hindra att den franskkanadensiska nationen successivt reduceras till en minoritet med sjunkande antal och prestige."

Huvudsakligen överväganden av detta slag låg till grund för ett beslut år 1968 att inrätta ett (provins-)ministerium för invandrarfrågor. Quebec är hittills ensamt om att ha ett dylikt. Det är förlagt till Montreal, medan de övriga provinsministerierna ligger i huvudstaden Quebec.

Ministeriet (som enligt svensk terminologi lika mycket är ett verk) fick tre byråer: en för rekrytering, en för anpassningsfrågor och en för de etniska grupperna. Dessutom finns en "commissaire général", kontaktmän med centralregeringen i Ottawa, med övriga provinsministerier och med konsulaten i provinsen samt en informationsenhet och en administrativ enhet. År 1971 inordnades byrån för de etniska grupperna i anpassningsbyrån.

Canadas aktiva rekrytering av invandrare kan sägas ha fått en ny dimension genom provinsen Quebecs energiska agerande. Ganska omgående inrättade det nya ministeriet ett immigrationskontor vid provinsens generaldelegation i Paris. Sedermera har, efter en överenskommelse med den federala regeringen signerad år 1971, Quebec fått egna immigrations-tjänstemän knutna till Canadas ambassader i Atén, Beirut och Rom. Dessa sorterar under rekryteringsbyrån, som också svarar för det organiserade mottagandet i Canada och eventuell arbetsplacering i samarbete med arbetsministeriet.

Anpassningsbyråns mål är att underlätta invandrarnas integrering i Quebec och i synnerhet i den franskspråkiga miljön. Verksamheten kretsar i hög grad kring institutioner benämnda med förkortningen COFI (Centre d'Orientation et de Formation des Immigrants). Genom dessa centra erbjuds sedan år 1969 språkundervisning för invandrare på heltid eller deltid under maximalt fyrtio veckor, tjugo i vardera franska och engelska (dvs. 600 + 600 studietimmar). Under budgetåret 1970/71 togs över 400 000 studiedagar i anspråk av 5 600 invandrare. Vidare deltog ytterligare närmare 2 000 personer i samhällsorienterande kurser om två veckor. Undervisningen som är avgiftsfri för deltagarna finansieras, enligt en överenskommelse mellan Quebec och Ottawa av år 1969, till hälften av provinsen, till hälften av den federala staten. Deltagarna uppbär under utbildningen motsvarigheten till behovsprövade arbetsmarknadsutbildningsbidrag.

Anpassningsbyrån anordnar själv kurser för språklärare. I ministeriets årsberättelse för 1969/70 heter det att ett stort antal lärare saknade kunskap om grundläggande principer för undervisning i franska resp. engelska som främmande språk. För sådana lärare anordnades kurser om 35 timmar. Vidare har arrangerats 40-timmars kurser om audiovisuella undervisningsmetoder. För inplacering av invandrare i språkundervisningen används test som utförs av en särskild testcentral i Montreal.

Språkundervisningen för vuxna invandrare har sin motsvarighet i introduktionsklasser för barn och ungdomar i skolåldern och i någon mån också förskolverksamhet för invandrarbarn. Modersmålsundervisning för invandrarbarn anordnas i s. k. lördagsskolor.

Till för inte så länge sedan krävdes – av resp. fackliga organisationer – kanadensiskt medborgarskap för utövande av vissa yrken. Immigrationsministeriet betecknar det som en av dess största framgångar, att man genom lagstiftning ersatt nämnda krav med andra och mer praktiskt betingade behörighetsvillkor. Ett av dessa är kunskaper i franska. Test av språkkunskaper enligt lagen ifråga genomförs av anpassningsbyrån.

På samma byrå ankommer numera också kontakterna med de etniska grupperna. Antalet nationella sammanslutningar av olika slag uppskattas till ca 400 bara i Montreal. Ett litet antal invandrarorganisationer och andra sammanslutningar som arbetar bland och för invandrare erhåller finansiellt stöd.

På "le commissariat général" ankommer framför allt att vara ett slags invandrarombudsman. Som sådan intervenerar generalkommissarien och hans stab i fall av påstådd diskriminering av invandrare och håller ett öga på lagar och bestämmelser, nya och gamla, så att de inte opåkallat uppställer krav på kanadensiskt medborgarskap eller på annat sätt diskriminerar immigranter. Vidare ankommer på generalkommissarien att informera provinsens befolkning om invandringens positiva sidor – en uppgift som kan förefalla lätt i ett invandringsland som Canada, men som på grund av den höga arbetslösheten kräver kontinuerliga insatser.

Över hälften av efterkrigstidens invandrare till Canada har sökt sig till provinsen Ontario (7,7 milj. invånare år 1971). En bidragande orsak härtill har, får man anta, varit provinsens under vissa perioder aktiva

rekryteringspolitik. Inom provinsadministrationen har länge funnits instanser som sysslat med invandring = rekrytering; f. n. handläggs frågor av detta slag i provinsministeriet för industri och turism. Sedan 1959 finns organ på provinsnivå också för anpassningsfrågor eller "citizenship" i ordets vida, icke tekniska betydelse. "Byrån för anpassningsfrågor" finns numera inom provinsens Ministry of Community and Social Services. Ontario har alltså, till skillnad från Quebec, inte funnit det påkallat att inrätta ett särskilt ministerium för invandrarfrågor.

Också utan ett samlat administrativt grepp över invandrarfrågorna har emellertid Ontarios myndigheter tagit initiativ till och utvecklat integrationsprogram för invandrare som legat långt före andra provinser. I synnerhet på språkundervisningens område har Ontario utfört vissa pionjärinsatser. En avancerad och väl utbyggd undervisning i engelska (den franskspråkiga befolkningen i Ontario är mycket liten) för vuxna invandrare blev en självklarhet för myndigheterna här tidigare än i någon annan provins. I högre grad än på andra håll har Ontarios myndigheter kommit till insikt om att undervisningen i engelska som främmande språk ställer särskilda krav och dragit praktiska slutsatser härav. De praktiska åtgärderna har innefattat utveckling av läromedel för invandrarundervisningen, utbildning av lärare i engelska som främmande språk och stöd åt forskning på området. Sedan år 1970 utger Ministry of Community and Social Services en kvartalstidskrift, T.E.S.L. Talk, för invandrarlärare (T.E.S.L. = Teachers of English as a Second Language), och det var med aktivt stöd från ministeriet som Ontarios invandrarlärare bildade en egen organisation. Ett av de mest uppskattade läromedlen i invandrarundervisningen är den också sedan 1970 av ministeriet utgivna Newcomer News ("på lätt engelska" och "på lättare engelska").

Ett forskningsprojekt

I samband med de invandringspolitiska diskussionerna kring regeringens vitbok år 1966 blev det uppenbart, sade år 1969 den blivande forskningschefen i arbetskrafts- och immigrationsdepartementet, att det i Canada saknades exakta data om invandrarernas anpassning. Trots bristen på exakta kunskaper om anpassningsmekanismer och effekten av, då ännu outvecklade, åtgärder för att främja anpassning (hur detta begrepp nu skall tolkas) hade beslut fattats om en radikal omläggning av invandringspolitiken: man hade fått den arbetskraftsorienterade "icke-diskriminerande" politiken och det poängsystem som redovisats tidigare.

Detta var bakgrunden till ett av invandrarforskningens mest omtalade projekt och kanske till det federala immigrationsdepartementets satsning på forskning överhuvudtaget. (Departementet hade sommaren 1973 ca 80 anställda – alla personalkategorier – på sin forskningsavdelning.) Ett uttalat syfte med projektet ifråga, den longitudinella studien av invandrarernas ekonomiska och sociala anpassning, var att testa validiteten av de nya tillstånds- eller urvalskriterierna. Huvudsyftena var dock att undersöka vilka faktorer som betingar en invandrares anpassningsförmåga i

initialskedet och att lägga grunden till en makroekonomisk immigrations-teori.

Studien lades upp som en intervjuundersökning, i vilken ett representativt urval invandrare ur tre "årsklasser" skulle följas under tre år. De intervjuade indelades med hänsyn till varifrån de kom (åtta regioner, av vilka Storbritannien och Frankrike utgjorde var sin); vart i Canada invandraren ämnade sig (fem regioner); "tillståndstyp" (Sponsored Dependant, Independent Applicant eller Nominated Relative); kön och yrkestillhörighet (tio yrkesgrupper). Endast personer som ansågs komma att söka sig ut på arbetsmarknaden valdes ut för intervjuer, "dvs. ogifta män, ogifta kvinnor och gifta män". Om en gift kvinna avsåg förvärvsarbete ombads maken besvara frågor rörande hennes anställning och inkomst!

Enligt planen skulle de tre grupperna invandrare, med ankomstår 1969, 1970 resp. 1971, intervjuas vid fyra olika tillfällen: första gången sex månader efter ankomsten till Canada, andra gången efter ett år, tredje gången efter två år och sista gången efter tre års vistelse. En kontrollgrupp bestående av personer bosatta i Canada sedan minst fem år skulle intervjuas på liknande sätt.

Den stora fördelen med denna "longitudinella" uppläggning, som forskarna såg det, var möjligheten att följa anpassningsprocessen med korta intervall och medan de intervjuades intryck var färskare; en av de största svårigheterna skulle bli att hålla kontakt med individerna i urvalet. (Ett sådant generellt svårt problem blir än svårare ifall gruppen ifråga är extremt rörlig som de nyanlända invandrarna är.) Dessutom måste man räkna med stora språkproblem och ovana eller misstro mot intervjuundersökningar osv.

Den lika geniala som enkla lösningen på många av dessa problem trodde man sig ha funnit i en bordsalmanacka som överlämnades till den utvalde invandraren och som på elva språk förklarade syftet med undersökningen samt bad vederbörande att med hjälp av medföljande kort hålla undersökarna underrättade om adressförändringar. (Observera att ingen intervju äger rum vid invandringstillfället.)

Vad ville nu forskarna få veta genom intervjuerna? En ansenlig mängd information om varje invandrare var tillgänglig på andra vägar: genom hans inresekort, hans tillståndsansökan och, inte minst, hans "poängtal" vid ansökningstillfället. Genom intervjuerna ville man komplettera denna bild med uppgifter om anställnings- och boendeförhållanden, utvecklingen av språkkunskaper och språkvanor, attitydförändringar osv.

När studien år 1969 presenterades på sätt som här refererats antydde att man skulle lägga sig vinn om "feed-back", dvs. hålla de intervjuade fortlöpande underrättade om undersökningsresultaten, bl. a. genom information i invandrapressen. Detta skedde emellertid inte, vilket har motiverats metodologiskt: man har inte velat ta risken att påverka undersökningsresultaten genom publicering efterhand. Denna motivering är plausibel men även vissa politiska överväganden torde ha bidragit till att undersökningsresultaten knappast är kända utanför det ansvariga departementet. När samme forskare (E. Ziegler) som refererats ovan

hösten 1973 åter redovisade hur projektet fortskred, beklagade han att någon "feed-back" inte ägt rum. Detta bidrog förmodligen till det stora bortfallet under intervjueriens gång. Av det ursprungliga urvalet om 5 907 invandrare återstod knappt hälften eller 2 745 personer som svarade på frågorna i det fjärde formuläret. Också i den kanadensiska kontrollgruppen var bortfallet stort men i ingetdera fallet oacceptabelt.

Med avseende på representativitet var invandrargruppen, bortsett från en viss underrepresentation för invandrare från USA (Vietnamkrigsvägrarna?), helt tillfredsställande. Kontrollgruppen måste emellertid justeras med avseende på provins och civilstånd.

På det hela taget betecknade Ziegler också undersökningsresultatens kvalitet som tillfredsställande, och tillfredsställelsen kan tydligen delas av forskarna och dem som är ansvariga för invandringspolitiken. Det finns skäl att se fram emot de mer genomarbetade resultat som kan förmodas bli tillgängliga 1975-76.

Några grundläggande frågor rörande den fortsatta invandringen till Canada

Den redan nu synnerligen omfattande forskningen och en allt livligare debatt kring migration och minoriteter i Canada kan antas ha stimulerats ytterligare av ett politiskt utspel av immigrationsminister Andras i september 1973. Han konstaterade då, liksom många både politiker och icke-politiker före honom, att den kanadensiska immigrationslagstiftningen behöver förnyas. Dessutom ställde eller formulerade han frågor av grundläggande betydelse för invandringspolitiken vilka endast sparsamt diskuterats tidigare. Migration och befolkningsutveckling hör samman, men hur skall invandringspolitiken integreras i ett befolkningspolitiskt sammanhang? Canadas stora städer tillväxer hastigt genom den dubbla inflyttningen från andra länder och från Canadas egen landsbygd och eftersatta regioner. Är en sådan utveckling önskvärd? Kan invandringsströmmen kanaliseras förbi storstadsregionerna?

Vilket samband gäller mellan invandring och ekonomisk tillväxt? Har Canada möjlighet att välja en annan och långsammare tillväxttakt än "den store grannen i söder"? Vilket slags invandrare kommer att vara efterfrågade på den kanadensiska arbetsmarknaden? Är "gästarbetar"-systemet någonting för Canada?

Vilket inflytande kommer invandringen att ha (eller tillåtas ha) på "balansen" mellan engelskt och franskt i Canada? I vilken utsträckning skall samhället hjälpa invandraren till anpassning (och till vad)?

Slutligen ställde ministern den icke oviktiga frågan om ansvaret gentemot utvandringsländerna, i synnerhet u-länder som brottas med det dubbla problemet av överbefolkning och brist på utbildad arbetskraft.

För att få svar på dessa frågor hade den federala regeringen tillsatt en särskild arbetsgrupp samt initierat vissa specialstudier (outtalat vilka). Vidare hade regeringen i Ottawa skrivit till provinsregeringarna och ett hundratal organisationer för att försäkra sig om deras medverkan.

Ministern riktade också en uppmaning till alla intresserade, individer eller grupper, att ta del i arbetet.

Studieresultaten skulle sammanfattas i en "grönbok" under år 1974, och vidare planerades en rikskonferens kring invandrings- och befolkningsfrågor stödd av arbetskrafts- och immigrationsdepartementet.

Denna nya debatt bör följas uppmärksamt också i Sverige.

Litteraturhänvisningar:

Immigration, Migration and Ethnic groups in Canada; A Bibliography of Research 1964–1968 (Department of Manpower and Immigration, Ottawa, 1969)

Canadian Ethnic Groups Bibliography (Ontario Department of the Provincial Secretary and Citizenship, Toronto 1972)

Royal Commission on Bilingualism and Biculturalism: Book IV The Cultural Contribution of the Other Ethnic Groups (Information Canada, Ottawa, 1970)

Warren E. Kalbach: The impact of Immigration on Canada's Population (Ottawa, 1970)

Freda Hawkins: Canada and Immigration, Public Policy and Public Concern (McGill – Queen's University Press, Montreal and London, 1972)

6.2 Invandringslandet Västtyskland

1 Allmänt

Förbundsrepubliken Tyskland vill ännu inte i officiella sammanhang bli betecknat som "invandringsland" utan bilden av invandrarna som endast tillfälliga gäster i landet, vilken präglades på 1950-talet, upprätthålls fortfarande. I allt bredare kretsar i Tyskland anser man emellertid sedan några år att denna officiella bild av Tysklands invandringspolitik är orealistisk. Invandrarnas vistelse i landet blir allt mera långvarig: 21 procent av alla utländska arbetare i Tyskland har bott där i mer än sju år och nio procent i mer än tio år. Invandrarnas sociala situation har kommit att spela en allt större roll i tysk invandringspolitik och en omvärdering av den hittills förda politiken har inletts.

2 Statistiska uppgifter

Det var under 1960-talet som invandringen till Tyskland kraftigt ökade. År 1954 fanns endast 73 000 utländska arbetare i landet och år 1960 330 000. Men därefter ökade antalet för att år 1965 uppgå till 1 118 000 och 1973 till 2 600 000.

De utländska arbetarna utgjorde år 1973 nästan 12 procent av alla anställda, och omkring 30 procent av dem var kvinnor. De största grupperna utländska arbetare var i september 1973 följande:

Turkar	605 000
Jugoslaver	535 000
Italienare	450 000
Greker	250 000
Spanjorer	190 000
Portugiser	85 000
Marockaner	15 000
Tunisier	11 000

Totalt var i september 1973 3 966 000 utlänningar bosatta i Tyskland. Av dem var 63 procent män och 37 procent kvinnor. Utlänningarnas andel av hela befolkningen var 6,4 procent mot 3,0 procent år 1967. Mellan år 1972 och 1973 ökade utlänningarnas antal med 440 000 eller 13 procent.

3 Anpassningsåtgärder för invandrare

Sedan slutet av 1960-talet har frågan om invandrarernas anpassning och sociala situation ägnats ökad uppmärksamhet av förbundsmyndigheterna och delstaterna. Ett program för "de utländska arbetstagarnas och deras familjers inlemmande i samhället" antogs för första gången år 1970 och reviderades år 1972. Programmet har utarbetats av en samordningsgrupp för invandrarfrågor inom Bundesministerium für Arbeit und Sozialordnung, i vilken ingår företrädare för berörda förbundsministerier, vissa delstaters arbetsministrar och senatorer för arbetsmarknadsfrågor, företrädare för Bundesanstalt für Arbeit, för arbetsgivar- och arbetstagarorganisationer, för kyrkorna, för berörda ideella organisationer och för kommunernas förbund.

I programmet uttalas att Tysklands ekonomi inte heller i fortsättningen kan avvara utländsk arbetskraft och att därför olika åtgärder för att underlätta invandrarernas anpassning är erforderliga. Det framhålls vidare bl. a. att det av humanitära skäl är angeläget att även de utländska arbetarnas familjer invandrar, men att en absolut förutsättning för detta är att lämplig bostad kan tillhandahållas.

All rekrytering av utländsk arbetskraft måste numera ske via Bundesanstalt für Arbeit och dess förmedlingscentraler. Utanför Tyskland finns sådana förmedlingscentraler i Italien, Grekland, Spanien, Turkiet, Portugal, Jugoslavien, Tunisien och Marocko. Vid centralerna i dessa länder arbetar sammanlagt ca 500 personer. Sedan november 1973 har all rekrytering av arbetskraft utomlands stoppats.

För varje arbetare som rekryteras måste arbetsgivaren numera betala 1 000 DM (tidigare 300 DM). Med dessa medel finansieras framförallt förmedlingscentralerna för utländsk arbetskraft. Vidare finansierar Bundesanstalt für Arbeit särskilda anpassningsåtgärder för invandrare.

Merparten av medlen för anpassningsåtgärder för utländska arbetare har använts till bostadsbyggande. Därutöver har andra medel ställts till förfogande för särskilda bostadsprogram för utländska arbetare. Hitills har sammanlagt 70 milj. DM anvisats av förbundsregeringen och Bundesanstalt für Arbeit för bostadsbyggande för invandrare. Därutöver har sedan år 1960 515 milj. DM ställts till förfogande som lån till främst arbetsgivare för byggande av bostäder för invandrare. Under perioden 1964–1973 har vidare lån till ett sammanlagt belopp ställts till förfogande för byggande av 4 600 familjebostäder för invandrade arbetstagare och deras familjer.

För övriga anpassningsåtgärder har av Bundesanstalt für Arbeit under perioden 1956–1973 anvisats sammanlagt 18,6 milj DM, varav 3,0 milj DM under 1973. Bl. a. har anslag utgått till byggande och anordnande av fritidsutrymmen för utländska arbetare, utgivning av informationsmaterial och främjande av undervisning i tyska för invandrare.

För den särskilda sociala verksamheten för invandrare svarar i första hand frivilliga organisationer. En arbetsfördelning har gjorts mellan organisationerna på så sätt att Arbeiterwohlfahrt svarar för social verksamhet för turkiska och jugoslaviska arbetare, Deutscher Caritasverband

för italienska, spanska och portugisiska arbetare och Diakonisches Werk för grekiska arbetare. I de områden i Tyskland där de utländska arbetarna är koncentrerade har dessa organisationer inrättat rådgivningscentraler och anordnat fritidsverksamhet. Arbeiterwohlfahrt svarar för 204 sådana centraler vid vilka ca 140 tvåspråkiga socialarbetare arbetar, Deutscher Caritasverband för 270 centraler med ca 300 tvåspråkiga socialarbetare och Diakonisches Werk för 100 centraler med 120 tvåspråkiga socialarbetare. Vid centralerna ges tolkservice samt information i olika angelägenheter. Kostnaderna för centralerna finansieras till stor del av förbundsregeringen och av delstaterna.

Frivilligorganisationerna svarar även för merparten av undervisningen i tyska för invandrare. Inga uppgifter föreligger om omfattningen av denna undervisning, men den har ökat i omfång under senare år som en följd av olika åtgärder för att stimulera sådan undervisning som har vidtagits på förbunds nivå. Kombinerad språkundervisning och yrkesutbildning för utländska arbetare förekommer i mycket liten utsträckning. Sedan år 1968 har 40 000 utländska arbetare deltagit i sådana kurser. Kurserna finansieras av förbundsregeringen och delstaterna tillsammans, men en avgift tas ut av deltagarna.

Samhällsbidrag till invandrarorganisationer förekommer inte i Tyskland. Organisationsväsendet är även relativt svagt utvecklat bland invandrarna.

På olika håll har lokala samrådsgrupper för invandrarfrågor inrättats, särskilt under senare år. Sammanlagt finns ca 150 sådana grupper.

6.3 Språkförhållandena i Finland

av Sulo Huovinen

1 Demografiska data

Finlands befolkning uppgick vid folkräkningen 1970 till 4 598 300 personer, av vilka 93,4 procent hade finska till modersmål och 6,6 procent svenska. Den svenskspråkiga befolkningen uppgick till 303 406 personer. Smärre minoritetsgrupper talade samiska (av landets 4 400 samer använde emellertid en stor del finska som huvudspråk), romanes och ryska som modersmål.

Den *svenska bosättningen* i Finland, som historiskt är ungefär lika gammal som den finska, är huvudsakligen koncentrerad till kusttrakterna av Nylands, Åbo-Björneborgs och Vasa län samt till det självstyrande svenskspråkiga landskapet Åland. På landsbygden är förhållandet mellan språkgrupperna fortfarande relativt stabilt, medan en fortgående inflyttning från finstalande områden till städer och tätorter gett flertalet av den traditionella svenskbygdens städer en ur språklig synpunkt blandad karaktär. En stor andel av den svenskspråkiga befolkningen (89 243 personer) är vidare koncentrerad till huvudstadsregionen (Helsingfors med kranskommuner), där den utgör 11,2 procent av totalbefolkningen.

Som framgår av tabellerna nedan skiljer sig Finlands svenskspråkiga befolkning till sin yrkesstruktur från landets befolkning i övrigt genom sin högre andel sysselsatta inom servicenäringarna och även genom sin yrkeställning, som visar att den svenskspråkiga befolkningen ofta har en högre tjänsteställning än vad som gäller den övriga befolkningen.

Tabell 1 Yrkesverksam befolkning fördelad på språk och näringsgren vid folkräkningarna 1960 och 1970. Procent.

Näringsgren	Svenskar		Övrig befolkning	
	1960	1970	1960	1970
Jord- och skogsbruk	28.4	19.4	35.5	20.3
Industri, byggenskap	28.8	28.2	31.5	33.4
Handel	16.7	22.1	11.6	18.6
Samfärdsel	9.6	9.9	6.3	6.9
Tjänster, övriga	15.9	20.3	14.8	20.7

Tabell 2 Ställning i yrket fördelad på språk vid folkräkningarna 1960 och 1970. Procent.

Ställning i yrket	Svenskar		Övrig befolkning	
	1960	1970	1960	1970
Företagare	22.0	14.3	19.4	11.6
Företagsledare	2.4	3.0	0.8	2.4
Funktionärer	31.1	41.8	21.6	30.7
Arbetare	33.7	34.5	43.3	47.8
Medhjälpare, familj	10.8	—	14.9	—
Övriga	—	6.3	—	7.4

Källa: Wilhelm Schalin, Svenskt i Finland, Helsingfors uå

Befolkningsutvecklingen har för de svenskspråkigas vidkommande varit ogynnsam. År 1880, som är det första år för vilket det föreligger säker språkstatistik, utgjorde de svenskspråkigas andel av totalbefolkningen 14,3 procent, medan den 1940 hade sjunkit till 9,6 procent, trots att de svenskspråkigas antal i absoluta tal ökat. Sedan 1940-talet har även det absoluta talet minskat med ca 50 000 personer. Orsakerna här till är framför allt den starka inflyttningen till städer och tätorter, äktenskap över "språkgränsen", en i förhållande till befolkningsmajoriteten lägre nativitet och inte minst en stark emigration till framför allt Sverige, som fortgått sedan 1950-talet och proportionellt varit starkare från svenskbygderna än från finsktalande områden.

2 Språklagstiftning

Från reformationstiden och fram till 1809, då Finland skildes från Sverige, var svenskan landets enda officiella språk och bildningsspråk, även om finskan i viss mån användes inom lagstiftning och rättsväsen. Endast av prästerskapet krävdes behärskning av finska på sådana orter där finska var huvudspråk. Detta förhållande fortsatte även under de första decennierna efter 1809. Under 1830-talet blev emellertid de finsk-nationella rörelserna starkare, till vilket inte minst publiceringen av nationaleposet Kalevala bidrog år 1835. Finska språket blev år 1843 undervisningsämne i landets läroverk och år 1851 inrättades den första professuren i finska. Genom en språkförordning år 1850 förbjöds emellertid publicering av andra tryckalster på finska språket än sådana som var av religiöst eller ekonomiskt innehåll. Förordningen upphävdes emellertid efter några år. Ett viktigt steg fram mot likställdhet för finska språket i förvaltningen togs genom språkförordningen år 1856, som stadgade att statstjänstemän på orter som hade finskt majoritetsspråk skulle uppvisa intyg på kunskaper i detta språk, likaledes ålades länsstyrelserna att tillhandahålla översättningar till finska av kungörelser, protokoll och annat som berörde den finskspråkiga befolkningen. Först år 1863 blev emellertid finska språket likställt med svenska inom

förvaltningen i sådana angelägenheter som ”omedelbart berör den egentliga finska befolkningen i landet”. Full principiell jämställdhet mellan de båda språken i alla ärenden genomfördes emellertid inte förrän år 1902, och reell blev denna först efter Finlands självständighet.

Finlands nuvarande språklagstiftning baseras på stadgandena i 1919 års regeringsform (14 §), som fastslår att ”finska och svenska äro republikens nationalspråk”. Vidare ges medborgarna rätt att inför domstolar och andra myndigheter använda sitt finska eller svenska modersmål i egen sak samt att även utfå expeditioner på modersmålet. I samma paragraf stadgas vidare, att ”den finskspråkiga och den svenskspråkiga befolkningens kulturella och ekonomiska behov skola av staten enligt enahanda grunder tillgodoses”.

På denna grundläggande bestämmelse i regeringsformen har en omfattande lagstiftning rörande språkens användning inom statlig, regional och lokal administration byggts upp, liksom även lagar om tjänstemäns språkkunskaper m. m. Viktigast är språklagen av år 1922 (ändrad år 1935 och 1962), för vilken en utförlig redogörelse ges i bilaga 8 i IU:s andra delbetänkande (SOU 1972:83).

Språklagstiftningen utsattes för hård kritik från den s. k. äktfinska rörelsens sida under 1920- och 1930-talen, som syftade till att reducera svenska språkets ställning till lokalt minoritetsspråk. Denna s. k. ”språkstrid” hade emellertid även en politisk, social och ekonomisk bakgrund som förklaras av den dominerande ställning i Finlands ekonomiska och samhällsliv som de svenskspråkiga då alltjämt intog.

Efter andra världskriget har språkfrågan inte utgjort någon viktig stridsfråga i Finlands politiska liv.

3 Svenska språkets nuvarande ställning inom kultur- och samhällsliv

I enlighet med regeringsformens stadganden om samhällets ansvar för den svenskspråkiga befolkningen ges denna rätt till *undervisning och utbildning* på sitt modersmål. På enspråkigt svenska eller på tvåspråkiga orter upprätthåller samhället svenska skolor för grundutbildning (folk-, medborgar- och mellanskolor, som under den pågående skolreformen övergår till grundskolor), fackliga läroanstalter, yrkesskolor och gymnasier med ett sammanlagt elevantal av ca 50 000. På några enspråkigt finska orter finns dessutom av samhället understödda privata svenskspråkiga skolor.

Inom den centrala skoladministrationen svarar en särskild svensk avdelning vid skolstyrelsen för de svenska grundskolorna och läroverken. På länsnivå är de svenska skolorna underställda svenska tjänstemän och i kommunerna är skolnämnderna delade på språklig grund.

Fortsatt utbildning ges på svenska vid 15 folkhögskolor, 2 folkakademier och 16 arbetarinstitut. Högre undervisning på svenska ges bl. a. vid universitetet i Helsingfors (statligt), som har 25 svenskspråkiga professorer, och vid de privatägda, men till stor del av staten finansierade,

svenska högskolorna Åbo akademi (grundad år 1917), handelshögskolan vid Åbo akademi och Svenska handelshögskolan i Helsingfors (grundad 1909). Vidare finns svenskspråkiga undervisningsinstitutioner för socialarbetare, sjuksköterskor och folkskollärare. En särskild svenskspråkig lärarhögskola är även under uppbyggnad.

För den vetenskapliga forskningen finns en rad svenskspråkiga vetenskapliga samfund, av vilka många hör till de äldsta lärda sammanslutningarna i Finland.

Inom den svenskspråkiga befolkningsgruppen verkar ett stort antal *författare*, och årligen utkommer i Finland ca 200 böcker på svenska av vilka en del emellertid är översatta från finska. För litteraturutgivningen svarar två svenskspråkiga bokförlag. Viktigt ekonomiskt stöd till bl. a. litteraturutgivningen ges av Svenska litteratursällskapet i Finland och av den med samhälleliga medel finansierade Svenska kulturfonden.

För den svenskspråkiga *teaterverksamheten* svarar fyra fasta scener (två i Helsingfors, en i Åbo och en i Vasa), samt en rad amatörgrupper.

Vid Finlands *rundradio* finns en särskild svenskspråkig programenhet, som svarar för självständig produktion av radio- och TV-program. Denna verksamhet övervakas av ett särskilt svenskt programråd.

Den svenskspråkiga *pressen* har under 1960- och 1970-talet fått vidkännas en rad svårigheter, som beror på ett vikande läsarunderlag, och en rad dagstidningar på svenska har lagts ner. F. n. utkommer emellertid 14 dagstidningar (3 ggr vecka eller oftare) på svenska med Hufvudstadsbladet som största tidning (medelupplaga 1973 65 800 ex.). Någon svenskspråkig veckotidning finns inte, men antalet övriga periodiska publikationer på svenska överstiger 150.

I *kyrkligt* hänseende har Finland sedan reformationen varit tvåspråkigt. I dag intar de svenska församlingarna en autonom ställning inom den finska kyrkan och är sammanförda i ett eget stift med biskopssäte i Borgå.

För svenskspråkiga *värnpliktiga* har en särskild truppenhet, Nylands brigad, organiserats, som årligen utbildar ett par tusen värnpliktiga på svenska. Kommandospråket är emellertid finska.

Inom det *politiska livet* har de svenskspråkiga under Finlands hela moderna historia spelat en betydelsefull och tidvis dominerande roll. 1906 grundades ett särskilt svenskt parti, Svenska folkpartiet, som svar på den finsknationella väckelsen. Partiet är i dag mycket heterogent till sin sammansättning, och representerar såväl konservativa som liberaler. Partiet, som vid många tillfällen spelat en vågmästarroll i Finlands politik, fick vid valet 1972 9 av riksdagens 200 platser. I nära samverkan med Svenska folkpartiet arbetar dessutom Ålands representant i riksdagen.

Inom Finlands socialdemokratiska parti verkar Finlands svenska arbetarförbund, som grundades 1899. Finlands socialdemokratiska parti är följaktligen tvåspråkigt, liksom även folkdemokratiska förbundet (DFFF). I den år 1972 valda riksdagen representeras de svenskspråkiga socialdemokraterna av fem ledamöter och folkdemokraterna av en. Nyligen har även det tidigare helt finskspråkiga konservativa samlingspartiet förklarat sig vara officiellt tvåspråkigt.

Finlands fackliga centralorganisation har ett särskilt svenskspråkigt sekretariat, som betjänar de ca 60 000 svenskspråkiga medlemmarna. Inom tjänstemannasektorn däremot finns särskilda svenska förbund. Likaledes har de svenska lantbruksproducenterna upprättat en särskild egen centralorganisation som är jämställd med den finska.

Inom övriga sektorer av samhällslivet verkar en rad svenskspråkiga organisationer och föreningar, som även sammanslutit sig till en rad centralorganisationer, bland vilka kan nämnas Finlands svenska ungdomsunion, som utgör centralorganisation för en rad olika typer av ungdomsföreningar, och Finlands Svenska Centralidrottsförbund med över 200 medlemsföreningar.

Efter Finlands självständighetsförklaring pågick inom den svenska befolkningen en livlig debatt om autonomi för de svenskspråkiga områdena, och en inofficiell folkrepresentation utsågs, Svenska Finlands folkting, som emellertid upphörde med sin verksamhet år 1920. Tanken på en särskild folkrepresentation försvann emellertid inte, utan år 1940 valdes på nytt ett folkting, som sedan dess fortsatt som fast institution. Folktinget, som väljs genom allmänna val i svenskbygderna vart fjärde år (tidigare vart sjätte), består av 60 ledamöter, som samlas till ordinarie session vartannat år. Mellan sessionerna företräds tinget av 15 fullmäktige, samt fem permanenta nämnder. Folktinget ser som sin främsta uppgift att verka som påtryckningsgrupp i olika frågor som berör den svenskspråkiga befolkningen i landet.

På initiativ av folktinget firas årligen den 6 november, den s. k. Svenska Dagen, som nationell "samlingsdag" för den svenskspråkiga befolkningen i Finland.

4 Övriga språkgrupper

Som nämnts inledningsvis finns i Finland även mindre befolkningsgrupper med samiska, romanes, ryska och andra språk som modersmål. Dessa språk har emellertid inte något lagfäst skydd. Krav har emellertid framförts om att samiska språket i de nordliga områdena skulle omfattas av samma regler som gäller för det svenska språket. Långtgående förslag till skydd för samiskan och för dess användning som undervisningsspråk har även framförts av en statlig kommitté år 1973. Likaledes har uppmärksamhet ägnats åt den zigeniska befolkningens sociala och kulturella frågor, och vissa förberedelser har gjorts inom undervisningsministeriet för produktion av läromedel på romanes, samtidigt som ökat stöd getts till kulturell verksamhet på romanes.

Källor:

- Collinder, Björn: Språkstrid och nationalitetskamp i Finland, Stockholm 1935
Hämäläinen, Pekka Kalevi: Kielitaistelu Suomessa 1917–1939, Porvoo/Helsinki 1968

Schalin, Wilhelm: Svenskt i Finland, Helsingfors uå
Törnudd, Klaus: Svenska språkets ställning i Finland, Stockholm 1966
Språkskyddskommitténs betänkande (1971: B 12), Helsingfors 1971
Saamelaiskomitean mietintö (1973: 46), Helsinki 1973

6.4 De språkliga minoriteterna i Jugoslavien

1 Allmän bakgrund

Befolkningen i Socialistiska Federativa Republiken Jugoslavien (20,5 milj. invånare), som består av sex delrepubliker och två autonoma provinser, är mera brokigt sammansatt än i något annat europeiskt land. Där bor fem "folk", på serbokroatiska *narodi* (serber, kroater, slovener, makedoner och montenegriner) och där bor också nio nationella minoriteter, på serbokroatiska *narodnosti* (albaner, bulgarer, italienare, rumäner, slovaker, tjecker, turkar, rutener och ungrare). Därutöver finns en rad olika mindre folkgrupper i landet.

I delrepubliken Bosnien-Hercegovina finns ca en milj. muselmaner som räknas som en särskild etnisk grupp. Vid sidan av islam finns både den romersk katolska (kroater och slovener) och den grekisk ortodoxa kyrkan (serber, makedoner och montenegriner) företrädde i landet.

Sexton språk talas av större grupper i Jugoslavien, varav de viktigaste är serbiska och kroatiska (den gemensamma beteckningen för de bägge nästan identiska språken är serbokroatiska), slovenska och makedonska. Två alfabet används: det latinska i Kroatien, Slovenien och Bosnien-Hercegovina och det kyrilliska i Serbien, Makedonien och Montenegro (Crna Gora).

Enligt 1971 års folkräkning uppgav sig befolkningen i Jugoslavien tillhöra de olika folkslagen enligt följande:

	Antal	Procent
Serber	8 140 000	39,7
Kroater	4 520 000	22,0
Muselmaner	1 730 000	8,4
Slovener	1 700 000	8,3
Albaner	1 310 000	6,4
Makedoner	1 195 000	5,8
Montenegriner	508 000	2,5
Ungrare	480 000	2,3

Tre fjärdedelar av de språkliga minoriteterna bor i delrepubliken Serbien, framför allt i de autonoma provinserna Vojvodina och Kosovo, som bägge ligger i Serbien. Av ungrarna i Jugoslavien bor 90 procent i Vojvodina och de utgör där 25 procent av befolkningen. I Vojvodina finns också slovaker, rumäner, polacker, tjecker, tyskar, greker och andra mindre inhemska etniska grupper.

Även befolkningen i Kosovo, som gränsar till Albanien, består till stor del av språkliga minoriteter. Av albanerna i Jugoslavien bor 75 procent i Kosovo och utgör där 20 procent av invånarna. Det finns också en stor albansk minoritet på 280 000 personer i delrepubliken Makedonien.

2 Kultur- och utbildningsverksamhet bland de språkliga minoriteterna

Minoriteterna är genom Jugoslaviens författning tillförsäkrade möjligheter att använda sina egna språk och har egna tidningar, skolor och radiostationer.

I den autonoma provinsen Vojvodina är hela *utbildningsystemet* uppbyggt på flerspråkig grund. Undervisning på ungerska ges där i 211 tvåspråkiga grundskolor med 37 500 elever och i 72 gymnasieskolor med 9 400 elever. På slovakiska ges där undervisning i 29 grundskolor med 6 400 elever och i fyra gymnasieskolor med 300 elever. Vidare ges där undervisning på rumänska i 29 grundskolor och tre gymnasieskolor, på rutenska i fyra grundskolor och två gymnasieskolor, på tjeckiska i 13 grundskolor och en gymnasieskola.

Vid universitetet i Novi Sad, Vojvodinas huvudstad, bedrivs forskning och utbildning i de nationella minoriteternas språk, och där förekommer även undervisning på ungerska i ämnen som t. ex. pedagogik och psykologi. Vid juridiska fakulteten förekommer undervisning på ungerska och rutenska.

Vid lärarhögskolorna i Subotica och Belgrad ges undervisning på ungerska och vid lärarhögskolan i Belgrad på rumänska.

En fjärdedel av den albanska minoriteten i Jugoslavien utgörs av studerande på grundskole-, gymnasie- och högskolenivå. En del av de albaner som studerar på högskolenivå har förlagt sina studier till andra delar av Serbien än Pristina, som är den autonoma provinsen Kosovos huvudstad. Det kan t. ex. nämnas att det finns en särskild linje för albansktalande vid teaterakademien i Belgrad.

Även utanför de två autonoma provinserna Vojvodina och Kosovo förekommer särskilda minoritetsskolor i stort antal. I Belgrad finns 12 000 grundskoleelever som inte har serbiska eller kroatiska till modersmål, varav merparten tillhör de rumänska och albanska minoriteterna. I hela Jugoslavien finns sammanlagt 82 grundskolor för barn som har bulgariska till modersmål, 30 grundskolor och nio gymnasieskolor för de ca 800 barn som har italienska till modersmål samt 60 grundskolor och 12 gymnasieskolor för de ca 800 barn som tillhör den turkisktalande minoriteten.

Det utges 47 *tidningar* på de nationella minoriteternas språk och 57 tidskrifter. Magyar Szo, den största ungerska tidningen i Jugoslavien, har en upplaga på 35 000 ex. Rilindija, den största albanska dagstidningen, har en upplaga på 17 000 ex. La Voce del Popolo utges i Rijeka för den italienska gruppen.

Nästan varje nationell minoritet har sitt eget *bokförlag*. Varje år utges t. ex. ett trettiotal böcker på ungerska i Jugoslavien, skrivna av författare

som tillhör den ungerska minoriteten i landet. Ca 200 böcker har utgetts på albanska i Jugoslavien.

Ungerska fasta *teaterscener* finns i Subotica och i Novi Sad. En omfattande amatörteaterverksamhet förekommer bland alla språkliga minoriteter.

6.5 Migrationsfrågornas behandling i vissa internationella organisationer

Ett stort antal internationella organisationer, statliga och icke-statliga, världsomspännande och regionala, är sysselsatta med olika aspekter av internationell migration, såväl flyktingrörelser som arbetskraftsmigration. Allmänt kan konstateras dels att till migrationen hörande problem har tagits upp i allt fler internationella organ, dels att berörda organisationer successivt och relativt snabbt har gett migrationsfrågorna ökad prioritet. I följande översikt redovisas ett antal aktuella exempel på internationella organisationers aktiviteter på arbetskraftsmigrationens område.

1 FN och dess fackorgan

Inom FN-familjen sysslar FN självt som världsorganisation och i sina regionala ekonomiska kommissioner med bl. a. migrationens demografiska och sociala aspekter, däribland frågor rörande mänskliga rättigheter. Flera av FN antagna grundläggande internationella instrument, antingen i form av konventioner (t. ex. konventionen om eliminering av alla former om rasdiskriminering) eller i form av deklARATIONER (t. ex. den allmänna deklARATIONEN om mänskliga rättigheter), liksom ett antal av FN:s generalförsamling eller dess ekonomiska och sociala råd (ECOSOC) antagna resolutioner innehåller föreskrifter rörande internationella migranternas förhållanden eller rättigheter.

En omfattande studie av invandrarnas situation i främst Europa men även i andra delar av världen föreläggs ECOSOC av FN:s generalsekreterare i slutet av år 1974 för vidare behandling.

Bland FN:s demografiska och statistiska uppgifter märks kontinuerlig insamling av data rörande internationell migration. Ett dokument om internationella migrationstrender åren 1950–1970 utarbetades inför FN:s världsbefolkningskonferens i Bukarest i augusti 1974. Det av konferensen antagna handlingsprogrammet i befolkningsfrågor innehåller bl. a. ett avsnitt om migration. Statistiskt arbete av nämnt slag utförs också i FN:s regionala organ. Den ekonomiska kommissionen för Europa planerar f. n. en studie av demografiska aspekter av intern och extern migration i 1960- och 1970-talens Europa.

FN:s fackorgan för utbildning, vetenskap och kultur (UNESCO) ägnar sig dels åt vetenskapligt studium av migration i olika delar av världen, dels

åt främjande av undervisnings- och utbildningsmöjligheter för migrerande arbetstagare och deras familjer i syfte att uppnå likabehandling på dessa områden. UNESCO:s generalkonferens uppdrog år 1972 åt dess generaldirektör att särskilt ägna sig åt sistnämnda frågor för vilka medel saknades i organisationens budget. En expertkonferens om utbildning för invandrare och deras familjer arrangerades av UNESCO i oktober 1973 i syfte att få underlag för UNESCO:s program för invandrare. I förslaget till budget för UNESCO åren 1975–1976 finns bl. a. ett program för utbyte av socialarbetare och lärare mellan utvandrings- och invandringsländer.

Världshälsoorganisationen (WHO) ägnar särskild uppmärksamhet åt de hälsofrågor som är förenade med migration och har bl. a. år 1973 anordnat en expertkonferens i Alger där dessa frågor diskuterades mellan företrädare för in- och utvandringsländer.

Bland de FN-organ som behandlar arbetskraftsmigration intar internationella arbetsorganisationen (ILO) en särställning, dels genom sin struktur (trepartssammansättningen regeringar, arbetsgivare, arbetstagare), dels genom sitt allmänna mandat att ägna sig åt likabehandling av migrerande arbetstagare och syssla med alla frågor som rör deras anställnings- och arbetsvillkor, fackliga rättigheter och sociala trygghet. De av internationella arbetskonferensen antagna instrumenten på detta område (bl. a. konventionerna nr 97 och 118) har redovisats i IU:s huvudbetänkande, s. 86–88. Sedan frågan om migrerande arbetare diskuterats av arbetskonferensen vid dess 59:e sammanträde i juni 1974 förbereds f. n. i internationella arbetsbyrån en ny rapport och förslag till nya internationella instrument vilka skall behandlas vid konferensens 60:e sammanträde i juni 1975. Vid sammanträdet i juni 1974 antog konferensen enhälligt ett av Sveriges regeringsdelegation presenterat förslag till resolution om ILO:s framtida verksamhet avseende migrerande arbetstagare.

2 OECD

Organisationen för ekonomiskt samarbete och utveckling (OECD) har bl. a. utarbetat en rekommendation rörande sysselsättningen av utländsk arbetskraft samt för att följa upp tillämpningen av denna inrättat en arbetsgrupp för migrationsfrågor (Working Party on Migration) under dess kommitté för arbetskrafts- och socialfrågor. Arbetsgruppen, som normalt samlas vartannat år, har sedan år 1969 också ägnat sig åt diskussion av invandringspolitiska frågor och av forskningsrapporter som utarbetats på uppdrag av OECD. (Bland rapporterna märks en studie av migrationen Finland–Sverige.)

Bland OECD:s aktiviteter kan vidare nämnas ett tekniskt samarbetsprogram som tar sikte på de fyra medlemsländerna Grekland, Portugal, Spanien och Turkiet samt Jugoslavien (associerat till OECD). I detta program ligger tonvikten på emigrationsfrågorna: i olika forskningsprojekt studeras positiva och negativa effekter av migration för utvandringslandet, användningen av utlandsarbetarnas valutaöverföringar

och arbetarnas reintegration i ursprungslandet. Även OECD:s utvecklingscenter har i ökad grad tagit upp utvandringsländernas situation, bl. a. vid ett seminarium i Wien våren 1974.

Slutligen kan nämnas ett år 1973 etablerat system för fortlöpande insamling och sammanställande av data rörande inomeuropeisk migration, den s. k. SOPEMI-gruppen (Système d'Observation Permanente des Migrations). Gruppen består av rapportörer från in- och utvandringsländer som förser OECD med data om migration. Gruppen söker samordna sådana data i syfte att skapa en mera tillförlitlig bild av framtida trender än vad som finns f. n. Sverige är representerat i gruppen, som sammanträder regelbundet.

3 Europarådet

Flera av Europarådet antagna internationella instrument, bl. a. den europeiska sociala stadgan och konventionen om social trygghet, innehåller föreskrifter om likabehandling av utländska och det egna landets medborgare (se vidare s. 89–90 i IU:s huvudbetänkande). Vidare har Europarådets ministerkommitté antagit ett antal resolutioner med syfte att förbättra invandrarnas ställning bl. a. i fråga om social service, bostäder, undervisning för barn och återvändande till ursprungslandet. Bland pågående arbete kan nämnas utarbetandet av en konvention om migrerande arbetares legala status och förberedelser för en ad hoc-konferens om invandrarundervisning vilken skall äga rum i Strasbourg i november 1974. Europarådet har sedan 20 år en särskild representant för flykting- och överbefolkningsfrågor.

4 EG

De europeiska gemenskaperna konstituerar bl. a. en gemensam arbetsmarknad omfattande de nio medlemsländerna. Överenskommelsen härom föreskriver bl. a. fri rörlighet för arbetskraft och för arbetstagarnas familjer samt likabehandling i fråga om social service och sociala förmåner. Överenskommelsen kompletteras av ett antal rekommendationer, bl. a. om bostadsstandard och om social service, utfärdade av EG-kommissionen, som också har antagit ett handlingsprogram till förmån för migrerande arbetare och deras familjer oavsett om de kommer från ett medlemsland eller inte. Kommissionen utarbetar f. n. nya regler för att förenhetliga medlemsländernas statistik rörande utländsk arbetskraft.

På initiativ av EG-kommissionen anordnades i Louvain i Belgien i början av år 1974 ett alleuropeiskt möte om migrationsfrågor med deltagande av 350 personer.

5 ICEM

Bland internationella specialorgan på migrationens område märks den världsomspännande statliga organisationen Intergovernmental Committee for European Migration (ICEM), inrättad år 1951 för att underlätta emigration från Europa till utomeuropeiska länder. ICEM har f. n. drygt 30 medlemmar: av dem är närmare hälften stater i Syd- och Centralamerika. Flera av de ursprungliga medlemsstaterna, bland dem Sverige, har lämnat organisationen (Sverige fr. o. m. år 1962). ICEM:s drygt tjugoföråriga verksamhet har berört över två miljoner människor, av vilka hälften av organisationen betecknas som flyktingar. På senare år har organisationen även kommit att intressera sig för den europeiska arbetskraftsmigrationen. Bland organisationens initiativ kan nämnas ett internationellt seminarium om invandrades anpassning, vilket ägde rum i Genève i maj 1974.

6 Andra organisationer

Bland icke-statliga internationella organisationer vilka som sådana eller genom därför inrättade organ särskilt ägnar sig åt migrationsfrågor kan nämnas följande: International Council of Voluntary Agencies (ICVA) (genom sin Refugee and Migration Commission), International Catholic Migration Commission (ICMC), Kyrkornas världsråd (genom sitt Secretariat for Migration) och International Social Service (ISS) samt ett antal fackliga internationella organisationer. Tidskrifter ägnade åt migrationsfrågor utges av bl. a. ICMC (Migration News) och Kyrkornas världsråd (Migration Today).

Statens offentliga utredningar 1974

Kronologisk förteckning

1. Orter i regional samverkan. A.
2. Ortsbundna levnadsvillkor. A.
3. Produktionskostnader och regionala produktionssystem. A.
4. Regionala prognoser i planeringens tjänst. A.
5. Boken Litteraturutredningens huvudbetänkande. U.
6. Förenklad konkurs m. m. Ju.
7. Barn- och ungdomsvård. S.
8. Rätttegången i arbetstvister. A.
9. Samhälle och trossamfund. Sammanställning av remissyttrandan över betänkanen av 1968 års beredning om stat och kyrka. U.
10. Data och näringspolitik. I.
11. Svensk industri. Delrapport 1. I.
12. Svensk industri. Delrapport 2. I.
13. Svensk industri. Delrapport 3. I.
14. Svensk industri. Delrapport 4. I.
15. Sänkt pensionsålder m. m. S.
16. Neutral bostadsbeskattning. Fi.
17. Solidarisk bostadspolitik. B.
18. Solidarisk bostadspolitik. Bilagor. B.
19. Högskoleutbildning. Läkarutbildning för sjuksköterskor. U.
20. Förslag till skatteomläggning m. m. Fi.
21. Markanvändning och byggande. B.
22. Vattenkraft och miljö. B.
23. Reklam V. Information i reklamen. U.
24. Förslag till hamnlag. K.
25. Fri sterilisering. Ju.
26. Motorredskap. K.
27. Mindre brott. Ju.
28. Räntelag. Ju.
29. Att utvärdera arbetsmarknadspolitik. A.
30. Jordbruk i samverkan. Jo.
31. Unga lagöverträdare V. Ju.
32. Solidarisk bostadspolitik. Följdfrågor. B.
33. Att översätta Gamla testamentet. U.
34. Grafisk industri i omvandling. I.
35. Spridning av kemiska medel. Jo.
36. Skolan, staten och kommunerna. U.
37. Mut- och bestickningsansvaret. Ju.
38. FFV. Förenade fabriksverken. I.
39. Socialvården. Mål och medel. S.
40. Socialvården. Mål och medel. Sammanfattning. S.
41. Statsbidrag till kommunal färdtjänst, hemhjälp och familjedagverksamhet. Fi.
42. Barns fritid. S.
43. Utställningar. U.
44. Effekter av förpackningsavgiften. Jo.
45. Samordnad traktamentsbeskattning. Fi.
46. Befordringsförfarandet inom krigsmakten. Fö.
47. Installationssektorn. I.
48. Installationssektorn. Bilagor. I.
49. Bevissäkringslag för skatte- och avgiftsprocessen. Fi.
50. Information och medverkan i kommunal planering. Rapport. Kn.
51. Utbildning i förvaltning inom försvaret. Del 1. Fö.
52. Utbildning i förvaltning inom försvaret. Del 2. Fö.
53. Skolans arbetsmiljö. U.
54. Vidgad vuxenutbildning. U.
55. Utsökningsrätt XIII. Ju.
56. Närförläggning av kärnkraftverk. I.
57. Lägenhetsreserv. B.
58. Skolans arbetsmiljö. Bilagor. U.
59. Sexual- och samlevnadsundervisning. U.
60. Trafikbuller. Del I. Vägtrafikbuller. K.
61. Trafikbuller. Bilagedel. K.
62. Studiestöd åt vuxna. U.
63. Internationellt patentsamarbete I. H.
64. Energi 1985, 2000. I.
65. Energi 1985, 2000. Bilaga. I.
66. Svenska kyrkans gudstjänst. Huvudgudstjänster och övriga gudstjänster. Band 1. Gudstjänstordning m. m. U.
67. Svenska kyrkans gudstjänst. Huvudgudstjänster och övriga gudstjänster. Bilaga 1. Gudstjänst i dag. Liturgiska utvecklingslinjer. U.
68. Svenska kyrkans gudstjänst. Huvudgudstjänster och övriga gudstjänster. Bilaga 2. Den liturgiska försöksverksamheten 1969-1972. U.
69. Invandrarutredningen 3. Invandrarna och minoriteterna. A.
70. Invandrarutredningen 4. Bilagor. A.

Statens offentliga utredningar 1974

Systematisk förteckning

Justitiedepartementet

Förenklad konkurs m. m. [6]
Fri sterilisering. [25]
Mindre brott. [27]
Räntelag. [28]
Unga lagöverträdare V. [31]
Mut- och bestickningsansvaret. [37]
Utsökningsrätt XIII. [55]

Försvarsdepartementet

Befordringsförfarandet inom krigsmakten. [46]
Krigsmaktens förvaltningsutbildningsutredning. 1. Utbildning i förvaltning inom försvaret. Del. 1. [51]
2. Utbildning i förvaltning inom försvaret. Del 2. [52]

Socialdepartementet

Barn- och ungdomsvård. [7]
Sänkt pensionsålder m. m. [15]
Socialutredningen. 1. Socialvården. Mål och medel. [39]
2. Socialvården. Mål och medel. Sammanfattning. [40]
Barns fritid. [42]

Kommunikationsdepartementet

Förslag till hamnlag. [24]
Motorredskap. [26]
Trafikbillerutredningen. 1. Trafikbiller. Del I. Vägtrafikbiller. [60]
2. Trafikbiller. Bilagedel. [61]

Finansdepartementet

Neutral bostadsbeskattning. [16]
Förslag till skatteomläggning m. m. [20]
Statsbidrag till kommunal färdtjänst, hemhjälp och familjedaghemssamverksamhet. [41]
Samordnad trakamentsbeskattning. [45]
Bevisräkningarlag för skatte- och avgiftsprocessen. [49]

Utbildningsdepartementet

Boken. Litteraturutredningens huvudbetänkande. [5]
Samhälle och trossamfund. Sammanställning av remissyttranden över betänkanden av 1968 års beredning om stat och kyrka. [9]
Högskoleutbildning. Läkarutbildning för sjuksköterskor. [19]
Reklam V. Information i reklamen. [23]
Att översätta Gamla testamentet. [33]
Skolan, staten och kommunerna. [36]
Utställningar. [43]
Skolans inre arbete. 1. Skolans arbetsmiljö. [53] 2. Skolans arbetsmiljö. Bilagor. [58]
Vidgad vuxenutbildning. [54]
Sexual- och samlevnadsundervisning. [59]
Studiestöd åt vuxna. [62]
1968 års kyrkohandbokskommitté. 1. Svenska kyrkans gudstjänst. Huvudgudstjänster och övriga gudstjänster. Band 1. Gudstjänstordning m. m. [66] 2. Svenska kyrkans gudstjänst. Huvudgudstjänster och övriga gudstjänster. Bilaga 1. Gudstjänst i dag. Liturgiska utvecklingslinjer. [67] 3. Svenska kyrkans gudstjänst. Huvudgudstjänster och övriga gudstjänster. Bilaga 2. Den liturgiska försöksverksamheten 1969-1972. [68]

Jordbruksdepartementet

Jordbruk i samverkan [30]
Spridning av kemiska medel. [35]
Effekter av förpackningsavgiften. [44]

Handelsdepartementet

Internationellt patentsamarbete I. [63]

Arbetsmarknadsdepartementet

Expertgruppen för regional utredningsverksamhet. 12:Orter i regional samverkan. [1] 2. Ortsbundna levnadsvillkor. [2] 3. Produktionskostnader och regionala produktionssystem. [3] 4. Regionala prognoser i planeringens tjänst. [4]
Rätttegången i arbetstvister. [8]
Att utvärdera arbetsmarknadspolitik. [29]
Invandrarutredningen. 1. Invandrarutredningen 3. Invandrarna och minoriteterna. [69] 2. Invandrarutredningen 4. Bilagor. [70]

Bostadsdepartementet

Boende- och bostadsfinansieringsutredningarna. 1. Solidarisk bostadspolitik. [17] 2. Solidarisk bostadspolitik. Bilagor. [18] 3. Solidarisk bostadspolitik. Följdförslag. [32] 4. Lägenhetsreserv. [57]
Markanvändning och byggande. [21]
Vattenkraft och miljö. [22]

Industridepartementet

Data och näringspolitik. [10]
Industristrukturutredningen. 1. Svensk industri. Delrapport 1. [11] 2. Svensk industri. Delrapport 2. [12] 3. Svensk industri. Delrapport 3. [13] 4. Svensk industri. Delrapport 4. [14]
Grafisk industri i omvandling. [34]
FFV. Förenade fabriksverken. [38]
Installationsbranchutredningen. 1. Installationssektorn. [47] 2. Installationssektorn. Bilagor. [48]
Närförläggande av kärnkraftverk. [56]
Energiprognosutredningen. 1. Energi 1985, 2000. [64] 2. Energi 1985, 2000. Bilaga. [65]

Kommundepartementet

Information och medverkan i kommunal planering. Rapport. [50]

Nordisk utredningsserie (Nu) 1974

Kronologisk förteckning

1. Sverigefinnarna och deras organisationer
2. Naturorienterande ämnen i grundskolan i Norden, årskurserna 1-6
3. Förslag till Nordisk tentamensgyldighet
4. Grunnskolen i Norden
5. Specialundervisning i Norden
6. Færøyene i Norden
7. Høyere utdanning av sykepleiere
8. Äldres integration i samhället
9. Kontrollpolitik och narkotika

Kronologisk förteckning

1. Inledning
2. Sammanfattning
3. Förord
4. Innehåll
5. Förkortningar
6. Översikt över de olika delarna
7. Övrigt
8. Bilagor
9. Referenser
10. Tryck

1974

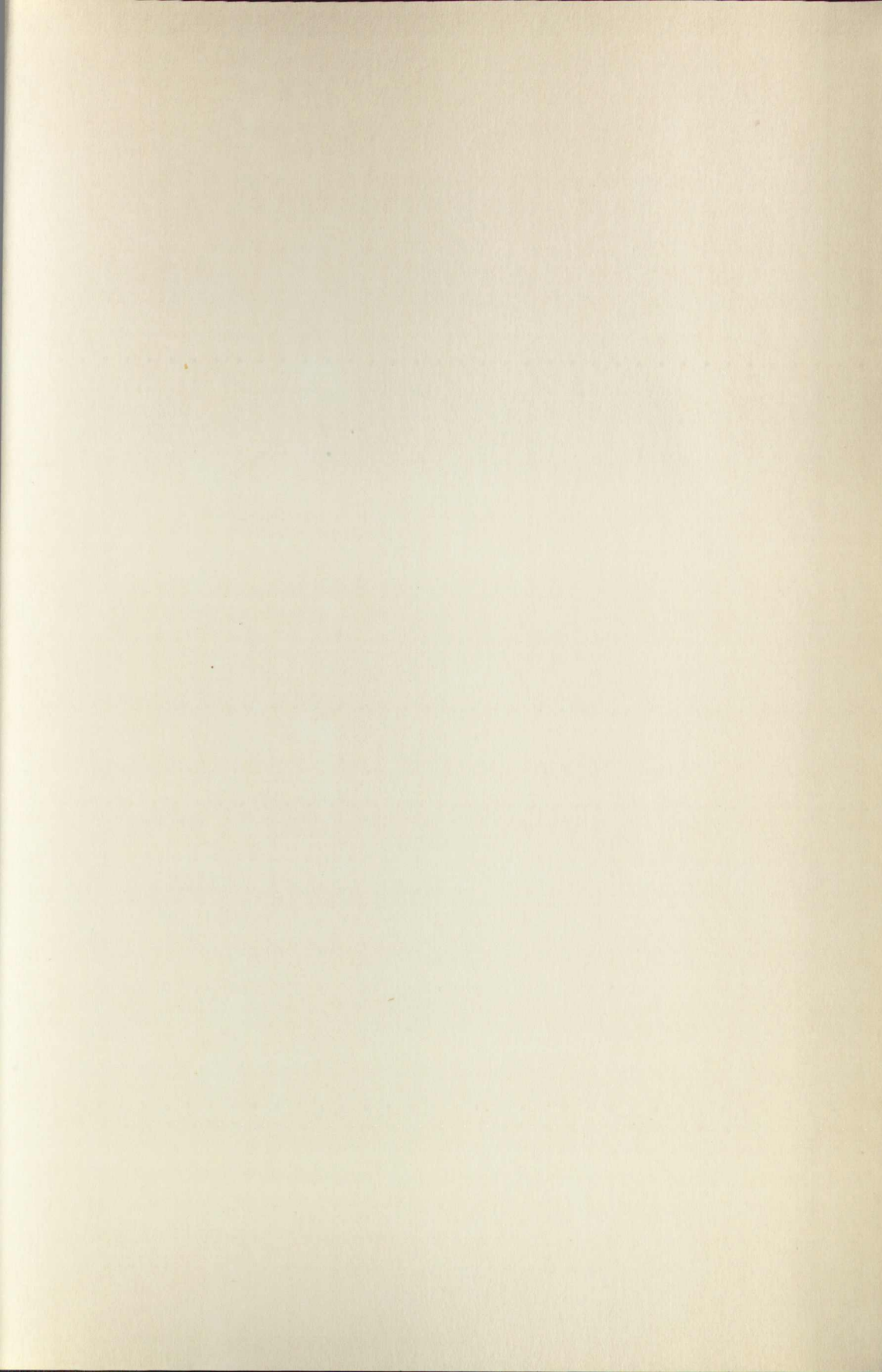
1974

1974

1974

1974

1974

Denna volym innehåller bilagor till invandrarutredningens huvudbetänkande (SOU 1974:69).

I bilagorna redovisas riksdagsbehandlingen av invandrarfrågor perioden 1945–1973, olika internationella översikter samt resultat från undersökningar som invandrarutredningen har utfört:

- en rikstäckande intervjuundersökning bland finska, jugoslaviska, tyska och italienska invandrare i Sverige
- en undersökning om invandrarorganisationerna i Sverige
- en undersökning om svenskars fördomar mot invandrare

LiberFörlag
Allmänna Förlaget

ISBN 91-38-01957-4